

1705 / 1899.
CIRU OECONOMU

FIICA LUÎ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

107 / 908

BUCURESCI

—
IMPRIMERIA STATULUI

1899

REINREGISTRAT

14 JUN. 1953

Bibl. ... 1951

1705/1899

FIICA LUÎ SEJAN

I

În palatul Cesarilor, de pe muntele Palatin, — într'o sală imensă ca interiorul unui templu, cu colonne canulate, ale căror acante sprijineau un tavan format din grinzi aurite, 'ncins printr'o galerie circulară, cu stilpi de alabastru, — Tiberiū, așezat într'un *solium* de bronz, cu spatele 'nalt, sta afundat în gânduri.

El primise, chiar în ziua aceea, printr'un trimis special, știrea despre moartea lui Germanicus, decedat la Epidafne, lângă Antiohia, 'n Siria, și acest eveniment da de lucru spiritului lui bănuitor și nepătruns.

Dimineața era 'ncântătoare; cerul de o limpezime și de o veselie neobicinuite. În față, printr'o

altă sală, pardosită cu mozaice de aur și terminată printr'un portic de marmoră roșie, ce da pe grădini exterioare, ochiul se 'ntindea, ca printr'o pînă străvezie de vegetațiune depărtată, asupra Velabrului, Capitolinului, teatrului lui Pompeiū, pînă dincolo de Câmpul lui Marte și de Tibru, pe 'nălțimile azurii ale Vaticanului.

Impăratul, cu privirea perdută 'n gol, d'asupra spectacolului fermecător ce avea dinainte-î, cum-panea, 'n mintea sa, consecințele evenimentului ce i se comunicase.

El trecuse de șai-zeci de anî, și corp-u-î, de o complexiune așa de viguroasă 'n tinerețe, 'ncepea să se plece subț povara vîrstei. Talia-î, altădată 'naltă și mlădioasă, apucase să se 'ncovoae; capu-î își perduse mai tot părul; obrazu-î, — infirmitate de care suferise totdeauna, chiar în anii tinereței, — se acoperea de coși, din ce 'n ce mai mari și mai aparenți, astfel că era vecinic plin de plasture și de alifii ¹⁾.

Dar, cu toate aceste semne de decrepitudine, ce 'l făceau să roșească de el însuși, mintea-î își păstrase toată forța și limpezimea primitivă. Numai caracteru-î, prefăcut și schimbător, inspira temere tuturilor, chiar intimilor, chiar acelor cărora arăta mai multă 'ncredere.

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

Posac din fire ¹⁾, plin de simțimintul conserva-
țiunii sale, și, din această cauză, rezervat și lesne
crezător, el sta mereu în apărare, gata să citească
'n orice vorbă scăpată un cuget rău, și medita
adinc asupra tuturilor lucrurilor, chiar asupra ace-
lora ce nu i se 'nfățișau ca nefavorabile, pentru a
se 'ncredința dacă din ele nu va putea să rezulte
vreun rău pentru dînsul.

El fusese, ce e drept, împins la această bolnăvi-
cioasă manie prin răutatea oamenilor, prin piedi-
cele și prin greutățile ce avusese 'n viață-î.

De mic copil, el întimpinase, 'n adevăr, tot felul
de pericole și de nemulțumiri. Încă 'n fașă, părinți-î
il luaseră cu dînșii, în fuga lor la Neapole și, de
acolo, 'n Sicilia, unde se retrăsese pentru a nu
cădea 'n mâinile vrăjmașilor lui Antoniū, căruia 'î
rămăseseră credincioși; ba chiar, în două rinduri,
fu cât p'aci să 'î trădeze prin țipetele sale. Conduș,
nu mult după aceea, 'n Ahaia, din Grecia, el scăpă,
ca prin minune, de moarte, căci, aprinzându-se o
pădure, prin care trecea, noaptea, focul se 'ntin-
sese cu atîta repeziciune, încât îi înconjură din
toate părțile, și maică-sa, care 'l ținea 'n brațe, avu
părul și veșmintele atinse de flacări ²⁾. Mai târziu,
la vîrsta de nouă ani, întors la Roma și adoptat,
prin testament, de bogatul senator Gallius, el trebui
să renunțe de a'î purta numele, de oare-ce adop-

¹⁾ Vezi Pliniū, *Epistole*.

²⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

tătorul se prenumărase printre protivnicii lui August, și acesta devenise soțul Liviei, mamei sale. Când ajunse 'n etate de a purta armele, el fu trimis de tatăl său vitreg în expedițiuni depărtate și periculoase: — conduse o armată 'n Orient, unde restabili pe tron pe Tigran, regele Armeniei; trecu, după aceea, 'n Galia, pe care o guverna, apărând-o de barbari; susținu mari lupte, 'ncoronate cu succes, în Reția, 'n Vindelicia și 'n Panonia; supuse pe Breuci și pe Dalmați; aduse 'n fine, prin faptele sale, cele mai mari servicii poporului roman.

Cu toate acestea, care 'i fu răsplata?

I se dăte ordin să se despartă de Vipsania, soția sa aleasă și mult iubită, — a cărei amintire rămase așa de 'ntipărită 'n inima lui, încât, întilnind-o, din întâmplare, odată, cu mult mai în urmă, nu putu să 'și stăpânească lacrimile la vederea ei, — pentru a se căsători cu fiica lui August, Iulia, faimoasă prin vițiile și prin desfriul moravurilor sale. Mai mult decât atât. Fiindcă gloria-și și isbînzile-și militare ațîțau gelozia lui Caiu, fiul lui Agripa, adoptat de August ca moștenitor, el fu nevoit să se exileze; se retrase 'n insula Rodos, unde viața-și fu adesea amenințată, unde petrecu șapte ani în obscuritate, și de unde nu i se permise să se 'ntoarcă decât cu condițiune de a nu se ocupa de afacerile publice ¹⁾. Tocmai mai târziu, după moartea lui Caiu și a fra-

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

telui acestuia, Luciu, atunci când tronul era amenințat să rămâne vacant, bătrânul împărat se hotărî, după stăruințele Liviei, să 'l adopte ca urmaș al său; însă, chiar atunci, el nu făcu aceasta fără rezervă și ca din toată inima, ci puse condițiuni care ridicară oarecum meritul actului său, căci îi mai asocia pe Postumiū, al treilea fiu al lui Agripa, și 'i impuse, afară de aceasta, să adopte el însuși pe Germanicus, nepotul său, fiul lui Drusus Decimus, conceput, zice-se, din operile lui August, înainte ca acesta să se fi căsătorit cu Livia ¹⁾. Chiar acum, după suirea sa pe tronul Cesarilor, cu toate silințele ce 'și da să guverneze cu 'nțelepciune și moderațiune, nu 'ntimpina el oare, zilnic, provocațiunile acelora care, eșiți din vechile familii ale Romei, credeaū că aū tot atâtea drepturi ca și dînsul de a domni? Subt aparenta lor supunere, ei îl urmăreaū cu ura și cu intrigile lor ascunse, neomițînd nici o injurie din câte puteaū să 'l ațîțe saū să 'l nemulțumească. Intr'un timp când puterea imperială era fără margini, ei nu se sfieaū să 'l atace și să 'l ultrageze prin înscenările cele mai pătimase, prin procese scandaloase, ca cel intentat Urgulaniei, favoritei mamei sale, pentru a lovi 'n aceasta și a o face să plătească o sumă ce nu datora ²⁾, prin preziceri senzaționale, făcută de magi și de astrologi, considerați de credulitatea publică ca or-

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudiū*.

²⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

gane ale divinității, prin libele, scrieri infame, 'n care se defăima, fără milă, el și familia sa, ai căror autori erau necunoscuți, dar pe care le găsea aruncate pretutindenă împrejuru-î, chiar sub *orchestra* sa, fotoliul în care avea obiceiul să se așeze 'n Senat ¹⁾.

Nu e, deci, de mirare dacă atâtea nedreptăți și umilințe, așa de 'ndelung repetate, stricaseră caracterul unui om, prin natura lui, susceptibil și temător, înăbușiseră orî-ce simțimînt de sinceritate 'ntr'însul, îl făcuseră să se ferească de pornirile generoase ale inimii, îl pregătiseră 'n fine pentru crimele și cruzimile cele mai îngrozitoare.

Tiberi, înfășurat în toga sa pretextă, ca 'ntr'o draperie cu mîi de cute, cugeta, așa dar, adînc asupra urmărilor ce moartea nepotului său putea să aibă pentru dînsul și pentru imperi.

Dintre toți generali care, prin bărbăția și prin iscusința lor, asigura liniștea provinciilor, Germanicus se deosebise mai mult. El câștigase, cu câțiva ani mai nainte, o glorie neperitoare, potolind, cu pericolul vieții sale, răscoala legiunilor de pe Rin; restabilind, mai întăi, disciplina printre ele, ducându-le, după aceea, la luptă; bătînd pe Germani; devastînd țara lor pentru a 'i pedepsi; puind mîna pe frumoasa Tuscunda, soția ne 'ndu-

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberi*.

plecatului lor cap, Arminius, și pe copiii acestuia, pe care 'i adusese la Roma; recucerind trofeele pierdute de Varus; spălând, prin victoriile sale, rușinea ce dezastrul acestui general aruncase asupra numelui roman ¹⁾). Succesele lui contribuiseră, deci, foarte mult a spori era de prosperitate prin care noua domnie părea că se deschide. Chiar acum de curînd, el săvîrșise noi isprăvi, care, singure, ar fi fost de ajuns ca să 'l facă a fi regretat. El potolise, 'n adevăr, prin prezența sa 'n Orient, unde fusese trimis cu puteri extraordinare, rivalitățile dintre diferitele orașe și ținuturi ce vizitase; 'nfrinase rapacitatea și excesele de zel ale prepușilor romani; asigurase pacea la limitele extreme ale imperiului, în țările dintre Tigru și Eufrate, unde grave turburări erau cât p'aci să izbucnească, din cauza nepriceperii guvernatorilor; pusese pe tronul Armenilor pe Zenone, fiul lui Polemon, un rege pe care supușii săi îl iubeau și 'l cereau; întărise 'n capul Partilor pe Artaban, care, 'n schimb, se legase să rămie, el și poporul său, vecinic prietenii și aliații Romanilor ²⁾).

Așa de multe și de mari servicii nu puteau să rămie neapreciate de simțul practic al unui om ca Tiberiū, preocupat, mai nainte de toate, de liniștea și de siguranța sa proprie. Pierderea aceuia care le săvîrșise era, prin urmare, un fapt în-

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

²⁾ Vezi V. Duruy, *Histoire des Romains*.

grijitor pentru dînsul, și cu atît mai mult, cu cît, printre ai sîi, nu vedea pe nimeni cu cine să-l înlocuiască. Dar, pe de altă parte, el simțea parcă un fel de ușurare de a se ști scăpat de un personagiū ca Germanicus, tîner, ilustru și popular, pe care rumoarea publică i-l dase adeseaori drept rival. El asista, nehotărit, la lupta ce se urma 'ntr'însul între aceste două simțăminte contrarii, aci cătînd să regrete, cînd își aducea aminte de calitățile răposatului, de noblețea de caracter și de desinteresarea lui, despre care primise așa de dese și de netăgăduite dovezi, aci bucurându-se, cînd spectrul pericolului se ridica, amenințător, dinaintea-i și 'l făcea să creadă 'n cine știe ce scopuri și proiecte interesate.

Deodată, o draperie roșie, cu țesături de aur și de argint amestecate, ce masca o ușă, se dete d'oparte, și, prin borta de lumină ce se formă, alte 'ncăperi apărură, de un lux și de o bogăție neîntrecute. Erau, — înșiruite 'n lungi perspective, pardosite cu mozaice ce reprezintău scene răsboinice sau apoteoze, decorate cu tapițerii de mătăsuri broșate, reținute prin belciuge de aur, — succesiuni de săli, cu tavanele chesonate sau împodobite cu picturi figurative; apartamente cu pereții de stuc sau de cipolin; *cubicule*, primind lumina de departe, cu mobilieri de bronz, de fildeș sau de baga; *atriuri* populate cu statui de generali, de poeți și de ora-

tori, cu largi cupe de smalt, pe sprijinători de onix, saū de agatā, cu vase de porfir, pe care se vedeau atleți goi, luptându-se cu cestul în palestră.

În acelaș timp, în pervazul ușei ce se demascase, un om se ivi, ținend o copilă de mână.

Omul, îmbrăcat în costumul gardei preto-riene : — o *lorică* formată din solzi de oțel auriți, cu șuvițe de curea suprapuse, ce'i atirnaū pe brațe și pe șolduri; o *hlamidă* purpurie, cu ciucuri de fir, prinsă printr'un granat de umărul drept; *calige* roșii, strinse de picior prin nojițe poleite, — era Eliū Sejan, prefectul pretoriului, favorit al împăratului, personagiul cel mai influent și mai puternic din Roma. Copila, adorabilă 'n *palla*-i albastră, cu stropituri de aur, ca un cer cu stele, subt care se zăreaū extremitățile *stolei*, tunică de mătase albă, cu marginile de filigrană, și d'asupra căreia plutea, impalpabil, parc'ar fi fost de aer țesut, un *cyclas* de gaz, vâl cu chenar roșu, era fiica lui Sejan, Atilia, pe care Tiberiū o iubea cu o dragoste de părinte.

Ei veneaū, după obiceiul ce luaseră, tatăl, spre a da seamă de cele 'ntimplate 'n ziua și 'n noaptea trecută, fata, spre a zice bună dimineața Cesarelui.

La vederea lor, figura bătrânului împărat păru că se luminează. El atrase pe Atilia lângă dînsul; luă din mîna-i floarea ce'i oferea, — un frumos trandafir galben; — depuse pe fruntea copilei un

sărut de tată, și, dupe ce schimbă câteva cuvinte cu dinsa, o puse să șează lingă el, pe un *okladias* grecesc, scaun îmbrăcat în stofă de aur, ce se afla la picioarele lui. Apoi, întorcându-se spre Sejan, care rămăsese la câțiva pași, în atitudinea celui mai profund respect, îi făcu semn că putea să vorbească.

II

Ca să se poată 'nțelege și mai bine ceea ce are să urmeze, e de trebuință să ne oprim puțin asupra omului ce avusese rarul merit să cucerească 'ncrederea unui spirit ca al lui Tiberiū și să'și așeze o influență a tot puternică asupra-î.

Tiberiū, la suirea sa pe tron, în anul 14, găsisese pe Seiu Strabon, tatăl lui Sejan, prefect al pretoriului, și primise jurământul lui de credință printre cele dintâi ce i se oferiseră ¹⁾. Aceasta 'l făcuse să aibă ochi buni, nu numai pentru dînsul, dar încă pentru 'ntreaga lui familie. Când, decî, mai în urmă, 'l numi guvernator al Egiptului, el dete comanda gardei sale fiului acestuia, Sejan, pe care avusese ocazia să-l cunoască și pentru care 'ncepuse să prinză o adevărată dragoste.

Sejan parcă era, 'n adevăr, creat înadins ca să placă unei firî întunecoase și 'ntortochiate ca a stă-

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

pinului său. De un caracter facil și mlădios, ascunzând o mare ambițiune subț aparențele desinteresărei, știind să descopere, de la prima vedere, partea slabă a fiecăruia și să se furișeze prin acel punct rămas, pentru a zice astfel, fără apărare, el posedă, 'n cel mai înalt grad, toate calitățile ce fac pe un om nerezistibil. Tiberiū fusese, mai întâi, sedus de figura lui regulată și simpatică, de activitatea lui fără preget, de discrețiunea și de 'ndrăzneala ce arăta 'n toate ocaziunile, când i se cerea să execute un ordin sau să aducă vre-un serviciu. Mai în urmă, când avu privilegiul să'l cunoască și mai de aproape, 'nțelepciunea ce i se părea că ese din sfaturile lui îl împinse și mai mult spre dinsul, astfel că, puțin câte puțin, el îi deveni indispensabil.

Sejan simțise scîrba ne'nvinsă ce bătrânul împărat avea pentru adulațiune ¹⁾, și, cu dibăcia cu care era 'nzestrat, își dete toate silințele să nu cază 'n acest păcat. Acesta fu unul din primele mijloace de care se servi pentru a'și atrage binevoînța lui Tiberiū. Un alt mijloc la care recurse fu simularea desinteresărei. La 'nceput, în primii ani, el nu ceru nimic pentru dinsul, nici pentru ai săi, ba păru chiar că fuge de orice foloase ce ar fi semănat a favoruri, și dacă, 'n cele din urmă, sfîrșea prin a le primi, el făcea aceasta ca 'n silă și cu părere de rău, ca pentru a lăsa să se 'nțeleagă că nu cedează

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

decât necesității, spre a nu strica plăcerea stăpînului său, care i le oferea. Asemenea virtuți erau rare 'ntr'o vreme când înjosirea și rapacitatea stricaseră toate caracterele, și, deci, aparența lor făcea impresiune asupra unui suflet amărit și deziluzionat ca al lui Tiberiū.

Să nu se crează, totuși, că, chiar astfel, acesta se dete așa lesne, dintr'o dată și pe d'a'ntregul, pe mâinele favoritului său, căci ar fi a se perde cu totul din vedere natura bănuitoare și adînc viclăană a urmașului lui August. El cătă, dimpotrivă, să se ferească cît putu mai mult, supuse pe Sejan la diferite 'ncercări și nu 'i acordă 'ncrederea sa decît cînd se convinsese că nu avea să se teamă de nimic din parte-î; ba, chiar atunci, păstră încă acea rezervă ce forma fondul firei sale, nevoind să abdice cu totul la dreptul său de a cumpăni și de a alege.

Prefectul pretoriului se deosebise mai cu seamă 'n potolirea revoltei legiunilor din Panonia, comandate de Blesus.

Se știe că, puțin după moartea lui August, acele legiuni, ațîțate de cîtiva nemulțumiți, voiseră să profite de noua stare de lucruri, și, sub pretext de a cere 'ndulciră pentru soarta lor, luaseră armele, comiseseră dezordine, ucisaseră pe cîtiva centurioni, puseseră condițiuni. Tiberiū, îngrijat cum era totdeauna cînd siguranța sa era 'n cestiune, trimise, pentru a le potoli, pe fiul său Drusus,

căruia 'i dete pe Sejan drept ajutor și povățuitor, dimpreună cu o escortă de două cohorte din garda sa și fruntea cavaleriei pretoriene, compusă 'n mare parte din Germani. Aceste forțe însă erau ne'ndes-
tulătoare ca să ție 'n respect pe cele trei legiuni re-
svrătite, cu atât mai de temut, cu cât erau adunate
'n acelaș lagăr. Prezența lor întărită, dimpotrivă,
și mai mult pe răsculați, astfel că autoritatea lui
Drusus fu de la 'nceput neținută 'n seamă, și peri-
colul unei încăerări deveni din ce 'n ce mai ne'n-
lăturat. Din fericire, o eclipsă de lună, cu dibăcie
exploată, scăpă situațiunea. Profitând de spaima
ce aruncă 'ntunecarea, din ce 'n ce mai accen-
tuată, — pină la disparițiunea completă, — a dis-
cului lunar, și aceasta tocmai în năptea aleasă
pentru măcelul trimișilor împăratului, Sejan, prin
emisari răspindiți în tot lagărul, provocă o adevărată
panică printre legionari. El făcu să se crează că zeii
supărați își manifesta, prin acel semn ceresc, ne-
mulțumirea ce le inspira purtarea lor criminală, că
acea lună strălucitoare, ascunzându-și deodată fața
'n întunec, era icoana nenorocirilor ce 'i așteaptă
dacă nu se vor grăbi să se liniștească, că cel mai
bun mijloc de a 'mblânzi mânia divinităților și de
a 'nlătura relele ce 'i amenință era să se supue fără
zăbavă, predând pe capii răscoalei, spre a fi pedep-
siți, și 'ncrezându-se 'n fiul împăratului, care va
ști să fie generos cu dinșii. Apoi, când rebelii, tero-
rizați, începură să se căiască și promiseră ascultare,

reaparițiunea succesivă a astrului radios fu, prin aceleași mijloace, exploatată, 'nfățișată ca o adheziune a celor de sus la făgăduelile lor, lucru care 'i întări și mai mult în credința lor și asigură stângerea revoltei fără vërsare de sânge ¹⁾).

Acest succes, cunoscut la Roma, căci fu trimbițat cu mare sgomot de amicii lui Sejan, întemeiă definitiv reputațiunea acestuia de om capabil și trebuincios.

El își spori încă trecerea prin marea autoritate ce știu să dobîndească asupra gardei pretoriene, pusă sub comanda sa. Meșter în arta de a se insinua 'n inima soldatului, de o activitate de corp neobosită, de o memorie prodigioasă, el ajunsese să cunoască pe toți oamenii săi, îi chema pe nume, se interesa de nevoile lor, îngrijind să nu le lipsească nimic, își petrecea mai tot timpul în mijlocul lor, îi silea astfel să 'l iubească și să se jertfească pentru dînsul ²⁾).

Puterea ce exercita asupra lor fu o nouă cauză de 'nriurire asupra lui Tiberiū, care credea cu tot dinadînsul că siguranța sa stă 'n mâinile favoritului său. Îi plăcea să 'l vază cît de des, să stea cît de mult la vorbă cu dînsul, să 'l auză povestindu-i. pină și cele mai ne'nsemnate noutăți ale zilei, să aibă părerea lui asupra oamenilor și a lucrurilor. În această privință, Sejan excela, căci nimeni nu se

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

²⁾ Idem.

pricepea mai bine decât dinsul să acuze faptele altora, ascunzând pe ale sale proprii. Și Tiberiū, ale cărui porniri erau pentru cruzime, primea mai totdeauna, fără alte probe, 'ncredințările lui drept bune. Iată pentru care cuvint atâți cetățeni, distinși prin originea din care se trăgeau sau prin propriile lor merite, fură trimiși la supliciū sau se uciseră pentru a scăpa de rușinea unei condamnări.

De altmintrelea, tare prin influința sa asupra gardei ce comanda și prin sprijinul ce-'i da 'mpăratul, Sejan nu se sfiia să ia răspunderea faptelor sale, desprețuind sau bravând pe numeroșii vrăjmași ce pozițiunea sa 'i crease. Lingușitor sau insolent, după 'mprejurare, el întrebuinta adesea luxul și mărinimia pentru a 'nfringe 'mpotrivirile, astfel că clientela lui creștea ne'ncetat, sporită prin atracțiunea onorurilor și a avantajelor ce spera de la dinsul ¹⁾. Dar, cu toate acestea, forța lui de căpetenie stetea, încă odată, 'n fățărnice, prin mijlocul căreia reușise, după cum am spus, să adoarmă neadormita ne'ncredere a stăpînului său, ros de vecinice bănueli.

El se 'nsurase, încă de tinăr, cu Apicata, matronă nobilă și respectată, din care avusese trei copii. Cel mai mic dintre aceștia, — o fetiță, — Atilia, adevărată minune de grație și de frumusețe, era aceeași pe care am văzut-o venind cu tatăl său ca să salute pe Tiberiū. Ea fusese, cu câțiva ani

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

înainte, victima unei îngrozitoare 'ntîmplări, care atrăsese atențiunea asupra-î și 'i dobîndise binevoitoarea simpatie a 'mpăratului.

Iată acest accident în toată tragica-î oroare.

Pentru a se sărbători fericitul început al noiei domnii, se dedeau jocuri în marele circ, zidit, sub numele de *Circus Maximus*, încă din timpul lui Tarquiniu-Cel-Vechiu, între munții Palatin și Aventin, și restaurat de Iuliu Cesar. Tiberiu n'avea mare plăcere pentru asemenea petreceri, și, lucru curios la un vîrsător de sânge ca dînsul, cîta mai totdeauna să fugă de ele. Totuși, rîndul acela, fiindcă se da în cinstea lui, el nu putu să evite de a le onora cu prezența sa. Dimpreună cu dînsul, întreaga curte veni să asiste la ele.

După ce prima parte a programei, — lupta gladiatorilor între dînșii, — fu terminată, și corpurile celor căzuți fură tirite cu cîrligul în *Spoliarium*, pentru ca sclavii însărcinați cu acest oficiu să ucidă pe cei răniți de moarte și să le curme astfel suferințele, se procedă la partea a doua a spectacolului, care cuprindea distracțiunea cea mai plăcută unui popor crud și iubitor de emoțiuni violente ca cel roman, priveliștea adică a chinurilor celor condamnați a fi sfișiați de fearele sîlbaticе, lăsate libere și asmuțite asupra lor. Indată ce acei nenorociți fură introduși în arenă, mulțimea 'i salută, după cum era obiceiul, prin țipete 'ngrozitoare, prin huidueli

și prin insulte. Unii dintr'înșii, mai dirji, știind că nu mai aveau nimic de sperat, încercară să răspundă prin bravade, 'ntorcând, prin graiuri și prin gesturi, injuriile ce li se adresaau. Alții, dimpotrivă, mai mult morți de frică, 'și plecară capetele cu rezemnare, așteptând în tăcere soarta oribilă ce li se pregătea.

Printre aceștia era un tânăr sclav, de o 'nfățișare blândă și plăcută.

El fusese de curînd adus din Africa, unde o vină relativ ușoară, — fuga de la stăpin, — îi atrăsese cea mai gravă din pedepse, aceea de a fi de vii predat fearelor sîlbaticе. Cum fu băgat în arenă, impresionat de clamorile aruncate de spectatori, el se duse de 'ngenuchiă dinaintea unuia din stilpii destinați supliciaților, și, acolo, așteptă, supus, ca moartea să sosească.

În acelaș timp, gratiile de fer ce 'nchideaui colivile fearelor sîlbaticе, *carceres*, se ridicară, și mai mulți monștri se repeziră 'n arenă cu salturi și cu răcnete spăimîntătoare. Printre dinșii, se deosibea, mai cu seamă, un leu african, de o mărime și de o forță extraordinară, prins în munții Atlas, din Gétulia, și sosit abia de câte-va zile la Roma, pentru a figura 'n jocurile ce se dedeau în onoarea 'mpăratului. La vederea lui, mulțimea 'ncepu să bată din mâini; iar el, întăritat prin acele manifestațiuni cu care nu era obicînit, sbîrlindu-și coama, bătîndu-și pîntecele cu coada, se repezi la cel dintăi ce i se 'nfățișă, pe care 'l făcu bucăți 'ntr'o clipă; apoi

se'ntoarse către ceilalți, sfișiindu-î, după cum îi prin-dea, fără să le dea vreme să arunce măcar un vaet.

În minutul acela, fetița lui Sejan, Atilia, care asista, cu familia sa, la jocuri, 'n locurile de onóre, pe *podium*, — terață circulară ce despărțea arena de spectatori, — pe când atențiunea celor dimprejuru-î era pironită aiurea, fie de spaimă, fie printr'o cu-riozitate de copil, spre a vedea mai bine, se plecă mai mult decât trebuia pe balustrada ce 'î sta di-naainte, 'și perdu echilibrul și căzu 'n arenă.

Maică-sa, Apicata, aruncă un țipăt sfișietor, și, pe loc, întreaga sală fu 'n picioare.

Pericolul părea ne'nlăturabil, și moartea Atiliei, mai mult de cât sigură, căci nimeni, pentru nimic în lume, n'ar fi cutezat să se coboare 'n arenă ca să o scoată d'acolo, din mijlocul fearelor sëlbatice. Pe de altă parte, leul, ce fixase atențiunea tuturilor, vëzënd căderea și mișcarea de care fu urmată, lăsă victima ce ținea 'n ghiare, — un biet sclav, pe ju-mătate sfișiat, — și se repezi 'n direcțiunea copilei, mirosind într'însa o pradă mai delicată și mai demnă de interes.

Atilia era perdută.

Un strigăt de oroare eși din peptul celor două sute cincizeci de mii de spectatori ce se aflaü în sală.

Tot atunci, leul sosise lângă copilă. Dar, — o mi-nune! — în momentul când sta să pue gura pe dînsa, el își întoarse ochii, din întimplare, și zări,

la câțiva pași mai departe, 'ngenuchiat dinaintea stilpului său și 'nmărmurit de spaimă, pe sclavul cel tânăr, care 'și aștepta soarta cu supunere. Fierosul animal, izbit ca de o amintire, se opri 'ndată, 'și aținti și mai bine vederile spre sclav, își umflă nările pentru a'l mirosi, apoi, lăsând pe Atilia nevătămată, se 'ndreptă spre dinsul, și, când fu aproape de el, începu să se tirască la picioarele lui, lingându-i-le, dând semnele celei mai vădite bucurii, întocmai ca un câine credincios care, după o lungă despărțire, regăsește pe stăpînul său iubit.

Mirarea asistenților era la culme.

Tiberiū, adînc mișcat de ceea ce văzuse, 'și întinse mîna dreaptă, cu degetul cel mare ridicat, și acest semn de ertare fu 'ndată imitat de 'ntreaga sală.

Jocurile erau, prin urmare, terminate, și viața supraviețuitorilor scăpată.

Impăratul porunci atunci să se aducă dinainte-î sclavul a cărei prezență potolise furia animalului sîlbatic și se informă de cauza influenței miraculoase ce avea asupra-î.

Tînărul sclav, cu lacrimile'n ochi și cu accentul sincerității în gură, 'î povesti istoria vieții sale, nenorocirile sale, care, puindu-l de mai multe ori față cu moartea, 'l impinseseră, 'n cele din urmă, pe pragul aceluî loc de supliciū. El se numea Androcles și fugise de la stăpîn ca să scape de traiul rău ce 'ndura la dinsul. După o noapte de umblet, el sosise, despre ziuă, 'ntr'un loc sîlbatic, în mijlocul

munților. Acolo, de teamă de a nu fi descoperit, se ascunsese 'ntr'o peșteră ce zărise 'n apropiere și unde credea că va găsi un adăpost sigur. Abia apucase însă să se așeze și să răsuflă puțin, când un zgomot îl făcuse să se 'ntoarcă. La intrarea peșterii se afla un leu de o talie monstruoasă, care 'nainta spre dinsul schiopătând. Mai mult mort de spaimă, el rămăsese nemișcat, așteptând ca fiorosul animal să se arunce asupra-î. În loc de aceasta însă, leul se apropiase cu 'ncetul și, cu gemete 'nnăbușite, 'i întinsese una din labele sale, părând a 'i cere ajutor. Androcles avusese curagiul să examineze acea labă și, 'ntre degetele ei, văzuse un mare ghimpe care formase puroi și producea durerile de care suferea animalul. El apucase ghimpele cu unghiile, 'l trăsesese afară, storsese coptura din rană și ușurase astfel suferințele leului. Acesta, drept recunoștință, se 'mprietenise cu dinsul, prinsese dragoste de el, și, trei ani d'a rindul, locuise 'n aceeași peșteră, 'ngrijindu-l, hrănindu-l cu produsul vânătoarei sale, păzindu-l ca pe un bun stăpîn. După această trecere de timp, urindu-i-se cu traiul ce ducea 'n societatea unei feare sălbatice, Androcles cătase să se apropie de oameni, crezând că vina și persoana sa fuseseră uitate. Speranța sa era însă greșită, fiindcă, cum îl văzuseră, ei îl recunoscuseră, 'l puseseră 'n lanțuri, îl tiriseră dinaintea pretorelui, care 'l osîndise la ultimul supliciū. În vremea aceea, leul căzuse, se vede, el însuși în cursă, și, trimis la Romă ca să

desfete poporul prin ferocitatea sa, se regăsise 'n fața cu vechiul său prieten.

Restul se știa. Recunoștința leului scăpase pe mica Atilia de la moarte ¹⁾.

Tiberiū, izbit de acest concurs providențial de 'mprejurări, acordă libertatea sclavului, dăruindu-i și leul pe d'asupra. Inșă emoțiunile ce simți cu acea ocaziune impresionară urit inima lui și 'l hotărîră să se abție, pe viitor, de la asemenea spectacole. El rămase așa de neclintit în această rezoluțiune, încât, când, mai târziu, fiul-său, Drusus, organizează jocuri de gladiatori pentru a sărbători succesele dobîndite de el în Panonia și de Germanicus pe Rin, refuză sistematic de a asista la ele, și toate stăruințele ce se puseră fură neputincioase ca să 'l facă să se schimbe.

Cât despre Atilia, scăparea ei miraculoasă 'i atrase, mai întâi binevoitoarea atențiune, apoi simpatia 'mpăratului.

Prin gentileța sa de copilă frumoasă și deșteaptă, ea intră, mai 'n urmă, așa de adînc în inima lui Tiberiū, care, din căsătoriele sale, n'avusese decât un singur băeat, pe Drusus, născut din Vipsania, încât devenise o necesitate pentru dînsul să o vadă și să o auză cîteva momente mai în fiecare zi.

La aceasta contribuise, fără 'ndoeală, și influența crescîndă ce Sejan lua asupra-î; totuși, chiar fără

¹⁾ Vezi Aulu-Gelle, *Nopți atice*.

această 'mprejurare, grațiile fetei erau de ajuns ca să o conducă la acelaș rezultat.

Ea știa, 'n adevăr, să se ia așa de bine, să vorbească așa de dulce, să facă 'ntrebări așa de adorabile și să dea răspunsuri așa de neașteptate, încât era cu neputință să i se reziste.

Betrânul Tiberiū, din ce 'n ce mai captivat prin farmecul suveran ce eșea din toată ființa ei, se gîndi să'i creeze o soartă demnă de dragostea ce simțea pentru dinsa, să'i asigure un viitor mai presus de condițiunea ei, să o introducă 'n propria sa familie.

El avusese, după cum se știe, un frate mai mare, pe Drusus Decimus, ce'i ziceau și Nero, a cărui memorie 'i era scumpă și la care ținuse așa de mult, încât, cu douăzeci de ani înainte, când auzise, din Pavia, unde se afla pe atunci, că'l trintise un cal și că era 'n pericol, făcuse șaptezeci de leghî ¹⁾ într'o zi, ca să'l poată găsi cu viață, și, apoi, neputînd, cu toate 'ngrijirile ce 'i dete, să'l scape de la moarte, mersese pe jos, în fruntea convoiului funebru, ce'i aducea rămășițele, tot drumul, de pe țărmurile Rinului, pînă la Roma.

De pe urma acelui frate mult iubit rămăseseră trei copii: Livila, pe care o măritase cu propriul său fiu Drusus; Germanicus, care se ilustrase pe Rin și 'n Orient, și Claudiū, care, mai năpăstuit

¹⁾ Vezi V. Duruy, *Histoire des Romains*.

de natură, era ținut de o parte, acelaș care ajunsese, mai în urmă, 'mpărat.

Acest Claudiu avusese mai multe soții, din care i se născuseră diferiți copii. Cea dintâi din ele, Plauția Urgulanila, — căci cu celelalte două precedente, Emilia Lepida și Livia Medulina, fusese numai logodit, — îi dase un băiat și o fată: pe Drusus-cel-mic și pe Claudia.

El nu voise, ce e drept, la 'nceput, să recunoască pe această din urmă, deși se născuse abia 'ntr'a cincea lună a divorțului său, și o trimisese, goală, mamei sale, ca fruct al adulterului ei cu dezrobitul Boter, pe care 'l bănuia ¹⁾; însă, mai târziu, consimțise să o primească și o creștea 'n casă la dînsul, dimpreună cu băiatul și cu o altă fată, Antonia, ce 'i dase a doua sa soție, Elia Petina.

Micul Drusus atinsese etatea de opt ani, când, prin faptul solitudinii mereu crescînde a lui Tiberiu pentru Atilia, avusese ocaziunea să facă cunoștință cu aceasta și să lege prietenie cu dînsa.

Ambii copii fuseseră născuți, par'că, pentru a se iubi și a trăi 'mpreună, căci rar se văzuse o așa de mare dragoste 'ntr'o etate așa de fragedă.

Deși se 'ntilneau în toate zilele și locueau aproape sub acelaș acoperiș, ei nu păreau fericiți decât când se afla unu lingă altul.

Jocurile lor erau comune; plăcerile și bucuriile

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudii*.

lor aceleași; asemenea și mâhnirile lor, când se 'ntîmpla să aibă.

Tiberiū, privea cu ochi favorabili această bună 'nțelegere a celor două copii, și, când, câțiva ani mai în urmă, slăbiciunea lui pentru Atilia 'l îndemnă să se gindească a 'i face un viitor strălucit, el o destină lui Drusus ¹⁾, așteptând timpul ca să fie destul de mare pentru a i-o da de soție.

Cu modul acesta, și subț părinteasca 'ngrijire a Cesarelui, Atilia se afla la curte, privită de toți ca făcând deja parte din familia 'mpărătească.

Iată pentru care cuvînt ea mergea, după cum am spus, mai în toate zilele, ca să vază, să mingie și să salute pe binefăcătorul său, pe care 'l considera deja ca pe un al doilea tată.

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudiū*.

III

În dimineața aceea, Sejan venea să supue lui Tiberiū un plan ce de mult îl frământa și pentru 'ndeplinirea căruia era decis să nu cruțe nici o osteneală.

El comanda, după cum am spus, garda pretoriană din Roma; însă această cinste nu era de ajuns pentru ambițiunea lui. El ar fi voit să aibă 'ntreaga gardă 'n mână, și această idee, de multă vreme hrănită 'n minte-î, luase așa de mari proporțiuni, încât devenise pentru dînsul o adevărată obsesiune.

Garda pretoriană nu se compunea, 'n adevăr, numai din cohortele puse sub ordinele lui Sejan, ci cuprindea și altele, mai numeroase, așezate afară din capitală.

Se știe că, de la Scipione Africanul încoace, obiceiul era ca, 'n timp de război, să se 'nsărcineze unele detașamente din armată ca să vegheze asupra

persoanei consulului, spre a nu i se 'ntîmpla vreun rău.

Maî târziu, în timpul Triumviratului, Octaviu şi Antoniû preschimbaseră această sarcină, impusă, pe rînd şi fără deosebire, tuturilor corpurilor din armată, 'ntr'un privilegiu acordat unui corp numai dintr'însa.

Ei aleseseră opt mii de oameni dintre soldaţii de frunte, 'nsemnaţi prin curagiul şi prin vigoarea lor, şi 'i ataşaseră 'n mod permanent pe lingă dinşii.

Cînd August ajunsese 'mpărat, el ridică numărul pretorianilor la zece mii, formînd zece cohorte de câte o miie de oameni fiecare, şi, pentru a interesa şi maî mult pe această trupă la siguranţa sa, 'i creă o poziţiune deosebită, acordîndu-i soldă 'ndoită şi avantagie de care nu se bucura restul armatei.

El îşi alcătui, cu modul acesta, o gardă puternică şi devotată, prin mijlocul căreia se simţea 'n stare să afrunte toate pericolele, atît răscoalile legiunilor care 'l ridicaseră la imperiû, cât şi turburările poporului obicinuit cu neorînduelile.

Cu toate acestea, pentru a nu spăimînta prea mult spiritele printr'o prea mare desfăşurare de forţe, el obţinu de la Senat să ţie 'n Roma, 'n timp de pace şi 'n mod permanent, numai patru cohorte pretoriene. Pe celelalte şase le aşeză, la mici depărtări, prin oraşele vecine, astfel că, la cel dintăi

semnal, ele puteau să sosească 'n grabă și să 'i dea ajutorul trebuincios ¹⁾).

Sejan, care comanda peste cei patru mii de pretorienți din Roma, simți, din profitele ce trăsesese de pe urma devotamentului lor pentru dînsul, marile foloase ce ambițiunea sa ar dobîndi dacă ar avea pe cîteși zece cohortele adunate 'n acelaș loc și așezate sub aceeași conducere, adică a sa.

El își propuse, decî, să obție acest lucru cu orice preț de la Tiberiū, și tocmai despre aceasta se puse să 'i vorbească 'ndată ce bătrînul împărat îi dete voe să deschiză gura.

¹⁾ Vezi Gibbon, *Istoria decadenței și a căderii Imperiului roman*.

IV

— „Cesare, — ’ncepu-el, cu un aer îngrijat, — se petrec lucruri ce trebuie să cunoști și ’mpotriva căror e urgent să luăm măsuri. Facțiunea răsvrătitoare din Roma, oamenii care nu se pot împăca cu ideea de a fi supuși legii, adversarii tăi de odinioară, alde Lucius Aruntius, Quintus Haterius, Apidius Merula și ceilalți, pe care i-ai văzut așa de des, chiar sub divinul August, urzind intrigă și comploturi, încep să ridice din nou capul.... Îngăduirea și bunătatea ta de suflet, în loc să ’i potolească, le-a dat, dimpotrivă, curagiul să ’ntreprinză lucruri și mai grave, astfel că, dacă vom sta mereu cu mâinile ’n sîn, cine știe la ce extremități vor încerca să ajungă....“

Tiberiū își încruntă sprincele.

— „Și care sînt acele lucruri așa de grave ce aū îndrăznit să pue la cale?“ — ’ntrebă el, cu glasul nepătruns, în care nu se putea citi nici liniștea, nici supărarea“.

— »Cesare, — continuă Sejan, urmându-și ideea, și fără a părea că aude, — dușmănia lor împotriva-ți nu e de azi sau de ieri: ea a luat naștere din ora chiar în care ți s'a 'ncredințat puterea. Adu-ți aminte că, chiar din primele zile, când, cu inima încă 'ndurerată de pierderea ce 'ncercase lumea romană 'n persoana tatălui tău, tu, nu te gindeai decât cum să duci opera lui mai departe, ce măsuri mai nemerite să ieși pentru ca edificiul ridicat de dînsul să nu se surpe, ei, fără milă, nici muștrare de cuget, își manifestaū ostilitatea ocupînd Senatul cu discuțiuni umilitoare sau provocătoare, cum era, bunioară, acea propunere de 'mpărțire a imperiului, crima cea mai odioasă din câte se pot comite sau imagina ¹⁾! Da! s'aū găsit oameni, așa ziși coborîtori din familiile cele mai ilustre ale Romei, ca Asinius Gallus, fiul lui Polion, care nu s'aū sfiit să ceară sfișierea a tocmai ceea ce face gloria și puterea acestui popor! Și pentru care cuvînt urmăreaū ei această nelegiuire? Pentru scopuri cu totul personale și egoiste! pentru a satisface ambițiunea și setea lor de mărire! pentru a-ți micșora autoritatea! pentru a se ridica, neatîrnați și puternici, alături de tine!...«

Tiberiū aprobă din cap, palid și mut la această amintire.

Sejan reluă, după o mică pauză:

¹⁾ Vezi Dion Cassius, *Istoria romană*.

— „Acești oameni, Cesare, neputând să sfărame ceea ce geniul divinului August, continuator al atâtor generațiuni de bărbați însemnați, clădise, s’au încercat, după aceasta, să lovească ’n prestigiul și ’n demnitatea ta suverană. Cine, prin șoapte răspindite ’n public, prin scrieri infame puse la dispozițiunea tuturilor, așezate pretutindenți unde ochii tăi puteau să le ’ntâlnească și să ia cunoștință de ele, cine a cătat să ’ți aducă cele mai sângeroase ultragii? In acele libele insultătoare, nimic nu era respectat, nici rangul, nici vîrsta, nici familia ta ilustră. Ceeace trebuie să te pue mai presus de ceilalți muritori, suferințele și amărăciunile tale de altădată, esilul nemeritat de la Rodos, greșelile Iuliei, soției tale a doua, de care nu ești răspunzător, suvenirea Vipsaniei, pe care ai iubit-o cu căldura unei dragoste pornite din inimă și pe care ai fost nevoit să o sacrifici intereselor superioare ale Statului, toate aceste dureroase amintiri erau într’insele cu cruzime exploatare. Și, cu toate acestea, tu tăceai și ’nchideai ochii, crezând că, prin răbdare, vei dezarma răutatea lor! „Intr’un Stat liber, răspundeai acelor ce se miraau de această ’ngăduință, limba și cugetarea trebuie să rămăie libere! ¹⁾“. Ei însă nu ’nțelegeau tot astfel lucrurile, căci, văzând că limbile lor nu te turbură, ’ntrebuințară fapta pentru a lovi ’n tine!... Nu se ’ncercară

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

ei oare, spre scandalul întregii Rome și 'n paguba prestigiului tău de principe al poporului, să revendice, prin al doilea bărbat al Vipsaniei, de care te despărțiseși, autoritatea părintească asupra unicului tău fiu, Drusus, ce ți s'a născut dintr'insa ?....“

Tiberiu îngălbenea, din ce 'n ce mai mult, la deschiderea acestor rane, nevindecate încă bine. Totuși, se silea să se stăpânească. Fixitatea privirii și 'ncrețitura buzelor trăda singure emoțiunile teribile ce 'i răscoleau sufletul.

— „Odată intrați în domeniul faptelor, — urmă Sejan, — ei făcură și mai mult. Adu-ți aminte de conspirațiunile lui Libon și lui Clemente. Cel dintâi, impins de aceiași oameni, amețit prin consultațiuni date de Haldeenii, presupuși cunoscători ai viitorului, scos din minți prin ceremonii de magie, la care 'l puseră să asiste, și prin interpretațiuni de visuri, ce i se făcură, 'ntemeiat încă pe ilustra sa origine, ca rudă de aproape a lui Pompeu și a Scriboniei, primei soții a lui August, crezu că poate aspira, fără pericol, la puterea supremă. Cele ce puse la cale pentru a 'și atinge scopul e de prisos să ți le amintesc. Voi constata numai, încă odată, spre lauda-ți, — dacă laudă poate fi de a se da dezarmat pe mâinile vrăjmașului său, — marea indulgență ce 'ntrebuințași și 'n această 'mprejurare ! Căci, după ce, strins de probe din toate părțile, Libon solicită și obținu încă o zi ca să 'și pregătească apărarea, însă, 'n loc să cate a se justifica, dispe-

rând de cauza sa, el își curmă singur zilele, tu, regretași, în Senat, acest sfârșit și te jurași că, de și vinovat, ai fi cerut achitarea lui dacă nu s'ar fi grăbit să se uciză! Frumoase și generoase cuvinte, fără 'ndoeală, dar încuragiatoare, 'n același timp, pentru dușmanii tăi, care vegheau în umbră! Și, 'n adevăr, nu trecu mult și apărură Clemente, sclavul lui Postumiū Agripa, fostul tău asociat la imperiū, ucis, fără știrea ta, la moartea lui August, ca să se asigure liniștea 'n Stat ¹⁾). Profitând de asemănarea sa cu fostul său stăpîn, Clemente voi să treacă drept dînsul și să facă să creadă că el trăia încă. El fu sprijinit și 'ncurajat în aceasta de aceiași oameni pe care 'i văzuseși așa de des la lucru și care nu perdeau nici o ocaziune pentru a'ți face viața amară. Deja sgomotul sosirei falșului Agripa se răspîndise 'n Italia; deja o mulțime imensă 'i eșise 'nainte spre a'l întîmpina la Ostia; deja el intrase 'n Roma și lua parte la 'ntruniri secrete 'n scop de a provoca o răscoală. Tu însă, stai nehotărit și nemișcat. Din fericire, credincioșii tăi, printre care 'ndrăznesc a mă pre'numera, luară asupra-le să te scape de dînsul fără voe-ți. Ei fură destul de fericiți să pue mîna pe Clemente, fără sgomot, și moartea lui asigură liniștea 'n imperiū ²⁾). Inamicii tăi nu izbutiseră nici astădată!..."

— „Da! da! — 'nterupse Tiberiū, — recunosc

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

²⁾ Idem.

credința ta și marile servicii ce am primit de la tine! Dar, rogu-te, încă odată, Sejane, ce noul înscenări pregătesc falșii mei prieteni din Senat?»

— »Cesare, răspunse Sejan,— lucrul e mai grav de cât ți-l poți inchipui. Intemeiați pe niște vagi sgomote, aduse de negustori din Siria, ei împrăștiă 'n popor știrea că Germanicus a fost otrăvit în Asia, și adăogă, cu răutate, că aceasta s'a făcut după ordine pornite din parte-ți. Ei voesc să profite, astfel, de marea popularitate a fiului tău adoptiv pentru a provoca o nouă revoltă, cu mai mulți sorți de izbîndă, poate, decât celelalte. Deja știrea a străbătut orașul și produce o consternațiune cum nu se ved decât în zilele de calamități naționale. Pretutindenî, pe piețe și prin răs pintii, lumea se adună 'n haine de doliu. Trecătorii se opresc, și, chiar necunoscîndu-se, se apropie unii de alții și se 'ntreabă dacă fatala noutate e adevărată. În acelaș timp, afacerile sint suspense, tribunalele deșerte, casele 'nchise ¹⁾. Oratori, plătiți ca să te acuze, țin discursuri răs vrăitoare dinaintea poporului răs pîdit prin strade, și mulțimea, aș itată prin limbagiul necumpăt ce aude, 'ncepe să comiță acte de dezordine. Ea a ocupat Forul, se 'nghesue 'mprejurul basilicelor Iulia și Emilia, 'nconjoară Rostrele, urcă din toate părțile clinele Capitolinului. Templele și galeriile de *Sub Veteribus*, unde sunt aș ezate statuile divinului

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

August și ale tale, sunt luate cu asalt, și, lucru greu de mărturisit, maiestatea imperială e insultată 'n imaginile voastre, lovite cu petre său cu noroiu!...“

Tiberiū, care nu 'și eșea din fire decât când siguranța persoanei sale era amenințată, se sculă la aceste vorbe.

— „Și ce măsuri ai luat, — întrebă el, — ca să restabilești ordinea și să pedepsești pe vinovați?“

— „Cesare, — răspunse Sejan, — despre aceasta să nu te 'ngrijești, căci tot ce trebuia să se facă pentru a se conjura răul s'a făcut, astfel că pericol, de o camdată, nu mai poate să fie. Dacă ți-am arătat, totuși, lucrurile precum sînt, este pentru a te pune iarăși față cu vrăjmașii tăi neadormiți și a 'ți cere mijloace ca să 'i combatem. Cu oameni îndrăzneți și fără scrupule ca dinșii, blândețea nu mai merge. Mișcarea 'ncercată, astăzi, se poate re'nnoi, mâine, 'n proporțiuni cu mult mai mari, și, atunci, de nu vom dispune decât de forțele ordinare, mă-e teamă că nu vom mai fi 'n stare să o 'nvingem! Cesare, e urgent să luăm o hotărîre!...“

— „Hotărîrea e lesne de luat, — replică bătrînul împărat, liniștit. — Să 'nsărcinăm pe unul din credincioșii noștri delatori, pe Fulcinius Trio sau pe Caius Vibius, să formuleze o acuzațiune 'n regulă 'mpotriva celor mai compromiși dintre instigatori. Vom vedea dacă, cu tot numele și influența lor, ei vor putea scăpa de pedeapsă!“

— „Cesare, — 'ntîmpină Sejan, — mi se pare

că acesta nu e mijlocul cel mai bun ca să punem capăt uneltirilor lor. Bunătatea și clemența ta îți-ai făcut un renume ce nu e bine să'l desmințim tocmai acum când simpatia poporului pentru fiul tău adoptiv poate să fie invocată de adversarii tăi ca o justificare. Și, apoi, condamnarea unora dintr'inșii asigura-va oare liniștea pe cât timp vor mai rămâne alții care să cate a'î răsbuna? Eū crez că nu! Vom ațîța și mai mult urile, și, 'n loc de o 'mpăciuire a spiritelor, vom ajunge la dezordinea și la conspirațiunea 'n permanență!...“

— „Ceeace spui e adevărat,—observă Tiberiū,—și aceasta a fost tocmai politica mea față cu intrigile lor... Dar,—adaose el, după o pauză,—dacă nu'î putem reține prin frică, care e atunci mijlocul ca să'î facem să se potolească?...

— „Puterea! — esclamă Sejan, care nu aștepta decât această 'ntrebare pentru a isbucni;—da, puterea! Iată instrumentul admirabil prin care vom impune vrăjmașilor noștri! iată leacul suveran prin care vom vindeca boala ascunsă care 'î roade!... Adu-ți aminte, Cesare, de frământările ce agitară Republica 'nainte de August! Cauza era că nici unul din cei ce se certau pentru 'ntăiul rang nu avea destulă putere ca să stăpânească pe ceilalți. Indata ce divinul tău tată posedă o putere superioară, ei se 'mprăștiară sau renunțară de a mai lupta, și, astfel, se fundă glorioasa domnie al cărei urmaș ești tu astăzi!... Cesare, puterea și iarăși puterea, aceasta

trebuie să ne fie țelul, unica preocupare! Când vom avea la 'ndemână destulă putere ca să stavilim pe inamicii noștri, oricât de numeroși ar fi ei, vom putea zice că am scăpat de orice grije. Atunci vom trăi și dormi 'n liniște, căci viitorul ne va fi asigurat«.

— »Și ce puteri trebuiesc ca să ajungem la acest rezultat? — întreabă Tiberiū, ginditor. — Este oare necesitate să chemăm, pentru aceasta, legiunile de prin provincii? să facem din Roma un câmp întărit, unde să nu se auză decât sunetul armelor și să nu se vadă decât ferberea trupelor într'o continuă mișcare de du-te-vino?...«

— „Nu, Cesare, — replică Sejan; — crez că nu e nevoie de atâta bătae de cap. Avem, din norocire, mai aproape de noi ceea ce ne lipsește. Din cele zece cohorte de pretorienī, ce geniul divinului August a creat pentru a veghea asupra siguranței maiestăței imperiale, patru numai se află cantonate 'n Roma și pot răspunde, precum s'a 'ntimplat astăzi, la o repede 'ntrebuințare. Celelalte șase se găsesc răspindite, după cum știi, prin împrejurimi, în Etruria, 'n Umbria, 'n țara Sabinilor sau în Latium, de unde, chiar în caz de urgență, le trebuie un timp oarecare ca să sosească. Dacă toate aceste forțe, compuse din elita armatei romane, slăbite oarecum prin risipirea lor, ar fi 'ntr'uite 'n acelaș loc și puse sub aceeași comandă, nu vezi tu, Cesare, ce foloase 'nsemnate am trage din ele? Mai întâi, coeziunea

și puterea lor de acțiune ar crește, căci ordinele ce li s'ar da n'ar mai porni din puncte deosebite, ci ar avea acea unitate care 'mbrățișează tot și asigură succesul ¹⁾). Apoi, încrederea lor în ele înșile ar deveni considerabil de mare, atunci când, în fiecare zi, ar avea privilegiul să vadă și să cumpănească forța și numărul lor. În fine, tot asemenea și pentru aceeași cauză, teroarea turburătorilor n'ar mai cunoaște margine, căci ar simți mai dinainte că orice 'ncercare din parte-le e condamnată la o nereușită sigură... Cesare, mi se pare că aci e scăparea. Acesta este mijlocul cel mai sigur și mai natural pentru a ține pe vrășmașii tăi în respect..."

— „Aî dreptate, Sejane! — aprobă Tiberiū, convins; — aî mare dreptate! Mă mir numai cum această idee nu ne-a venit mai curînd. Chiar azi am să propun Senatului măsura de care 'mî vorbești, și sunt sigur că el o va adopta fără discuțiune... Dar, — adaoase el, după un moment, cu o expresiune de adîncă durere 'n voce și 'n privire, — știi că noutatea morții lui Germanicus e adevărată?... Sărmanul de el! Să moară când era încă 'n floarea vîrstei și a gloriei!... Ce să ne facem fără dînsul, Sejane, căci, el dispărut, dispare unul din sprijinile cele mai puternice ale acestui popor!... Da, Republica face, 'n persoana lui, pierderea cea mai simțitoare din câte, de multă vreme, n'a 'ncercat!...

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

Și acuzațiunile ce spuî că mi se aduc de vrăjmașii mei sînt în parte 'ntemeiate! Ele sînt într'atît numai că cî am fost acela care, fără a prevedea soarta ce'l aștepta, l'am chemat de pe malurile Rinului, unde se ilustrase, și l'am trimis pe țermurile depărtate unde moartea l'a ajuns!... Lovitura ce primesc prin acest eveniment e teribilă pentru mine, Sejan! Nu știu chiar dacă voi avea puterea să o sufer!..."

Vorbind astfel, Tiberiû își pleacă capul și rămase cîteva momente absorbit, ca 'n prada unei supreme dureri. Sejan îl lăsă să se liniștească. Apoi, cu acel accent peremptoriu și 'n același timp persuasiv, ce știa că are o influență așa de suverană asupra stăpînului său, el i se adresa 'n acești termeni :

— „Cesare, moartea lui Germanicus e, o recunosc, un mare doliu ; însă iarăși nu trebuie să ne desperăm peste măsură de această nenorocire. Cine știe chiar dacă destinul, în nepătrunsele-î decrete, n'a recurs la acest mijloc pentru a asigura pacea lumii. Germanicus, cu calitățile ce știm că avea, cu curagiul și cu gusturile-î militare, care 'l făceau să fie adorat de soldați, cu elocuența și cu darurile minții lui, care 'i atrăgeau admirațiunea oamenilor culți din Roma ¹⁾, cu moderațiunea, cu bunătatea de inimă, cu blîndețea caracterului, cu virtuțile-î domestice 'n fine, era, fără 'ndoială, podoaba familiei imperiale, speranța poporului, spaima vrăjma-

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale* ; Ovidiû, *Faste*.

șilor; dar, în acelaș timp, aceste 'nsușiri, prin care strălucia 'n ochii tuturilor, puteau să devie, la un moment dat, un pericol și o amenințare pentru tine. Departe de mine ideea de a bănui lealitatea și curățenia simțimentelor lui filiale; însă omul nu e totdeauna stăpin pe el însuși, și, mai adeseaori, ocaziunea dă naștere răului. N'ai observat cu câtă sîrguință aceiași oameni, de care 'ți vorbeam mai adineori, umblau pe lingă dînsul, cu câtă ostentație aplaudau succesele lui, prin ce linguşeli exagerau actele lui cele mai ne'nsemnate? Ei sperau să 'l captiveze pentru ca, odată momentul sosit, să poată a 'i-l opune. Nu zic; poate că n'ar fi reușit nici-odată să 'l facă a uita obiceiurile de ascultare și de disciplină ce divinul August a sădit în inima membrilor familiei sale ¹⁾; dar se poate iarăși ca ispita primului rang să fi izbutit a 'l scoate din minți, și, atunci, am fi avut de plâns nenorociri cu mult mai mari! Oricum ar fi, să aducem laude zeilor care știu ce fac și regulează lucrurile spre binele nostru comun. Să regretăm, negreșit, pierderea unui bărbat însemnat ca Germanicus, însă să fim cumpătați în durerea noastră, să nu ne pierdem curagiul, nici să ne credem perduți fiindcă el nu mai există!...“

Tiberiū ascultase cu atențiune cuvintele favoritelui său, care traduceau așa de bine propriile sale simțimente. El nu 'ncercă nici o obiecțiune pentru

¹⁾ Vezi V. Duruy, *Histoire des Romains*.

a le combate; din potrivă, consolat par' că deja prin evocațiunea pericolelor de care se credea amenințat, se mărgini numai a exclama:

— „E de netăgăduit că perderea e mare și că trebuie să ne măhnim adinc de dinsa!“

Apoi, adresându-se către Sejan:

— „Rămășițele lui Germanicus sunt pornite din Antiohia și, 'n curind, aū să sosească la Roma. In capul a două cohorte de pretorienī, tu, pleacă 'n-dată la Brundusium, pentru a le 'ntimpina la sosire; cū, mă duc să anunț nenorocirea Senatului și să 'i cer să voteze cele de cuviință pentru a se onora memoria fiului meu adoptiv într'un chip strălucit și demn de dînsul!...“

Zicend aceste vorbe, se sculă, depuse un sărut patern pe fruntea Atiliei, care, 'n tot timpul acesta, stase nemișcată pe scaunul său, și făcu semn lui Sejan că putea să se retragă.

Acesta 'și luă copila de mână, și, cu acelaș salut de profund respect, prin care 'ntimpinase pe Cesar la sosire, eși, 'n tăcere, prin lungul șir de săli și de apartamente splendid decorate.

Străbătend vestibulul palatului, ce da pe grădină, și unde, printre columnele decorative, despărțite prin mari candelabre 'n formă de flori de lotos, așezate pe atlanți de argint cu picioarele palmate, păzeau *hastari* îmbrăcați în zale și *nomenclatori* cu rochile de mătase multicoloră, figura lui

părea luminată de o nespusă bucurie interioară. Imprejurările 'i fuseseră favorabile. El dobîndise fără greutate ceea ce dorea, și deja ambițiunea-î începea să formeze noi planuri pentru viitor.

V

Orașul Brundusium ¹⁾, — acum o mie nouă sute de ani, ca și astăzi, — se afla așezat în Apulia, pe coasta orientală a Calabreii, în fundul unui golf, format din două bazine, ce, privite de sus, seamănă a niște coarne de cerb. El era unul din porturile cele mai frecventate ale Italiei, punctul comercial pe unde se făcea, pe vremea aceea, mai tot traficul de grine cu Asia și cu Egiptul. De aceea, și animațiunea lui era mare; și călătorul, venind din țări străine, care punea pentru 'ntăia oară piciorul într'insul, rămânea surprins de lucrurile noi ce vedea și de condițiunile unei vieți cu care era nedeprins.

Dacă cititorul permite, să ne transportăm, un moment, cu douăzeci de secole mai în urmă, și să reconstituim, pe cât e cu putință, prin gindire, priveliștea ce ar fi izbit pe orice străin care sosea,

(¹ Azi Brindisi, pe marea Adriatică.

pe acele timpuri, în marele oraş maritim al imperiului.

După ce navigiul care 'l aducea lăsase 'n urmă-îgitul de stincă, ce se 'nalţă la intrarea golfului, ţermul se arăta, deodată, 'ntr'o desfăşurare fermecătoare de arbori plantaţi şi de verdeaţă ¹⁾. Un şenal lung, dar îngust, mărginit, la dreapta şi la stînga, prin butoaie văpsite cu roşu şi legate de fundul mării cu lanţuri, ca să indice drumul de urmat, conducea 'n interiorul golfului, pe jumătate încă potmolit de năvile putrede, pline cu holovană de piatră, ce Iuliū Cesar scufundase acolo, de pe timpul când se afla 'n luptă cu Pompeu. Apoi, oraşul apărea, ca o vedenie, cu templele, cu arcurile, cu casele lui boite, cu plantaţiunile lui de pini, legănaţi de adierile uşoare ale mării, cu adăpoastele lui, pline de bărci, ale căror pinze roşii îşi aruncau umbrele pe ape.

Cu cât corabia 'nainta, cu atât împrejurimile deveneau mai lămurite. La sud, un mol, ros de mare, 'n reparaţiune, desina, pe orizont, masa-îenormă, cutreerată de sclavi cu braţele goale, ocupaţi a arunca fragmente de stincă 'n apă pentru a astupa găurile făcute de valuri. Mai departe, 'ntr'o scobitură a ţermului, un şantier de construcţiune, 'n plină activitate, lăsa să se vadă un popor de dulgheri, cioplinind catarte şi scânduri de

¹⁾ Vezi J. Lombard, L'Agonie.

corabie, pe când, pe pruntul de alături, acoperit cu nisip subțire și cu plăvii, grupuri de pescari își dregeau mreжіle la soare.

Dar nava a intrat în port, și acum ea cată a-și deschide un drum prin mulțimea de alte nave ce-l ocupă.

În cale-î, ea 'ntâlnește, adunate 'ntr'un amestec nedescriptibil, ancorate, sau gata de plecare, toate tipurile marinei romane, de la *triremele* cu catarte scurte, bune pentru război, până la ușoarele *prosumi*, întrebuințate 'n plimbări și 'n recunoașteri. Acolo, se vedeau *hemiole* pontate, armate c'un dublu pinten, *cercure*, servind la luptă tot așa de bine ca la transport, *catafracte*, căptușite cu fer, *actuorii*, croite pentru curse, *onerarii*, destinate mărfurilor, *fasele*, lungi ca tecile de fasole, de unde li se trăgea și numele, *cibee*, grele și pîntecoase, *celoce*, sprintene și ușoare, *camere*, 'nchise ca niște odăi, *gaule*, rătunde, *curbite*, 'n formă de coșuri, *ipagoge*, pe care se 'mbarcău caii, înfine, neobosite *liburne*, cu prora 'n chip de git de leabădă, ce cutreerau toate mările și pătrundeau în toate schelele imperiului.

După ce vasul plutitor, despre care e vorba, a reușit, cu destulă greutate, să se strecoare, printre acele obstacole, pînă la locul unde trebuia să se oprească și să arunce ancora, un furnicar de bărci îl înconjură din toate părțile, ca și când ar fi voit să-l ia cu asalt. Erau negustori de stofe sau de

fructe, venind să-și ofere mărfurile, antreprenori de oteluri, mai toți greci, cătând mușterii și lăudând confortul de la ei, ca să-i atragă, bărbieri și prepuși ai stabilimentelor de băi, descriind în chipul cel mai avantajos luxul și efinătatea din casele lor, samsari de tot felul de servicii, propunându-se drept mijlocitori, stăpine de prostituate, sbircite și sulimenite, recomandând amatorilor să nu uite de a vizita și lupanarele din Brundusium.

Cu toate acestea, călătorul, scăpat, ca prin minune, din ghiarele acelor mercenari, a străbătut puntea de vase, fără parapet, ce conducea pe chei și a pus piciorul pe uscat. El cată acum să 'nainteze, însă, pentru aceasta, trebuie să 'și facă loc prin gloata de italică grăbiți, ce-i stau în drum pentru a trata, 'ntr'o larmă de bilciu, tot felul de afaceri, cea mai mare parte relative la vinzări și la cumpărări de grine, pe ale căror probe le examinează cu deamănuntul și le cântăresc în palmă. Abia scăpat din mijlocul lor, calea-i e de iznoavă tăiată, astădată de marinari, pe jumătate beți, ce colindă, cântând, *termopolele* de pe chei, soi de cârciumi, unde se serveau băuturi calde fermentate. La câțiva pași mai departe, el e nevoit iarăși să se oprească, rindul acesta pentru a lăsa să treacă câteva *manipule* de soldați, ce se duc la exercițiu, într'un nuor de praf, bătând pavezile lor drept-unghiulare de *pectoralele* și de genucherele lor de fer, și producând astfel o rumoare violentă.

În sfârșit, călătorul nostru a răsbit în oraș. Brundusiul, cu casele-î de cărămidă galbenă și roșie și cu stradele-î înguste și 'ntortochiate, i se 'nfățișează atunci în toată prozaica-î realitate. O pistrină, soiū de simigerie antică, 'î atrage mai întâi atențiunea prin mirosu-î de cocă dospită și prin cuptoru-î încă aprins, lucind ca o stea roșie 'n fundul unei încăperi întunecoase. După aceea, el se oprește, câteva momente, ca să privească la o boiangerie, unde lucrători se ved călcând stofe 'ntr'o puțină saū scărmanând mantale de lână cu pepteni de oțel, pe când, alături, în penumbra unei bolți, un statuar așează, pe polițe legate de zid cu sfori, nudități imobilizate 'n atitudini provocatoare, idoli păgâni, măști de teracotă saū busturi cu surisul închegat pe buze. Mai departe, ochiu-î întâlnește două frumoase căzărmi, ce se ridică cu ferestrele spre mare, și dinaintea cărora stilpi de stuc galben și roșu sprijină trofee. El admiră asemenea câteva mari pătrate de teren, împărștiate ici și colo, ocupate de *foruri* și de grădini, de temple, de *hospitiū*, soiū de oteluri, de *horee*, antrepozite publice, toate bine zidite și, de departe, grozav de animate. Stradele, totuși, i se par strimte, neregulate și, după obiceiul antic, lipsite de orice 'ngrijire. O piață, prin care trece, pavată cu pietre ascuțite, e plină de coji de lămie și de felii de pepene, amestecate cu simburī de măsline și cu ardei lepădați. Și, cu toate acestea, 'mprejurul ei, se

deschid prăvălii frumoase, decorate cu fresce și cu mozaice, purtând, d'asupra intrărei, numele proprietarilor, scrise cu mari litere roșii!

Cu cât pătrunde mai spre centru, cu atât construcțiunile și edificiile devin mai mărețe. Acum, el nu mai întâlnește decât palate cu colonade, arcuri cu baso-reliefuri de bronz, ce lucesc la soare, *terme* cu portice, case monumentale, de marmoră sau de granit. În acelaș timp, și populațiunea pare cu totul alta. El se 'ncrucișează, la fiecare pas, cu patricieni mergând la baie, 'ntr'un cortegiū sgomotos de paraziți guralivi, cu bogate matrone, purtate 'n *lectice*, ale căror geamuri de talc iaū ochii prin strălucirea lor, cu cetățeni, în toge, unele curate, altele de un alb murdar, în tunice vërgate, sau în simple *abole*, 'mpodobite cu ciucuri sau bordate cu benzi roșii. Nu e vorbă, mulțimea prin care trece nu se compune numai din acest fel de oameni, căci el întâlnește 'n drumu-î și desrobiți, circulând în mijlocul sclavilor, cu care se arată mindri, și al cetățenilor în fața căror staū smeriți, și preoți, tîrînd rochile lor, liliachii, galbene sau roșii, foarte lungi, pe trotuarele 'nalte de o schioapă, și soldați, impuind priveliștei nota soioasă a cazacei lor de piele, strînsă cu *cingulum*, și prostituate, strecurându-se prin mulțime, cu fața spoită, cu buzele făcute și cu sprîncenile 'mpreunate printr'o dungă de antimoniū.

Dar, iată: străinul despre care e vorba a apucat

pe *Via Appia*, ce taie Brundusiul în două. El se află acum în fața unui spectacol cu totul nou. Printre buchetele de verdeață, ce'i staū înainte, ochiu-î deosibește părți ale orașului, tăvălit, pentru a zice astfel, pe țermul deschis. La dreapta și la stînga, vile bogate, cu terațe albe și trandafirii, se 'nalță printre stușișurile de plante agățătoare, unde bănci de piatră sînt aședate la umbră. Apoi, se zăresc șuvițe de drumuri, drepte și albe, ca niște panglice, pe care trec boi înjugați la care cu roatele dintr'o singură bucată. Și, mai departe, de vale de tot, colo, 'n fundul orizontului, lucește marea albastră, 'n care se 'nfig, ca niște pluguri, nave cu un singur catart, ale căror lopeți scurte aū mișcări armonioase de jos în sus și de sus în jos.

v. met. homerică

VI

În dimineața aceea, pe un cer primăvărat, — alb la bază, de un albastru străveziu la zenit, ici și colo presărat cu nuori risipiți, ce păreau a se mișca a lene, — 'ntreg Brundusiul se afla pe port. Cu o zi mai înainte, venise din capitală Sejan și cele două cohorte de pretorienți ce 'l însoțeau, împreună cu un mare număr de personaje distinse, — senatori, patriciani, înalți demnitari și funcționari ai Statului, — cu toții trimiși ca să 'ntîmpine rămășițele lui Germanicus, la sosire, și să le aducă cu cinstea cuvenită la Roma, unde trebuiau să fie puse 'n mormîntul familiei. Imprejurimile orașului, țărmul, cheiul, tot litoralul, unde se putea pătrunde și de unde se vedea ceva, erau înțesate de lume. Populațiunei localnice se adăogase și cea din orașele vecine, foarte numeroasă, venită 'n haine de doliu să dea ultimul salut aceluia pe care toți îl consideraseră ca pe suprema speranță a Republicei. O

mîhnire adîncă era scrisă pe fața fiecăruia, și, ca 'n zilele de nenorocire publică, toată acea mulțime sta mută și nemișcată, așteptând cu resemnațiune momentul când va putea, 'nfine, să izbucnească.

Pe la jumătatea zilei, flota funebră, a cărei apropiere fusese semnalată, încă de dimineață, 'n largul mării, intră pe șenalul ce conducea 'n port. In contra obiceiului, ea nu fu primită prin aclamațiunile vesele ale poporului, nici nu era 'nsoțită de manifestațiunile de bucurie ale marinarilor, care, după o lungă călătorie, soseaū sănătoși la liman. Băncile lopătarilor, *transtra*, nu mai răsunaū, ca altădată, de cântecul lor preferit, *cèleusma*; omul de observație, *proreta*, nu mai schimba glume cu cel de la cârmă, *gubernator*; *hortatorul*, șeful vâslășilor, nu 'i mai îmbărbăta pe aceștia prin vorbe și prin promisiuni, ca 'n alte ocaziuni, ci o tăcere mormîntală domnea pe năvi, care 'naintaū încet cu pintenul, *rostrum*, îndreptat spre port.

La distanța convenită, căpitanul vasului principal, *magister*, se sculă de pe scaunul său, *thronus*, și, ridicându-și bățul de comandament, *sceptrum*, dete semnalul de oprire. Numai decăt, marinarii executară manevra ordonată, uniî aruncând ancora 'n apă, alții legând de stîlp otgonul, *retinaculum*, alții strîngînd pînzele pe *antena*, reținută de mijlocul catartului printr'un belciug de fer, *anquina*.

În acelaș timp, Agripina, văduva lui Germani-

cus, apăru 'n lungi veștminte de doliu, cu ochii pironiți în pământ. Urmată de cei două copii ai săi care o 'nsoțiseră 'n Orient, ea 'naintă pe puntea de vase ce conducea la chei, ținând în brațe urna sepulcrală, de care nu voia să se despartă, ca de un lucru mai presus de toate scump și prețios. Tot deodată, un imens țipăt de durere eși din sinul acelei mulțimi, pînă 'n acel moment așa de tăcută și de resemnată. Atunci fu un delir, o frenezie, o exploziune de jale, cum nu se mai văzuse și ce nu se poate descri. Amici de ai lui Germanicus, admiratori și vechi tovarăși de arme de ai lui, imitați, prin nerezistibila forță a exemplului, de marele număr al celor de față, 'și exprimau durerea, bătându-se cu pumnii în piept, smulgându-și părul, său rupend hainele de pe dinșii. Unii se 'ncercară să s'arunce 'n fața cortegiului, spre a fi striviți și călcați în picioare, alții să s'apropie de urnă pentru a atinge saū cel puțin a vedea mai de aproape sacru odor, ce conținea o cenușă așa de scumpă. Cu mare greutate, soldații lui Sejan, ajutați de armata din Brundisium, putură să conție gloata și să 'mpiedece să nu se 'ntimple vre-un accident ilustrei veduve, expusă manifestațiunei unei dureri așa de dezordonate.

Agripina nu voi să rămăe măcar o noapte ca să se odihnească 'n Brundisium, grăbită cum era de a sosi la Roma pentru a 'ndeplini ultimele sale datorii față cu soțul său. Ea dorea încă să dea cât

mai curînd ochi cu Tiberiû spre a i se plînge, a'î arăta probele ce avea de crima săvîrșită, a'î numi pe omoritor, a cereși obține răsburare 'mpotrivă-î. Ea luă, deci, fără 'ntîrziere, drumul Romei, lunga și obositoare cale ce trebuia să facă pentru cea din urmă oară și 'n capătul căreia o așteptau atâtea decepțiuni și amărăciuni. O *redă*, frumoasă și comodă trăsură cu patru locuri, adoptată de Romani de la Galii, care servea la drum tot așa de bine ca 'n oraș și care are o rudenie așa de apropiată cu vechile noastre *redvane*, fu aleasă ca să ducă pe nora 'mpăratului în capitala imperiului. Opt cai înaintași trăgeau la dînsa, mînați de conductorii îmbrăcați în roșu. Alături, călărea Sejan, precedat și urmat de câte o cohortă de pretorienți, înarmați cu pavăza, cu *pilum* și cu *hasta* și 'ntocmiți pe companii, cu centurionii lor în frunte. Iar în coadă, venea restul suitei, formînd un lung șir de trăsuri și de vehicule de tot felul : *birote*, soiuri de cabriolette pe două roate, *bige*, 'nchise pe dinainte, deschise pe dîndărăt, *esede*, 'nchise, din potrivă, pe dîndărăt și deschise pe dinainte, *cisie*, fără coș, *carpente*, 'nzestrate cu coșuri de pinză, *arcere*, 'n formă de lăzi, *harmamaxe*, cu coviltire și cu perdele de piele, *bene*, cu dricul de richită, *basterne*, purtate pe ulube de două catări, înhămați unul în față și altul în dos.

Cortegiul, astfel compus, apucă pe *Via Appia*, pavată cu lespezi de lavă, care, prin Tarentum, conducea d'a-dreptul la Roma. El străbătu, după

capriciul șoselei, văi și dealuri, tăind prin câmpuri, unde muncile agricole răspândeau animația lor, trecând prin sate și orașe, unde locuitorii își pără-seau trebile ca să alerge să 'l vază, odihnindu-se sub arbori sau subt apeducte, și numai cât era trebuincios pentru a 'și repara forțele, mâncând, după 'ntimplare, unde se găsea, prin hanuri sau chiar pe marginea drumului, neperzând un singur moment, numai să 'nainteze și să ajungă mai iute.

Pretutindenî însă, — și aceasta 'i îngreua oarecum mersul, — pe unde trecea, 'n Calabria, 'n Apulia, 'n Campania, el era 'ntimpinat prin manifestațiunile de durere ale populațiunilor scoase din casă de marele cult ce aveau pentru Germanicus. El lăsa 'n urmă-î, umblând astfel, localități numeroase, deosebite prin aspectul și prin obiceiurile lor, cetăți mărețe, cu clădiri monumentale, sau simple târguri, cu casele mici și albe, decorate cu viță, vile splendide, sau modeste colibe, latifundii, unde sclavi goi până la briu, cu lanțurile de picioare, ridicau stăvilarele de la canaluri, sau livezi de pomi roditori în care oameni, înarmați cu prăjini, băteau copaci ca să cază omizile. În cale-î, el întâlnea asemenea și multă lume săracă: cărpaci, ferari, împletitori de coșuri, ce se duceau, de ici până colo, ca să 'și câștige viața. Uneori, erau familii de dănțuitori etiopiani sau de 'mblânzitori de șerpi, tirindu-și borfele 'n căruțe, 'nvelite cu rogojină, unde femeile și copiii stau culcați unii

peste alții. Alteori, erau mame, mergând pe jos, îndoite sub povara pruncilor, purtați în vre-un țol de lână, din care se vedeau esind numai capul și mâinile.

De la Capua, priveliștea deveni cu totul alta. Acum, nu se mai vedea decât lunci tăiete de șențulețe cu apă, ce udau țarină paralele, păstori campanieni, îmbrăcați cu un fel de sarică, *mastruca*, păzind turme de oi cu lâna cenușie, vaste pășuni, închise prin garduri de mărăcină vii, ferme bogate prin care circulau slugi numeroase și vite behăinde. Câte odată, nomazi, culcați pe marginea șoselei, se sculau, cu curiozitatea unor sălbatici, arătându-și pe călători cu degetul său depărtându-se 'n grabă.

Înfine, cortegiul sosi la Teracine, vechiul Anxur, port pe marea Tireniană, unde o frumusețe de stânci albe domină o schelă animată de hamali, descărcând olărie și metale, și de străini veniți pe apă din sudul Italiei, din Sardinia sau din Spania. Aci, Agripina fu 'ntîmpinată de Drusus, fiul lui Tiberiū, care, la acea distanță, de o sută de miluri de capitală, 'i eșise 'nainte cu ceilalți patru copii ai lui Germanicus, rămași la Roma, și cu fratele acestuia, Claudiū. Intrevederea fu sfișietoare. După lacrimi vărsate și scene de durere, căror mulțimea le dete, prin participarea sa, un caracter de adevărată jale publică, ilustra văduvă și familia sa se retrase la gazda ce li se pregătise, căci noaptea so-

sise și nu era chip să meargă mai departe. Ceilalți din suită se conăciră, cum putură, prin *hospitiile, stabulele, cuponele* orașului, soiū de hanuri, saū pe la locuitorii cei mai avuți care bine-voiră a'î primi, și, astfel, cu 'ncetul, liniștea se 'ntinse pe mica cetate, unde luna galbenă juca pe ape. In curind, nu se mai auzi decât sgomotul cailor și al catirilor, legați pe piețele publice, amestecat cu 'njurăturile vizitiilor, ce alergau să 'i despartă când începeau să se bată 'ntre dinșii ¹⁾.

A doua-zi, cortegiul se 'ntocmi, de cu vreme, 'n aceeași ordine 'n care venise, și apucă drumul înainte.

De aci, *Via Appia* tăia d'adrechtul prin bălțile Pomptine, vastă luncă mlăștinoasă, mărginită, la stînga, cu dealuri păduroase, iar la dreapta, cu zidul albastru al Apeninilor din Latium. Călătorii puseră două zile ca să percurgă acea lungă șosea, 'naltă de patruzeci de picioare, străpunsă, din loc în loc, de guri de apeduct, pentru 'nlesnirea scurgerei apelor, croită și executată, cu mari greutăți, pe un țărîm mocirlos, unde izvoare ascunse dau viață la adevărate păduri de trestie și de stuf, unde cirezi de boi și de bivoli, pe jumătate sălbatici, pășteau, cu picioarele 'n bălțace, unde varietăți de plante și de erburî se animaū la cele mai mici adieri ale vîntului.

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

Acum, apropierea capitalei începea să se simtă. Temple de marmoră travertină trăgeau, în depărtare, linii trandafirii pe funduri de coline, unde păstori volsci își arătau bustul gol, pe când clamori intermitente, venind din spre marea 'nvecinată, se amestecau cu glasul conductorilor de trăsuri. În același timp și circulațiunea devenise mai activă. *Lectice* de provinciali, *trahe* fără roate, soiū de sănii tirite de boi, căruțe pentru dormit, *carruca dormitoria*, care corespundea cu vagoanele noastre cu paturi ¹⁾, *curicule*, 'mpodobite cu plăci de metal, care cu două, cu patru sau chiar cu zece cai, *biga*, *quadriga*, *vel decemjugis*, simple vehicule, 'nhămate cu măgari și 'ncărcate cu bagaje, aduceau de pretutindenă tot felul de lume, — cetățeni romani, proprietari numizi, familii de comedianți, ovrei, funcționari publici. Câte odată, erau șiruri de sclavi, prizonieri de război, mergând cu gitul în furci, sub biciul conductorilor, alteori, mauritanieni cu pielea neagră, purtându-și familiile pe cămile, la care se dau toți câinii de prin prejur.

După ce cortegiul lăsă 'n urmă-i lacurile Nemi și Alban, umbrite de păduri de castani, crescute pe straturi de lavă și de puzolană, Roma apăru 'n fine la orizont. Calea Apia se 'nconjură atunci de monumente de marmoră, cu arhitectură glorioasă, de mauzolee, poleite de soare, albe pe decorul verde

¹⁾ Vezi I. Kalenderu, *Vilegiatura și reședințele de vară la Romani*.

al împrejurimilor, de vile elegante alternând cu morminte maiestose, pe care se citeau numele lui Pompeu, lui Pomponius Atticus, lui Corvinus Messala, al Horaților, al Ceciliei Metellei și al atâtor altora.

De odată, Tibrul licări 'n zare, apărând și dispărând, în străluciri schimbătoare. În acelaș timp, munții se topiră 'n depărtări azurii, pe când, din ce 'n ce mai în apropiere, se arătau nuoi minuni, edificii bogate, splendide reședințe de vară, punți atârinate, lucrate ca niște dantele, buchete de pini și de chiparoși, cu frunzișul negru. Pe urmă, Roma se văzu bine de tot. Invelișurile caselor, arcurile, porticele, templele, columnele, circurile, termele, nimfele ce o populau se desinară din ce 'n ce mai lămurit, aprindând, subt soarele oblic, fulgere de aur sau iradierii de marmoră albă sau roșiatică ce furau ochii ¹⁾.

La poarta Capena, unde conducea *Via Appia*, cortegiul era așteptat de o mulțime imensă. Senatul, care votase onorurile cele mai extraordinare ce se acordaseră vre-o dată unui principe, eșise în *cor-pore* ca să salute resturile 'nvingătorului Germanilor. Dimpreună cu dînsul, mai veniseră, spre 'n-tîmpinare, magistrații orașului, cavalerii romani, matronele nobile, 'nsoțite de coruri de băeți și de fete, 'ntreaga gardă pretoriană și cea urbană, 'n-

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

fine masa enormă a poporului, fără deosebire de sex și de vîrstă. Impăratul singur nu se arătă, și aceasta dete oarecare credință sgomotelor răspîndite de vrăjmașii lui că el pusese pe Cn. Pisone, guvernatorul Siriei, să otrăvească pe Germanicus ¹⁾.

Agripina rămase, 'n fața acelei exploziunii de simpatie, femeea curagioasă și devotată ce fusese 'n tott'auna. Cu toată oboseala lungului drum ce făcuse, aproape fără a se odihni, ea primi fără slăbiciune omagele aduse soțului său și avu tăria să reziste până la sfîrșit scenelor de durere ce le 'nsoțiră. Apoi, când, câteva zile mai în urmă, se făcu ceremonia 'nmormintărei, ea se arătă aceeași, neobosită și resemnată, eroică prin puterea de a se stăpîni, demnă 'ntr'un cuvînt de ilustrul său soț, pe care 'l însoțise 'n atâtea campanii periculoase.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

VII

Deși două din principalele acte ale solemnității îngropăciunei la Romani, adică expunerea corpului, pentru ca lumea să 'l mai poată vedea odată, și arderea lui pe rug, fuseseră deja 'ndeplinite, 'n ceea ce privea pe Germanicus, la Antiohia, 'n Siria, totuși, pompa ducerei cenușei lui la ultimul-i locaș se săvârși cu o strălucire cum nu se mai văzuse de la August, și 'n mijlocul unui concurs de populațiune ce sculă aproape toată Italia 'n picioare.

Urna funebră, așezată pe o *lectică* de aur de o mare bogăție, lucrată numai în pietre scumpe și acoperită cu stofe prețioase, era purtată de patru tribuni militari, cu capul gol, îmbrăcați în costumul lor tradițional, — o platoșă de plăci de metal lustruit, cu atirnaturi pe umeri și pe șolduri; un *paludamentum*, de o țesătură fină, lăsat pe spate; *gladiul*, prins pe coapsa stângă de un *balteum*, soiă de leduncă 'mpodobită cu ținte de aur; *calige* 'n picioare.

Un *designator*, întocmitor și conductor al para-dei, ales pentru 'mprejurare printre 'nalții demnitari ai imperiului, mergea 'n fruntea convoiului, urmat de ceata numeroasă a lictorilor, îmbrăcați în lungi vestminte negre.

Veneau, apoi, muzicanții, intonând arii funebre pe instrumentele cele mai felurite, ca formă și ca sonoritate: lungi *tibii*, cu una sau cu mai multe găuri, *litue*, cu cioc drept sau întors, *tube* de bronz, cu gura ca o pilnie, *buccine*, răsucite 'n chip de scoici de mare, *cornuri*, încovrigate ca trompele, cu o bară transversală la mijloc, *fistule* și *seringe*, soiuri de naiuri, de trestie, de os sau de fer, *sambuce*, 'nalte ca niște colonne, *psalterioane*, ținute pe cap ca să poată servi, *nablii*, cu șapte coarde, și *pan-dure*, numai cu trei, *barbitoane*, cu acordul grav, ca violoncelele, *crotale*, mișcate cu degetele, *tim-pane*, bătute cu mâna 'nchisă, varietăți de lire și de harpe, fiecare cu timbrul și cu ritmul său deosebit, părând că au să 'și strice unele altora, însă, toate la o laltă, producând o armonie intensă, de un efect puternic și pătrunzător.

După muzicanți, urmau *preficele*, femeii cu capul gol și despletit, cu 'mbrăcăminte 'n dezordine, dând semnele celei mai violente dureri, psalmodiând cântece lugubre, *naenia*, sau laude 'n onoarea răposatului, smulgându-și părul sau acoperindu-și creștetul cu praf adunat din stradă. Deși, 'n generalitatea cazurilor și pentru 'nmormântările

obiceiuite, ele se recrutaă din mercenare, oferindu-și serviciile pentru bani, cu ocaziunea aceea însă, ele se compuneaă din adevărate matrone romane, pătrunse de o adevărată jale și vărsând lacrimi adevărate.

Succedând acestora, și pentru a tempera oarecum tristețea spectacolului și a mai distra poporul, prin gesturile și prin glumele lor, înainta trupa bufonilor, istrionilor, comedianților, precedată de *archimimul*, personagiă îmbrăcat întocmai ca răposatul, umblând și vorbind ca dînsul, imitând toate gesturile lui.

Apoi, se vedeau, în haine de doliu și cu fețele obidite, sclavii, desrobiții, clienții mortului, amestecați cu purtătorii de steaguri și de vase 'n care ardeau mirodenii, cu acei cari 'i duceau statua, lucrată 'n fildeș, imaginile strămoșilor, coroanele și celelalte răsplăți militare ce dobîndise 'n timpul vieței și al căror număr era considerabil.

După ei, venea urna funebră, așezată, precum am spus, pe o *lectică* de aur, și, 'mprejurul ei, familia 'mpărătească, rudele și amicii defunctului, veduva și copiii lui, cei trei băeți, Nerone, Drusus și Caiu, mergînd cu fața acoperită, 'n semn de doliu, și cele trei fete, Agripina, Drusila și Livila, cu capul gol și despletit, plingînd și văitându-se, după obicei, în gura mare.

Înfine, apăreau corpurile constituite, colegiile de preoți, acei care exercitaă o autoritate oarecare

'n Stat : — Senatorii, cu încălțămintele formate din patru curele negre, 'ncrucișate pină aproape de genunchiū și terminate, 'n virful piciorului, printr'o semi-lună de aur sau de argint; Cavalerii romani, purtând, cusută de tunică, o *plagulă* stacojie, mai îngustă decât a Senatorilor; Tribunii poporului, cu *laticlavele* de o formă particulară; *Fecialii*, înarmați cu *caduceul* și cu sulița, emblemele păcei sau ale războiului ce aveau misiune să declare; Preoții *Salieni*, cu căciulile țuguiete, cu cingătorile de bronz, cu lancea și cu scutul *ancil*, cîntând imnuri în onoarea lui Germanicus și jucând *pirica* 'n cursul drumului; *Flamini*, cu mantia liliachie, prinsă de git printr'o broșă de ametist, și cu bonetul de pîslă, d'asupra căruia se legăna *apexul*, pămătuf de lînă 'n virful unui beț de smochin; Augurii, care citeau destinul în sborul prigorilor, cu *trabea* vîrgată cu roșiu; *Haruspicii*, care preziceau viitorul după mațele victimelor, cu lungi toiege de măslin în mână; *Septemvirii-Epulonii*, care orînduiau serbările și ospetele publice după riturile sacre, cu rochi galbene și cu tălpi de plută la *sandale*; *Ambarvalii*, care bine-cuvîntau semănăturile, cu cununii de spice 'n cap; — alții și alții încă: *Augustalii*, interpreți ai divinităților din rîspintii; *Curialii*, îndeplinitorii ai ceremoniilor după corporațiunii; *Linigerii*, egipteni cu capul ras și cu corpul gol pină la briu; Delegații ne'număratelor secte religioase, stabilite și tolerate 'n Roma, cu 'mbrăcă-

mintele lor variate, unele formate din stofe polihrome, altele din draperii cu colori violente, altele din țesături de aur și de argint.

Convoiul se termina printr'o mare desfășurare de trupe: — Pretorienî, cu coifurile și cu lăncile poleite; *Jaculatori*, cu *pilum* pe umăr; *Scutari*, cu pavezile lunguețe; *manipule* de *Hastari*, de *Triari* și de *Principes*, în flancul căror mergeau centurioni, cu peptul decorat cu *falere* de bronz, și 'n fruntea căror filfieau drapele galbene sau roșii; *Auxiliari*, cu săbiile goale și cu scuturile ridicate; Călăreți din toate armele, ușor sau greu înarmați, cu căscă de fer sau de alamă; *Catafractari*, cu platoșele de solzi lucioși; *Sagitari* Parți și *Funditori* Cretani, cu arcul și cu praștia după git; Barbari africani, fără șele, nici scări; *Vexilari*, purtând, drept steaguri, sulite terminate printr'un covrig de fîn, o mână cu trei degete deschise sau un animal oarecare: cocoș, mistreț, vultur sau lupoaică ¹⁾.

La coadă de tot, curgînd din toate părțile, 'mbulzindu-se și strivindu-se pînă la sufocare, alerga mulțimea, din ce 'n ce mai compactă, mai tumultoasă și mai nestrăbătută.

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

VIII

Procesiunea se 'ntocmi mai jos de Circul Maxim, subt Aventin. Ea apucă, mai întâi, pe subt poalele Palatinului, pe urmă, la stînga, pe *Via Sacra*, și se 'ndreptă spre Forul roman, așezat, dupe cum se știe, 'n josul Capitolinului. Ea percurse, cu chipul acesta, una din părțile cele mai frumoase și mai bogate ale orașului, căci, pretutindenă pe unde trecea, d'alungul stradelor, largi saū înguste, nu se vedeau de cāt edificii mărețe, temple, palate, case saū vile sumptuoase, 'nconjurate de vegetațiuni, de grădini închise prin ziduri saū de partere cu flori. Uneori, erau apeducte, pășind pe d'asupra 'nvelişurilor, alteori, terațe pline de femei și de bărbați, eșiți ca să vază, 'mbrăcați în costumele cele mai felurite, — *toge, hlamide, tunice, ciclade, sinteze*, — ale căror nuanțe variate luaū ochii.

Cortegiul trecu pe subt arcul lui Fabiū, ce 'și rotunjea bolțile 'n atmosfera azurie, și pătrunse 'n For, splendidă piață de opt sute de metri lungime,

pe patru sute lăţime, pavată cu lespezi şi albă de 'ntuneca vederile, din cauza enormei cantităţi de marmoră adunată 'ntr'insa, sub formă de monumente, de colonade, de portice şi de statui.

După ce ocoli templul Ops-Consiva, locuinţă a Marelui-Preot, supranumit şi *Regele Sacrificatorilor*, convoiul o luă pe lângă Atrium Regium, în faţa căruia se 'nălţa Stâlpul Horaţian, ridicat în onoarea 'nvingătorului Curiatilor. El trecu alături de templul Vestei şi al Gemenilor Castor şi Poluce, unde se imobilizau, pe soclul lor, statuile zeilor şi ale 'mpăraţilor, şi se opri lângă bazilica Emilia.

Era admirabilă acea bazilică, construită 'n amintirea lui Paul-Emiliu, cu faţada ei de marmoră frigiană, — albă, cu vine liliachii, — pe care se detaşau colonne şi galerii suprapuse, formând etage, de o eleganţă şi de o perspectivă 'ncântătoare! Dinainte-î, se 'nălţa frumoasa tribună *Rostrele romane*, astfel numită din cauza celor şase pintenî de aramă, *rostra*, luaţi de la nave vrăjmaşe, prinse 'n lupte navale, care o împodobeau.

Cortegiul stătu aci un moment ca să asculte pe Drusus, fiul împăratului, pronunţând lauda lui Germanicus; apoi porni 'nainte. Când fu la Milia-rul-de-Aur, el făcu la dreapta, 'ntorcînd spatele Capitolinului, în al cărui vîrf strălucea, ca o minune, templul lui Iov- 'Nvingătorul, dominînd toate 'mprejurimile, şi la poalele căruia se 'nălţa templul lui Saturn, în care se păstra tezaurul Statului. Mai

departe, alaiul trecu prin fața templului Concor-
diei, rătund, acoperit cu tăblii de aramă, ce luceau
la soare, și unde se vedeau două lucruri curioase:
Columna lui Ludius și cei mai bătrâni două arbori
ai Romei, un lotos și un cipru ¹⁾. El lăsă, pe stînga,
Tabulariul, în interiorul căruia se conserva legile,
și, pe dreapta, frumoasa colonadă a Grecostrasului,
unde se primeau ambasadorii. După aceea, se stre-
coră, printre templele celor două Ianus, de o archi-
tectură pătrată, fiecare cu patru uși și cu axele
'n crucișate, depăși bazilica Argentaria și cantoa-
rele de zarafi lipite de dînsa, pătrunse 'n Forul
lui Iuliu Cesare, unde alte discursuri fură rostite,
tot în cinstea răposatului, înfine apucă pe *Via*
Lata, care tăia câmpul lui Marte 'n două și con-
ducea, prin Poarta Triumfală, la lagărul lui Agripa
și, de acolo, la Mauzoleul lui August, ce servea de
loc de 'nmormîntare familiei împărătești.

Așezat între calea Flaminiană, prelungire a *Viei*
Late, și malul stîng al Tibrului, înconjurat de vaste
grădini, deschise publicului, acest colosal monu-
ment fusese construit de Octavian August, în al
șaselea consulat al său, ca să servească, după cum
am spus, drept locaș de vecinică odihnă lui și co-
boritorilor lui. Cu totul de marmoră, el se 'nfățișa
subt forma semisferică a unei enorme abside, d'a-
supra căreia s'ar fi așezat o piramidă. Un portic,
cu șase colonne corintiene, de un gust simplu,

¹⁾ Vezi Dézobry, *Rome au siècle d'Auguste*.

dar impuitor, putând fi el însuși luat drept un mare edificiu, din cauza proporțiunilor sale, servea drept intrare. El era precedat de o scară monumentală, cu zece trepte, din susul căreia pornea o galerie circulară, lată și frumoasă terață, pavată cu lespezi și 'ncingând, ca un briu, tot mauzoleul. D'alungul ei, formând parapet, se desfășura, pe toată 'ntinderea-î, o balustradă de marmoră, fin lucrată și 'mpodobită, din loc în loc, cu statuî. La dreapta și la stînga porticului, obelisce monolite, aduse din Siena, staû înfipte, ca nisce mute și nemișcate streji ale eternității. Invelitoarea, ca tot restul edificiului, era de piatră, și avea, după cum am spus, înfățișarea unei piramide. De jur împrejurul ei însă, de la bază la vîrf, o margine dispusă 'n spirală și umplută cu pămînt vegetal, plantat cu mari și frumoși arbori, da, de departe, 'nvelișului aparența unei păduri atîrnate. În vîrf de tot, se vedea statua lui August, de mărime colosală, 'n picioare, cu sceptrul în mână, 'n atitudinea dominațiunei, părănd a-și plimba vederile 'mprejuru-î spre a ști ce se petrece 'n universul întreg ¹⁾).

Procesiunea se opri 'n fața mauzoleului. Aci, urna funebră, 'nconjurată de familia defunctului, fu suită pe scara de marmoră și așezată sub portic, pe un pat de flori ce i se pregătise. Apoi, cortegiul se puse iarăși în mișcare, astădată 'mprejurul edificiului, pe care 'l ocoli de trei ori, cîntând im-

¹⁾ Vezi Reynaud, *Traité d'Architecture*.

nuri și aruncând flori și arome de câteori fiecare grup sosea 'n fața urnei. Dupe ce și această formalitate de ultim adio fu 'ndeplinită, ușa mauzoleului se deschise, și cenușa lui Germancius fu introdusă și depusă 'n mormîntul ce i se destinase. Pe urmă, mulțimea apucă pe *Via Lata* și se 'ndreptă spre Roma 'n aceeași ordine 'n care venise.

În momentul însă când Drusus, care reprezintă pe Tiberiū la 'nmormîntare și trebuia, prin urmare, să fie recondus cu onorurile militare, aștepta ca armata, pusă sub comanda lui Sejan, să se 'nșire pentru a-l lăsa să treacă și apoi să urmeze după dînsul, el văzu, cu mirare, că prefectul pretoriului dă semnalul de plecare. El crezu, mai întăi, că era o manevră pentru a permite ca desfășurarea rîndurilor să se facă mai cu 'nlesnire, însă se convinse numai decăt de eroarea sa, de oarece trupele, luând'o la stînga, pe lingă grădinele lui Pompeū, se 'ndrumară spre *Alta Semita* și *Via Nomentana*, care conduceau afară din oraș, la Viminal, în lagărul pretorienilor.

Fiul împăratului se simți adînc ofensat de această lipsă de deferință, care nesocotea toate obiceiurile. Iute și vanitos cum era, el luă purtarea lui Sejan drept o provocare și 'și propuse să obție o reparațiune exemplară pentru necuviința ce credea că i se făcuse.

IX

În regiunea Alta Semita ¹⁾, 'ntre Pincinum și Quirinal, grădinele lui Salustiū formaū un orizont de pădure, prin care, ca printr'o deschizătură albă, cu amestecături de aur, se zăreau, de departe, frizele unui palat. Era locuința ce 'și construise ilustrul autor al *Răsboiului lui Jugurta* din jafurile săvirșite de dînsul ca proconsul al Numidiei. După ce servise a 'i desmierda bătrînețele, prin luxu-î și prin fastu-î cu totul împărătești, splendida proprietate trecuse 'n mâinile Statului, care o oferi adesea Cesarilor drept reședință. Tiberiū așezase 'ntr'însa pe cumnată-sa, venerabila Antonia, mama lui Germanicus, și pe fratele acestuia, Claudiū, cu copiii lui. Acolo venea și fica lui Sejan, Atilia, considerată, după cum am spus, ca făcînd parte din familie și admisă, ca o egală, la jocurile și la petrecerile micului Drusus și ale surorilor lui, Claudia și Antonia. O poartă monumentală, precedată de un portic,

¹⁾ Sub-urbie a Romei antice, în despărțirea VI.

la intrarea căruia păzea soldați, în *edicule* ascunse sub vegetațiuni înalte, se deschidea pe admirabilele grădini. De jur împrejurul zidurilor, ce păreau nesfirșite, atât era de 'ntins spațiul ce cuprindea în ocolul lor, o alee interioară de arbori enormi, al căror frunzișu, pe alocurea poleit de soare, își amesteca caldele tonalități cu verdele negru al ciprilor, cu verdele deschis al pleopilor și al ulmilor și cu verdele cenușiu al cactușilor gigantici, oprea vederea de a se 'ntinde mai departe. Dincoaci de dînsa însă, ochiul rămânea fermecat de minunata varietate a decorului ce avea dinainte-î. Erau dumbrăvi de pină și de carubi roșii, prin care se plimbau păuni cu coadele deschise; stușuri de leandri, mărginind cărări, de-a lungul căror curgeau pîrae de apă limpede; colțuri de umbră sub acoperișuri de frunze lustruite; masivuri de merișor și de rosmarin, tunse 'n formă de urne, de piramide, de candelabre sau de mari litere latine. Mai în fund, într'un colț retras, lucea, la soare, un eleșteu, înconjurat de trestii, pe marginea căruia cînduri de flamanzi dormeau într'un picior. Veneau apoi, în alte direcțiuni, partere de flori, așezate pe etaje suprapuse, despărțite prin drumuri acoperite și semănate cu iasomi, lalele, garoafe, narcise, iacinte sau asfodele. Ici și colo, vase de bronz, așezate pe colonne de piatră, lăsa să curgă, din buzele lor, șiroaie de apă 'n mari lighiane, 'nconjugate de nuferi cu foile rătunde. Aiurea, broaște de metal,

monstruoase, pitulate 'n bazine de marmoră, sco-
tea o ploaie subțire din gușile lor umflate. Infine,
stânci simulate, peșteri artificiale, adîncindu-se 'n
perspective de cristalisațiuni, d'asupra căror atir-
naă lungi festoane de plante, cu frunzile ca vîrfu-
rile de suliță, *edicule*, servind drept sere, lucrate 'n
cărămidă albastră sau roșie smălțuită, cu 'nveli-
șuri ascuțite și cu stîlpî de farfurie albă, statui
— mulțime de statui — de bronz și de marmoră,
bolți de verdeață subt care bănci comode păreaă a
pofti pe trecători să se așeze, rezervaă, la tot pasul,
nuoi surprinderi.

În mijlocul grădinilor, pe un loc deschis, așter-
nut cu nisip galben și 'nconjurat de vegetațiuni
scăldate 'n soare, se 'nălța casa lui Salustiū, mi-
nunar palat, de piatră cioplită, precedat de un
prostil, la care te suiaă pe trepte de marmoră roșie.
Domuri, alternând cu 'nvelitori drepte, terațe tă-
iate de balustre albe, ferestre arcuite pe fațade de
stîlpî cu capiteluri de acante, belvederi, succedân-
du-se cu verande, daă acestei clădiri o 'nfățișare
ce se depărta de arhitectura cunoscută ¹⁾. Prin
deschizături neașteptate, eșeaă ghirlande de ver-
deață, scoborindu-se până la pămînt. Arcade de
zidărie se prelungeaă până la 'ntrecolonamente,
unde apăreaă intrări boltite. Carouri de Persia
smălțuite, cu desemnuri caracteristice, de o mare

¹⁾ Veđi J. Lombard, *Op. cit.*

elegantă, 'ncingeau pereți albi, pe funduri de pilastri, 'mpreunați prin grinzi ușoare. Intr'un cuvînt, un lux și o varietate de forme, cum nu se 'ntilneau nicăeri aiurea, făceau din acel edificiu una din curiozitățile cele mai demne de admirațiune ale Romei.

Copiii trăiau fericiți în acea retragere, unde, 'nainteși mai presus de toate, găseau ceeace le priia mai mult la vîrsta lor, adică libertatea, spațiul și izolarea. De aceea, cât ținea ziulica, ei nu mai aveau astîmpăr, într'o nepotolită trebuință de aer și de mișcare de care erau stăpîniți. Cu toate că posedau toate jucăriile de pe vremea aceea, — mingi de piele, sfîrleze, cercuri, animale și păpuși articulate, — li se ura iute cu ele și le părăseau numai decît pentru a alerga după alte jocuri mai animate, care le făceau mai multă plăcere. Ei puneau să li se 'nhame, la cărucioare 'n care 'ncăpeau cu toții, hemioane 'nvătate la tras, onagri 'nblânziți sau măgăruși de Egipt, de aceia mici la boi, cu perul negru-gălbui și cu dunga crucială pronunțată, și colindau toate aleele parcului, în călătorii care, adesea, țineau ceasuri întregi. Câte odată, se 'nhămau ei înșiși și se trăgeau unii pe alții, sau, preschimbați în legionari de ocazie, cu coiful în cap și cu *buccinul* la gură, defilau pe dinaintea statuei vre-unui luptător, pe care 'l aleseseră, 'n ziua aceea, drept general. Alteori, întreprindeau escurșiuni mai lungi, se duceau până 'n fundul grădi-

nelor, la lac, și, acolo, dupe ce, prin țipetele lor, dau iama 'n păsări, luându-le 'n sbor, se sueau în vre-o barcă și se depărtau de la mal, cu risicul de a se răsturna 'n apă și a se alege cu vre-un rău. Dar expedițiunile lor nu se mărginea în aci, căci, din imensul parc și din dependențele lui, nu rămânea petic pe care să nu 'l viziteze, spre a nu se putea zice că pe acolo nu au pus piciorul. După capriciul momentului său îndemnul fantaziei lor de copii sburdalnici, ei își lua în sborul în toate direcțiunile, aci cutreerând frumoasele dumbrăvi, pline de umbră și de lumină, unde prezința lor arunca spaima 'n coloniile de păuni și de fazani ce le popula, aci 'ncurându-se sau tăvălindu-se prin earba moale de prin poiene, aci muindu-se 'n bazine, aci suindu-se pe stânci, pătrunzând în peșteri, sau întinzându-se sub acoperișurile de verdeață, unde, dacă se simțeau obosiți, până să mai răsufle, puneau pe acela ce 'i însoțea să le povestească vre-o istorie 'ngrozitoare, cu monștri și alte minunății, care le făcea perul măciucă. Ei se furișeau asemenea până la grajduri, ca să 'și vază atelagiurile, și până la *ergastule*, ca să se uite la pedepsele ce se dau sclavilor căzuți în vre-o vină. Ba chiar, ca adevărați copii ai Romei ce erau, având, pe lângă aceasta, și cruzimea virstei, ei păreau că simt o mare plăcere de a vedea pe acei nenorociți atârnați de crăcile vre-unui arbore, cu picioarele 'ncărcate de greutate de fer, primind, pe trupul gol, lovituri de

ștreang, cu noduri, care le albăstreau membrele și făceaă ca sângele să le curgă șiroaie.

Această viață liberă și ca de câmp îi ținea sănătoși și le desvolta puterile. La treisprezece ani, Drusus era deja un adolescent sprinten și robust; iar surorile sale, Claudia și Antonia, una cu doi și alta cu patru ani mai tinere, păreaă și ele cu mult mai mari decât în realitate. Singură Atilia avea o complexiune mai delicată. Dar, la dinsa, frumusețea și distincțiunea erau așa de alese, încât o făceaă să pară mai puțin copilă de cât celelalte, așa că ea era cea mai ascultată și mai răsfățată din toți. Drusus, mai cu seamă, simțea pentru dinsa o iubire care mergea pînă la adorațiune, de altminterlea 'mpărtășită. El o avantagia 'n toate ocaziunile, 'i atribuia, la jocuri, locurile cele mai bune, 'i ținea parte 'n contestațiunile ce se iveaă, câte odată, pentru nimicuri, între dinsa și tovarășele sale. Iar când, dintr'o 'mprejurare oarecare, ea nu se arăta, 'n vre-o zi, ca de obicei, lipsa ei devenea un adevărat eveniment pentru dinsel. El trimetea de mai multe ori să 'ntrebe ce are, pentru ce n'a venit, când o să vie. Și, 'n ziua aceea, sta trist și neliștit, nu se apuca de nimic, se abținea chiar să se amestice 'n jocurile surorilor sale. Numai când, a doua-zi, Atilia apărea la ora obicinuită, inima 'i venea la loc, și, atunci, bucuria-î nu mai cunoștea margini. El o lua 'n brațe, o acoperea de sărutări, se informa cu deamănuntul și cu stăruință de cauza

care o reținuse acasă. Apoi, mulțumit de răspunsurile ce primise, 'și re'ncepea jocurile intrerupte, mai vesel și mai bine dispus decât oricând. Atilia, din parte-î, părea că nu se simte fericită decât lângă dînsul. Ea se ținea după el, nu 'i eșea nici odată din vorbă, 'i admira toate mișcările, mîndră de amicitia lui și de protecțiunea ce 'i da. Astfel creștea, în liniște și 'n libertate, acești doi copii, făcuți parcă 'nadins unul pentru altul, și a căror dragoste reciprocă ocupa toată activitatea inimelor lor.

X

În ziua aceea, Claudiu avea să citească, după obiceiul său, o scriere de curind terminată, menită a face mare sgomot, și aștepta, spre acest sfârșit, din provincie, pe două intimi, pe care nu 'i văzuse de multă vreme și a căror venire 'l umplea de bucurie.

El primise, după cum se știe, o instrucțiune 'ngrijită, și se ocupa cu produceri literare și istorice, care n'aũ sosit pînă la noi, dar care se zice că nu erau lipsite de merit. Calitățile lui de scriitor nu 'l împedicaũ, totuși, de a fi omul cel mai stingaciũ, cel mai timid, cel mai nehotărit din câți se puteaũ vedea, și 'n așa grad, că maică-sa se deprinsese să zică, de câte-orî auzea pe cine-va spuind la ne-rozii: *»e mai prost de cât fiul meu Claudiu!«*¹⁾.

Înfățișarea-ı nu poseda, 'n adevăr, nimic care să fi vorbit în favoru-ı. Deși 'nalt și destul de bine

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudiũ*.

proporționat, ca fizic, el avea picioarele slabe, ceea-ce 'l făcea să se 'mpleticească, umblând. Afară de aceasta, vorba-î era greoaie și 'ncurcată, și o gângăvie supărătoare, un ris strident și indecent, o cletinătură continuă a capului, răpea orice prestigiū raporturilor lui cu lumea străină. De aceea, și familia lui îl ținuse sistematic de o parte și nu-î incredințase nici una din sarcinile publice mai însemnate, la care nașterea î-ar fi dat drept să aspire. August, care fusese cel mai binevoitor pentru dinsul, îi acordase numai sacerdoțiul augural; Tiberiū nu-î dade decât ornamentele consulare; iar Caligula 'l făcu, mai târziu, simplu consul sufect. Trebuiră, deci, niște 'mprejurări cu totul extraordinare, ca cele ce urmară după uciderea predecessorului lui, pentru a-l ridica la imperiū.

Cu toate acestea, chiar astfel cum era, lăsat de o parte și nebăgat în seamă, el trăea mulțumit în reședința ce unchiul său îi pusese la dispozițiune, fiindcă era desbrăcat de orice ambițiune personală. Îi plăcea, mai presus de toate, femeile, jocurile, mâncările copioase. Dar chiar acestea perdeau din valoarea lor, în ochii lui, dacă nu avea 'mprejuru-î pe amicii săi ca să 'î împărtășească și pe dinșii din ele. Iată pentru care cuvînt, el era vecinic înconjurat de desrobiți, de bufoni și de parasiți, care abuzaū de caracteru-î slab și credul, îl țineau sub influența lor, se 'mbuibaū pe socoteala lui, ba chiar nu-î purtau totdeauna respectul datorit, de

oarece 'și permitea cu el glume și familiarități ce, făcute oricărui altuia, le-ar fi atras aspre pedepse. Astfel, fiindcă avea digestiunile grele și adormea 'ndată după masă, ei nu se sfiău să petreacă 'n paguba lui, aruncând cu simburile de măslina și de curmale 'ntrînsul, stropindu-l cu apă saă încălțându-i mâinile cu sandale pentru ca, deșteptându-se, să se frece pe obraz cu ele ¹⁾). Claudiu, mai adesea, nu lua 'n seamă acele necuviințe, saă dacă, câte odată, se supăra de ele, ei le aruncau asupra chefului și beției și aveau totdeauna arta să 'l împace.

Venerabila Antonia, maică-sa, care locuia cu dînsul prin curat devotament matern, pentru a supraveghia creșterea copiilor, suferea de acele neorîndueli, pe care nu putea să le 'mpedice, și, ca să evite de a le vedea, 'și despărțise casa și masa, mutându-se 'ntr'o parte deosebită a palatului și nedând decât rare-orî ochi cu fiul său. În loc să-i pară rău de răceala ce-i arăta, el însă se simțea fericit de libertatea ce i se lăsa și profita de dînsa spre a trăi după plac, din ce 'n ce mai înconjurat de lingușitori și de stricați. El îi consulta asupra afacerilor sale, le citea scrierile sale, — acele faimoase anale asupra Cartagenenilor și Etruscilor, a căror pierdere o regretăm; apologia lui Cicerone, ce redactase; memoriile sale asupra istoriei contemporane, și altele, — dorind să aibă opiniunea și aprobarea lor asupra-le. Iar ei, deși nu simțeau nici un

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudiu*.

gust pentru asemenea 'ndeletniciri, le sufereaă, totuși, cu supunere, ba une-orî le revendicaă ca o cinste, căci știaă că erau totdeauna urmate de vre-un profit material pentru dînșii.

Rîndul acela, patronul lor terminase o disertațiune asupra gramaticiei, cu privire la prosodie și la poetică, prin care voea să dovedească puterea morală a versului după metrul întrebuițat. Foarte mulțumit de lucrarea sa, 'nainte de a o publica, el chemase din provincie, spre a le-o citi, pe două din amicii săi, în a căror judecată avea cea mai mare 'ncredere, sigur mai dinainte că o vor aprecia după cum merita și că 'i vor asigura succesul.

XI

Pe la jumătatea zilei, aceştia sosiră, plini de praf, în haine de drum.

Eraū Iulius Pelignus, om corupt şi desgustător prin baseşa sufletului şi prin diformităţile-î fizice ¹⁾, însă comesean vesel şi cu haz, pe care, mai târziu, când ajunse 'mpărat, Claudiū il făcu guvernator al Capadociei, şi Caiu Mnester, pantomim celebru, de o seducţiune nerezistibilă, acelaş care, câţiva ani mai în urmă, drept recunoştinţă, plăti binefacerile 'mpăratului, înşelându-l cu Mesalina, a treia lui soţie.

După ce fură recunoscuţi de paznicii de la intrare, un *nomenclator* îi conduse 'n partea palatului locuită de Claudiū. Acesta, sculat din somn, căci era tocmai ora siestei, le eşi 'nainte, 'ntimpinându-î cu toate semnele de bucurie ce prezinţa lor îi pricinuea, 'mbrăţişându-î, scuzându-se că 'î primeşte astfel, cu roba nearanjată, cu sandalele

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

ne'ncheiate, cu capul gol și mirosind încă a pernă. Apoi, primele salutări fiind dintr'o parte și din alta schimbate, el se retrase, pentru a 'i lăsa să se spele și să se 'mbrace, prevestindu-î că 'i așteaptă 'ndată după ce vor fi gata, ca să apuce să termine 'nainte de cină, care trebuia să se servească la ora IX, corespunzătoare cu 4 după amiază, după cum calculăm noi ziua.

Sclavii conduseră pe oaspeții la băile casei, situate nu departe de acolo. Ei îi desbrăcară, mai întâi, în *apoditerium*, pe urmă, 'i trecură, printr'o altă cameră, 'n *caldariu*, și, acolo, vărsară asupra-le apa din *labrum*, din care eșea un abur albastru ce făcea să asude mozaica confusă a parchetului. *Frigidariul* îi atrase, dupe aceea, prin basinu-î cu apă rece, unde se afundară. În *lepidarium*, ei fură frecați cu *strigile* și șterși cu șervete 'ncălzite. În același timp, alți sclavi îi ungeau cu uleiuri mirositoare, le curătau unghiile, vărsaui sticle cu mirodenii pe mâinile și pe picioarele lor, le parfumaui părul cu esențe de Siria. După ce aceste operațiuni se terminară, băiașii aruncară pe umerii lor câte-o *sinteză*, moale și albă tunică de lână, fără 'ncingătoare¹⁾, și 'i duseră la camerile ce li se destinaseră, unde 'i lăsară să se schimbe și să se primească.

Când fură gata, ei se 'ndreptară spre *Atriu*, sala 'n care se adunau oaspeții, clienții, vizitatorii, și

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

unde Claudiu îi aştepta deja, 'n mijlocul a câtorva intimi.

Bogat, ca tot restul palatului, decorat cu columne de ordin corintian, *Atriu*l era pardosit cu marmoră roşie, şi basinul lui, *impluvium*, aşezat drept sub deschizătura pătrată a tavanului, se lumina, la acea oră, de o rază de soare, ce cădea de sus şi se prelungea 'n jos, pe plinta zidului de granit verde. Draperii de mătase, cu desemnuri himerice, pe nuanţe foarte delicate, mascau camerele vecine, rezervate vieţii private. D'asupra uşilor, formate din intabulamente drepte, ochiul întâlnea fresce decorative, vederi marine, dănţuitoare evoluând, pe funduri de medalioane, 'ntre false 'ntrecolonamente, amoraşi goi ţinând de hăţuri ca î fugoşi ce se 'ncu-
raă în eter.

După invitaţiunea lui Claudiu, noii veniţi se aşezară; iar pe alte scaune, dispuse 'n cerc, luară locuri ceilalţi prieteni: eunucul Posides, care, mai târziu, trebuia să eclipseze, prin luxul său, splendorile capitalei ¹⁾, Antonius Felix, viitorul proconsul al Judeei, care se căsătorise succesiv cu trei regine evreice ²⁾, Polib, dascălul, Narcis, secretarul, Palas, intendentul lui Claudiu, şi, afară de aceştia, două paraziţi, Sulpicius şi Atenodor, comeseni obicinuiţi ai casei, îngrăşaţi acolo, unde se 'ndopau din rămăşiţe, soi de bufoni în spinarea căror se spăr-

¹⁾ Vezi Juvenal, *Satire*.

²⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

geaŭ toate glumele. Ei erau de o uriciune monstruoasă, cel dintăi, înalt și osos, cu o figură de babă, brăzdată de o pată ca drojdia vinului, semn al intemperenței, cu buze enorme, lăsate 'n jos, cu ochi mici și bolboșați, ca de broscoiu; celalt, gros și bărbos, purtând cu greu o obesitate bestială, un cap șovăitor și niște umeri de ipopotam bălos ¹⁾. Totuși, amîndoi plăceaŭ prin originalitatea lor, ce provoca la fiecare moment risul, și prin chipul serios cu care spuneaŭ lucrurile cele mai mucalite.

Invitații vorbiră cîtva, 'n gura mare, despre evenimentele cele mai recente, printre care 'nmormintarea lui Germanicus, săvîrșită cu cîteva zile mai 'nainte, ocupa primul rang. Apoi, Claudiu observă că timpul trece și că ar fi vreme să 'nceapă. Atunci, toți tăcură. Unii se răsturnară pe scaunele lor, cu ochii în tavan, ca spre a se izola și a asculta mai bine; alții își luară frunțile 'ntre mâini și 'și pironiră privirile 'n parchet; alții, înfine, 'și închiseră ploapele saŭ se 'ncruntară, cu acea expresiune de resemnațiune și oarecum de spaimă ce precedă 'nghișirea unei doftorii amare, ce ești obligat să ieși din ordin. Sulpicius și Atenodor se așezară, spate 'n spate, mai în fund, pe o laviță ce trosni sub greutatea lor.

Claudiu scoase de sub robă-î un manuscript, și, cu vocea ce știa să găsească 'n unele ocaziuni, cu acea voce ce umplea de mirare pe August, când îl

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

auzea, pe el care vorbea așa de obscur, zicând unele lucruri așa de limpede¹⁾, 'ncepu să citească disertațiunea sa.

El o lua de sus; se urca la originea scrierei, prin mijlocul căreia se traduce cugetarea; amintea de Egipteni, care se serveau de figuri de animale ca să 'și fixeze ideile; spunea cum Fenicienii, aducând, pe flotele lor, pe Cadmus în Grecia, introduseseră, 'n același timp, arta scrierei în această țară încă sălbatică; cum, mai în urmă, Cecrops răspîndise invențiunea printre Atenieni și Linus printre Tebanî; cum, înfine, argianul Palamade o perfecționase, 'n decursul așediului Troei, când, neavând de lucru 'n răstimpul luptelor, pentru a 'și ocupa vremea și a facesă-î treacă de urit, născocise forma celor șai-spre-zece prime litere, căror Simonide adăogase, mai târziu, pe celelalte opt și complectase, astfel, alfabetul grecesc. În Italia, adăoga Claudiu, uzul literilor fusese răspîndit printre aborigenii Etruscî de corintianul Demarat și de arcadianul Evandru. Cu toate acestea, literile aduse de ei, deși având acelaș caracter ca cele grecești, erau mai puține la număr, de oarece alfabetul primitiv latin nu se compunea decât din șai-spre-zece semne, din care cinci vocale și un-spre-zece consunante. E adevărat, continua dizertatorul, că necesitățile scrierei reclamară introducerea altor șapte consunante, ce se adoptaseră mai târziu, însă nici ele

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudiū*.

nu erau de ajuns ca să satisfacă toate nevoile, căci existaŭ vorbe ca *ventus*, de exemplu, *vespa*, și altele, care se pronunțau *uentus*, *uespa*, și nu găseaŭ, prin urmare, echivalent în literile actualmente existinde. Concluziunea acestor considerațiuni era că trebuia a se 'mbogăți alfabetul latin cu trei noi litere ¹⁾, și anume: cu *digama eolic*, valorând drept *ue*, cu *antisigma*, valorând drept *psi* și cu un *i* consonantă, câteși trele indispensabile scrierii. El considera reforma aceasta ca foarte necesară și lua angajamentul să lupte fără preget pînă o va vedea că triumfă.

O furtună de aplause subliniă aceste cuvinte. Sulpicius și Atenodor, care, pînă atunci, staseră nemișcați, spate 'n spate, pe lavița ce 'și aleseseră, se sculară, la sgomotul aplauselor, ca dintr'o singură mișcare, și, luându-se 'n brațe, 'ncepură să se sărute, ceea ce provocă un început de ilaritate, de altmintrelea repede reprimat. Claudiu urmă citirea sa.

El intra acum într'un alt ordin de idei; trata despre arta versurilor, „limbagiū al zeilor, surprins de câțiva muritori privilegiați și reprodus în operele lor“, zicea el. După dînsul, semnul caracteristic al vorbirei divine era armonia: însă, ca să existe, acea armonie avea nevoie de ritm, și din ritm se născuse, mai întâi, metrul, adică combinațiunea melodioasă a sunetelor lungi cu cele scurte, și

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

apoi versul, rezultanta muzicală a metrului, servind drept haină ideei. El examina, după aceasta, diferitele metre cunoscute, de la cel *safic* la cel *iambic*, cu observațiuni asupra metrelor *asclepiadic*, *gliconic*, *alcaic*, *falisc* și *archilochian*; cerceta legăturile dintre subiectul ales și felul metrului întrebuintat; da explicațiuni asupra *odei*, *epodei*, *dilirambei*, *eglogei*, *satirei*, *elegiei*, *epistolei*; se 'ntindea asupra inspirațiunei și izvorului din care decurge; așeza, 'ntr'un cuvînt, din ce 'n ce mai strînse, jaloanele tezei sale. Dar cînd, ajuns la punctul cel mai deciziv, el se pregătea să intre tocmai în miezul demonstrațiunei ce 'și propusese să facă, un trosnet formidabil, urmat de hohotele de ris ale asistenților, îl făcu să tresară, 'nterupîndu-l în citirea sa.

Ce se 'ntîmplase?

Sulpicius și Atenodor, călări pe lavița lor, găsi-seră de cuviință să profite de flexibilitatea ei pentru a 'i imprima mișcări de oscilațiune din ce 'n ce mai pronunțate, așa că scîndura, cedînd sub greutate, se rupsese 'n două și 'i trîntise la pămînt, unde se prefăceau că sunt morți, spre risul tuturilor. Claudiu, impresionabil cum era, vîzîndu-î pe jos, nemișcați, crezu că se aleseseră cu vre-un rău și dete ordin să 'i ridice. Cu toate acestea, deși se convinse 'ndată, cînd îi văzu sculați, că n'aveau nimic, incidentul îl turbură așa de adînc, încît îi fu peste putință să continue. La fiecare moment, el se 'nterupea și

gingăvind, făcea, 'n gura mare, reflecțiuni de felul acesta: »de! ci...cine i-a pus ...să stea a...acolo?...stu...tulții de ei! nu pu...puteau să 'și gă...ăsească un alt loc?... ce...ce bine fă...ăcea de 'și spă...părgeau ca...apetele!...« și altele, care provocați noi risuri în sală ¹⁾). In cele din urmă, el declară că nu poate merge mai departe, și, cu toate stăruințele adunării care, spre a 'l îndemna, 'l întâmpina, la fiecare moment, cu aplause și cu 'ncurajări, ca *bene! euge! pulchre! belle!*, el stăruie 'n hotărîrea sa, promițînd, totuși, că va termina a doua zi, când va fi mai liniștit și când se vor lua măsuri a nu se mai pune 'n Atriu bănci așa de subrede.

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudiū*.

XII

În acelaș timp, sclavii însărcinați cu serviciul ospătăriei veniră să anunțe că cina e servită. Sul-picius și Atenodor se repeziră cei dintâi, primul, sărind într'un picior, pe când pe celălalt și-l ținea cu mâna, 'nvêrtindu-se și suflând ca un bivol; secundul, alergând după el, cu risete ce-l făceau să pară și mai urît.

Invitații intrară după ei în *triclinium*. Era o sală frumoasă și bogat decorată, fără ferestre, pentru ca soarele să nu pătrună niciodată 'ntr'însa, splendid luminată, totuși, printr'un *licnus* de bronz, soiū de policantru legat de tavan, și de *licnuce* de acelaș metal, aședate din loc în loc și purtând fiecare mai multe lămpi atirnite de brațele lor artistic lucrate. O masă ovală, 'nconjurată din trei părți cu un pat, în formă de potcoavă, cu saltele și perne de mătase, solicita pe comesenii să ia loc împrejuru-î. Claudiū se 'ntinse 'n capul ei, Iulius Pelignus la dreapta, Cain Mnester la stînga, iar ceilalți, alături

de dinșii, pe unde apucară. Sulpicius și Atenodor se așezară, singuri, pe scaune de lemn, la capul celălalt, rămas liber.

La 'nceput, tăcerea domni câtva timp printre oaspeții ocupați să 'și îndeustuleze trebuințele foamei. Ei mâncau rezemați în cotul sting, pe când, cu mâna dreaptă, rămasă liberă, luaă dintr'un *discus* de argint, așezat în mijlocul mesei, pe o *scutură* cu margini, în formă de pavază, și duceau la gură saă scoteau în talerul, — *lanx* saă *mazonomus*, — asemenea de argint, ce le sta dinainte. Sclavii le turnau vinul din amfore cu toarte, iar ei îl beau în *calice*, mici cupe de chihlibar, în *cratere* de aur saă în *diatrite* de cristal, pahare 'mpododite cu o broderie fină, imitând pietrele scumpe. Lui Sulpicius și lui Atenodor li se puse 'n față câte-un urcior de Sagunta, plin cu apă caldă saă cu vin oțet, de acela cu care se spăla lâna, ca să i se scoată grăsimea ¹⁾, și ei, de nevoie, le goleau cu strîmbături, din ce 'n ce mai hazlii, care provocaă risul celorlalți.

Se servi, mai întâi, stridii și ouă de fazan în *apalare*; anghinare 'n unt-de-lemn de Venafru; stacoji cu sos de sparanghel; felurimi de pești, — chefal, murene, somni, — în tot felul de vase: *alveus*, *pulterius*, *boletar*, *fabatorium*. Se aduse, după aceea, muschiu de căprioară cu ciuperci; ficat de mistreț cu capere; țigă de scroafă cu *silfium*, felul cel mai

¹⁾ Vezi Juvenal, *Satire*.

delicat, după câte se spune, și cel mai plăcut Romanilor. La al treilea serviciu, veni rindul unui minunat păun fript, înconjurat de o duzină de francolini, așezați într'un *catinum* de agată. Inarmat c'un cuțit cu prăselele de fildes, un *scisor* se apropie, și, reținând cu o mână *amictul* său de lână ¹⁾, cu cealaltă 'ncepu să taie paserile 'n bucăți potrivite, pe care le așază repede pe marginea talerului, ceea ce provocă admirațiunea tuturilor, surprinși de atâta 'ndemănăticie.

Ei bea, în același timp, tot felul de vinuri: *Cecub*, *Falern*, *Alban*, și, limbile deslegându-se, glumele 'ncepură să curgă. Veselia lor se exercita mai ales asupra paraziților, pe capul căror sclavii vărsa sosurile, ca din greșală, ș'apoi îi trăgeau de păr și de barbă, ca pentru a 'i șterge.

La serviciul fructelor, prăjiturilor și vinurilor străine, pe care le beură în *ciatose* de aur, cu toarte, lucrate numai în smalturi, se auzi o muzică discretă de *crotale* și de tpsii, de chitări egiptene și de lire grecești, de *cistre* amestecate cu note de flaut, și, totdeodată, femeii cu rochia ușoară apărură, așteptând un semnal.

Oaspeții nu mai puteau. Pentru a digera mai bine, ei se culcaseră pe spate și suflau din greă, cu picioarele 'ntinse. Claudiu, prins de somn, moțăia, după obiceiul său. Pelignus și Mnester stău nemșcați, cu fețele stupide. Ceilalți rîdea, sau cân-

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

taŭ, saŭ își viraŭ degetele 'n gură ca să verse și să se ușureze. Singuri Sulpicius și Atenodor, încă nesătuți, profitaŭ de oboseala generală pentru a se 'ndopa din mâncările rămase; iar sala se 'nvăluia, cu 'ncetul, într'un nuor ușor, format din fumul de bucate și din feștilele de lampă ce 'ncepeaŭ a se 'negri.

După un scurt preludiŭ, dănțuitoarele 'și luară avintul. Ele ocoliră, mai întâi, *tricliniul*, cu cletinături de șolduri și cu tensiuni de membre ce le făceaŭ mai înalte. Apoi, se despărțiră 'n grupuri, și, pe când unele evoluaŭ într'o parte, celelalte se 'nvârteaŭ într'alta, cu picioarele 'mpreunate și c'o iuțeaŭ așa de mare, în cât rochiile lor, de o stofă ușoară, formaŭ ca un vël d'asupra capului, lăsându-le goale de la briŭ pîn'la călcâc. Ele păreaŭ că se mișcă 'ntr'un vârtej de voluptate, accentuat încă prin sgomotul *crotalelor* și al tipsiilor, prin sunetul flautelor, prin zângănitul *cistrelor* ¹⁾, prin acordul dulce al lirelor și al chitărilor. Pe urmă, dispărură cu toatele, printr'o ușă laterală, 'ntr'o finală 'n care 'și amestecară rindurile, 'nsoțite de suspinele muziceii care se stinse cu 'ncetul în urma lor.

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

XIII

Sala rămase un moment tăcută.

De odată însă, un sgomot de scandal, de glasuri certându-se și apostrofându-se cu violență, se auzi la câți-va pași de acolo, și umplu inima tuturilor de mirare și de grijă. Claudiu, trezit din somn și fricos cum era din fire, — de altmintrelea pururea urmărit de idei de moarte, de când, mai cu seamă, i se 'ntêmplaseră niște agresiuni provocate de propria-i imprudență ¹⁾, — crezu că era un atentat îndreptat în contra-î și cătă să se pue la adăpost. Deja, 'n turburarea-î, i se părea că sicarii aũ pătruns în palat, că se află 'n vestibul și că, aci, opriți de servitori de a 'nainta, aũ încins luptă cu aceștia ca să răsbească mai departe, că vociferările ce se auzeaũ erau apelurile desperate ale oamenilor săi, chemând în ajutor, că ușa *triclinului* avea să fie 'n curînd forțată. Atunci, nebun de spaimă, cu vestmintele 'n dezordine, alerga 'n toate părțile,

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudiu*.

rugându-se de cei de față să-l scape, să-l ascunză, să nu-l lase a fi ucis. Aceștia, la rindul lor, impresionai de groaza lui, presupuind că simțise un pericol real, care 'i amenința și pe dinșii, își perderă și ei mintea, și, galbeni de teroare, spre a 'și mîntui viețile, se vîrau pe unde apucau, pe subt masă, pe subt pat, pe după mobile. Sulpicius și Atenodor asemenea, surprinși cu gura plină și nemaî putînd să 'nghiță de emoțiune, se tăvălea pe jos, înnecați cu bucățile ce li se opriseră 'n gît, cercînd să strige, însă, neavînd glas, strîmbîndu-se oribil și aducînd nota lor comică acelei scene de confuziune.

Iată ce se 'ntîmplase.

Spre seară, pe cînd Claudiu era încă la masă, Drusus, fiul împăratului, venise la venerabila Antonia, soacră-sa, ca să o vază și să i se plîngă de nemulțumirile ce avea. Se știe că Antonia păstrase, la curte, o reputațiune dinaintea căreia toate frunțile se plecau și că autoritatea ei morală era așa de mare în cât însuși Tiberiu se ducea adesea să o consulte. Drusus, ofensat de Sejan, cu câteva zile 'nainte, la 'nmormîntarea lui Germanicus, supusese cazul tatălui său, însă, după ce se convinsese că nu va putea obține nimic de la acesta, se gîndise la soacră-sa ca să 'i încredințeze apărarea cauzei sale, sperînd că, printr'ênsa, va putea dobîndi satisfacția ce amorul său propriu dorea. El venise, deci, să-i vorbească despre aceste lucruri

și cătase să o 'nduplece prin tot felul de considerațiuni.

— „Nu era oare un lucru trist, — îi zisese el, între altele, — de a vedea străini introducându-se pe lângă persoanele cele mai sus puse și furându-le 'ncrederea? Niște asemenea oameni trebuia să fie asimilați cu furii, fiindcă, 'ntocmai ca aceștia, lucra în umbră și recurgea la mijloace neonestе pentru a 'și atinge scopul. La ce servea puternicilor lumii să aibă copii, crescuți cu greutate și destinați a le lua, 'ntr'o zi, locul, dacă, 'n cursul vieții, ei nu le acorda nici o trecere? Ceeace se petrecea 'n familia sa, era cel mai izbitor exemplu despre aceste dezordine morale. Un aventurier, un om de nimic, născut într'un municipiū, fiul unui simplu cavaler roman, ce nu putea invoca 'n favoru-ī nici vechimea numelui, nici nobleța originii, nici serviciile strămoșilor, precum nici propriile sale merite, ajunsese să posede, 'n Stat, o influență și o putere mai mare chiar decât ale fiului împăratului! Și cum atinsese el acest rezultat? Prin lingușeli, prin minciuni, prin intrigi de tot felul! La 'nceput, nimeni, nu se 'ngrijase de dīnsul: modestia-ī și supunerea-ī aparente 'ī atrăgea chiar oarecare simpatii. Acum însă, după primele succese, pofta venindu-ī mīncând, obraznicia-ī și 'ndrăzneala-ī nu mai aveau margini. Ce planuri ascunse hrănea acest om, care nu se sfia de a se intitula ajutorul Cesarului? Poate că spera să ajungă,

'ntr'o zi, chiar egalul lui! Și lucrul nu era de mirare dacă se gîdea cineva la mijloacele de care i se permisesese să dispue! Nu se concentraseră oare 'n Roma, după stăruințele lui, toate cohortele pretoriene, cantonate prin vecinătăți? Nu se puseseră sub comanda lui aceste forțe? Nu i se dase o autoritate absolută asupra lor? Pentru ce s'ar fi genat și nu ar fi mers mai departe? Deja el făcuse mari progrese 'n această direcțiune. Grație slăbiciunii împăratului, orbit de dînsul, statuea lui se resfăța pretutindeni, pe piețele publice, pe monumentele lui Pompeu! Fiica lui era crescută la un loc cu nepoții Cesarelui, ba chiar destinată a se căsători cu unul din aceștia! Aveau să se vadă, 'ntr'o zi, coboritori d'ai lui făcînd un acelaș neam cu urmașii lui August, și, dacă moștenitorii adevărați ai acestuia vor mai avea drept să 'nsemneze ceva pe viitor, aceasta va fi, de sigur, numai din mila și din generositatea acestui om !...¹⁾.

Concluziunea acestor recriminări era că dînsa, cumnata 'mpăratului, ilustra protectoare a familiei, trebuia să se 'ngrijească de această stare de lucruri, să atragă, pînă mai era vreme, atențiunea lui Tiberiu asupra-î și să nu permită ca un parvenit să-și desăvîrșească opera, dînd la o parte pe adevărații stăpîni ai casei, pentru a le lua locul.

Antonia cătase să 'l liniștească, 'i reprezentase

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

că, poate, lucrurile nu erau așa de grave precum le vedea, că se putea ca mânia să 'i turbure judecata și să 'l facă nedrept, că, 'n orice chip, ea va cerceta, va observa, se va informa, și, la timp, va interveni, dacă se va convinge că există vreun pericol care să amenințe imperiul său pe vreunul din membrii familiei.

Drusus, nemulțumit de rezultatul dobândit, se retrăgea, formând, în minte-î, tot felul de proiecte de răsbunare, când, în josul scării ce conducea, din apartamentele soacrei sale, 'n vestibul, el se 'ntilni, drept în față, cu Sejan, care venea să ia pe fiică-sa. La vederea acestuia, furia lui izbucni cu toată violența ce-î da nesuccesul demersului ce 'ncercase.

— „Sejane, — 'i strigă el, de departe, cum îl vedeu, — ascultă! am să-ți spui două vorbe. De când oamenii de seama ta au prins atâta 'ndrăzneală încât nu se tem să nesocotească pe mări marii lor?“

Sejan, surprins de acest atac, la care nu se așteptase, rămase un moment fără cuvânt. Dar, revenindu-și numai de cât în fire, el îi răspunse cu glas liniștit:

— „Aceasta s'a 'ntîmplat, Druse, decând acei mări mari de care 'm vorbești nu știu să se respecte, și, prin violența lor, dau celorlalți dreptul să nu le poarte nici o considerațiune!“

— „Mizerabile, — răcni Drusus, în culmea mâniei, — îndrăznești să 'm vorbești astfel? Uii

oare că te afli 'n fața fiului Cesarelui, stăpînului tău ?“

— »Cesar, stăpînul meu, de ar fi față,—replică Sejan, cu acelaș sânge rece, — ar aproba limbagiul meu, găsindu-l prea moderat față cu provocările nedrepte ce mi se adresează“.

— »Insolența ta, — continuă Drusus, înaintînd spre el, — va fi plătită. Nu va fi zis că un om de soiul tău a cutezat să 'mă ție piept fără pedeapsă“.

— »Îți faci iluziuni, Druse, — răspunse Sejan, înaintînd și el spre dînsul ; — neștiindu-mă vinovat de nimic, nu mî-e frică de nimeni, și pedeapsă de se cuvine cuiva 'n acest moment, de sigur că nu mie ar fi drept să mi se dea“.

Drusus, exasperat prin aceste răspunsuri semețe, ajunsese la acel grad de ațîțare când omul nu mai cugetă, nici nu mai știe ce face.

— »Așa ? mă bravezi ?... Ei bine, ține, mizerabile !“ — strigă el, ridicînd mîna și lovind pe Sejan de mai multe ori peste obraz ¹⁾).

Prefectul pretoriului stete o clipă la gînduri, deliberînd cu el însuși dacă trebuia să 'și scoată *gladiul* și să 'l spele 'n sîngele agresorului său. Limpezimea minții sale însă, care nu 'l părăsea niciodată, chiar în cele mai dificile 'mprejurări, îi arată numai de cît teribilele consecințe ale unui asemenea act. El își înghiți, deci, mânia, și, adresându-se

¹⁾ Vezi, Tacit, *Anale*.

către Drusus, care el însuși rămăsese surprins de excesul acțiunii sale, 'i zise cu un aer rece și cu surîsul pe buze:

— „Îți mulțumesc, Druse. Iată o insultă pe care nu o voi duce cu mine 'n mormint!“

Apoi, întorcându-i spatele, 'și continuă drumul liniștit, parcă nu i s'ar fi 'ntimplat nimic.

XIV

— »Dragostea ta e ca un vas sacru ce dă viață
aceluia ce bea dintr'insul!

— »Vorbele tale sînt mai dulci decât ambrosia,
divina hrană a zeilor!«

— »Te iubesc!«

— »Voiu fi pururea a ta!...«.

Acest dialog amoros se schimba 'ntre Sejan și
Livila, soția lui Drusus, într'o cameră din casa me-
dicului Eudemus, unde aveau obiceiul să se 'ntil-
nească.

Așezată sub Esquilin, în suburbia Carinelor,
într'o stradă strîmtă și puțin umblată, cu clădiri
mute, ale căror porți se 'nchideau prin drugii de
fer, locuința era bine aleasă ca să nu deștepte bă-
nuiala nimănui.

Un *ostium*, încadrat cu pilastri, conducea 'n ves-
tibul, unde păzea *janitorul*, sclav portar, legat cu
lanțuri de loja sa¹⁾. Dincolo de intrare, 'n fund,

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

un pătrat, — *Atriul*, — decorat, pe jos, cu o mozaică, iar pe sus, cu o frescă, reprezentând pasări fantastice, sburând prin nuori albaștri și trandafirii. Apoi, o linie dreaptă de colonne de travertin roșu. În fine, o lungă perspectivă de săli, străbătute de o rază de soare, ce aluneca pe parchetul lor, ca o largă panglică de aur, desfășurată.

Ca să ajungi pân'acolo însă, trebuia să forțezi ușa de fer, vecinic închisă, ce da pe stradă, și să 'nșeli neadormita vigilență a portarului, nelipsit de la postul său.

Locul era, prin urmare, cu desăvârșire sigur, și Eudemus, devotat până la sacrificiul norei împăratului, îl pusese la dispozițiunea ei pentru 'ntilnirile adulterine ce avea cu prefectul pretoriului.

Sejan, încă cu mult înainte, izbit de frumusețea, din ce 'n ce mai înfloritoare, a Livilei, aruncase ochii asupra-î și-și propusese să o scoată din minți¹⁾. El era tocmai în apogeul gloriei și al puterii, astfel că lucrul nu-î era tocmai dificil. Rolul însemnat ce 'ndeplinea la curte, unit cu calitățile de seducțiune personală de care era 'nzestrat, îi făcea, dimpotrivă, sorții foarte favorabili. Livila, amețită de acel om extraordinar, care știa să 'nlătore toate piedicele, rezistă slab la atacurile lui și sfârși prin a cădea prada 'ncrederei ce avusese 'n ea însăși. Relațiunile lor se urmară, totuși, cu o discrețiune

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

aşa de mare, încât nu fură observate de nimeni. Ei se 'ntr'uneaă, pe furiş, la ore bine alese, când lipsa lor nu era băgată 'n seamă, şi, atunci, furia dragostei ce-şi purtaă izbucnea cu toată violenţa rezervei subt care o ascundeaă în ochii lumii.

În ziua aceea, prefectul pretoriului părea mai înamorat şi mai ademenitor decât oricând.

De la incidentul lui cu Drusus, un singur cuget îi absorbea toate puterile fiinţei, acela de a-şi răzbuna. El se gândise, ce e drept, chiar mai nainte, la moartea fiului împăratului ca la o ipoteză care, făcând gol împrejurul tronului, ar fi putut să-l ducă, 'ntr'o zi, la imperiū. Totuşi, ideea aceasta, încă nehotărită, clocea 'n formă de vag proiect în mintea lui. Decând cu insulta ce primise însă, ea devenise, pentru dînsul, o obsesiune de toate orele şi de toate minutele, astfel că simţea că nu-şi va putea căpăta liniştea până nu o va vedea executată. Dar cum să o aducă la 'ndeplinire? Un atac făţiş, îndreptat împotriva lui Drusus, era imposibil fără a nu-l expune să pearză toate avantajele situaţiunei ce dobîndise cu atîta trudă. El îşi propuse, deci, să-l lovească pe subt-ascuns; şi, spre a reuşi mai bine, 'şi alese drept complice pe însăşi soţia adversarului său, pe care o ţinea subt dependenţa-i prin puterea dragostei. Ca să o deciză şi mai lesne însă, el îşi înduoi ademenirile pe lingă dînsa; goni pe femeea sa, Apicata, cu care avea trei copii şi de care

amanta sa era geloasă ¹⁾; se arată, 'ntr'un cuvint, față cu aceasta, așa de iubitor și de pasionat, încât, prin etalagiul dragostei sale, ar fi scos din minți pe oricare alta, chiar mai tare de ângerî de ar fi fost decât Livila.

În cubicula lor din casa medicului Eudemus, cu ușa bine 'nchisă, ei stau, deci, 'n ziua aceea, brațe 'n brațe, 'ndrăgindu-se, exprimându-și iubirea 'n termenî pasionați.

— »O Livilo, — 'i zicea Sejan, puind un sărut pe *strofiul* ei de mătase, bandă ce-î reținea sinul, — de giaba spuî că ești și că vei fi totdeauna a mea, căci soarta ne ține din ce 'n ce mai despărțiți unul de altul! Nu e, 'n adevăr, o mizerie de a vedea două făpturi, cum sîntem noi, care se iubesc din toată puterea inimii lor, silindu-se să-și ascunză simțimintele, să stea reci și indiferente una pentru alta, 'n fața lumii, negăsind decât pe furiș, și cu prețul celor mai mari pericole, un moment liber în care să poată a-și destăinui flacărea? Până când această viață are să ție? Când îi vom vedea 'nsfirșit termenul, ca să ne bucurăm și noi, fără jenă, de binefacerile dragostei noastre? Despre mine unul, declar că nu mai am curagiul să mai o duc astfel, și, de aceea, sînt hotărit la totul, chiar și la cele mai mari nebunii, numai să mă văz odată liber și stăpin pe mine însu-mî!...«.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

— „Iubitul meu, — îi răspundea Livila, ’mpreunădu-și brațele goale pe după *lorica* lui cu plăci de aur, — liniștește-te! Iubirea noastră, chiar astfel cum ne-a fost dat să o gustăm, trebuie să ne ajungă! Ce ne pasă de lume? Nu sintem oare unul al altuia? Nu sint toată a ta? De ce să dorești mai mult decât atâta?...“

— „Nu, Livilo, — relua Sejan, c’un aer sumbru, — tu nu ești toată a mea!... Dar nu-ți închipuești tu oare chinurile ce-mi sfișie inima când mă gîndesc că, afară de scurtele momente ’n care pot să mă apropiu de tine fără martori, restul existenței tale, toate zilele și nopțile-ți sint ale altuia? Ce dureri, ce cazne pe mine de a te ști ’n brațe străine, atunci când mintea-mă te evoacă, când gura-mă te chiamă, când dorințele-mă arzătoare te caută alături de mine, dar în zadar!... O! moartea e de o mie de ori preferabilă acestui spăimîntător supliciū la care sint supus!...“

— „Scumpe Sejane! — murmură Livila, lipindu-și buzele de ale lui, — cât trebuie să suferi pentru mine!“

— „Da, — urmă Sejan, — și iată pentru care cuvînt găsesc că cupa e plină și că trebuie ca această viață nesuferită să ’nceteze! Duoî oameni, iubindu-te, după cum te iubesc eu, nu mai pot încape pe lume. Unul din ei e destul, și celalt trebuie să dispară...“

— „Ce spui, iubitul meu? — exclamă Livila, cu spaimă. — Dar nu cugești oare la grozavele ne-

norociri ce hotărîrea ta are să arunce asupra-ne? Tu, mort, ce se va alege de mine, care nu trăesc decât din iubirea ta? Pe de altă parte, Drusus ucis de tine, crezi oare că va mai rămâne un colțișor al pămîntului care să ne poată adăposti 'mpotriva mâniei împăratului, socrului meu?... O! gonește aceste funeste gânduri din mintea ta! Ele nu pot decât să ne cauzeze peirea, fără a ne promite, 'n schimb, cel mai mic profit!..."

— „Livilo, — insinuă Sejan, îndulcindu-și glasul, — temerile tale sint și nu sint întemeiate, după moartea ce vom alege pentru a ne scăpa de soțul tău! E 'nvederat că o lovitură pe față poate conduce la rezultatele de care te temi. Inșă mai există și alte mijloace de a se 'nlătura un rival supărător. Cu prudență și dibăcie, cineva poate ajunge la scopul urmărit fără a atrage atențiunea, nici deștepta bănuiala celorlalți“.

— „Înțeleg! — suspină Livila, cu lacrimele'n ochi, — prin mijloace ca acelea 'ntrebuîțate cu nefericitul meu frate, Germanicus, pe care-l plângem încă!..."

— St! tăcere! — intrerupse Sejan, cu degetul pe buze; — să vorbim mai încet!... Și ce? tu nu-ți dai încă seamă, copilă ce ești! de ceeace 'nsemnează pentru noi moartea fratelui tău? Fratele tău, trăind, putea deveni, 'ntr'o zi, cel mai mare vrăjmaș al nostru, al dragostei și al fericirii noastre! Cu dinsul, nu era de glumit! Intors la Roma, lucrurile s'ar fi

schimbat, poate, cu totul, și 'mpăratul, influențat de prestigiul lui, pentru a-și asigura prieteșugul unui concurent așa de iubit și de popular, i-ar fi sacrificat orice, pe amicii săi, pe mine însumi, care sint considerat ca cel mai devotat dintre dînșii! Moartea lui ne scapă, prin urmare, de un pericol, cel mai serios din câte aū putut vreodată să ne amenințe!... O Livilo! — continuă Sejan, după un moment, privind-o 'n ochi cu dragoste, — trebuie să credem că zeii sint pentru noi și că decretele lor ne pregătesc viitorul cel mai strălucit! Uite-te și vezi! Germanicus mort, Drusus pe cale de a-l urma, ce mai rămâne pentru a ne ține 'n loc? Un împărat, slăbit de vîrstă și de viții, pe al cărui spirit am reușit să devin stăpîn și pe care-l pot conduce după plac! niște nevêrstnici, copiii tăi, prea mici și prea slabi pentru a 'ntreprinde ceva saū a ne opune o piedică serioasă!... Mai ar fi, ce e drept, — adaose el, întunecându-se, — Agripina, vêduva lui Germanicus, căci de fratele tău, Claudiū, nici nu trebuie să ne ocupăm. Apărînd drepturile familiei sale, ea ar putea să cete a ne face greutăți; însă ea stă rēu cu Tiberiū, și am mijlocul de a o strica cu desăvîrșire cu dînsul. Situațiunea e, așa dar, întreagă a noastră; noi singuri sintem chemați a da lucrurilor întorsătura ce ne va place!... Livilo, — urmă el, stringënd-o la peptu-î, -- îți faci tu o idee lămurită de binele ce propunerea mea poate să ne aducă? Scăpați de orice grije, stăpîni pe noi înșine

și pe inimele noastre, când nimeni nu se va mai inter pune 'ntre noi, atunci numai vom putea să ne iubim cu adevărat, să fim unul al altuia pe d'a 'ntregul și fără rezervă! Prin trecerea din care dispuii pe lângă 'mpăratul, el ne va autoriza, sint sigur, să ne căsătorim, puțin după aceasta. Vom ajunge, astfel, personagele cele mai însemnate din Roma, și, de aci, un pas ne va mai rămâne până la imperiū, la care Tiberiū, de voe saū de nevoe, ne va asocia... saū ne va ceda locul... Iată, scumpă Livilo, soarta strălucită ce ni se pregătește! Ca să fim însă vrednici de dinsa, trebue, încă o dată, să avem curagiul de a ne decide, de a pune mâna la lucru și de a 'nlătura singurul obstacol mai serios ce ne mai reține!..."

Livila, amețită, fermecată de amantul său, care-î zugrăvea lucrurile cu culori așa de atrăgătoare, sta mută și fără voință, neavând încă puterea să zică da, dar, în acelaș timp, ne mai protestând împotriva criminalei propunerii ce i se făcea. Sejan învinse ultimele scrupule ce-î mai rămăneau, adăogând cu glasul lui de miere, așa de insinuant și de persuasiv:

— „Ș'apoī, cine are să știe? Cine are măcar să bănuiască? Putem chiar aduce lucrurile astfel ca moartea să pară naturală și ca noi înșine să nu fim bine siguri că am contribuit cu ceva la grăbirea ei. Am un om de 'ncredere, o ființă care, pentru mine, ar primi orice supliciū fără să se plângă. E un fost

sclav, numit Ligdus¹⁾, condamnat, altădată, de stăpînul său a fi aruncat la murene, pentru o greșeală ușoară, scăpat de mine de la moarte, și, 'n contra obiceiului, rămas recunoscător până la sacrificiū. Pe acel Ligdus îl vei lua 'n serviciul tău, și-l vei întrebuința, la masă, ca să 'ncerce bucatele săū să toarne vinul, ca *pregustator* său ca *pocilator*. E de o inteligență vie și foarte dibaciū în arta sa, astfel că vei fi mulțumită de dînsul. Când momentul va sosi, el va ști să-și facă datoria fără șovăire... Dar, — adaoase el, — apucând pe amanta sa de bărbie, — aceasta nu ajunge. Mai avem nevoie de concursul unui om devotat. Pe acela, însă, 'l las în grija ta, fiindcă tu singură ai un imperiū suveran asupra-i. Voesc să vorbesc de Eudemus, medicul tău credincios, care ne oferă ospitalitatea cu atîta bunăvoință și care va trebui să ne pregătească tot astfel și medicamentul ce ne lipsește... O! acel medicament, îi vei recomanda, — nu-î așa? — să-l aleagă cu 'ngrijire, să-l compue cu băgare de seamă! El trebuie să nu se simță la luat, să nu lucreze 'ndată și cu violiță, să-și urmeze mersul încet și pe nesimțite, să prelungească suferința, dîndu-i aparențele unei boale firești. Cu chipul acesta, nimeni nu va putea să ghicească, nu va cuteza nici chiar să bănuiască cauza rēului!... Și acum, scumpă Livilo, crez că nu mai ai nimic de obiectat. Cu puțină dibăcie și 'ndrăz-

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

neală, vezi la ce mari rezultate poate cineva să ajungă!...”

Vorbind astfel, el o apucă din nou în brațe, ’ncepu să o sărute cu pasiune. Dinsa, scoasă din minți, sta ca o nenorocită, fără putere de a mai lupta, ’ngânind numai, din când în când, printre suspine :

— »Sejane!... O ! cât te iubesc!...”

— »Așa dar, vei face după cum îți zic ?“

— »Da !... lasă-mă numai să mai mă gindesc!“

— »Ești viața mea, regina inimei mele!“

— »Sint și voi fi totdeauna sclava voințelor tale!...”

XV

Boala lui Drusus da de lucru tuturilor limbilor, în Roma.

El se simțise rău, fără veste, a doua zi după un banchet, în care mâncase și băuse bine cu câțiva amici. Mai întâi, nu se atribui nici o 'nsemnătate acelei indispozițiuni, care se crezu că provine dintr'o indigestiune saă din osteneală. Insa, răul progresând, familia 'ncepu să se 'ngrijească. Medicul casei, Eudemus, chemat ca să vază pe bolnav, declară că speră că nu va fi nimic; totuși, pentru a-și pune răspunderea la adăpost, recomandă pază și prescrie medicamente care, 'n loc să 'ntărească, tăiară ultimele puteri ale suferindului.

O aprindere subită a feței, urmată de palori mortale, 'nșepături ca de ace prin stomac, prin inimă și prin tot corpul, o langoare invincibilă, care-l trăgea la somn și la zăcere, iată simptomele acelui rău a cărui cauză nimeni nu putea să o cunoască încă. Bolnavul era cuprins, afară de aceasta, de o scârbă

desăvîrșită de orice aliment solid și de o sete arzătoare, ce nu se potolea nici chiar prin băuturile cele mai răcoroase.

Tiberiū, ros de grije, atât ca tată, cât și ca 'm-părat, amenințat în urmașul său, se silia să-și facă curagiū, păstrând, în fața lumii, o figură liniștită, continuând a se duce la Senat, luând cuvîntul în această adunare, manifestând intimilor săi, când se arătau triști și preocupați, speranța că, 'n curînd, fiul său avea să se facă bine¹⁾.

Cu toate acestea, timpul trecea și el, în loc să se 'ndrepteze, mergea din ce 'n ce mai rău. În mai puțin de o lună, ajunsese de necunoscut: pėrui albise, dinți'i căzuseră, șira spinărei i se 'nduise. O slăbiciune de schelet, agravată prin sbircenia pielii, da corpului lui, cu puțin înainte așa de tiner și de viguros, înfățișarea bătrîneței celei mai înaintate. De aceea, toți se miraū, și nu era vorbă 'n tot orașul decât de acea boală misterioasă, pe care fiecare căta să o explice după temperamentul său după credințele sale.

Agripina, văduva lui Germanicus, care, ca rudă de aproape, cumnată cu Drusus, venise, de la 'nceput, la căpătăiul acestuia și urmase cu atențiune cursul boalei, da din cap cu 'ntristare, vėzėndu-i simptomele. Ea părea că simte, că-și amintește, că ghicește ceva; totuși, nu voia să vorbească, fie din

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

cauză că nu era încă sigură de ceea ce credea că a descoperit, fie că bănuelile ei, lovind prea sus, se temea să nu-și strice și mai mult pozițiunea, deja destul de sdruncinată, față cu 'mpăratul.

Ea venise, 'n adevăr, la Roma, după cum am văzut, plină de iluziuni, hrănind speranța că va obține o repede și exemplară justiție 'mpotriva ace-luia ce era convinsă că dase moartea soțului său. Aci însă, lucrurile nu merseseră după cum se așteptase. Tiberiū ascultase cu atențiune, dar, după dinsa, nu cu destulă indignare, plângerea ei, examinase 'mprejurările, ceruse explicări, propusese obiecțiuni. Deși Cneiu Pisone, gonit din provincia sa, se 'ntorsese la Roma, așteptând să fie urmărit pentru a se justifica de faptele ce precedaseră și urmaseră moartea lui Germanicus, totuși împăratul ezita și nu punea destulă grabă ca să-l dea 'n judecata Senatului. Ce e drept, sarcinile ce se aduceau încontra lui erau destul de slabe, căci, afară de ura lui și a soției sale, Plancina, împotriva lui Germanicus și a Agripinei, celelalte probe se 'ntemeiau pe 'mprejurări cu greu de admis de un spirit luminat și pătrunzător ca al lui Tiberiū. Se susținea, 'n adevăr, că se găsiseră, scrise pe ziduri sau răspândite 'mprejurul palatului unde murise Germanicus, urme de fermece, oase de om mort, caractere magice și talismane, tăblițe de plumb cu numele defunctului însemnat pe ele, purcoaie de cenușă amestecate cu sânge, și alte maleficii prin

care se stabilea puterea divinităților infernale asupra unui om ¹⁾. Se mai adăoga că corpul lui Germanicus fusese văzut acoperit cu pete livide, că gura-i era plină de spumă, că, după arderea corpului, inima-i rămăsese neatinsă, 'n mijlocul oaselor consumate ²⁾, și se trăgea din toate acestea concluziunea că el fusese otrăvit. Tiberiū sta însă plin de 'ndoeli în fața unor asemenea indicii, nehotărându-se multă vreme să ia o rezoluțiune, și, când, în cele din urmă, ordonă darea 'n judecată a bănuțului, el păru că face acēsta ca o pură concesiune pentru opiniunea publică, ațitată contra lui Pisone. Mai mult de cât atât, prin lipsa de orice măsură preventivă, el lăsă acestuia posibilitatea de a se sinucide 'n casa sa, și a scăpa, astfel, memoria sa de infamia unei condamnări. Toate acestea fuseseră comentate, viū criticate, 'nfățișate de vrăjmașii Cesarelui ca o complicitate a lui cu omoritorul, și Agripina, al cărui caracter mîndru și violent putea cu greū să se stăpînească, păstrase față de socrul său adoptiv o răceală și o acrimie de relațiuni care se accentua pe zi ce mergea.

Ea se mărginea, decī, să dea din cap, vėzēnd boala lui Drusus, fără a voi să se pronunțe, să spună ceeace gindea. În intimitate însă, când se afla 'ntre prietenele sale, singură cu Claudia Pulchra, vară-sa iubită, și cu Apicata, soția lui Sejan,

¹⁾ Vezi V. Duruy, *Op. cit.*

²⁾ Vezi Pliniū, *Scrisori* ; Suetone, *Caligula*.

gonită, după cum am văzut, de acesta și devenită cu atât mai scumpă Agripinei, cu cât o vedea mai nenorocită, rezerva ei înceta, și atunci ea 'și vërsa inima, 'și arăta lămurit temerile și bănuelile, sigură de discrețiunea și de devotamentul soațelor sale.

— „A ! dragele mele, — le zicea ea cu 'ntristare, — boala lui Drusus a venit prea repede și are semne prea bătătoare la ochi ca să fie naturală ! Am asistat, altădată, la o agonie ca aceasta, și mintea-mă a fost prea izbită de ceeace a văzut pentru ca să mă pot înșela !... Să-l vedeți, sërmanul de el, în ce stare a ajuns și să-ı plângeți de milă ! El nu mai e om : e un cadavru, abia cu destulă suflare pentru ca să nu fie pus în mormint ! S'apoi, ce atmosferă de ipocrizie 'mprejuru-ı ! S'ar crede mai de grabă că cei ce-l îngrijesc adastă cu nerăbdare să-și dea sfirșitul, ca să se bucure că au scăpat de el !... Mie uneia, ceeace vëz nu-mă place ! Medicul acela, Eudemus, mă spăimintă. El stă la căpătiul bolnavului, ca trimisul morții, pândind parcă momentul să-ı răpească sufletul !... Să vedeți, dragele mele, cum umblă cu el și cum il chinuește ! Subt pretext de a-ı grăbi 'nsănătoșirea, de câteori il vede mai bine, 'ı dă din doftoriile sale, care, cum sunt luate, produc crize ce-ți sfișie inima. Atunci, pentru a le potoli, Eudemus recurge la alte mijloace. El lasă sânge pacientului, sleindu-ı, astfel, puterile, scurgându-l până la ne'nsuflețire ! Și când te gindești

că nimeni în casă nu se găsește ca să 'mpedice acel supliciū, fără voie 'ți vin idei că moartea e pregătită, pusă 'nadins la cale!... Livila stă, e adevărat, acolo și se bocește, însă durerea-î e prea zgomotoasă ca să fie sinceră! Sunt încredințată, din potrivă, că lacrimele-î sint prefăcute, căci prea curg cu abundență, când e cineva de față, ca să le vază, și prea se usucă repede 'ndată ce rămâne singură. Ba chiar, am observat, printre ele, schimbări de priviri cu Sejan, care au făcut în minte-mi lumină până atunci necunoscută. Da! e sigur că o 'nțelegere trebuie să existe 'ntre dinșii, și aceasta explică multe lucruri! Ce ar căuta, vă 'ntreb, de ar fi altfel, acel om acolo 'n casă, el care sta rău cu Drusus, pe când acesta era sănătos, și nu călca nici odată pe la dînsul? Acum însă, el e nelipsit din locuința lui, părînd că se interesează de cele mai mici amănunte ale boalei, dînd ordine, stimulînd zelul acelor ce-l îngrijesc! Da! o spuiū în conștiință, toate acestea nu sunt curate. Ele ascund ceva 'ngrozitor, la care mă cutremur gîndindu-mă și de care 'mpăratul, socrul meu, nu poate să fie străin. Ați auzit de nepăsarea ce arată 'n fața pericolului? de seninătatea cu care 'și primește amicii? de tăria de inimă ce pune 'n îndeplinirea datoriilor sale față cu Senatul? Vă 'ntreb: o asemenea purtare este oare firească? Nu e cu mult mai de crezută, dacă se arată astfel, e fiindcă nu simte ca ceilalți oameni și că ceea ce se petrece se face cu consimțimîntul și după ordinele lui? O! da,

el e deprins, bătrânul prefăcut, cu astfel de drame! Dacă, după cum sunt convinsă, el a pus pe Cneiu Pisone să otrăvească pe nefericitul Germanicus, soțul meu, fiu al lui adoptiv, care 'l servea cu atâta credință și devotament, pentru ce n'ar fi 'nsărcinat pe un om de 'ncredere, cum e, de pildă, Sejan, să pregătească aceeași moarte pentru celalt fiu al său, Drusus, care nu i-a făcut atâtea servicii și de care, poate, voește să se scape pentru cine știe ce motive?... Da! da! cu cât mă gîndesc, cu atât mă conving mai mult că boala lui Drusus e criminală!...»

Astfel se exprima Agripina, 'n intimitate, dinaintea soațelor sale. Bănuelile ei însă, deși 'n parte 'ntemeiate, erau nedrepte 'n ceea ce privea pe Tiberiū, căci porneaū din dușmănia ce avea 'mpotrivă-i și care o făcea să vază lucrurile 'n rău, de câte ori era vorba de dînsul.

Aceasta nu 'ntîrziă de a se 'nvedera.

Puțin în urmă, 'n adevăr, după o lungă și teribilă agonie, Drusus dându-și sfîrșitul, împăratul, tatăl lui, primi lovitura drept în piept și avu nevoie de toată puterea de stăpînire ce poseda asupra-și ca să-i reziste. El anunță nenorocirea Senatului într'un discurs patetic, care făcu pe toți să plîngă. Apoi, poruncind să aducă pe cei trei băeți ai lui Germanicus, pe Nerone, pe Drusus și pe Caiu, se adresă adunării și o rugă, 'n numele zeilor patriei, să adopte, să conducă, să acopere cu iubirea sa pe

acei strănepoți ai lui August, urmași ai unei ilustre familii ¹⁾). Cu chipul acesta, ei deveneau adevărații moștenitori ai tronului, și toate bănuelile mamei lor împotriva lui Tiberiū se desmințeau prin acest singur fapt.

Poporul primi cu destulă nepăsare moartea lui Drusus, căci acest principe nu era iubit din cauza violenței, desfrinării și cruzimei sale ²⁾). I se făcu, totuși, o 'nmormintare care aminti, prin splendoarea ei, tot ce se văzuse mai strălucit în acest gen, și Senatul, pentru a-și dovedi supunerea, votă pentru el onoruri ce nu se mai acordaseră nimănui până atunci.

Cât despre Sejan, actul adopțiunei copiilor lui Germanicus de către stăpînul său depășind prevederile sale, 'i derangia, la 'nceput, toate planurile.

Cu toate acestea, el nu se dete drept învins. După primele momente de descurajare, 'n care 'l aruncă noua situațiune ce i se crease, el își redobîndi sângele rece, privi lucrurile 'n față, și, stăpîn cum era totdeauna pe el însuși, începu o nouă campanie pentru a dărîma obstacolul ce se ridicase dinainte-î. Rîndul acesta, el își îndreptă loviturile 'mpotriva Agripinei, pe care era interesat să o 'nlătore, căci, ca protectoare a copiilor săi, ea constitua singurul pericol serios de care credea că mai avea să se teamă.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

²⁾ Vezi idem.

XVI

De la 'ndepărtarea Apicatei din casă de către Sejan, o mare schimbare se produsese 'n viața și 'n obiceiurile Atiliei. Copila, care adora pe maică-sa, resimți adînc lovitura, și dispozițiunile sufletești, în care acest eveniment o aruncă, se resfrinseră și asupra tovarășilor săi, mai întâi asupra tinărului Drusus, și, apoi, printr'însul, asupra Claudiei și Antoniei, surorilor lui.

Apicata venise, chiar în ziua izgonirei sale, la venerabila Antonia, bunica copiilor, ca să-și verse focul, încunoscînd-o de ceeace i se 'ntimplase. Ea o găsisese 'n camera ei, în costum de dimineață, stînd pe un pat îmbrăcat în stofă de mătase, broșată cu aur, și torcînd, după datina vechelor matrone romane, cu cotul rezemat de perne de pîr de epure. Cu toate acestea, fusese primită numai decît, și, după salutările obicînuite, spusese nenorocirea ce o lovea. Cu câteva ore 'nainte, Sejan o chemase, și, fără a-i da vreun motiv său a o acuza de vre-o

greșeală, 'i declarase că viața a devenit cu nepuțință 'ntre dinșii și că trebuiau, prin urmare, să se despartă. La protestările ei, el răspunsese, povățuind-o să fie cu minte, să 'nțeleagă, să renunțe, de bunăvoie, la un trai comun, ce nu mai putea continua, să nu-i ceară explicațiuni, pe care nu le-ar putea, de o cam dată, pricepe și care nu i-ar folosi, de altmintrelea, la nimic. Dacă va fi 'nțeleaptă, adăogase el, și se va supune fără sgomot, vor rămâne prietini, ca și 'n trecut. Dacă, dimpotrivă, va căta să se opue, răul va fi tot al ei, căci, hotărîrea sa fiind nestrămutată, va fi silit atunci să uzeze de forță ca s'o alunge. El o 'ndemnase, deci, să asculte cu binele și să se retragă unde 'i va face plăcere și unde va avea el grijă să nu-i lipsească nimic.

— »Iată,—'ncheiase Apicata, plângend,—unde m'a dus o viață de credință și de devotament! A trebuit să mă supui și astădată, fiindcă știu cât e de inutil să lupt cu un asemenea om! Acum, ce să mă fac, fără casă, fără familie! Sărmanii mei copii, ce am greșit ca să merităm o asemenea soartă!...«

Antonia, adînc mișcată de cele ce auzise, cătă s'o consoleze, să-i înalțe curagiul.

— »Și ce trebuință ai de bărbatul-tău ca să trăiești liniștită?—'i zise ea, sculându-se și luând-o de mână. — Nu ai destui amici care să te iubească și să te cinstească 'n nenorocire? Nu ai pe norămea, Agripina, care ține la tine ca la soră-sa? Nu

mă ai pe mine însămi, care 'ți voesc tot binele și-ți voiui da totdeauna sprijinul meu? De ce să te frământă așa de mult cu firea?... Copiii tăi cei mari vor rămâne, afară de aceasta, cu tine, — conchise venerabila matronă, — și vor fi crescuți, după pozițiunea lor, sub îngrijirea ta de mamă. Atilia e deja a noastră. Situațiunea nu mi se pare, deci, așa de desperată, și viitorul îți păstrează încă zile pline de mulțumire!...”

Apoi, văzînd că cuvintele sale, ori cît de 'ntăritoare se 'ncercau să fie, nu convingeau în deajuns pe Apicata, care sta cu ochii pironiți în pămînt, inecată de durerea ce simțea, ea 'și amestecă lacrimile cu ale ei, o luă pe după git, o strînse 'n brațe, repetându-i cu dragoste și compătimire: »Apicato! scumpă și nenorocită Apicato!...”

După ce jalea celor două femei se mai potoli nițel, prin liberul curs ce-i deteră, ele se gîndiră cum să comunice știrea Atiliei, fără să-i facă rău. Ele cunoșteau natura delicată și profund impresionabilă a copilei și ar fi voit să-i tăinuiască cît de mult un lucru ce, de sigur, avea să o sdruncine și pe care, de altmîntrelea, s'ar fi părut că nu era nici un zor să-l afle numai decît. Însă, cugetînd mai bine, ele găsiră că era preferabil să i-l spue ele înși-le. Ce-ar fi zis, în adevăr, fata cînd, întorcîndu-se, după obicei, acasă, nu ar fi găsit pe maică-sa acolo? Cine era să-i explice lipsa ei? Și ce s'ar fi ales de dînsa dacă, 'n așa 'mprejurare,

n'ar fi avut alături pe o ființă iubită care să o mângie și să o 'mpace? Ele se hotărîră, deci, să o cheme și să o pue 'n cunoștința unei situațiuni ce mai rău era a i se ascunde mai multă vreme.

Copiii tocmai se jucau prin grădină, și, de pe fereastra deschisă, se auzeaau rîzînd și chiuind cît le lua gura. Drusus descoperise, 'n virful unui ulm, un cuib de păsărele, și cu toții se chibzuiau cum să facă ca să pue mîna pe dînsul.

— „Să asvirlim cu petre pînă 'l vom da jos!“ — propunea Claudia.

— „Da, — obiecta Atilia, — dar atunci ce se va face cu puii? Nu-î vom lovi și pe dinșii? Nu vor muri, sërmanii! cîzînd de la o așa 'nălțime?...“

— „Mai bine să tăiem ulmul, — opina mica Antonia. — Vom avea, astfel, fără greutate, și cuib, și păsărele!“

— „Nu te gîndești la ce vorbești, — rîspundea Drusus. — Chiar cînd am putea tăia un arbore așa de mare, nu 'nțelegi că el, cîzînd, ar sdrobi păsărelele?... și pe noi, poate, dimpreună cu ele!...“

După ce deteră încă târcoale 'mprejurul copaciului, studiînd pozițiunea cuibului, calculînd înălțimea și soliditatea crăcilor ce-l înconjurau, Drusus se hotărî să se sue 'n ulm. El execută acest lucru cu destulă agilitate, ajunse pînă 'n apropierea cuibului, ba chiar nu-î mai rămînea decît o ultimă mișcare pentru a pune mîna pe dînsul, cînd, din stufișurile vecine, umflîndu-și penele, deschi-

zându-și ciocul și ghiarele, ca pentru luptă, iată alergară părinții puilor, deciși a-și apăra și scăpa progenitura. Deși mici și slabi, și lipsiți de orice armă ofensivă care să inspire temerea, ei n'ascultară decât de curagiul lor de făpturi iubitoare, se năpustiră asupra vrăjmașului, îl atacară cu furie, expuindu-și viața și libertatea ca să-l gonească. Țipetele și repeziciunea mișcărilor lor, îndreptate mai cu seamă spre ochi și figură, reușiră să turbure pe Drusus. El încetă de a mai înainta, și, ținându-se c'o mână de crăci, ca să nu cază, cu cealaltă rămasă liberă, căta să se apere de ciupiturile și de loviturile de aripă ce primea, pe când copiii, rămași jos, îngrijați de ceeace putea să i se 'ntimplă, 'l rugau să se coboare. El refuza, totuși, stăruitor în dorința sa de a cuceri prada ce venise să caute cu atâta osteneală, când un sclav apăru, trimis de venerabila Antonia ca să cheme pe Atilia.

— „Dar n'auzi, Druse, — 'i strigară 'n acelaș timp Claudia și Antonia, — că mama mare chiamă pe Atilia? Iată: ea a plecat deja!...”

Aceste cuvinte fură 'n deajuns ca să facă pe Drusus să uite și cuib și tot. El se grăbi a se da jos din arbore, și, urmat de surorile sale, se luă după mica sa prietină care apucase 'nainte.

Ei străbătură, alergând, vestibulul palatului decorat cu o bogăție cum rare-orî se vedea ¹⁾, trecură prin *Atrium* cu tavanele acoperite cu picturi inca-

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

drate 'n frunzișuri fantastice, prin care se jucau pasări, amorași și maimuțe, lăsară 'n urmă-le apartamente unde pietre prețioase scinteiau pe colonele de lemn scump, se strecurară prin săli pardosite cu mozaice, ce reprezentau femei despuiate pe spinări de cai cu picioarele dinapoai în formă de cozi de pește, bacante despletite 'mbrățișându-se cu tirși frenetici, sau nimfe cu pulpele albe ce țineau ramuri de pomi înfloriți, călcând, în fuga lor, peste pepturi ce păreau că palpită, peste gură ce ai fi zis că-i strigă, peste aripi de sburătoare deschise 'n azur. Câte o dată, portiere se crăpau pe 'ncăperi ce apăreau, de odată, cu mobilieri de aur și de argint; alte-ori, erau colțuri de grădini, cu verzișuri nesfârșite, resfrante de bazine pline cu apă, subț priviri de statu, sau curți interioare cutreerate de servitori în costume strălucitoare.

Ei ajunseră, mai în același timp, în camera unde-i aștepta bunica lor.

Venerabila Antonia, așezată 'ntr'o *catedră* cu spatele 'nalt, sta pe gânduri, cu capul rezemat de pedestalul pătrat al unui mare vas cu flori, pe când, în față-i, Apicata, pe un scaun de fildeș, cu mâinele 'mpreunate dupe un genuchiu, cugeta, cu ochii încă roșii, la scena ce era să se petreacă când va spune ficei sale dureroasa noutate.

— „Dragă mamă, — zise Atilia, intrând, și, după ce sărută pe Antonia, repezindu-se la maică-sa, pe care o luă cu brațele pe după gât, — ce ai de te vîz

aşa de tristă? Ți s'a 'ntimplat vreun rău? Spune, ca să știu și să mă 'ntristez și eu!..."

Apicata n'avu puterea să mai se stăpînească.

— »Fiica mea, — răspuse dînsa, lipindu-și buzele de obrajii ei, — iubita mea fiică, răul ce mi se 'ntîmplă e așa de mare, încât nici nu ți-l poți închipui!... De azi înainte, eu nu mai sunt mama ta! De azi înainte, nu ne mai e permis să trăim împreună, nici să ne mai vedem decât din când în când, și aiurea decât în casa unde te-ai născut!...

Apoi, fiindcă Atilia sta mirată și nu 'nțelegea ce voia să zică, ea repetă, pe scurt, ceeace spusese deja Antoniei. Copila nici astădată nu pricepea bine. Ea socotea că e vorba de vre-o ceartă de familie trecătoare și credea că va 'mpăca pe maică-sa, oferindu-i intervențiunea sa.

— »Lasă, dragă mamă, — 'i replică ea, — nu trebuie să te mîhnești numai pentru atât. Mă voi ruga eu de tata să te erte, dacă ai greșit în ceva. Știi cât e de bun cu mine și cum îmi face toate plăcerile. Sunt sigură că nici rîndul acesta nu mă va refuza!... Ș'apoi, de ce zici că nu mai ești mama mea? Ce? oare lucrul acesta este cu puțință? Dar dacă tu nu voești să-mi mai fii mamă, vreau eu să fiu fata ta, și nimeni nu mă va putea opri de la aceasta, și te voi urma ori unde te vei duce și ori unde te vei ascunde!..."

Vorbind astfel, ea se lipise de maică-sa, ținînd-o strîns îmbrățișată, ne mai lăsînd-o să se miște.

Atunci, venerabila Antonia interveni pentru a o face să 'nțeleagă.

— „Ascultă, Atilio, — ’i zise ea, — maică-ta nu mai poate locui cu tatăl tău la un loc, și orice ’n-cercare de a se schimba acest lucru e de prisos, căci astfel au hotărit zeii superiori, peste a căror voință nu putem trece. Ea nu va mai călca, prin urmare, prin casa părintească, însă tot mamă ’ți va rămâne, și o vei întâlni aici cât de des, ori de câte ori ți va place să vie să te vază!... Nu te turbura, deci, draga mea, căci viața-ți nu va fi schimbată din această cauză și nu vei rămâne fără protectori. Vei veni, din potrivă, să locuiești cu noi, și vei găsi ’n mine o altă mamă care să te iubească și să te îngrijească, astfel că, de acum înainte, vei avea două mame ’n loc de una!...“

Apicata, auzind-o, ’ncepu a plânge. Antonia ea însăși nu-și putu stăpîni lacrimile. Iar Atilia, ’n fața acelor două femei adorate, așa de bune pentru dînsa, pe care le vedea coprinse de atîta jale, nu știa la care să alerge mai întâi pentru a o mîngîia, le adresa, pe rînd, cele mai dulci numiri, le lua la amîndouă mîinile, ducîndu-le la gura și la inima sa.

Drusus, din parte-î, vîzînd pe amica sa așa de desperată, perduse și el orice moderațiune, ’și încleștase pumnii, și, neștiind pe cine să facă răspunzător de cele ’ntimplate, bătea din picioare, aruncînd priviri furioase ’mprejuru-î. Claudia și mica Antonia așîșderea, mișcate de durerea celorlalți, alergau

de ici până colo, rugându-se de toți să se liniștească, amestecându-și lacrimile cu ale lor.

Această scenă nu țină mult, însă lăsa o adîncă 'ntipărire 'n mintea Atiliei.

Din acel moment, veselia-î și sbudărlnicia-î dispărură. Ea deveni, pe cît vîrsta permitea, gravă și serioasă, și, dimpreună cu dînsa, micii sîi tovarăși își schimbară și ei obiceiurile. Sufletul jocurilor fusesese, 'n adevăr, până atunci Drusus ; însă, el perzîndu-și, din cauza Atiliei, orice gust de asemenea exerciții, partidele de mai nainte 'ncetară, astfel că parcul și grădinile palatului nu mai fură animate, ca altădată, de alergăturile lor. Ei staū acum mai mult în casă, își treceaū timpul cu alte ocupațiuni, fetele 'nvățînd să lucreze, să coasă, să toarcă, Drusus ținîndu-le de urît. Cîte odată, se duceaū să asiste la lecțiile unei școale din vecinătate. Dascălul, sărac îmbrăcat, cu o tunică de lână cîrpită, scria cu cridă pe o tablă de placă 'ngustă, pe cînd, împrejuru-î, școlarii silabiseaū o latinească barbară ¹⁾. În acel moment, se 'ntîmpla să sosească vre-o mamă. Ea 'și aducea băeatul, care plîngea, și-l încredința pedagogului, dîndu-î și cîtiva *quincunci* drept plată. Magistrul își oprea un moment ochii asupra elevului, băga iute banii în cîngătoarea tunicei sale, ce făcea, 'n locul acela, o umflătură pe slăbiciunea stomacului, mai totdeauna gol, apoi își urma scrisul înainte.

¹⁾ Vezi J. Lombard. *Op. cit.*

XVII

Abia coborită din pat, cu *stola* desfăcută, cu sinul, sub *subucula* cusută cu mătăsuri, nestrîns încă 'n *strofiul* său, cu sandalele nelegate de picior, unde, d'asupra glesnei, nu-și pusese încă *periscelidele*¹⁾, brățări de aur ce purtau damele romane elegante, Agripina se afla, 'n dimineața aceea, 'n *cubicula* sa, așezată pe un *sigma* de lemn scump încrustat cu sidefuri.

Ea sta gînditoare, cu capul rezemat de mîna stîngă, cu un genuchiî d'asupra celuiîlalt, uitîndu-se, fără să vadă, cu ochii perduți într'un gol depărtat. Ca apa limpede a unui mare fluviu ce resfrînge, 'n cristalu-î, decorurile nesfîrșite ale malurilor, mintea-î reproducea lucrurile din trecut, așa de strîns legate de imaginea soțului său, a căruî amintire nu 'ncetase d'a o urmări.

Se făcea că se găsea 'n Siria, la Antiohia.

Era o privescîte orientală, un oraș cu turnuri

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

înalte, cu panglici de apă albastră, 'n care se oglindeau temple albe, și acele panglici de apă par'că tiraū umbrele acelor temple, și acele turnuri se prelungeau, peste câmpuri, la depărtări însemnate. În mijlocul priveliștei, ea vedea pe soțul său, tinăr, vesel, triumfător, comandând mulțimei, dus pe brațe, adorat de un popor în delir.

Era, după aceea, un palat, cel din Epidafne, cu treptele de marmoră roșie, 'nconjurat de sfînxî de granit și de *nimruzi* cu coarne ¹⁾, 'mpodobit cu colonade răsucite, ale căror capiteluri luaū forme de flori de lotos. Petice de soare luceau, ziua, pe treptele aceluī palat, iar, noaptea, luna, jucându-se pe ele, le făcea să semene a mari cascade de sânge. De și cam sfioasă, ea se vedea fericită 'n acea arhitectură fantastică, alături și nedespărțită de soțul său, plin de iubire pentru dînsa, glumeț pentru temerile ei de copil.

Era, apoi, o grădină populată cu cedri, cu pal-tini, cu salsole și cu cactuși. Într'însa se aflaū bazine limpezi, ca niște paveze de argint, și alee verzi, deschizendu-și perspectivele pe funduri de cer albastru, unde raze de aur își aprindeau strălucirile lor. Braț la braț cu soțul său, într'o dulce intimitate, ea se vedea plimbându-se la rîcoarea acelor adăpoaste, spuindu-și gîndurile unul altuia, formând planuri pentru viitor.

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

Era, mai în urmă, o cameră bogată, cu uși de bronz, bătute 'n țințe de argint, cu grele portiere țesute numai în flori de fir. În fundul camerei, sub o boltă lucrată 'n smalturi, se afla un pat de fildeș, învelit cu o *hepică* de aur, iar în acel pat se vedea soțul său, cu totul schimbat, palid și slăbit de bătă, 'nconjurat de familia și de amicii săi credincioși. El vorbea 'n termeni ce scoteau lacrimile¹⁾, da tuturor sfaturi, le cerea răzbunare.

Era, în fine, arderea trupului pe rugul așezat în forul din Antiohia, plecarea sa la Roma, marea vastă, cutreerată de nave ce se 'ndreptau spre Brundisium, mișcări de lopeți trăgând brazde 'n urma lor, vedenii de orașe pe coaste 'nalte, țermuri sărutate de valuri, înșesate de populațiuni eșite 'n haine de doliu, ca să salute, calea Apia, străbătută de călători, veniți din toate colțurile lumii, Roma ea însă-și, măreață, splendidă, impunătoare, desfășurând, pe cele șapte coline ce o 'mpresurau, colanul său de temple, de basilice, de portice, de arcuri, care mai de care.

Agripina, urmărită de impresiile sale neșterse, vedea, 'n acelaș timp, ca 'ntr'o oglindă credincioasă, 'ntimpinarea călduroasă ce-î făcuse poporul roman la sosire, 'nmormintarea soțului său, întrevederea sa cu Tiberiū.

La această amintire însă, figura-î luă, deodată,

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

o expresiune de ură care o schimba cu totul. Ea nu uitase, 'n adevăr, răceala ce socrul său îi arătase, indiferența cu care ascultase plângerile sale, puțină grabă ce pusese ca să urmărească pe culpabili. La evocarea imaginii lui, ea nu-și mai putu, deci, stăpîni mânia, și isbucni cu toată vehemența ce-i era naturală. Atunci iluziunea devenind pentru dînsa realitate, ea se crezu cu adevărat în fața *sinistrului bătrân* și 'ncepu să-l atace 'n chipul cel mai sângeros, apostrofându-l, insultându-l, bravându-l, acuzându-l de suferințele sale, de moartea soțului său, pe care i-o atribuia, spuindu-i tot ce avea pe inimă și ce de mult îi umbla prin gură. Tocmai într'un tîrziu, desmeticită de propria-i violență, ea 'și veni 'n fire, și atunci rămase mirată singură de dezordinea imaginațiunei sale care o 'mpinsese la asemenea excese.

În acel moment, cineva bătu la ușă, și, totdeodată, se auzi glasul Claudiei Pulchrei, verei sale, care o ruga să-i deschiză.

Claudia intră spăimîntată, abia mai respirînd.

Ea căzu, chiar de la ușă, pe un scaun, unde rămase câteva minute fără să poată vorbi, 'necată de fluxul lacrimelor sale. Agripina se apropie de dînsa, 'i dete ajutorul trebuincios, se informă, mîngîind-o, de cauza care-i pricinuia atîta durere.

— „A! scumpă Agripino, — putu 'nsfîrșit să zică Claudia Pulchra, după ce se mai liniști puțin, —sunt perdută! sunt mórta! Am venit să mă pun

subt protecțiunea ta, căci o lovitură grozavă mi se pregătește! Tu cunoști viața mea, curățenia moravurilor mele, fără de care n'ași fi putut fi demnă de prieteșugul tău! Ei bine, spune tu, care mă știi mai bine de cât oricine, dacă sunt capabilă de o asemenea faptă, dacă acuzațiunea ce mi se aduce nu e o minciună și o crimă infamă!..“

— „Acuzațiunea ce ți s'aduce? Dar ce acuzațiune poate să ți s'aducă ție, așa de bună și de cinstită? — 'ntrebă, cu mirare, Agripina, care nu 'nțelegea bine. — Ce faptă ți se atribue? și de cine? și 'n care scop?

— „Scopul? A! nu mă 'ntreba de scop! — răspunse Claudia Pulchra, ridicându-și fruntea; — eă însămi nu-l cunosc încă! Poate că, gîndindu-ne mai bine, 'l vom descoperi 'n cele din urmă. Dar, înfine, oricare ar fi scopul vrăjmașilor mei, acuzațiunea ce mi-aduc e spăimîntătoare, și 'mă va cauza, de sigur, pierderea, dacă nimeni nu va sări ca să mă scape.... Sunt acuzată, draga mea, de crima de adulteriu! Și de către cine? De Domitius Afer, amicul casei, omul pe care totdeauna l-am cinstit și ajutat! Și cu cine? Cu Lucius Furnius, un indiferent, care niciodată n'a călcat pe la mine și pe care, de altmintrelea, printr'o antipatie instinctivă, nu-l pot suferi și n'am ochi ca să-l văz!...“

Agripina 'ngălbeni la auzul acelei știri neașteptate. În dispozițiunile de spirit în care se afla, ea văzu numai decăt, în acel proces, ce se pregătea,

mâna lui Tiberiū, doritor să isbească 'ntr'însa, persecutând pe vară-sa. Cu toată tăria sa de suflet și netemeinicia pîrei ce se articula contra acesteia, ea se 'ngriji serios pentru dînsa, căci, fiind date deprinderile timpului, pericolul la care era expusă părea teribil.

Legea Julia, *de Adulteriis*, în virtutea căreia Claudia Pulchra fusese urmărită, devenise, 'n adevăr, spaima tuturilor femeilor cinstite de pe vremea aceea, căci, chiar nevinovate fiind, ele 'și riscau libertatea și, 'n orice caz, își perdeau reputațiunea prin desbaterile publice ce se urmau. August făcuse aceea lege pentru a isbi 'n depravațiunea femeilor, a restabili curătenia vechilor moravuri și a favoriza căsătoriile, asigurând bărbaților soții credincioase și demne de dînșii. Însă, prin măsurile riguroase ce crezu de cuviință să adopte, spre a-și atinge scopul, el lăsă poarta deschisă tuturilor abuzurilor. După legea sa, acțiunea 'n adulteriū nu mai era considerată ca o acțiune pur privată, precum fusese până atunci, rezervată numai soțului său tatălui ofensat, ci ca o acțiune publică,¹⁾ pe care oricine putea să o intenteze și s'o urmărească 'n numele moralei nesocotite. Din această cauză, cîntea familiilor, a celor mai avute mai cu seamă, deveni prada oamenilor de nimic, a delatorilor, care 'ncurajați de prinț pentru scopurile sale politice,

¹⁾ Vezi Digest, *Ad legem Juliam, de Adulteriis*.

'nfloreaŭ în timpul lui Tiberiŭ. În afară de răsburările private, al căror instrument se făceaŭ, ei aveau tot interesul să provoace acțiunile cele mai temerarii, căci, în caz de neizbîndă, nu erau expuși la nici o răspundere, iar dacă reușeau, li se asigura o pătrime din averea condamnaților. Oricine 'nțelege ce groază inspiraŭ acești oameni și procesele pornite de dinșii. Prin desbaterile publice ce provocaŭ, ei aruncaŭ necinstea 'n sînul caselor celor mai onorabile, iar dacă, ceeace se 'ntîmpla adesea, justiția, rătăcită saŭ influențată, pronunța o condemnațiune nedreaptă, nici soțul, nici tatăl nu aveau dreptul să ierte. Nenorocita osîndită trebuia să-și părăsească casă, copii, prieteni și să se ducă să-și petreacă viața 'n exil, în vreo insulă depărtată.

Agripina avea, prin urmare, toată dreptatea să se 'ngrijească pentru vară-sa, Claudia Pulchra. Ea izbucni 'n recriminări și 'n imprecățiuni la adresa lui Tiberiŭ.

— „O! acest hătrân funest! — exclamă dînsa, dînd figurei sale acea expresiune de ură ce, de cît va timp, îi era obicînită; — totdeauna și 'n toate, trebuie să-l întilnesc în cale-mî, îngreuindu-mi-o, puindu-se d'a curmezișul ei! Nu-î era destul rana nevindecată ce mi-a pricinuit prin moartea soțului meu: el urmează loviturile sale, și, prin înscenări ca ceeace 'ți pregătește, nefericită Claudio! voește să-mî răpească și pe ultimii amici ce mai mi-au

rămas pentru a mă iubi și consola!... Abia a trecut anul de când o altă amică, sărmana Sosia Galla, scumpă și ea prin devotamentul ce-mi arăta, a plătit dragostea ei pentru mine printr'o condemnațiune revoltătoare. Nicî cinstea și reputațiunea ei, mai presus de orice bănuială, nicî serviciile soțului ei, Caiu Siliu, tovarăș de arme al lui Germanicus și 'nvingător al lui Sacrovir, nu putură să o scape de acuzațiunea ridiculă de concusiune ce i se aducea! Ea fu trimisă 'n exil, și soțul ei, pentru a evita o condemnațiune tot așa de nedreaptă, 'și dete singur moartea ¹⁾!... Acum, a venit rîndul tău, scumpă Claudio! Data asta, tu ai fost aleasă ca să ispășești crima de a-mi fi rămas credincioasă!... Inșă, nu! Nu va fi zis că am lăsat să se săvîrșească o asemenea inichitate fără luptă! că n'am făcut totul ca să 'mpedic nelegiuirea ce se prepară!... Pe Tiberiū il urăsc din fundul sufletului meu, il urăsc mai presus de orice expresiune, cu toată 'nversurarea unei inimi ulcerate, 'l urăsc ca pe un prizonitor al neamului meu, ca pe un turburător al liniștei și al fericirii mele! da, 'l urăsc, și 'i voesc tot răul, și chem, în tot momentul, asupra-i mânia zeilor infernali!... Totuși, pentru dragostea ta, iubită Claudio, mă voi duce la dînsul, mă voi pleca, dacă trebuie, dinainte-i, voi plînge ca o nenorocită și-l voi ruga să erte, să uite, să oprească ur-

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

mărirea odioasă pornită 'mpotriva-ți!... O zeî protectori ai nevinovăției călcate 'n picioare, ajutați-mă 'n întreprinderea mea! Niciodată nu veți fi avut mai mult de cât acum ocazia să arătați puterea voastră! Dați-mi sprijinul vostru, zeî nemuritori! faceți-mă să isbutesc și scăpați de rușine o victimă așa de nobilă și de demnă de interes!..."

Vorbind astfel, ea 'ncepu să se 'mbrace pentru a se duce să 'ntîlnească pe Tiberiū, pe când Claudia Pulchra, pătrunsă de sacrificiul ce, la firea ei, făcea pentru dînsa, 'i săruta, ajutându-î, obrazul și mâinele cu recunoscîță.

XVIII

Sejan reuşise 'n planurile sale.

El lucrase cu 'ncetul şi 'ntinsese cu dibăcie cursele 'n care trebuiaū să cază Agripina şi familia sa. Deja spiritul lui Tiberiū, întors de dînsul, se schimbise cu totul în privinţa copiilor lui Germanicus, şi, de unde, la 'nceput, era plin de binevoinţă pentru dînşii, după cîtva timp, ajunsese să nu-ī mai poată suferi şi să se ferească de ei ca de un pericol ce ar fi ameninţat siguranţa sa.

Pe lîngă intrigile prefectului pretoriului, la aceasta contribuisese şi imprudenţa mamei lor.

Orbită de patimă, stăpînită de ura nebună ce avea 'mpotriva lui Tiberiū, ea perduse orice cumpet şi făcea pe faţă acte care, exploatate de vrăjmaşul său, trebuiaū să o ducă d'adreptul la peire.

Vechiul partid al nemulţumiţilor, pe care l-am văzut, la 'nceputul domniei, urmărind pe Tiberiū cu insultele şi provocările sale, nu dezarmase încă. El găsise, dimpotrivă, 'n Agripina un drapel im-

prejurul căruia se grăbise să se strângă. Exploatând marea favoare de care amintirea lui Germanicus se bucura pe lângă popor, el nu 'nceta d'a pune numele acestuia 'nainte, ori de câte ori ocazia se 'nfățișa, arătând pe copiii lui ca 'nzestrați cu aceleași virtuți ca și tatăl lor, prezicându-le 'ndreptarea relilor de care suferiaū mai toate clasele societăței. Și uneltirile oamenilor din care se compunea acest partid nu se mărgineaū numai la cuvinte și la scrieri mai mult sau mai puțin ascunse : propaganda lor începuse să se 'ntinză chiar în armată, unde reușiseră să câștige câteva legiuni ¹⁾. Pe de altă parte, copiii lui Germanicus, presupuși moștenitori ai tronului, Nerone, mai cu seamă, care, ca mai vîrstnic, trebuia să domnească cel dintăi, erau asediați de tot felul de manifestațiuni, împinși la actele cele mai nechibzuite. O simpatie periculoasă 'i urmărea pretutindenă, exagerând binele ce li se 'ntîmpla, sărbătorindu-l ca pe un eveniment public, pe când același lucru, de privea pe Tiberiū, da naștere la simțiminte cu totul contrarii. Să se adauge la acestea caracterul mîndru și imperios al Agripinei, limbagiul ei nestăpînit, și se va 'nțelege cu ușurință ce arme teribile se punea la dispozițiunea unui om ca Sejan, dibaciū și fără scrupule, interesat în ultimul grad la desființarea unei familii ce i se părea că-î face umbră.

¹⁾ Vezi Flaviu Josef, *Antichități Judeice*.

Tiberiū, înștiințat de favoritul său, cu exagerațiunile obicinuite acestuia, de ceeace se petrecea, 'ncepuse să se 'ngrijească. Dragostea lui pentru nepoții săi se răcise treptat și nu 'ntărzie de a se preschimba 'ntr'o adevărată antipatie. Pentru aceasta, nu era nevoie de cât de un pretext. El fu găsit cu ocaziunea unei serbări publice, când, după obiceiul tradițional, trebuiaū a se adresa rugăciuni zeilor pentru paza ȕilelor împăratului. Ponteficii și, după imitațiunea lor, ceilalți preoți ¹⁾ crezură de cuviință a pomeni, alături cu al împăratului, și numele copiilor lui Germanicus. Aceasta supără pe Tiberiū, care, ațîțat de Sejan, văzu 'n acel act de pură lingușire o rea intențiune la adresa sa. El chemă pe preoți, îi întrebă cine-i împinsese la acel fapt așa de contrariū obiceiurilor, cătă să descopere dacă Agripina nu era 'ntru ceva amestecată 'ntr'însul, și, deși i se afirmă contrariul, rămase convins că ea nu era străină de cele petrecute. El muștră pe Pontefici, deși se 'nrudeaū cu dînsul și aparțineaū familiilor celor mai considerabile din Roma, căci, »era o greșală, — zicea el, — de a ridica pe niște tineri presumptuoși la nivelul bătrâneții sale«. Apoi, pentru a accentua și mai bine nemulțumirea sa, ținu, cîteva zile dupe aceasta, un discurs în Senat, prin care recomanda tuturor să se ferească, prin laude și onoruri premature, de a sminti capul *unor copii ușurei și orgolioși*.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

Intrat pe această cale, Tiberiū nu era om să se oprească așa de lesne.

Impins de Sejan, care nu 'nceta de a-i înfățișa orașul ca 'mpărțit în două tabere și pe Agripina, sprijinită de partizanii săi, ca urzind, pe zi ce mergea, noi planuri de răsturnare, el se hotărî, pentru a pune capăt disensiunilor, să lovească 'n prietenii aceștea cei mai devotați. Atunci începu acea serie de persecuțiuni și de procese ce aruncară spaima 'n Roma și ce trebuiau să continue ne'nterupt până la sfîrșitul domniei. Prima victimă fu Sosia Galla, odioasă lui Tiberiū din cauza afecțiunii ce Agripina avea pentru dînsa ¹⁾. Ea fu acuzată, după cum am spus, de concusiune, pentru că, 'n cursul războiului din Galia cu Sacrovir, uzând de influența ce avea asupra soțului său, Caiu Siliu, comandantul expedițiunei, ar fi săvîrșit jafuri care sărăciseră provincia. Soțul ei, care servise sub ordinele lui Germanicus și rămăsese credincios casei lui, fu asemenea acuzat ca complice. În zadar ei cerură un termen, până la sfîrșitul anului, când încetau funcțiunile consulului Varone, om a lui Sejan și vrăjmaș al lor personal: nu li se acordă nici un răgaz. Sosia Galla fu osîndită la exil, iar Caiu Siliu, căruia i se mai imputa și crima de lez-maiestate, pentru a evita rușinea unei condamnări, își curmă zilele printr'o moarte

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

voluntară. Bunurile lor fură, după aceea, confiscate, nu totuși în profitul provinciei, ce se prețindea că aū jefuit, și care nu reclamase, ci 'n al Statului, și, pentru o pătrime, 'n al delatorilor ce susținuseră acuzațiunea.

Acest proces, care făcu senzațiune, fu urmat de o mulțime de altele, provocate de aceleași mobile, însă nesprijinite pe fapte mai plauzibile. Calpurnius Pisone, dat în judecată pentru că, prin discursuri secrete, ar fi ultragiat maiestatea imperială și, afară de aceasta, pentru că ar fi format planuri criminale 'mpotrivă-i, ținând otravă 'n casa sa și ducându-se la Senat încins cu o sabie¹⁾, muri la vreme ca să scape de osândă, căci, deși prima 'nvinuire fu dată la o parte ca neverisimilă, i se aduseră 'ndată altele, care l-ar fi izbit de sigur. După dînsul, veni rîndul lui Vibiu Serenu și lui Ceciliu Cornutu, ambii acuzați de conspirațiune contra prințului. Primul, denunțat de propriul său fiu, fu adus în lanțuri din exil, unde se afla deja, și condamnat să-și petreacă restul zilelor în Amorgos, o insulă pustie, iar secundul se omori cu propria sa mână, ca să evite o condamnare. Cremutius Cordus, republican convins și scriitor de merit, fu urmărit asemenea pentru că, prin scrierile sale, ar fi vorbit bine de Brutu și de Casiu. El se apără cu mîndrie, demonștră ridiculul crimei ce i se imputa,

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

acoperi pe judecători cu disprețul său, și știind ce-l așteaptă, se lăsă 'n urmă să moară de foame. O acuzațiune analogă se aduse, 'n acelaș timp, lui Votienu Montanu, orator celebru prin spiritul său. Se pretindea că el rostise cuvinte ofensătoare la adresa Cesarului și i se dăde pedeapsa rezervată criminalilor politici, adică 'nchisoarea 'ntr'o insulă depărtată. Infine, pentru a impresiona și mai mult spiritele, lovind mai direct în Agripina, se 'nsărcină Domitius Afer, om de talent, însă caracter pervers și ambițios, gata a săvârși orice infamie, numai să-și facă un renume, ca să denunțe pe Claudia Pulchra, vara și confidenta văduvei lui Germanicus. Neavând ce să-i atribue, el îi făcu o acțiune de prostituțiune, acuzând-o de relațiuni adulterine cu un Lucius Furnius, și, peste aceasta, de farmece și de vrăjitorii la adresa prințului ¹⁾).

Claudia Pulchra, 'nștiințată de ceeace i se pre-gătea, alergă la vară-sa ca să-i ceară ajutor și protecțiune.

Iată cum stău lucrurile 'n momentul când nora 'mpăratului se hotări, după cum am văzut, să se ducă spre a mijloci pentru dinsa.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

XIX

Precedată de două *nomenclatori* în *abole* de mătase vișinie, cu vârgi galbene, Agripina trecu printr'un șir de săli, de un lux și de o frumusețe ne'ntrecute.

Pretutindenți, mobile scumpe, paturi cu incrustațiuni bogate, draperii de purpură și covoare de lână heteană, vase pe picioare de onix, candelabre și basine cu apă, lucind în grădini exterioare. Pe jos, mozaice prețioase glorifica triumfuri răsunătoare de consuli și de 'mpărați. Erau, înfățișate cu culori pline de vioiciune, sclavagiuri de popoare, tumulte de războaie, cu scînteeri de platoșe și de căscă de aur, ascensiuni în Capitoale, quadrige de cai albi repeziți în circuri fenomenale. Pe tavane, picturi himerice reprezintău mări albastre, cutrecerate de nave cu pinzele umflate, urmărite de cete de delfini și 'ndreptându-se spre țermuri trandafirii, orașe fantastice, 'n atmosfere senine, cu ziduri înalte, sprijinindu-se unele pe altele, și cu porți păzite de amorași goi, femei îmbrățișate 'n stuifi-

șuri înflorite, simetrii de plăci de aur și de argint, cu incadramente ce luaă ochii ¹⁾).

Ilustra văduvă, după ce lăsă 'n urmă-î acea succesiune de apartamente splendide, dintre care unele daă pe portice subt care păunî fastuoși își deschideă cozile la soare, sosi la intrarea unei camere rotunde, cu proporțiuni de templu, 'n mijlocul căreia se ridica un altar.

Era capela palatului, *sacellum*, unde se făceaă sacrificiile domestice.

Nimic nu poate da o idee de bogăția acelei încăperi, luminată de sus, printr'o deschizătură a tavanului, lucrată și 'mpodobită cu materiile cele mai prețioase.

Constelări de onixuri, de agate, de ametiste, de hrisolite, de sidefuri și de mărgene, oferite ca *ex-voto* divinității locului, acopereaă pereții și se combinaă armonios cu draperiile roșii, liliachii saă de culorea zambilei ce atârnaă ici și colo.

Tiberiū se afla acolo, ocupat cu un sacrificiū în onoarea lui August.

În calitatea lui de pontefice maxim, atribut al imperialității, el oficiase 'n persoană, 'mbrăcat în alb, cu roba fără 'ncingătoare, cu o cunună de flori de verbină pe cap.

Sacrificiul tocmai se terminase, și, după 'ndeplinirea formalităților rituale obicinuite, — libațiuni

¹⁾ Vezî J. Lombard, *Op. cit.*

cu sângele victimei; arderea extremităților și inimei aceștia, presărate cu făină de orz prăjit, pe un foc de pere de brad; invocațiuni adresate Vestei, zeiței căminului domestic, — sacrificatorul pronunțase cuvintele sacramentale de: *Ex templo!* care cuprindeau o invitațiune pentru asistenți de a se retrage și a-l lăsa singur, când Agripina apărură de odată.

Tiberiū se arată, mai întâi, surprins de acea vizită neașteptată, însă, numai decât, stăpinindu-și mirarea, cu bine-voința-i prefăcută, de care era așa de darnic, mai cu seamă cu acei pe care nu putea să-și sufere, el se duse 'n întâmpinarea norei sale, o luă de mână, o conduse 'n interiorul sanctuarului, unde nu mai rămăsese nimeni, și, acolo, știind că ceva important o aducea spre dinsul, după ce o puse să șează, o 'ntrebă cu interes ce dorește, la ce poate să-și fie util.

XX

Agripina stătu un moment fără să răspundă. Emoțiunile prin care trecuse 'n dimineața aceea, 'i turburaū încă spiritul, și ea voia să pară liniștită, stăpînă pe ea însăși, să nu lase să-î scape nici un cuvînt imprudent, în interesul chiar al cauzei ce venise să apere.

În cele din urmă, ea 'ncepu să vorbească, și vorbele eșeau precipitate și fără șir din gură-î.

— »Cesare,... tată,...—zise ea, 'mpreunându-și mâinile,—am venit să te rog... să-ți cer o grație... O! nu te uita dacă nu știu cum să 'ncep!... O femeie amărită, cum sunt eū, n'are totdeauna liniștea de spirit trebuincioasă!... Și, afară de aceasta, ceeace mă trimite către tine e așa de grav și de dureros pentru mine, în cât...«

— »Mă sperii!—înterupse Tiberiū, c'un suris ascuns;—dar, pe Jupiter! ce poate oare să fie care să turbure 'ntr'atâta o natură așa de curagioasă și de hotărîtă ca a iubitei mele nurorî?«

— »O Cesare,—urmă Agripina, fără a părea că bagă de seamă maliția disimulată a acestor cuvinte,—lucrul e, 'n adevăr, foarte serios de vreme ce mă face să alerg până la tine!... In cursul vieții tale, ai avut, de sigur, pe cineva, rudă, copil său simplu prieten, la care ai ținut din inimă și a cărui nenorocire te-a costat mai mult chiar, poate, decât dacă te-ar fi lovit direct pe tine însuși... Ei bine, 'n cazul acesta mă aflu și eu în acest moment!... O ființă scumpă, strâns legată de mine prin sânge și prin amicitie, se găsește 'n primejdie... A'ți spune cât mă doare d'a-o și amenințată, mi-e peste putință. Află numai că, 'n doliul și 'n izolarea 'n care trăesc, ea e, prin iubirea cu care mă 'nconjoară, singura-mă mângiere, unica bucurie ce măi mă-a rămas!... De aceea, viū către tine, Cesare, și-ți denunț faptul, și protestez contra nedreptăței ce se pregătește cu dînsa, și cer să-mi dai sprijinul și ajutorul tău ca s'o scap!...«

Tiberiū devenise serios.

— »Și cine e acea ființă așa de interesantă? — 'ntrebă el, făcându-se că nu pricepe, — și de ce crimă e acuzată?

— »E vară-mea, Claudia Pulchra! — răspunse Agripina, ne mai putendu-și ține lacrimile; — e, prin urmare, propria ta rudă!... Un mizerabil, Domitius Afer, un om de nimic, pe care de atâtea ori l-am scos din mizerie, s'a găsit, drept recunoștință, să-mi dea această teribilă lovitură, 'ndreptând

împotriva-î o acțiune calomnioasă!... Dar nu se gîndesc oare nenorociții de soiul lui, a căror speță mișună de cîtva timp în Roma, că, prin asemenea 'nscenări, ei lovesc chiar în casa ta, Cesare?... Până unde are să se 'ntinză 'ndrăzneala și rapacitatea lor? Nu aū făcut deja destule victime? Ce? li se va per'mite să meargă și mai departe și să arunce oprobriul și jalea chiar în familiile cele mai ilustre și mai respectate?...“

Necumpătarea acestui limbagiū, fără voe-î violent, din cauza aluziunilor ce cuprindea, indispucea vizibil pe Tiberiū. El nu se putu stăpîni d'a nu-î tăia vorba, pentru a protesta 'mpotriva-î.

— „Mi se pare că cam exagerezi!—zise el, lăsând, contra obiceiului său, să i se citească gîndul.— Intr'un timp cînd legile sunt călcate zilnic în picioare și cînd Republica e amenințată de cele mai mari dezordine, e, poate, un bine că se găsesc încă oameni care veghiază asupra-î, denunțînd relele ce se comit!...¹⁾).

— „Lucrul e posibil,—continuă Agripina, simțînd că mersese prea departe și voind să 'ndrepteze greșeala săvîrșită; — însă denunțătorul Claudiei Pulchrei nu e din aceia. În orice chip, făcînd un asemenea proces, el nu are binele obștesc în vedere, ci propriul său profit, căci speră a se 'mpărtăși din bunurile victimei sale!... O zei nemuritori,—adaose

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

dinsa, ridicându-și ochii și 'mpreunându-și mâinile, — cum e cu putință să se născocească asemenea lucruri!... Claudia Pulchra, adulteră!... Dar aceasta e o infamie care 'ntrece orice 'nchipuire!... Și cu cine încă?... Cu Lucius Furnius, un om pe care nu-l poate suferi!... Cesare,... tată,... 'n mână ta stă mintuirea!... Ție ți-e dat să nu permiți asemenea inichități!... Opune nelegiuirii ce se prepară puterea ta suverană de consul și de tribun! Impe-dică pe acești persecutori ai sângelui meu de a se juca cu lucruri așa de auguste, cum e cinstea unei femei!... Fă un exemplu cu ei, ca să se știe pe viitor că sunt persoane de care nu trebuesc să se atingă și margini peste care nu le e permis să treacă!..."

Vorbind astfel, ea căzuse la picioarele lui Tiberiū, pe care le 'mbrățișa cu căldură. El însă sta rece și posomorit, și nu 'ncuragia prin nici o vorbă bună demersul ei desperat, nici nu desaproba prin nimic fapta de care venise să i se plângă. Insfirșit, el rupse tăcerea.

— „Fata mea,—'i zise el, cu glasu-i de gheață,— 'mă pare destul de rău de ceeace se 'ntimplă Claudei Pulchrei, dar ce pot eu ca să 'mpiedic acuzațiunea ce i se aduce? Puterea mea nu merge până unde crezi. Mai presus de suverani, sunt legile unei țări, și, vai de aceia care caută să le calce sau să le eludeze! Compățimesc, fără 'ndoială, cu vară-ta și doresc din inimă să scape de lovitura ce o amenință; însă nu la mine trebuie să te adresezi pentru aceasta.

Luați un bun avocat care să facă o apărare cât se poate de completă. Nevinovată cum sînt încredințat că este, Claudia va triumfa de sigur, și atunci vom avea cu toții plăcerea d'a o păstra încă 'n mijlocul nostru !...“

Agripina se ridică la aceste cuvinte.

— „Cesare, — mai încercă ea, stăpînindu-se încă, — aibî milă de o suplicantă care te roagă 'ntr'o 'mprejurare decizivă pentru dînsa. Nu te ascunde după legi, căci în mîna ta stă să oprești orice fără-de-lege. Aî mai făcut-o și altădată, și nu e nici un motiv pentru care, rîndul acesta, să aibî mai multe scrupule decât atunci. Adu-ți aminte de Apuleia Varilia, strănepoata lui August, dată 'n judecată pentru fapte identice și pe care aî scăpat-o de pedeapsă.

— „Da, — replică Tiberiū, — însă Variliei i se imputaū, între altele, și cuvinte injurioase la adresa mamei mele și a mea însumi. Am cerut părăsirea acuzațiunei numai în privința acestui punct, după cum aveam, crez, dreptul, de oarece insulta nu mă privea de cît pe mine. În privința celorlalte fapte, Varilia a fost judecată, și, deși pedeapsa ce i s'a dat n'a fost aspră, totuși, am cerut de la familia ei să o depărteze din Roma, după vechiul obicei¹⁾.

— „Prin urmare, mă refuzi? — îngină Agripina, al cărui sânge 'ncepea să i se sue 'n obraz. — Sin-

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

gura grație ce ți-am cerut vre-odată e așa dar respinsă de tine fără șovăire?...“

—»Imi pare foarte rău că n'am nici o putere ca să te servesc! — răspunse Tiberiū, uitându-se 'ntr'altă parte«.

—»Cesare, încă odată,... aibă milă... gîndește-te...“

—»Nu pot absolut nimic. Nu stă 'n mîna mea asemenea lucru!...“

—»Atunci, pentru ce mă jertfești victime divinului August? — zise ea, izbucnind, cu glasul tremurînd de mînie. — Oare acelaș om care-î persecută familia mă are dreptul să-î cinstească memoria prin sacrificiuri? Ce? sufletul lui nemuritor a trecut în aceste imagini de piatră la care te 'nchini, sau în coboritorii lui, în ființele născute din sângele lui, în care lovești fără cruțare? Nu! nu! asemenea fățarnicii nu mă înșeală pe nimeni! Stinge focul de pe acel altar! desbracă acele veștimente ce n'ai dreptul să mă porți, pe cîtă vreme vei lăsa să i se desonoreze familia!... Pentru ce mă ascunzi? Spune curat că ți-ai propus să desființezi tot ce a mă rămas legat de dînsul, pe mine mă cu seamă, care mă bucur de antipatia ta și pe care voești să mă prigonești, făcînd proces Claudiei Pulchrei. Da! crima aceștea e tot ca a nefericitei Sosiei Gallei, pe care ai pus să o osîndească numai fiindcă mă-era prea devotată¹⁾. Incă odată, aibă curagiul de a izbi d'adrepul în victima ce ți-ai ales și nu

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

mai îți micșora puterea, persecutând pe niște nevinovate!...“

Tiberiū o lasă să sfirșească; apoi, dând din umeri, se 'ndreptă spre o ușă laterală și eși din *sacellum*, aruncându-î drept răspuns un vers grecesc, care se poate traduce astfel:

„Fata mea, prea te grăbești!”

Eū nu stric de nu domnești!...“¹⁾

și prin care făcea aluziune la impaciența ce i se atribuia de a parveni la tron.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

XXI

Era pe la sfîrșitul celei dintăi veghierî, și stradele se umpleau de lumea sculată de la masă și eșită ca să se plimbe pe răcoare. Creasta monumentelor Forului roman, frizele templului Jupiter Capitolin și al Junonei, dominând înălțimile plane ale Arcei, la care ducea o scară cu largi trepte de piatră, fațadele basilicelor Opimia, dintre templul Concordiei și Grecoștas, și Fulvia-Emilia, de sub Tabernele-nouî, luceau încă, 'n crepuscul, albe și galbene, sub un rest de lumină ce venea de la apus. Oamenî în toate costumele, — romanî de baștină, foarte mindri, 'n togele lor cu mîi de cute; occidentali, cu gesticulația animată, 'mbrăcați în *paliiuri*, în *diploe* și 'n tunice; orientali, plini de gravitate, lesne de deosebit de pe portul lor bătător la ochi, — unii cu capul gol, alții purtând bonete ascuțite, alții acoperiți cu *petase* cu marginele lăsate 'n jos, cu *calantice* egiptene, cu *torule* de stofă multicoloră sau cu simple *tenii* ce rețineau împrejurul

frunței panglici său ramuri de stejar ¹⁾, — circulau pe marginea stradelor său se opreau, ca să privească, dinaintea prăvălielor frumos decorate. Mai toată acea lume însă se 'ndrepta spre For, unde o atrăgea varietatea spectacolului și zgomotul incidentelor petrecute 'n cursul zilei.

Cu toate stăruințele și rugăciunile Agripinei, procesul vară-sei se judecase, 'n adevăr, în ziua aceea. Sërmana Claudia Pulchra fusese nevoită să se prezinte 'n comiții, dinaintea judecătorilor, pentru a se apăra. Ea venise fără ostentațiune, 'mbrăcată 'n doliu, asistată numai de un vechiu și credincios amic, de Titius Sabinus, care n'avea alte titluri pentru a se recomanda decât onorabilitatea vieții sale nepătate și onestitatea unei vorbirii sincere și convinge. Aceasta nu era însă destul pentru sarcina ce-și luase. Acuzatorul, Domitius Afer, era un adversar de temut, atât prin talentul său personal, cât și prin sprijinul ce i se da pe subț ascuns. El fu zdrobitor, și, 'n acuzațiunea ce pronunță, ridicându-se la 'nălțimea celor dintăi oratori, atrase aplausele lui Tiberiu, care, cu acea ocazie, zise despre dînsul că »elocuența era domeniul lui ²⁾«. În zadar Sabinus cătă să lupte, să dovedească absurditatea și netemeinicia pirei, pericolul unor asemenea 'nvinuirî: cuvintele lui nu avură nici o trecere, și judecătorii, rătăciți său influențați, pronun-

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

²⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

țară condamnarea Claudiei Pulchrei și a complicei ei. La auzul acelei hotăriri, nenorocita femeie căzuse leșinată, fără simțiri. Partizanii ei, acei care țineaă de casa lui Germanicus, se grăbiseră s'o 'nconjoare, s'o ridice, ceea ce dase naștere la manifestațiunii contrarii din partea amicilor lui Sejan. Procesul se sfîrșise, deci, cu scandal, în mijlocul unor scene tumultuoase, și mulțimea, lacomă de asemenea spectacole, se 'ndrepta, chiar dupe terminarea lui, spre For, ca să vadă de nu va găsi un rest de emoțiune de care să se 'mpărtășească încă.

De altmintrelea, chiar fără aceasta, atracțiunea locului era prin ea însăși puternică, de oarece acolo se afla centrul vieții și al activității poporului roman, la toate orele din zi și din noapte. Acolo, erau prăvăliile cele mai luxoase și mai decorative, mărfurile cele mai alese pentru toate gusturile și trebuințele. Acolo, sub portice, se cumpărau stofele de mătasea cea mai fină, 'mbrăcămintele de femei și de bărbați, cu croielele cele mai noi și cu culorile cele mai variate. Acolo, trecătorii puteau să admire, atîrnate 'n galantare sau artistic așezate la etalage, țesături de aur și de lână de șapte orî mușiată 'n purpură tireniană, *stole* vopsite ca fața apei, a șofranului, sau a mirtului de Pafos, (*pale*, unele ca ametistul, altele ca trandafirul veșted, altele ca pana cocorului, altele ca verdele migdalului înflorit, evantalii de pene de struț și pe păun, mici unelte de бага și de sidef, parfumuri și mirodenii de tot

felul, globuri de cristal, pe care femeile le țineau în palmă, ca să le fie mâinile pururea reci și fragede, arșice de fildeș și tăblițe de ceară albă, pe care se scria cu stileți de aur. Tot acolo, pe Calea Sacră, giuvaergi și bijutierii cei mai buni atrăgeau clientela cea mai bogată și mai aristocratică. Bancherii, samsarii, uzurarii și speculatorii de frunte 'și deschideau, acolo, cantoarele, 'n vecinătățile basilicei Argentaria și pe lângă templul lui Castor și al Celor doi Ianus. Acolo, se 'ntilneau, 'mprejurul statuei lui Marsias, avocații, martorii, oamenii de afaceri cei mai cu renume, precum asemenea și prepușii la mezaturile publice. Acolo, se tocmeau feciorii, bucătarii, cântăreții de flaut și, 'n genere, 'ntregul personal trebuincios serbărilor private ¹⁾. Acolo 'și ofereau serviciile, 'n Argiletum, copisti, librarii, pantofarii; pe Valia, precupeții; lângă basilica Emilia, negustorii de vase de bronz; 'mprejurul băilor, debitanții de vinuri, conservate 'n mari amfore de pământ, fabricanții de cirnați, atirnați de tavan, în lungi șiruri verticale, vinzătorii de ceapă, de ouă răcoapte și de pește uscat. Acolo asemenea, era locul unde domiciliau, ca despre Vicu Tuscu, oamenii cu reputațiune rea, care exercitau industriile cele mai suspecte și făceau comerțul cel mai periculos. În receptacolele lor de vițiu și de crimă, mușterii cu ochii vineți de voluptăți sau aprinși de pasiuni, puteau, în adevăr, să-și procure tot ce poate

¹⁾ Vezi Henry Thédénat, *Le Forum romain*.

ucide saŭ aŭiŭa : cucută preparată și salamandră, bēuturi cu bază de sabină și de enupere, pentru a face pe femeii să lepede, aconit uscat în aer cald, omizi de molift, amestecate cu cozi de *buprestis*, mădrăgună și cantaride. Acolo, 'n fine, spre Subura, se deschideaŭ, d'alungul stradelor, în case mici, cu ferestrele lipite cu hârtie unsă, lupanarele, care, cum se 'nsera, atrăgeaŭ multă lume. Prin deschizătura ușei, la lumina vre-unei mici lămpi fumegânde, interiorul acelor localuri de joasnică prostituŭiune apărea 'n toată trista-î goliciune. Eraŭ *cubicule* strimte, cu pereŭii mâncaŭi de igrasie, pe care se zugrăviseră vre-o frescă impudică : amorași viŭioși saŭ fauni obsceni, alergând după femeii despuiate. Drept mobilier, un simplu pat, c'o rogojină uzată de serviciŭ, o oglindă de metal într'un colŭ, o amforă cu apă pentru vizitatori, o sticlută cu parfum pe o policioară. Pe prag, sta stăpîna locului, adesea tînără și frumoasă, cu mari inele de bronz în urechi și cu gîtul plin de mărgel, Ea chema fără jenă pe trecători, îi lua de mină, 'î tira de multe-orî cu d'asila 'n vizuina sa ¹⁾.

¹⁾ Vezi Juvenal, *Satire*; J. Lombard, *Op. cit.*

XXII

Deschizându-și, cu destulă greutate, un drum prin mulțime, o femeie sărac îmbrăcată, 'ncălțată cu sandale de lemn, cu fața acoperită subț un vël negru, spre a nu fi recunoscută, străbătea, la acea oră, Forul roman.

Ea venea de departe, de dincolo de Viminal, despre grădinele lui Mecena, și părea că se 'ndreptează spre Tîbru.

După ce coborî Vicul Patriciû, la poalele Esquilinului, lăsând, pe stînga, templul Junonei Lucine, porticele Liviei, după care se 'nfășura o viță fenomenală, groasă și puternică, ce se ridica, 'ntr'o ploaie de largi frunze, până la 'nvelitoare, Chora-
giul, ale cărui turnuri pătrate dominau regiunea Isis și Serapis, unde se aflau cele zece *Horee* sau grîinare publice, cele douăzeci și trei de *Pistrine* sau brutării, *Macelul-cel-mare*, 'n care se vindeau proviziunile și ce mirosea, de departe, a carne și a pește proaspăt, Spoliarul, unde se executa crimi-

nalii, Cazarma celor cinci cohorte de garzi nopturni, la acel ceas goală ¹⁾, — ea trecu pe dinaintea Școalei galice, tăie un colț al Suburei, depăși templul Păcei, și, prin Calea Sacră, atinse Forul roman, unde 'nghesuiala o sili să-și micșoreze pasul.

Gloata devenea, 'n adevăr, în partea locului foarte compactă. Erau sclavi care se certaū saū se băteaū, ceeace făcea ca lumea să se grămădească 'mprejuru-le pentru a'î privi. Alteori, *lectica* vreunui funcționar imperial, timpit de digestiune, se ivea, precedată de servitori care loveaū în cei ce nu se daū în lături destul de iute, ceeace provoca asemenea 'nvălmășeli și scandaluri și 'ngreuia circulațiunea.

Cu toate acestea, femeia de care e vorba 'nainta mereū, susținută de hotărîrea nestrămutată ce părea că o pune 'n mișcare.

După ce ocoli lacul Curțîu, din fața basilicei Iulia, ea se opri un moment dinaintea templului Vestei, pentru a 'ngenuchia și a adresa o scurtă invocațiune zeiței. Apoi, o luă pe Vicu Tuscu, de vale, spre Velabru, cartier noū, unde circulațiunea devenea din ce 'n ce mai rară. La extremitatea stradei, în dreptul templului Fortunei, ea se opri din noū spre a se uita dacă nimeni nu se luase după dînsa. Pe urmă, 'ncredințată că era cu totul singură, se 'ndreptă spre podul lui Emiliū, ce, 'n partea aceea, despre Ianicul, stabilea comunicațiunea cu regiunea transteverină.

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

Se 'noptase, și lucrurile 'ncepeau să-și pearză din adevăratele lor forme pentru a lua altele mai fantastice și mai exagerate. Jos, sub podul de granit, cu mari bolți masive, Tibrul se auzea curgând, c'un sgomot de ape ce semăna a un plâns prelungit. Malurile lui însă, la acea oră fără contururi, se topeau, confuze, 'n depărtări ce nu se mai puteau aprecia, pe când umbrele caselor, de pe țărmuri, jucau în cletinătura valurilor, din când în când străbătute de vr'o lucire tremurătoare, venind despre orașul ce apucase a se lumina.

Nu departe de acolo, niște scremete profunde aruncau, în întuneric, nota lor sinistră. Era faimoasa gură de canal *Cloaca maxima*, care, după ce trecuse pe sub For, se vărsa 'n Tibru, cu opinteli de bestie 'n dureri de facere, cărând toate necurătenile Romei la fluviu.

XXIII

Femeea de ai cărei pași ne-am ținut până aci era Claudia Pulchra.

După pronunțarea condemnațiunei ce o lovise, ea căzuse, după cum am spus, în nesimțire, fusese dusă acasă fără cunoștință. Aci, grație 'ngrijirilor ce i se daseră, ea 'și venise 'n fire, însă deșteparea fusese pentru dinsa o nouă cauză de durere. Ea nu putea admite ideea că fusese găsită culpabilă, și umbla ca nebună, repetând, țipând, urlând tutulor nevinovăția sa. Agripina, care-i așteptase 'ntoarcerea, era tot atât de desperată ca și dinsa, căci efectele hotărîrii erau teribile. Prin faptul sentinței pronunțate, Claudia Pulchra trebuia să părăsească Roma, să se ducă a-și petrece tinerețele 'ntr'o insulă depărtată, să-și pearză toate bunurile 'n favorul fîscului, afară de o pătrime ce se atribuia acuzatorului, Domitius Afer. Ceea ce le costa însă pe amîndouă mai mult decît orice era dezonoarea decurgînd dintr'o asemenea osîndă pentru urmașa

unei familii care, de la Apius Claudius, fondatorul ei, înnumărase cinci dictatori, douăzeci și opt de consuli, șapte censori printre membrii săi, avusese șase triumfuri și două ovațiuni și era aliată cu cele mai ilustre din Roma, chiar cu cea 'mpărătească. Ele se jeliseră, deci, împreună, acuzând soarta, blestemând pe Tiberiū, deplângând apropiata lor despărțire. Apoi, Claudia declarase că are nevoie de repaos, se rugase să fie lăsată singură, se 'nchisese 'n camerele sale. Aci, ea 'și examinase din nou situațiunea și găsisese că alt mijloc nu era ca să scape de rușine decât cerând un refugiū morței. Ea cântărise bine, 'n mintea sa, această soluțiune, și, judecând-o preferabilă oricărei alteia, se hotărîse să o urmeze. Însă care era moartea la care trebuia să recurgă pentru a fi sigură că nu va mai scăpa cu viață? Această cestiune o preocupase un moment. Ea 'și zisese că, lovindu-se c'un pumnal, se putea 'ntimpla să greșească și să nu-și facă de cât o rană; otrava nu-î înfățișa mai multă 'ncredere, căci se temea să nu se prinză la timp de veste și să nu fie scăpată prin antidote; ar fi voit să-și deschiză vinele 'ntr'o baie caldă, însă acest mijloc era tot atât de nesigur, de oarece ar fi atras fără 'ndouială atențiunea și ar fi 'mpiedicat-o, poate, de a-și atinge scopul. Atunci, se gândi la Tibru,... la moartea prin înecăciune,... noaptea,... pe 'ntunec,... într'un loc neștiut, unde nimenui nu-î va veni 'n minte s'o caute spre a-î da ajutor. Adesea-

orî, întorcându-se de la grădinele lui Cesar, sau de la Naumachia lui August, lac pe care se simulau bătălii navale, ea trecuse pe podul lui Emiliu și fusese izbită de adîncimea și de repeziciunea apei în acel punct. Cu iuțea rezoluțiunilor supreme, ea se decise, așa dar, să se arunce 'n fluviu. Și 'm-prejurările păreau că favorizează acest plan, căci tocmai se 'nserase și oamenii de serviciu, crezînd-o culcată, se dau după trebile lor. Spre a le 'nșela și mai bine vigilența, ea luase hainele unei sclave, pe care din întîmplare le găsise la 'ndemână, 'și acoperise fața c'un vîl gros, și, printr'o ușă secretă, se scoborise 'n grădină, de unde eșise 'n stradă și, de acolo, pe drumul cel mai scurt, se 'ndreptase spre Velabru, 'n josul căruia curgea Tibrul.

Cînd ajunse la jumătatea podului, Claudia Pulchra se rezemă de parapetul de piatră și 'și plimbă ochii împrejur.

Ea simțea trebuință, 'n acea minută supremă, 'nainte de a-și lua adio de la viață, de la tot ce iubise și ce-î surisese, să mai îmbrățișeze odată cu privirea lucrurile de pe acest pămînt, de care era să fie pentru totdeauna despărțită. Ea stete, deci, câteva momente, cu ochii pironiți în umbră, silindu-se să vadă, să deosibească, să-și întipărească cât mai mult din cele ce o 'nconjurau pentru a le duce cu ea 'n mormînt.

Deodată, ca spre a-î îndeplini și mai bine dorința, o lumină apăru la apus, ridicându-se cu

'necetul de după cocoașa enormă a Vaticanului. Era luna, roșie, rătundă ca o pavăză, răspândind pe 'mprejurimi farmecu-î nespus. Atunci șerpuiala fluviului deveni lămurită. Intr'o parte și 'ntr'alta, se deosebiră edificii, arcuri, colonne subțiri și ușoare ca catartele de galere, punți, strade bordate de temple, cu fațadele strălucitoare, suprapunerii de case, cu licăriri de lumină. La spatele Capitolinului, dominat de fortăreața sa tradițională, Arcea, un colț din Câmpul lui Marte apăru, perdut în depărtare, nemărginit, pe când, în partea opusă, sub Palatin, Velabrul scinteia de mii de lanterne de foi de țiplă saă de pinză muiată 'n ulei¹).

Claudia Pulchra nu-și putea deslipi ochii de pe acel spectacol. În acelaș timp, luna, înaintând mereu spre zenit, da contururi din ce 'n ce mai precise lucrurilor. Subt lumina-î albă, tăiată de lungi linii albastre, Roma, acum, se vedea bine de tot. Tibrul făcea un cot imens, resfrângend în apele-î greoaie străluciri de argint. La dreapta, spre Ianicul, se zăreaă, imobilizându-se, grădinele lui Cesar cu vegetațiunea lor cenușie; iar în partea cealaltă, spre Aventin, se desina pe orizont masa enormă a Circului Maxim, templul Cererei și al lui Hercule, stilpii tirgului de vite, *fori boarium*, zidurile cetății, ce se prelungeaă până 'n dreptul Emboriului-celui-mare. Apoi, și mai departe, se deschidea câmpia romană tăiată de drumuri, și, dincolo de dînsa,

¹) Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

'n fund de tot, colinele difuse ale Lațului, a căror creastă trăgea pe cer o barieră nepătrunsă.

Claudia Pulchra se afla încă sub farmecul dureros al acelei vedenii, pe care o privea pentru ultima oară, când un sgomot de pași se auzi, 'ndreptându-se spre dînsa. Ea zări, 'n acelaș timp, nu departe de acolo, o grupă de oameni ce 'nainta cu precauțiune, precedată de torțe și de felinare. Ideea că acei oameni erau trimiși după dînsa, ca s'o caute și s'o aducă, 'i redete energia hotărîreii cu care venise acolo. Ea 'și zise că fuga ei de acasă fusese descoperită, că i se luase de urmă, că 'n curînd, de nu le va apuca 'nainte, va deveni prizoniera acelor prea zeloși prieteni, ce, 'n contra voinței ei, se 'ncăpăținau s'o facă să trăiască. Atunci, amintirea procesului său, rușinea condemnațiunei ce o lovise, mizeria zilelor ce avea să sufere 'n exil, singură și departe de ai săi, 'i apărură 'n toată oroarea lor. Ea 'și repetă că moartea era de o miie de ori preferabilă aceluși supliciū, și, 'ntărită la această cugutare, se sui, fără să ezite, pe parapet și se lăsă să cază 'n fluviū.

Sgomotul căderei ei abia turbură o clipă liniștea acelei nopți senine, iar Tibrul, care 'i înghiți trupul, 'și reluă, un moment după aceea, cursul regulat și nepăsător.

XXIV

Condemnarea și moartea Claudiei Pulchrei în-
năsprise și mai mult relațiunile dintre 'mpăratul și
noră-sa, Agripina.

Când aceasta aflase de tragicul sfârșit al verei
sale, ea căzuse bolnavă de inimă rea, și, multă vre-
me, 'n timpul zăcerei sale, nu-și mai putuse deslipi
mintea de la această nenorocire. Ea o vedea, pe iu-
bita sa Claudia, 'n fiecare moment, i se părea că
aude plângerile și rugăciunile ei, protestările de ne-
vinovăție ce făcuse până pe pragul morței, și o fu-
rie nebună o cuprindea 'mpotriva socrului său, pe
care-l acuza de perzania ei. Pe de altă parte, pro-
pria sa siguranță 'ncepuse s'o 'ngrijească. Stând în
pat, singură, față 'n față cu gândurile sale, re'no-
dând, cu luciditatea ce dă situațiunile critice, firul
ultimelor evenimente, ea constatase, încă odată, că
toate 'nscenările ce-i amărau de câtva timp viața
erau îndreptate 'mpotriva sa; ba chiar întrevăzuse,

ca 'ncoronare a lor, propriul său supliciū într'un viitor apropiat. Moartea n'ar fi spăimîntat-o, căci era curagioasă și trecuse deja prin multe pericole; însă 'i era frică de suferințele umilitoare ce 'nsoțesc răzbunările meschine. Afară de aceasta, ea credea că are încă datorii de 'mplinit înainte de a renunța la viață. Ca mamă, se 'ngrijea de soarta copiilor săi, amenințați ca și dinsa, însă prea tineri pentru a-î da o mână de ajutor; ca văduvă, moștenitoare a unui nume ilustru, nu se putea 'mpăca cu ideea de a lăsa imperiul pe mâni străine, 'n voia 'ntîmplărei; ca patriciană mîndră, prigonită și izbită 'n ce avusese mai scump, ea voia să aibă revanșa sa, 'nainte de a-și da sfîrșitul, și să lovească, la rîndu-î, în aceia ce-î pricinuiseră atâtea rele. Atunci, sta, și cugeta, și-și trudea mintea cum să facă ca să iasă din cercul de fer ce o strîngea, să depărteze de la dinsa soarta nefastă ce o persecuta cu atîta 'ndărătnicie. După lungi și adînci chibzuințe, ea crezu că mijlocul cel mai bun era căsătoria. Ea 'și zise că singur un bărbat, egal cu dinsa prin naștere, puternic prin rangul și prin meritele sale, va fi 'n stare să-î asigure liniștea, servindu-î, în acelaș timp, și planurile. Fără 'ndoială că ideea de a părea, schimbându-și condițiunea, necredincioasă lui Germanicus, o costa, dar se mîngîia, zicîndu-și că lucrul ar fi fost plăcut însuși fostului său soț, fiindcă, făcînd acel pas, ea slujea interesele casei lui. Mai presus de aceasta însă, ura și setea

de răzbunare ce o stăpîneauă erau așa de mari, încât, pentru a le satisface, se simțea gata la totul, orice altă considerațiune părîndu-i-se de o ordine secundară.

În timpul acesta, Tiberiū, aflînd de boala ei, veni să o vadă, mai mult de ochii lumii, decât de dragostea ce ar fi avut pentru dînsa. Vizita lui însă fu o nouă cauză de 'nveninare a relațiunilor dintre ei. Agripina, cum îl văzu, izbucni 'n vaețe și 'n recriminări. Ea 'i impută părăsirea 'n care se afla, grija și temerile 'n care trăia.

— „O Cesare! — 'i zise ea, după ce plânse 'nde-lung în tăcere, — vezi în ce stare am ajuns! Aș putea zice: unde m'a adus lipsa de milă ce arăți cu mine! Nu era destul izolarea 'n care 'mî petrec zilele: trebuia să răpești și ultima consolare ce le mai îndulcea, zmulgînd de lingă mine pe singurele mele prietene!... Acum, ce să mai zic?... urmează-ți opera!... desăvirșește ceea ce ai început!... pune să mi se ia și viața, căci altă binefacere din parte-ți nu pot să mai aștept!... Da! traiul acesta singuratic mă apasă!... Mi-e sete de dragoste, de iubire, de o inimă care să mă 'nțeleagă și să bată pentru mine!... După atâtea furtuni ce au trecut peste capu-mî, am nevoie de un liman liniștit, pe care să-mî întrezmez puterile zdrobite!... Cesare, — adăose ea, după o pauză, — ai mai putea repara răul ce mî-ai făcut, dîndu-mî un soț, pe care să mă sprijin în restriștele mele. Însă favoarea aceasta ar fi așa de

excepțională, încât abia 'ndrăznesc să o formulez!...
Vezi: sînt încă 'n floarea tinereței, și dorința oricărei femei de inimă nu poate fi decât căznicia. Acordă-mi voia de a mă remărita. Se vor găsi, de sigur, în Roma, destui cetățeni distinși, care să mai se uite la mine și să primească, 'n casa lor, pe văduva lui Germanicus și pe copiii ei!⁴⁾...“

Tiberiū încruntă sprincenile la această propunere, intrevězînd, cu perspicacitatea-î obicînuită, scopurile ascunse ce o dictaū, bănuind, după cum și era 'n realitate, că Agripina 'i cerea un bărbat pentru a avea un instrument docil și mai direct cu care să lovească 'ntr'însul. Totuși, el se stăpîni și plecă fără să dea vre-un răspuns, ceeace mări și mai mult animozitatea nori-sei împotriva-î.

Câtva timp după aceasta, un alt incident puse virf antipatiei ce aceste naturi așa de deosebite aveau una pentru alta și făcu, astfel, orice relațiunî dintre ele cu neputință.

Cu ocaziunea unei serbări de familie, Tiberiū chemase la masă pe rudele sale cele mai apropiate, pe maică-sa, Livia-Augusta, 'ntre altele, și pe Agripina. Sejan găsi 'n acea 'mprejurare un prilej favorabil pentru a sfărîma ultimele rămășițe de bună dispozițiune ce stăpinul său ar fi mai păstrat pentru aceasta din urmă. Înainte de masă, el puse s'o 'nștiințeze, 'n secret, că i se pregătea moartea, de oarece bucatele ce i se vor servi erau otrăvite.

⁴⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

Agripina crezu fără greutate, și, neștiind să se prefacă, nu băgă nimic 'n gură 'n tot timpul ospetului. Pe de altă parte, se atrase atențiunea lui Tiberiū că noră-sa se ferește de a minca. Pentru a verifica dacă lucrul era adevărat, el luă un fruct de pe masă și i-l oferi, lăudând frumusețea și bunătatea lui. Agripina, din ce 'n ce mai întărită 'n credința sa prin acea politeță neobicinuită, primi fructul, dar, în loc să guste dintr'insul, îl dete unui sclav ce se afla la spatele ei. Tiberiū vădu mișcarea, și, supărat că i se atribuiaă ginduri așa de criminale, se 'ntoarse către mamă-sa și zise destul de tare ca să fie auzit de toți : „Mai miră-te că mă arăt așa de sever cu o-femea care mă ia drept un otrăvitor!...¹⁾“

Din momentul acela, el o scoase cu totul de la inimă, 'ncetă d'a o mai primi prin casă, nici nu se mai duse s'o vadă.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

XXV

Cele din urmă cauze care desăvîrșiră pierderea Agripinei și a casei sale fură plecarea lui Tiberiū din Roma, pe de o parte, iar pe de alta, moartea Liviei-Augusteī, mamei lui, care ținea la familia lui Germanicus și o protegia pe cât îi era cu putință.

După o lungă călătorie prin Latium și prin Campania, întreprinsă sub pretext de a dedica niște temple, unul la Capua, 'n onoarea lui Jupiter, și altul la Nola, unde murise August, în amintirea acestuia, Tiberiū se stabili definitiv în desfătătoarea insulă Capreea, așezată 'n partea meridională a golfului Neapolei, în fața promontoriului Surrentum, de care nu era despărțită decât printr'o strimtoare de câteva mii de pași. Acolo, el găsi liniștea și siguranța ce-i lipseaū. Departe de intrigile și de obsesiunile capitalei, acolo, el se simți cu desăvîrșire liber, putu să se odihnească de grijele administrațiunei, să privească lucrurile de departe, să se dea, fără jenă, gusturilor și pornirilor inimei sale. El rămase 'n

acca insulă până la sfârșitul vieții sale, căci, deși se 'ncercă, 'n urmă, să revie la Roma, apropiindu-se chiar de cetate până 'n fața zidurilor ei, totuși nu mai intră 'ntr'insa, adeverind astfel oroscopul ce se trăsese la plecarea lui și după care cei ce citeau în pozițiunea stelelor anunțaseră că nu se va mai întoarce niciodată ¹⁾.

Cât despre Livia-Augusta, ea răposă, nu mult după aceea, 'n adinci bătrânețe, 'nconjurată de stima și de iubirea Romanilor. Cât trăise, ea moderase oarecum pornirile lui Tiberiū, care, ridicat la imperiū numai prin influența ei asupra lui August, se temea de dinsa și nu cuteza să o 'nfrunte. Se zice chiar că, pentru a scăpa de ascendentul ei, el părăsise capitala pentru o localitate unde se simțea mai stăpin pe el însuși. Oricum ar fi însă, moartea ei nu-i pricinui mare durere. El nu se derangia ca să vie să asiste la 'nmormîntarea ei, ba nici chiar nu permise a i se da, 'n totalitatea lor, onorurile ce Senatul, crezînd că face plăcere prințului, votase pentru ilustra defunctă. El le reduse, ca prin pură modestie, alegînd, în scrisoarea sa către Senat, că, prin aceasta, 'ndeplinea însăși dorința mamei sale, care fugea de apoteoze și de manifestațiuni exagerate. Mulți însă 'l acuzară că voise mai de grabă să plătească, printr'un fel de rîsbumare postumă, dependența 'n care ea 'l silise

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

să trăiască păn'atunci. Ceeace nu se poate tăgădui, totuși, e că, de aci 'nainte, scăpat de orice autoritate jenantă, el putu să se dea, pe 'ndelete, instincțelor sale de cruzime, ațîțate încă prin sfaturile interesate ale favoritului său.

XXVI

Sejan, în adevăr, după ce așezase pe stăpînul său în Capreea, se 'ntorsese la Roma, unde a-tot-pu-ternicia sa nu mai avea stavilă. În cursul călătoriei, el avusese ocazia să dea lui Tiberiū o strălucită dovadă de devotamentul său, și aceasta 'i sporise și mai mult trecerea. Aflându-se, 'ntr'o zi, la masă, 'ntr'o peșteră, la Spelunca, lângă Tera-cine, 'ntre marea Amiclelor și Fundi, o surpătură se produsese, pe neașteptate, care strivise câțiva sclavi. Sejan, în pericolul ce-î amenința pe toți, se aruncase d'asupra lui Tiberiū, și, sprijinindu-se 'n coate și 'n genuchi, formase, cu corpul său, un fel de boltă subt care-l adăpostise până la venirea ajutoarelor ¹⁾. Impăratul văzuse 'n acel act o probă de credință mai mare încă decât cele ce primise până atunci din partea prefectului pretoriului, și, deci, recunoscător, îl impovărase de onoruri și de binefaceri, îl trimisese ca să-l reprezinte pe lingă

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

Senat, îi dase, 'ntr'un cuvint, cele mai depline puteri de care cineva poate să dispue 'ntr'un Stat despotic.

Primul uz ce Sejan făcu din noua sa situațiune fu de a lovi și mai tare 'n Agripina și 'n copiii ei. In scrisorile sale către Tiberiū, pentru a nu se arăta pătimaș, el afecta nepărtinirea unui judecător. In realitate însă, și sub aparenta sa moderațiune, el căta să 'negrească cât putea mai mult pe acei pe care 'și propusese să-i pearză, descriind faptele și mișcările lor cele mai mici, în mod desavantajos, exagerându-le saū denaturându-le, după trebuință, 'nfățișându-le sub niște aspecte care indispuneau împotriva-le.

Și ocazia nu-î lipsea pentru aceasta.

Ca să fie mai în curent cu tot ce se atingea de dinșii, el organizase 'mprejurul lor un spionagiū de tot minutul. Prin ajutorul amantei sale, el știa tot ce se petrece în casa lui Nerone, fiul cel mai mare al Agripinei și presumptul moștenitor al tronului, chiar ceea-ce el vorbea, noaptea, 'n somn, saū ce făcea 'n momentele-î de veghiere, căci Iulia, soția acestuia, fiica Livilei, spunea mamei sale toate aceste particularități, și, prin aceasta din urmă, ele ajungeau la auzul lui Sejan. Asemenea 'n privința Agripinei, prefectul pretoriului găsise 'n fiul ei cel d'al duoilea, Drusus, un instrument docil pentru 'ndeplinirea planurilor sale. Acest tînăr, în adevăr, gelos de fratele său cel mai mare și de preferința ce mama lor îi arăta, se lăsase a fi ademenit de

Sejan, care 'i promitea lui imperiul, și, ca să-î complace, 'i raporta tot ce observase prin casă. In afară de aceasta, un soldat, însărcinat să se ție după dinșii, înscrisa, ca 'ntr'un registru, toate mișcărilor, publice sau secrete, ce vorbeau, pe cine primeau, unde se duceau ¹⁾). Informațiunile, deci, abundau împrejurul lui Sejan, și spiritul lui dibaciū știa să le interpreteze după cum interesul îl povățuia.

Dar, ceeace era mai grav, dacă le-ar fi fost dificil, chiar cu cea mai mare prudență, să scape de privigherea unui asemenea om, e drept să spunem că veduva lui Germanicus și fiul ei cel mare făceau, par'că 'nadins, tot ce le sta prin putință ca să 'nlesnească opera vrăjmașului lor. Nerone asculta cu complezență de sfaturile clienților și prietenilor săi, care 'l îndemneau la acte nesocotite, 'l povățuiau să fie semeț, îl încredințau că armata și poporul erau pentru dinsul. Mai mult decât atât, el nu știa să-și stăpânească gura, și adesea pronunța cuvinte care, 'nveninate și restălmăcite, luau înțelesuri de o gravitate extremă. Agripina așîșderea 'și exprima fără jenă ura 'mpotriva socrului său, vorbea de el în bătae de joc, îi prezicea sfîrșitul cel mai rău. Toate acestea, comunicate lui Tiberiū, de la distanță și cu adaosele organului prin care trecuseră, 'l răneau teribil și sporeau din ce 'n ce, 'n inima lui, mânia ce, încă de multă vreme, hrănea 'mpotriva casei nurorei sale.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

XXVII

Ca să isbească și mai adînc spiritul stăpinului seî, dînd un corp și mai pipăit pirilor ce-î adresa, Sejan puse atunci la cale o infamie care spăimîntă Roma și o umplu de indignare.

Am văzut că unul din prietînii cei mai credincioși ai familiei lui Germanicus era Titius Sabinus, vechiî general, acelaș care 'nfățișase apărarea Claudiei Pulchrei. În momentul cînd mulți, și din cei mai de frunte, 'ngroziți de pericolul la care 'i expunea amiciția lor pentru Agripina, 'ncepuseră să se dea 'n lături și să facă gol împrejuru-î, dînsul rămăsese statornic ca și mai 'nainte, se ducea 'n toate zilele 'n casă-î s'o vază, o 'nsoțea de cîteori eșea 'n public. Această ostentațiune de devotament nu plăcea prefectului pretoriului, care, pe lîngă aceasta, mai avea de rîsbunat, împotriva lui Sabinus, și 'ndrîsneala acestuia de a fi cătat să scape pe Claudia de pedeapsă. El se gîndi, decî, să-l facă a plăti scump curagiul ce arăta, și, spre a-l prinde

și mai bine 'n capcană, 'i întinse o cursă care trebuia să-l ducă d'adreeptul la peire.

Pentru aceasta, el se adresă la patru unelte ale sale, foști pretori, care voiaū să ajungă la consulat și care aveaū trebuință de sprijinul lui spre a reuși. Ei primiră bucuros propunerea și-și împărțiră rolurile. Unul din ei, Latiaris, care întreținea oarecare relațiuni cu Sabinus, trebuia să facă pe agentul provocator; ceilalți pe martorii adeveratori ai celor ce aveaū să se petreacă. Când planul fu bine 'ntocmit și cele trebuincioase pentru executarea lui arangiate, actorii acelei infame comedii se grăbiră să iasă pe scenă.

Acțiunea 'ncepu printr'o strînsă intimitate ce Latiaris cătă și reuși să stabilească 'ntre el și Sabinus. Când se aflaū singurī, el nu 'nceta de a vorbi acestuia de ceeace știa că-ī merge mai mult la inimă, de Germanicus, de familia lui, de relele ce bîntuiaū societatea. El lăuda, 'n acelaș timp, statornicia lui, curagiul civic ce arăta de a fi rămas neclintit, atunci când alții șovăiseră, cultul lui pentru tradițiunile republicane, care singure, zicea el, avea să scape poporul roman de mizeriile prezentului și să-ī asigure zile mai bune. Limbagiul lui curgea ca un balsam binefăcător pe rănile sufletești ale interlocutorului său și provoca confidențe identice din parte-ī. Nefiind nimic mai plăcut pentru un om public, — căci Sabinus era senator, — decât de a găsi o inimă amică către care, pe acele tim-

purî de compresiune, să poată răsufli 'n tihnă, el nu se sfîi de a spune tot ce ascundea 'ntr'însul. El atacă noul regim sub care gema imperiul, despotismul ce făcea să tremure chiar și pe cei mai tari, crimele deja săvîrșite și cele ce se preparaû încă. El vorbi de serviciile sale, de victoriile ce câștigase 'n Germania, unde comandase armata șapte ani și unde dobîndise ornamentele triumfului, stărui asupra credinței ce arătase și grație căreia Tiberiû rămăsese pe tron, căci, zicea el, nimic nu s'ar fi ales de acesta dacă legiunile sale s'ar fi revoltat, după cum se revoltaseră celelalte. El regreta greșeala de atunci și declara că n'ar mai face-o dacă aceeași situațiune i s'ar mai înfățișa de acum înainte. Obrăznicia și orgoliul lui Sejan, care-și deschidea, pe vîzutele, drum spre puterea supremă, decrepitudinea 'mpăratului, care, la bătrînețe, nu avea preferințe decît pentru vițiû, îi deteră asemenea ocazie să tune și să fulgere, să-și descarce inima de vechiû soldat, indignat de ceeace se petrecea. El aminti și de Agripina și de copiii ei, de goana ce se întreprinsese 'mpotrivă-le și care n'avea alt scop, după dînsul, decît de a face locul liber pentru alții, care deja se pregăteau să urce treptele imperiului. Convingerea sa, totuși, era că ochii vor sfîrși prin a se deschide, și, poate, mai curînd decît se credea. Atunci se va vedea prăpastia spre care cu toții erau tîriși, se va produce o mișcare de indignare care va 'nlătura pericolul la vreme și va pune pe fiecare la locul ce merita să ocupe.

Acest limbagiū, repetat lui Sejan, umplea inima lui de bucurie, căci printr'însul osînda lui Sabinus era asigurată.

Rămînea numai ca vorbele incriminate să fie reculese după o formă oarecare, auzite și de alții, care să le reproducă și să le confirme la trebuință, căci spusele unui singur om nu aū aceeași putere ca ale mai multora.

Partea aceasta a complotului căzu 'n sarcina celorlalți complici.

Pentru a nu fi simțiți, ei se ascunseră 'n podul casei lui Latiaris, astfel pregătit ca, prin tavan, să se poată vedea și auzi tot ce era să se petreacă 'n camera de jos.

Cînd totul fu gata și delatorii se aflară la postul lor, stăpînul casei, sub pretext de a-i comunica ceva 'nsemnat, atrase pe Sabinus, pe care 'l întîlni pe stradă, 'n locuința sa și, cu 'ncetul, în camera unde urmaū să se schimbe confidențele. Aci, el începu să-i vorbească iarăși despre vechile lor nemulțumiri, criticînd starea de lucruri existentă, ațîțîndu-l, prin insinuări meșteșugite, la violențe de limbagiū mai mari încă decît cele din trecut, făcînd însfirșit tot ce-i sta prin putință ca să-l compromită de sus până jos. Apoi, cînd crezu că a atins ținta dorită și că era de prisos să asculte mai multe, 'ncheiă vorba și-l reconduse cu obicînuitele-i protestări de prietenie.

Compliciī lui însă, 'n timpul acesta, redactaseră

o relațiune amănunțită de tot ce Sabinus zisese. Ei o semnară, legându-se a 'ntări prin jurământ cele cuprinse 'ntr'insa¹⁾, și o 'nmânară lui Sejan, care, la rîndul său, o transmise lui Tiberiū, la Capreca.

Efectele acelei odioase 'nscenări nu întărzia ră de a se vedea. Cu ocaziunea calendelor lui Ianuarie, 'mpăratul scrisese Senatului pentru a-i înfățișa tradiționalele felicitări de anul nou. În scrisoarea sa însă, se afla și un pasagiū privitor la Sabinus. Bătrânul monarh se plîngea de amărăciunile de care, chiar departe de Roma, nu 'ncetase de a fi adăpat, de pericolele la care viața sa era expusă, de comploturile ce se urzeau împotriva-i. El denunța pe Sabinus ca pe o unealtă »a altora, care aveau tot profitul de a se scăpa de dînsul«, îl arăta pregătind moartea sa 'n umbră, instruind sclavi, care să vie a i-o da, 'mpărțind bani și promisiuni pe la desrobiți. Concluziunea era că Senatul trebuia să ia măsuri pentru a-l protege și răsbuna, pentru a pedepsi pe autorul unor asemenea întreprinderi.

E lesne de 'nțeleas impresia unei astfel de scrisori asupra unei adunări servile, cum era Senatul roman de pe vremea aceea. Numai decăt, sub influența ei, Sabinus fu pus sub acuzațiune, judecat, condamnat. Nici protestările lui de nevinovăție, nici meritele și onorabilitatea vieții sale trecute, nici amintirea serviciilor aduse, a victoriilor căștigate asupra vrăjmașului, nu putură să-l scape. Cu

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

ștreangul de git, el fu tîrit, fără 'ntârziere, spre Tullianum, închisoare ce da pe For, vecină cu Curia, unde se țineaș ședințele Senatului, spre a fi sugrumat în acel loc. Nenorocitul, luat fără veste, nedându-și încă bine seamă de ceeace i se imputa, fără să i se fi lăsat măcar vreme să vază pe ai sîi ca să-și ia rămas bun de la dînșii, își acoperise, 'n cursul drumului, capul cu un colț al robei, și, adunându-și puterile pentru o supremă protestare, striga 'n gura mare, ca să fie auzit cât mai de departe :

— »Cetățenii!... fraților!... uitați-vă cum se 'ncepe anul!... vedeți sacrificiile ce se aduc lui Sejan!... La o epocă când liniștea și veselie ar trebui să domnească 'n spirite, Tiberiū își trimite victimele la supliciū!... In ce zi aū să se suspende temerile voastre, de vreme ce, când obiceiul oprește până chiar și simplele cuvinte supărătoare, se ucid și se spinzură nevinovații?... Dar toate acestea nu se comit fără intențiune... Tiberiū își pune crimele la cale ca să spăimînte lumea, ca să arate că totul îi e permis și că noii magistrați, intrând în funcțiune, sînt gata a deschide 'nchisorile, cu aceeași tragere de inimă cu care deschid templele ¹⁾!...«

Aceste cuvinte și altele, rostite 'n fața tuturilor, umpleau de durere pe cei care le auzeau. Atât de mare era însă groaza ce prefectul pretoriului inspira, încât trecătorii fugeau ca să nu pară că le

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

ascultă. Pe urmă, atrași de ne'nvinsa putere a curiozității, se 'ntorceau pe căi piezișe ca să le auză încă.

Sabinus fu executat, și moartea lui aruncă o adîncă indignare 'n inimă, o ură cu atît mai teribilă, cu cît nu 'ndrăznea încă să se manifeste. Teroarea ajunsese, 'n adevăr, la culme 'n Roma. Niciodată, nici chiar în sângeroasele zile ale războiului civil, ea nu atinsese asemenea proporțiuni, căci, după cele 'ntimplate, nimeni nu se mai credea 'n siguranță, și, ca să nu-î scape vre-un cuvînt imprudent, fiecare se ferea și evita pe aproapele său. Amicii nu inspiraū nici ei mai multă 'ncredere. Chiar rudele cele mai de aproape erau ținute la distanță, ba, de frica celor ce puteau să conștie sau să ascunză, lucrurile ne'nsuflețite ele înșile erau ocolite sau observate cu deamănuntul ¹⁾.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

XXVIII

Cu toate acestea, Sejan, mîndru de rezultatele obținute și crezînd că a reușit să moaie cerbicia chiar și a celor mai dîrji, își continua 'nainte opera de distrugere a familiei lui Germanicus. El scria, acum, lui Tiberiū că Agripina medita noui crime. Uneori, o 'nfățișa ca hotărită a eși 'n mijlocul Forului, înconjurată de copiii săi, și, acolo, a cădea dinaintea statuei lui August, îmbrățișându-i picioarele, cerîndu-i protecțiune, chemînd poporul și Senatul în ajutor, alteleori, ca dispunîndu-se să plece la armata din Germania, unde amintirile soțului ei erau încă vii, pentru ca, printr'însa, să 'ncerce a răscula celelalte legiuni. Aceste infamii iritău grozav și spăimîntau în același timp pe Tiberiū, totdeauna gata a sacrifica pe turburătorii siguranței sale. El scrisese Senatului, denunțându-i pe noră-sa și pe nepoții săi, cerînd măsuri împotriva lor. Cu toată slugărnicia-i, totuși, Senatul ezită, de o cam dată, să se atingă de ilustra văduvă. El se prefăcu

că se 'ndoește de autenticitatea scrisorii împăratului și amână orice rezoluțiune. La aceasta contribuise și protestările mulțimei, care, prinzând de veste, 'nconjurase Curia, purtând în mijlocul steagurilor, statuele lui Nerone și ale Agripinei. Atunci, Sejan scrisese din nou stăpinului său, insistând asupra pericolului, arătând pe Senat ca indiferent, pe popor ca răsvrătit. Deja, spunea el, discursuri sedicioase 'ncepeau să se auză, conjurații se 'ntru-neau și nu așteptau decât un semnal ca să proclame de șefi și de 'mpărați pe aceia pe ale căror imagini le plimbaseră deja ca insemne ¹⁾). El cerea instrucțiuni, grabnice ordine, căci altfel nu mai răspundea de nimic.

Tiberiū, din ce 'n ce mai impresionat, repetă acuzațiunile sale, blamând poporul, care manifestase, plângându-se chiar de Senat, care permisesese ca maiestatea imperială să fie astfel în public insultată. Rîndul acesta, adunarea nu mai stătu la 'ndoială. Ea se declară solidară cu capul Statului și gata să-l răsbune; ea decretă asemenea că aprobă, mai dinainte, orice măsuri 'i va plăcea să ordone 'n interesul liniștei și al siguranței sale.

Aceasta era ceea ce aștepta Sejan. Fără a mai pierde vreme, el puse, după 'nțelegerea deja luată cu stăpinul său, să se aresteze Agripina și băeții ei cei mai mari, Nerone și Drusus. Pe cel d'al treilea, Caiu, 'l scapă numai vîrsta lui cea fragedă. Apoi,

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

odată sigur de persoana lor, el îi porni, fără zăbavă, la locul de unde nu trebuia să mai se 'ntorcă. Agripina fu dusă 'n insula Pandataria, de pe coastele Lațiului,—aceeași care servise drept loc de exil mamei sale, Juliei, fiicei lui August, — și unde un centurion, însărcinat cu paza ei, o făcu să sufere cele mai revoltătoare rele tratamente. Mîndra patriciană, aliata Cesarilor, curagioasa soție a celui mai ilustru general al timpului, femecea energetică care trecuse prin atitea pericole și nu se sfîia să 'nfrunte chiar pe Tiberiū, fu dată pe mâinile unui soldat grosolan, care nu-i cruță nici o umilință. El împinse barbaria pînă a o bate cu biciul ca pe o sclavă, și așa de neomenos, încât, într'o zi, 'ntr'un acces de furie oarbă, pentru a o face să tacă, o plesni peste obraz și-i scoase un ochiū ¹⁾. Agripina suferi două ani acea viață de mizerii, tot sperând că moartea va veni să-i curme suferințele. In cele din urmă, vîzînd că ea 'ntîrzie, se hotări să-i apuce 'nainte, lăsîndu-se să moară de foame. Gizii voiră s'o facă să trăiască fără voia ei, îi descleștară fălcile și se 'ncercară să-i dea să mînințe cu d'a sila. Inșă ea refuză cu energie, și reuși să pue, ast-fel, capăt mizerabilei vieți la care fusese osîndită. Fiul ei cel mai mare, Nerone, fu asemenea 'nchis într'o insulă vecină, 'n Ponția, unde fu și dînsul supus insultelor și 'njosirilor extreme. Intr'o zi, se presintă dinainte-i un soldat, spuind că vine

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

din partea Senatului și arătându-i un ștreang și un cârlig. Nerone pricepu ce voia să zică și ceru un răgaz de câteva ore, 'n timpul căror își dete singur moartea. Cât despre fiul d'al doilea, Drusus, Sejan îl aruncă 'n carcerile Palatinului, unde-l supuse la aceleași torturi. Ca să se scape de dinsul și de vaetele lui, el porunci, 'n cele din urmă, să nu-i mai dea de mâncare. Nenorocitul băiat se svircoli nouă zile 'n chinurile atroce ale foamei, mâncând, pentru a-și prelungi mizerabila existență, chiar alimentele cele mai respingătoare, 'ntre altele, paiele cu care salteaua sa era umplută ¹⁾. A zecea zi, el muri de inanițiune.

Astfel se sfîrșiră membrii cei mai însemnați ai familiei lui Germanicus, pe capul căror se formaseră atâtea speranțe! Când prefectul pretoriului se vedu scăpat de dinșii, el își inchipui că a atins ținta dorințelor sale. În orgoliul său nemăsurat, el crezu că, d'aci înainte, nimic nu-i va mai împiedica calea, și, sigur deja de succes, păși 'nainte spre 'ndeplinirea planurilor îndrăsnețe cu care se hrănea de atâta vreme.

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*, Tacit, *Anale*.

XXIX

După cum promisese Apicatei, venerabila Antonia ceruse și obținuse consimțimintul lui Sejan ca Atilia să se mute la dinsa. Fiica prefectului pretoriului venise, deci, să locuiască cu tovarășii săi de jocuri, și aceasta făcea bucuria lui Drusus, fericit că mica sa prietenă n'o să-l mai părăsească. Amiciția celor două copii creștea, afară de aceasta, pe zi ce mergea. Ei se iubeau, după cum am spus, din toată puterea, cu nepăsarea și seninătatea unor suflete nevinovate. Le plăcea să șează alături, singuri, ținându-se de mână, 'ntr'o dulce contemplare, și gura lor, atunci, se silea să exprime, 'n termeni simpli și naivi, dragostea ce simțeau unul pentru altul.

— „Iubită Atilio, — 'i zicea Drusus, — nu știu ce ai, dar, când te văz, mi se pare că sunt cu totul altul. Prezența ta mă preschimbă, mă 'nsuflețesc, 'mi dă puteri ce nu aveam cu un moment mai înainte. Curagiul asemenea 'mi crește dinainte-ți.

La un semn al tău, parcă aş înfrunta universul întreg, cu convingerea că am să-l înving şi să-l aduc la picioarele tale.... O Atilio, ce faci tu ca să aibi atâta 'nriurare asupra-mă? De unde-ţi vine farmecul adinc ce răspindeşti peste fiinţa mea? Eşti tu o divinitate coborită din cer pentru fericirea zilelor mele? Nu ştiu; dar aşa trebuie să fie, căci altfel nu-mă explic lucrurile, şi e peste putinţă ca o muritoare să poseadă atâtea daruri şi 'nsuşiri câte descoper în fiecare minut în tine!...“

— „Druse, — ’i răspundea dînsa, privindu-l în ochi, — iubite Druse, tu eşti bucuria, tu eşti mîndria, tu eşti speranţa vieţii mele! Fruntea ta e mai curată decât dimineaţa când se arată, rumenă, pe un cer fără de nuori; buzele tale mai dulci decât mierea ce se scurge din fagurul de curînd scos din stup! Bunătatea ta e asemenea mai presus de orice expresiune!... Te iubesc, scumpe Druse, şi te doresc, şi nu-mă pot deslipi gîndul de la tine!... Ce vrei mai mult: tu ştii cât ţiu la mama şi ce mîhnită sînt de a nu trăi la un loc cu dînsa; ei bine, simţ că aş fi şi mai nefericită dacă sôrta ar face ca să nu mai fim vre-odată 'mpreună!...“

Aceste destăinuirî, pornite din fundul inimei lor copilăreşti, se terminaû totdeauna prin îmbrăţişări. Ele zugrăvesc, mai bine decât orice descriere, starea lor sufletească, şi, la 'nceput, păreau că nu 'nfăţişează nici un pericol. Cu timpul însă, şi vîrsta ajutînd, repeţirea lor deveni o primejdie pentru

dinșii. Atilia atinsese trei-spre-dece ani, și, cu dezvoltarea fizică ce dă clima subt care trăia, se schimbase 'ntr'o fată, deja nubilă, de o grație și de o frumusețe desăvirșită. Drusus, din parte-î, cu cinci ani mai mare, devenise și el un tânăr în toată puterea cuvîntului. Să se adauge la aceasta facilitatea moravurilor timpului și relele exemple ce aveau dinaintea ochilor, și se va 'nțelege ce neajunsuri puteau naște din intimitatea lor nestăvilită. Era, deci, de trebuință ca libertatea relațiunilor lor să fie mărginită, și această sarcină căzu tot asupra venerabilei Antonii, care descoperi răul la vreme și luă măsuri pentru a-l combate.

XXX

Cu câțva timp înainte, Drusus avusese o vedenie care-l schimbase cu totul. Intr'o zi, plimbându-se singur, frământat de dorințe pân'atunci necunoscute, ce 'ncepeau să 'ncolțească 'ntr'însul, prin apartamentele palatului, pline de o misterioasă voluptate, sub lumina albăstruc ce le venea de departe, el sosise, fără să se gindească, până la despărțitura băilor destinate femeilor, unde bărbații n'aveau voie să pătrună.

Acolo, fusese izbit de o priveliște la care nu se așteptase.

Prin crăpătura unei uși întredeschise, el văzuse pe Atilia, pe jumătate goală, stând pe un jeț de бага, *sella*, și făcându-și toaleta. Ea trebuia să 'nsoțească, 'n ziua aceea, pe tatăl său, care venea din când în când să o ia pentru a o duce la plimbare sau la spectacol, și, ca tinără 'n care instinctele de cochetărie 'ncepuseră să vorbească, se peptăna și se gătea cu toată 'ngrijirea ce vîrsta, rangul și

moda timpului îi impunea. O sclavă, *ornatrix*, îi muia părul într'o esență galbenă, ca o baie de șofran; alta plimba pe fața ei o pastă trandafirie, care-î comunica roșeala sa diafană; o a treia ținea dinainte-î, ca să se vadă, o oglindă de metal, cu mânerul în formă de Venere goală, cu picioarele pierdute 'n foi de acantă ¹⁾. Pe o mobilă joasă, susținută de un *trapezophorum* cu capete de proboscidiani, borcănașe cu pomăduri, cutii cu pudră de aur, de argint și de *electrum*, pentru a pune pe păr, panglice roșii și liliachii, un arsenal întreg de arme femești, — fiare, foarfeci, pepteni, sipețele cu giuvaericeale, *pyxis*, sticlute cu parfumuri, *alabaster*, — destăinuiau misterele artei de a se face frumos. Mai în fund, o portieră pe jumătate ridicată lăsa să se zărească, 'n semi-lumina unei camere retrase, o baie de marmoră, abia părăsită, 'n care aburea încă o apă albă ca laptele.

Drusus sta pironit, neputând să se deslipească de acel spectacol cu totul nou pentru dînsul. Atilia, din parte-î, nebănuind că era acolo, 'l lăsa s'o privească cu neconștiința nepăsătoare a unui copil care-și arată sexul. Ea părea, 'n acel moment, promiselui său mai mare, mai bine făcută, mai atrăgătoare. Ochiul ei, de un negru viori, plin de dulceață, lucea pentru dînsul mai viu și mai provocător decât altădată. El descoperea 'n nasul ei, de

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

un desen așa de corect, cu nările rose palpitânde, o formă ce nu observase încă. Asemenea și gura-î, fragedă ca o floare de curind deschisă, cu dinții albi și bine 'nșirați, par'că vorbea și suridea mai frumos decât după obicei. El se uita fără să se poată sătura, necrezând în ceea ce vedea, socotindu-se prada unei închipuirii.

Sclava care peptăna pe Atilia 'i ridica, 'n formă de cască, pērul, ce luase tonuri de aramă galbenă, reflecte de aur mat, și 'ncorona cu el creștetul capului, fixându-l acolo 'ntr'o torsadă de mărgăritare. Cealaltă sclavă plimba pe brațele ei o piatră poroasă, care lustruiea pielea și distrugea perișorii de pe dinsa. Cea de a treia 'i puneă 'n urechi cerceii, două mari boabe de safir, înconjurate cu diamante. Deodată, ea se sculă, și, pe când femeile 'i aduceau o *cyclă* liliachie, cu benzi roșii pe margini, lăsă să cază de pe dinsa vâlul ce o acoperise 'n parte. Drusus o văzu atunci goală de sus până jos, și toate fibrele naturei lui tresăriră. După aceea, femeile se puseră s'o 'ncalțe; iar ea le 'ntindea picioarele, cu mișcări grațioase ale sinului ei născând, ce o făceau și mai seducătoare. Neputând să mai reziste, 'n furia nebună de posesiune ce-l cuprinse, Drusus fugi, și de atunci ceea ce surprinsese 'l urmărea pretutindenă și-i umplea nopțile de insomnii.

XXXI

Din această cauză, și din momentul acela, apucăturile lui se schimbă. Veselia-i și nepăsarea-i de mai nainte dispărură. El sta, acum, distrat, pe gânduri, și, lucru curios, rapoartele lui cu Atilia deveniră și ele pline de jenă. Fără 'ndoială că afecțiunea lui pentru dînsa era aceeași, dacă nu mai mare, totuși chipul de a i-o exprima diferea de cel de până atunci. Când se afla în față, el nu-i mai vorbea, nici surîdea, ca altădată, ci sta mut și serios, privind-o 'ndelung, cu o expresiune stranie ce o umplea de mirare și de grijă. Dulcile lor confidențe asemenea 'ncetaseră, căci ei nu mai rămăneauă mai niciodată singuri, par'că s'ar fi temut unul de altul. Chiar când se 'ntimpla să fie fără de martori, destăinuirile trecute se opreau pe buzele lor, gonite de o preocupare stăruitoare, de un gînd ascuns, ce Drusus ar fi voit par'că să dea pe față, dar pe care nu se putea decide să-l mărturisească. Afară de aceasta, un nou simțimînt se născuse 'n inima acestuia. El nu știuse până atunci ce este

gelozia, și Atilia eșea cu tatăl său, ori de câte ori venea să o ia, fără ca lipsa ei momentană să turbure saui să 'ngrijească pe promisiul ei. De la o vreme 'ncoace, însă, el se arăta indispus când era nevoită să se absenteze, se informa, la 'ntoarcere, cu deamănuntul, de locul unde fusese, de persoanele ce văzuse, de cauza ce o făcuse să zăbovească, și, cu toate explicările asigurătoare ce i se dau, nu părea cu totul liniștit, par'că s'ar fi temut să n'o pearză, să nu vie cineva să i-o răpească.

Starea lui mîhnea și, 'n acelaș timp, îngrijea pe Atilia.

— „Scumpe Druse, — 'i zicea ea cu glasul rugător, — ce ai de te vîz așa de schimbat? ce se petrece 'n tine? ce te frămîntă?... O! nu te 'ncerca să tăgăduiești, căci simț că ai un păs pe care nu voești să mi-l arăți!... Aceasta nu e frumos din parte-ți!... Dacă ceva te supără, spune, ca să mă 'ntristez și eu! Dacă iarăși, fără voe-mi, am putut să te nemulțumesc, vorbește, ca să mă justific saui să cat a mă 'ndrepta! Dar, oricum, nu mai sta astfel, de mai păstrezi un pic de iubire pentru Atilia ta! Uite: oare eu am vre-o taină pentru tine? nu-ți desvăluiesc până chiar și gîndurile mele cele mai secrete? Pentru ce, tu, să fii altfel? pentru ce să te ascunzi și să-mi turburi seninătatea sufletului printr'o 'nfățișare așa de nepotrivită cu firea veselă și comunicativă ce ai avut până acum?..“

Drusus, drept răspuns, se silea să o liniștească,

zîmbindu-î, privind-o 'n fundul ochilor, strîngînd-o 'n brațe sau lipindu-și buzele de ale ei. Apoi, deodată, ca spăimîntat de propria sa 'ndrăzneală, se deslipea de lingă dînsa și se ducea 'n altă parte, lăsînd-o nedomirită și mai tristă decît înainte.

Această situațiune ținu cîtăva vreme. Pe urmă, veni desnodămîntul inevitabil, criza finală, de atîtea orî ocolită, care trebuia să arunce umbra sa asupra vieței lor.

XXXII

În ziua aceea, ei pribegeau singuri, — lucru ce li se 'ntîmpla, acum, destul de rar, — prin apartamentele de sus ale palatului, sumptuos decorate cu stofe de mătase argintată, ce cădeau de la 'nălțimea tavanelor. Atilia, abia 'ntoarsă de la o plimbare ce făcuse cu tatăl său prin oraș, ținea, veselă, pe Drusus pe după mijloc și-î povestea, rîzînd, ceea ce văzuse. El, fericit de prezența ei, se lăsa să fie condus și asculta cu interes vorbele și glumele sale. Ea 'î spunea amănuntele reprezentațiunei Marelui Cîrc, la care asistase, descria, cu lipsa de milă caracteristică oricărei adevărate române, lupta gladiatorilor ce privise, lovirile ce se schimbaseră, sîngele ce cursese, gemetele răniților, suspinele celor ce erau să moară. Deodată, figura-î luă o expresiune de spaimă, și, cu vocea tremurîndă de emoțiune, 'ncepu să-î vorbească de un incident ce o izbise la 'ntoarcere. Străbătînd Forul roman pen-

tru ca, de acolo, pe Vicus Longus, drumul cel mai scurt, să caasă 'n Alta-Semita, atențiunea ei fusese atrasă, prin dreptul Comițiului, de un individ care, fără să știe pentru ce, o umpluse de groază. Era un om, în puterea virstei, de o 'nfățișare urită și antipatică. Imbrăcat cu o tunică de pinză de corabie, strînsă cu *cingulum* pe talie, el sta rezemat într'un ciomag și se uita cu sfruntare la trecători. Un *petasus*, soiū de pălărie de pislă roșie, 'i acoperea capul, al cărui perî lungi și stufoși cădeau în plete 'ncurcate pe umerii lui robuști, amestecându-se cu o barbă murdară ce i se scobora până la jumătatea peptului. El era scurt și gros, cu nasul deformat, cu ochii împrejmuiți cu roșu, cu buzele subțiri, cu picioarele răsucite și goale, cu pielea scorojită, subt care vinele formaū nodosități pronunțate. Atilia se simțise instinctiv cuprinsă de un fior la vederea aceluī om, și, fără voce, nu-și mai putuse deslipi privirea de la dînsul. El, din parte-ī, zărind-o, se pusese s'o observe cu stăruință, fixând-o 'n chipul cel mai îndrăzneț. Apoi, cînd *lectica* care o purta ajunsese 'n fața lui, fără a o perde din ochi, el își ridicase *petasul* și, salutînd-o până la pămînt, pronunțase aceste cuvinte, care o străpunseseră ca o lovitură de pumnal: „*Holconius Albinus, servul vostru, se oferă pentru orice serviciū!*“ După ce trecuseră, Atilia 'ntrebasese pe tatăl său dacă cunoaște pe acel om, și prefectul pretoriului îi răspunsese, fără a da lucrului vre-o 'nsemnătate:

„Nu băga de seamă; e un fel de nebun care face oficiul de carnic în temnița Tullianum!...”

— „Ah! dragă Druse, — adăogase Atilia, ’ncheinduși povestirea, — nu știu ce poate fi, însă aparițiunea acelui om mă urmărește încă! Un pre-simțimînt ne’nvinșîmîi spune, par’că, că el va juca un rol în viața mea! Ce crezi tu despre aceasta? Eă, abia mă pot stăpîni, și, amintindu-mă numai de dînsul, mă cutremur de frică!...”

— „Copilă ce ești! — îi răspunse Drusus, rîzînd. — Se vede că n’ăi cunoscut nevoile vieței de vreme ce un lucru așa de ne’nsemnat te preocupă! Dar ce poate fi mai natural decăt să fi ’ntălnit pe acel om prin împrejurimile locului unde ’și exercită meseria! Că s’a uitat cu stăruință la tine, aceasta e, fără ’ndoială, din partea unui sclav ca dînsul, o obrăznicie pe care aș fi pedepsit-o dac’aș fi fost acolo. Totuși, nici faptul acesta nu trebuie să te supere, fiind dată condițiunea servilă a omului și starea mintală ’n care ți s’a spus că se află... Ascultă-mă, scumpă Atilio, gonește din spiritul tău himerele ce-l locuesc și ’ncrede-te ’n iubitul tău Drusus! Dacă cineva are să joace un rol în viața ta, el singur e chemat de soartă ca să-l îndeplinească!...”

— „Aă dreptate! — replică Atilia aproape liniștită. — Sînt o nebună, o mare nebună că daă însemnătate unor asemenea nimicuri. Ce poate, ’n adevăr, să mi se ’ntîmple? Ce poate să mă ame-

nințe din partea celui om? Nu sînt oare fiica prefectului pretoriului, amicul devotat al lui Cesar? Nu sînt, mai presus de aceasta, promisa ta, iubite Druse? De cine aș avea să mă tem, și ce lovitură, cu asemenea protectori, poate să mă atingă?...“

Impăcată cu totul prin această idee, ea 'și recăpătase veselia de mai nainte, și, zglobie, ținînd mereu pe Drusus pe după mijloc, începuse să salte d'alungul apartamentelor, silind pe tovarășul său să facă ca dînsa. El, fermecat de buna dispozițiune 'n care o vedea, o urma fără 'mpotrivire, adăogînd pe lângă a ei propria sa sburdălnicie ce-î revenise. Deodată însă, el deveni serios, par'că ceva se rupsesese 'ntr'însul. O mișcare a Atiliei îi reamintise vedenia din sala de baie, și 'ntreaga-î ființă vibra, acum, de o dorință ce 'i schimba fizionomia, făcea să-î tremure mâinile și să-î lucească privirea. Dînsa, la rîndu-î, simțind că ceva neobiceînit se petrece 'ntr'însul, își retrăsese brațul de pe după talia lui și umbla alături de el, puțin cam îngrijată.

După ce percurseră sălile de sus ale palatului, ei se scoborîră 'n *Atriū*; de acolo se 'ntoarseră spre *Tablinum*¹⁾, umblînd făr' a ști pe unde și nevorbind mai de loc. Camera lui Drusus se 'nfățișă fără veste dinainte-le, cu patul ei acoperit cu stofe purpurii, cu mobilierul ei bogat, de bronz, de onix, de fildeș, de lemn scump, ce mirosea bine.

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

— »Hai să şedem puţin ! — îi zise el, atrăgându-l. — Imi vei spune istorii. Imi place aşa de mult să te ascult !... «

— »Nu găseşti că 'i cam rece 'năuntru ? « — obiectă Atilia, 'ncercându-se să rîză, dar în zadar.

Acum, Drusus îi inspira o frică secretă. Cu toată dragostea ce avea pentru dînsul, ea era fată şi fecioară, şi un glas ascuns îi şoptea că se află pe marginea unei prăpăstii. Un frig pătrunzător o coprinsese. Drusus, simţind-o că tremură, o luă de mână.

— »Ce ţi-am făcut de parî a te teme de mine ? « — o 'ntrebă el încet.

Atunci, ea intră, 'nfrişată şi 'n acelaşi timp plină de 'ndrăzneală. Uşi se auzeau trântindu-se 'n depărtare. Pe urmă, o mare tăcere se făcu 'mprejurul lor.

— »Ce linişte e aci ! « — zise Atilia, cătând un subiect de vorbă.

— »Da, — răspunse Drusus, — şi această linişte 'mî place ... cu o condiţiune, totuşi, adică să fii alături de mine !... «

Jenaţi, ei tăcură de iznoavă, şi se priviră 'n fundul ochilor. După un moment, Atilia exclamă :

— »Ai ochi frumoşi, Druse, însă azi ei mă sperie. Aidem în grădină !... «

Drept răspuns, el o atrase spre pat şi se aşeză lângă dînsa.

— »Sîntem bine aci, nu-î aşa ? «

— »Da, sîntem bine ! «

—»Atunci, de ce să ne ducem într'altă parte? Ce dulce e să fim împreună!«

Ei riseră puțin pe 'nfundatele, apoi mâinile lor se 'ntâlniră. Drusus o apucă de talie și o strinse cu putere. In acel moment figura-i trebuia să aibă o expresie ciudată, căci frica Atiliei de mai nainte 'i reveni. Ea se sculă de lingă dînsul, și, cu glasul schimbat, îi zise:

—»Ar trebui să mergem în grădină. Fac prinsoare că alerg mai iute decât tine!...«

Și, apucând-o la fugă, dispăru 'n umbra *Tablinului*. Drusus se repezi după dînsa și o prinse. Ei stătură, după aceea, câteva minute 'mbrățișați, zicându-și cuvinte de dragoste; pe urmă, Atilia se smulse iarăși, c'un mic țipet, de lingă el și 'ncepu să alerge. Drusus se luă după ea, rugând-o să stea, să-l aștepte, jurându-se că are să-i spue ceva, că n'o să-i facă nimic. Ochiul lui însă erau plini de atîta sîlbătăcie și vocea-i de atîta patimă, încât, in loc să-l asculte și să se oprească, ea fugea și mai tare. Ei străbătură, cu chipul acesta, alergînd, casa 'ntreagă, de la intrare, *Prothyrum*, până la deschizătura grădinelor, *Oecus*, trecînd prin *Atriū*, prin *Tablin* și prin *Peristil*. Sclaviu se uitaū la ei cu mirare, neputînd înțelege ce li s'a 'ntimplat. In dreptul sălei de mîncare, *Triclinum*, Drusus o ajunse și era cît p'aci să pue mîna pe ea, cînd venerabila Antonia, atrasă de sgomot, apăru 'n fața lor. La vederea ei, Atilia alergă spre dînsa cu brațele des-

chise, ca spre un ajutor neașteptat, ce-î sosca toc-măi când puterile erau s'o părăsească, iar Drusus, rușinat că fusese prins în culpă, apucă pe unul din coridoarele de comunicație laterale, *fauces*, și se făcu nevăzut.

XXXIII

Venerabila Antonia 'nțelese pericolul ce amenința pe Atilia din cauza prea marelui ei intimități cu Drusus, și hotări să ia măsuri pentru a 'mpiedica 'ncercări ca aceea la care asistase.

Ceeace o făcea și mai ne'nduplecată, e faptul că mai avusese, 'n familie, exemple de asemenea natură. Un alt nepot al ei, Caiu, fiul cel mai mic al lui Germanicus, acelaș care scăpase, ca prin minune, de soarta fraților săi, fusese, nu de mult, dovedit că violase pe soră-sa, Drusilla, și că, după aceea, continuase a avea relațiuni incestuoase cu dinsa ¹⁾. Respectabila matronă nu voia ca asemenea dezordine să se mai reproducă, și mai cu seamă 'n casa sa și 'ntre copii incredințați supravegherei sale. Fără 'ndoială că cazul lui Drusus nu se asemăna cu al vărului său, de oarece el nu avea nici o legătură de sânge cu Atilia, ba chiar era desti-

¹⁾ Vezi Suctone, *Caligula*.

nat să o ia de soție; dar tocmai această 'mprejurare făcea primejdia pentru amândouă și mai mare, căci speranța viitoarei lor căsătorii îi împedica să vadă imoralitatea unor raporturi premature. Afară de aceasta, pe acele vremuri de nestatornicie și de brusce schimbări în pozițiunea și 'n relațiunile oamenilor, chiar celor mai puternici, Antonia nu era de loc sigură dacă măritișul proiectat se va săvârși, și, 'n caz când s'ar fi stricat, simțea toată răspunderea ce ar fi avut față cu Apicata de a-i înapoia, dezonorată, pe fiica-sa pe care i-o ceruse ca să o crească.

Toate aceste considerațiuni îndemnau pe nobila bătrână să fie severă, și, pentru a-și atinge și mai bine scopul, ea decise să despartă pe cei două tineri pentru câțeva vreme. Ea avea la Pompei, 'n Campania, pe marginea golfului Crater ¹⁾, o bună prietenă, pe Arria Metella, mama aceluiași Arrius Diomedes, a cărui casă, 'ngropată sub lăvele Vesuvului cu cinci-zeci de ani mai în urmă, 'n marea erupțiune din anul 79, trebuia să fie scoasă la lumină opt-spre-zece secole mai târziu, în zilele noastre, pentru a ne face să admirăm luxul, frumusețea și comoditatea locuințelor romane. Ea se gândi, deci, la acea amică pentru a-i încredința 'ngrijirea și educațiunea lui Drusus până la epoca când, luând roba virilă, el va avea voce să se 'nsoare.

¹⁾ Actualmente, golful Neapolei.

După ce planul acesta fu cumpănit și bine hotărât în mintea sa, ea chemă pe cei două logodnici, îi dojeni, — pe Drusus mai cu seamă, — de impaciența lor și de necuviința purtării ce avuseseră, apoi le comunică deciziunea ce luase cu dinșii. Pe urmă, vedând turburarea 'n care cuvintele sale aruncară pe ambii tineri, ea se 'ndulci treptat și le zise terminând :

— »Copiii mei, nu vă 'ntristați peste măsură, căci despărțirea voastră e viemelnică, și, 'n curind, când momentul va fi sosit, aveți să vă vedeți mai veseli și mai îndrăgiți unul de altul, pentru a nu vă mai părăsi... Pe mine însămi, plecarea ta, Druse, mă costă, fiindcă te iubesc din inimă și mă deprinsesem să te văz venind, în toate diminețile, ca să mă 'mbrățișezi dimpreună cu Atilia. Însă, n'am ce face; trebuie să mă resemnez, căci nu e alt mijloc pentru a te protege 'mpotriva propriei tale slăbiciuni!... Nu vă temeți, — adause ea c'un suris încuragator, — vremea va trece iute, și e cu putință ca protectorul vostru, Cesar, a cărui bunătate pentru voi a fost în totdeauna nesecată, să o facă să pară și mai scurtă! Am să-î scriu, rugându-l să grăbească momentul căsătoriei voastre. Prezența ta la Pompei, 'n fața Capreei, îți va da ocaziunea, afară de aceasta, Druse, să ceri voe de a-l vedea, de a-ți pleda singur cauza și de a dobîndi autorizațiunea de care aveți nevoie pentru a vă căsători... Acum, duceți-vă și fiți cu minte, căci, încă odată,

hotărîrea mea nu are decât interesul și fericirea voastră drept țință!...”

Cu toate speranțele ce aceste ultime cuvinte se ’ncercau să facă a se naște ’ntr’înșii, ideea apropiatei lor despărțiri aruncase desperarea ’n inima ambilor tineri. Drusus sta ca trăsnet, fără să creadă, fără să poată pricepe. Iar Atilia ’și exprima durerea ’n termeni tinguioși, care dovedeau, în acelaș timp, nevinovăția sufletului ei virginal.

— „Vezi, iubite Druse, — repeta ea, c’un ton de dulce reproș, — unde ne-a dus imprudența ta de un minut! Ea ne costă liniștea și ne va da luni, — ani poate, — de lacrimi și de dor!... Ș’apoi, ce trebuință era, te întreb, să mă reții cu atâta stăruință ’n odaie la tine? Dacă aveai vreun secret, nu mi-l puteai spune chiar în grădină, unde eram să fim tot singuri și unde primeam să te ’nsoțesc?... Da, scumpul meu, recunoaște că ai greșit și că ideea de a alerga după mine pentru a mă prinde și a mă aduce cu sila a fost nu se poate mai nenorocită! Eu însămi, nu tăgăduiesc, am făcut rău de am fugit și de n’am stat ca să ascult ceea ce voiai a-mi spune. Inșă, te asigur că mi-era peste putință ’n momentul acela. Nu știu ce aveai care te schimba cu totul, și așa de mult, încât, cu toată dragostea ce-ți port, mi era frică de tine!... O iubitul meu, acum ce să ne facem? Cum o să trăim atât timp departe unul de altul, noi care găseam așa de lungi chiar ceasurile noastre de despărțire! Aveam-vom puterea

să suferim până la sfârșit cruda 'ncercare la care vom fi supuși! Despre mine, simț că curagiul deja mă părăsește și că temerile-mi de odinioară 'mî revin cu mai multă tărie. Da, fără de tine, mă văz în fundul unui abis, de unde par'că n'am să mai ies niciodată! Sinistra figură a lui Holconius, cu surisu-î infam, cu privirile-î impudente, iar mi s'arată și mă spăimîntă! În zadar închid ochii ca să o depărtez: ea se ține de mine, urmărindu-mă prin întunericul cel mai des, străbătînd prin pleoapele-mi închise, vecinic nemișcată de dinainte-mi! Druse, scumpe Druse, scapă-mă de ea, dă-mi ajutorul tău, ia-mă cu tine, nu mă lăsa 'n prada acestei oribile viziuni!...«

Ca s'o liniștească, Drusus era nevoit să cete a 'nvinge propria sa durere și să se arate tare și 'ncrezător. Când se afla singur însă, disperarea-î izbucnea cu toată violența silințelor ce-și dase ca să o stăpînească. El nu știa ce să facă ca să 'nlăture cruda 'ncercare ce i se pregătea. Mii de proiecte, unele mai îndrăznețe decât altele, 'i străbăteau creierul, fără să se poată decide a adopta pe vreunul din ele. Aci 'i venea să se străvestească, să fugă, luând pe Atilia cu dînsul, să se ducă departe, pe un munte pustiū saū într'o insulă necunoscută, și, acolo, scăpat de griji, adăpostit în contra pericolelor, să trăiască cu iubita sa, amîndoi singuri și fericiți... Totuși, cine să-l ajute 'n această 'ntre-

prindere! Aci 'și zicea că, prezintându-se dinaintea lui Tiberiū și căzându-î la picioare, va obține de sigur autorizațiunea de care avea trebuință... Inșă, cum să ajungă până la dînsul! Aci se 'ntorcea cu gîndul iar către măsă-mare și-și propunea să alerge la dînsa, s'o roage, s'o 'nduplece, s'o facă să renunțe la fatalul ei proiect... Dar unde să găsească cîrugiul pentru a 'ncerca una ca aceasta! Atunci, învins, fără nădejde, 'și mușca pumnii de neputință, 'și jelea soarta saū blestema momentul de rătăcire care atrăsese acea teribilă lovitură asupra-î. El se svircoli, astfel, în prada celei mai nespuse dureri până când pregătirile de drum se terminară. Apoi, când totul fu gata și când plecarea-î nu se mai putu amâna, el se rezemnă să pornească. Cu doliul în inimă, el îmbrățișă încă odată din ochi locurile unde petrecuse zile așa de fericite, strinse la pieptu-î pe Atilia, jurându-î că nu-și va 'ntoarce un singur minut gîndul de la dînsa, promițendu-î că-î va da cât de des noutăți despre dînsul și că va lucra pentru a-și grăbi 'ntoarcerea și a nu o mai părăsi niciodată.

XXXIV

Indată după 'nctarea doliului său, Livila 'ncepuse să zorească pe Sejan să se ție de cuvîntul ce-i dase d'a o lua de soție. Prefectul pretoriului ardea și el de aceeași dorință. Cu toate acestea, pentru a nu deștepta bănuelile și a nu lăsa să se vadă că existase 'nțelegere 'ntre dinșii, el se arată prudent și cătă să aducă astfel lucrurile ca căsătoria lui, dacă ar fi fost să se facă, să pară mai mult rezultatul unei combinațiuni politice, al unui ordin venit de sus. Spre acest sfîrșit trebuia să-și asigure concursul lui Tiberiū, și, ca să-l obție, se decise să-i scrie, solicitând mâna văduvei lui Drusus, fără a-i spune, totuși, că ea consimțea la aceasta. El își formulă cererea 'n scris, fiindcă astfel era uzul ca orice rugăciune adresată 'mpăratului, chiar când era presinte, să nu i se facă prin graiū ¹⁾. In suplica sa, capo d'operă de dibăcie și de viclenie prefăcută,

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

el se silea să prinză pe stăpînul său prin partea tocmai ce ştia că e mai slabă 'ntr'insul, adică prin amintirea exemplelor trecute şi prin promisiunea serviciilor viitoare. El îi vorbea de desinteresarea sa, de grija 'n care trăise ca să-l vadă pururea 'n siguranţă, de speranţa ce avea că va putea veghia asupra-î şi de aci 'nainte cu acelaş succes. Cu toate acestea, adăoga el, temerea urilor deslănţuite 'mpotrivă-î, din cauza credinţei sale, 'l făceau să se gindească la un adăpost mai sigur pentru viitor, şi acel adăpost nu-l putea găsi decât în familia Cesarelui. E adevărat că, prin naştere, el nu poseda mari titluri pentru o asemenea cinste, însă divinul August despreţuise prejudecăţi de felul acesta, de oarece, când fusese să mărite pe fiică-sa, Iulia, se gîndise mai întăi la simpli cavaleri romani. Concluzia era că, dacă avea trebuinţă de un soţ pentru Livila, Tiberiū trebuia să se gindească şi la dînsul, un amic credincios, care, prin faptul unei asemenea alianţe, i-ar fi devenit şi mai ataşat, dacă lucrul ar fi fost cu putinţă.

Impăratul încruntase din sprincene la primirea aceluî mesagiū. Cu toate că n'avea încă nici un motiv de nemulţumire 'mpotriva lui Sejan, instinctul lui, care nu-l înşela niciodată, 'î spunea că ceva nefavorabil pentru dînsul se ascundea sub aceea cerere. El se gîndea la Agripina, cu care nu se stricase încă definitiv, şi la scandalurile ce ar fi stîrnit dacă s'ar fi văzut, ea, orgolioasa nepoată a

lui August, stând, prin înrudire, alături cu prefectul pretoriului, pe care-l desprețuia și nu putea să-l sufere. Afară de aceasta, el simțea că Sejan, cu toată aparenta-î modestie, odată căsătorit cu Livila, nu se va mai mulțumi pe condițiunea ce avea, și, 'mpins de forța lucrurilor, va căta să o schimbe și să atingă, poate, 'nălțimi, la care, el, Cesar, prin respect pentru sângele său, nu voea să-l lase să ajungă. Aceste considerațiuni îl nemulțumeau adinc. Cu toate acestea, 'n răspunsul ce-i dăde, ca să nu-l ofenseze, se arătă plin de condescendență. El îl povățuia să dobîndească, mai întâi, consimțimintul Livilei și al Antoniei, mamei ei, îi punea 'n vedere celelalte obiecțiuni ce, de o cam dată, se ridicau 'mpotriva dorinței lui, lăsându-l, totuși, să spere, asigurându-l că hotărîrea sa nu era definitivă, că, cu timpul, greutățile vor dispărea și că lucrurile se vor aranja. În ceea ce privea simțimintele sale personale, el îl asigura că erau așa de deosebite încât, în ochii lui, nu exista distincțiune destul de mare pe care să n'o fi meritat prin virtuțile și prin devotamentul său ¹⁾. El credea că, prin asemenea măguliri, va desarma ambițiunea favoritului său și-l va face să renunțe de bună-voe la pretențiunea, după el absurdă, ce ridicase. El rămase chiar convins că a reușit într'aceasta, de oarece Sejan nu-i mai pomeni de aspirațiunile sale,

¹⁾ Vezî Tacit, *Anale*.

păru a-și lua nădejdea și se dete după ocupațiunile sale obicinuite, ca și când n'ar fi fost vorba de nimic supărător între stăpînul său și dinsul.

Ceeace se petrecea 'n sufletul său însă era de parte de a corespunde cu aparenta sa rezemnațiune.

El văzuse cu o furie ascunsă rugăciunea sa, — singura ce adresase vreodată direct lui Tiberiū, — respinsă, și aceasta pentru cuvinte care, cu toată binevoitoarea lor dulceață, făceau să reiasă și mai mult inferioritatea condițiunei sale și-î răneau amorul propriū. Pe urmă, stăruințele amantei sale, pentru care conservase toată dragostea primitivă, reproșurile ei că nu știuse să se ia după cum trebuise pentru a ajunge la ținta dorită, desconsiderarea 'n care nereușita sa credea că-l aruncase 'n ochii ei, îi turburaū spiritul și-l indispuneau grozav în contra lui Tiberiū. El ar fi voit să-l facă să simță, printr'un neajuns oarecare, greșala ce săvirșise de a fi stat la 'ndoială ca să-î deschiză brațele. Totuși, se stăpînea, căci temerea lui de Agripina, pe care nu reușise încă s'o doboare, era mai mare decât orice altă preocupare. El voia să se scape, mai întăi, de aceasta, știind că, dînsa odată 'nlăturată, toate obstacolele vor cădea de la sine și că ambițiunea sa nu va mai întilni protivnic. El continuă, deci, după cum am spus, de a se stăpîni, păstrând, în fața lumii, absolut aceeași atitudine ca

mai nainte, pregătindu-și însă armele 'n ascuns, pindind momentul favorabil.

Cât despre Livila, el o 'mpacă asigurând-o că nimic nu era pierdut și că proiectele lor vor fi 'n curind executate: să aibă numai răbdarea d'a mai aștepta puțin.

Ca să le aducă și mai lesne la 'ndeplinire, el câtă să-și mărească puterea, făcându-se și mai indispensabil.

Încă de mai nainte, el simțise scirba ce-î inspi-rau lui Tiberiū șederea 'n Roma și intrigele ce se urzeau împrejurul tronului, și hotări să profite de această 'mprejurare pentru a-l izola și a-l prinde, astfel, mai strins în mână. Știind cât de drag îi era un asemenea limbagiū, el începu, decī, să declame 'mpotriva sgomotului orașului, neorînduelilor populare, intrigelor curtizanilor, lăudând repaosul, singurătatea, unde, departe de supărări și de contraziceri, un suveran se poate da pe 'ndelete marilor proiecte, binelui obșteșc ¹⁾. Împăratul asculta cu plăcere de povețile exagerate ale favoritului său, care corespundea cu secretele sale dorințe, le aproba, se arăta dispus să le urmeze, ba chiar sfinși prin a se lua după ele, părăsind într'o zi capitala și, după o scurtă pribegire prin sudul Italiei, stabilindu-se, după cum am spus, în insula Capreca, unde crezu că a găsit liniștea și odihna ce-î lipseaū.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

Sejan se ținu după dînsul, îl urmă pretutindeni în peregrinațiunile sale, și, numai după ce-l văzu definitiv așezat în retragerea ce-și alesese și decis să nu o mai părăsească, ceru să se 'ntoarcă la Roma.

El se 'napoiă cu puteri extraordinare, de care uză, după cum am văzut.

Planurile lui reușiseră, deci, în mare parte.

El distrusese pe vrăjmașii săi, obținuse tot ce dorise ca 'ncredere și ca favoare, devenise stăpîn aproape necontrolat în Roma.

Ce-i mai lipsea ca să fie cu totul mulțumit?

Se părea că nu mai avea decât să 'ntinză mîna pentru a atinge ținta urmărită, a culege fructul ostenelelor sale.

Cu toate acestea, nu ! Succesul era încă departe de dînsul.

În timpul operațiunilor sale, al combinațiunilor sale celor mai dibace, el comisese o greșală,—nerțată pentru un om cu atîta pătrundere și sânge rece, și acca greșală strică totul. Ea i se puse d'a curmezișul drumului și i-l tăia tocmai în momentul cînd credea că 'l va scoate la liman.

XXXV

Încă de pe când însoțea pe Tiberiū în călătoria sa prin Latium și prin Campania, — după 'ntimplarea din Spelunca, când Sejan își dovedise încă odată, și mai strălucit, devotamentul, scăpând pe stăpinul său de la moarte cu pericolul proprii sale vieți, — Livila, care nu se gândea decât la căsătoria sa, 'i scrisese să profite de sporul de favoare ce actul său de curagiū atrăsese asupra-î și să-și re'noiască cererea, asigurându-l că, rindul acesta, 'mpăratul nu-î va mai refuza ceea ce nu-î acordase la 'nceput. Prefectul pretoriului avu slăbiciunea să-î răspundă, și răspunsul său sluji, mai târziu, ca armă 'mpotriva sa. Sigur de credința și de discreția amantei sale, 'n scrisoarea ce-î trimise, el își deschidea inima, după cum avea obiceiul să facă când erau singuri, fără a se gândi la pericolul unor asemenea destăinuirī, încredințate unei misive supuse tuturilor împrejurărilor.

— »La ce să mai încerc ceea ce o primă dată nu

mi-a reușit? — îi zicea el între altele. — Cine-mă spune că, data asta, cu toată recunoștința ce-mă datorește, 'mpăratul se va arăta mai favorabil decât rindul trecut? Și, 'n cazul cel mai rău, dacă 'mă va respinge de iznoavă cererea, ce atitudine va trebui să iau față cu dînsul?... Nu, draga mea, să nu pierdem răbdarea! O situațiune așa de frumoasă cum e a noastră, nu e bine să o riscăm cu ușurință, numai pentru 'nșelătoarea plăcere d'a câștiga puțină vreme!... Pe Tiberiū, după cum știi, îl ții în mână. Deja, l-am decis să fugă de Roma și să se stabilească, departe de dînsa, 'ntr'o localitate plăcută, unde clima și voluptățile vor sfîrși prin a-i sfărîma restul de forțe ce-î mai rămân. Lipsa lui din capitală 'mă va procura, afară de aceasta, tot felul de avantaje. Rămîind singur stăpîn într'însa, 'mă voiū mări autoritatea, lovind în vrăjmașii mei, în aceia care se opun proiectelor mele, risipind cliențela pe care se sprijină ca să mă 'nfrunte. Plîngerile și protestările lor nu-mă vor aduce nici o vătămă, căci acela către care vor fi 'ndreptate nici nu va putea să le auză. Adevărat prizonier al meu, el va fi așa de izolat de restul lumii, așa de 'nchis în cercul de fer ce voiū stabili 'mprejurul lui, încât îi va fi peste putință să perceapă, din zgomotele de afară, decât numai pe acele ce voiū găsi eu de cuviință să permit ca să ajungă până la dînsul. Și puterea mea asupra-î nu se va mărgini numai la persoana, ci se va 'ntinde și asupra spi-

ritului lui. Prin mijloacele de care voiü dispune, voiü şti ce crede, ce cugetă, ce proiectează, căci corespondenţa lui, încredinţată soldaţilor, va trece neapărat pe sub ochii mei ¹⁾). Asemenea, 'n privinţa vizitelor. El nu va putea să vază decât pe cine 'mă va place mie şi de cine voiü fi cu totul sigur... In curînd, îmbetrînit şi doborît de viţii şi de singurătate, el va renunţa la putere şi-mă va 'ncredinţa frinele imperiului ²⁾), deschizînd, astfel, singur uşa asupra viitorului nostru. Atunci, o iubita mea!—şi acel moment nu e depărtat,—vei ajunge 'n adevăr unde doreşti! Atunci vei fi cu bună seamă 'mpărăteasa lumii şi regina inimii mele! Aibă, deci, răbdare şi 'ncrede-te 'n acela care luptă pentru fericirea ta, care are conştiinţă de angajamentele ce şi-a luat şi te va conduce de sigur unde şi-a promis!..."

Indată ce această scrisoare fu pornită, Sejan se căi că a trimis-o. Însă cum să o mai ia 'napoi? El era ocupat, în momentul acela, a se ţine de paşii lui Tiberiü, pe care, 'n interesul scopurilor ce urmărea, nu voea să 'l părăsească o singură zi, şi nu putea, prin urmare, să se repează la Roma. El scrisese, deci, amantei sale să distrugă scrisoarea compromiţătoare saü să o pue bine pentru a i-o restitui la 'ntoarcere. Livila, ca să facă după cum îi recomandase, o ascunse 'n paneraşul sëü de lucru, — *calathus*, — soiü de coşuleţ de richită 'mpletită,

¹⁾ Vezî Tacit, *Anale*.

²⁾ Vezî idem.

ce damele romane purtau cu ele și 'n care 'și păstraă lâna, ghemurile și fusele de tors. Pentru a fi însă și mai sigură că nimeni nu va umbla la dinsa, ea o așază 'n fundul coșulețului, sub căptușeala de mătase ce 'l garnisea. Apoi, socotind că a luat, astfel, destule precauțiuni pentru conservarea ei, încetă d'a se mai ocupa de dinsa, așteptând întoarcerea lui Sejan ca să i-o 'napoieze.

Acesta, cum sosi din Capreea, 'ntrebă de scrisoarea care deja 'ncepuse să 'l îngrijească. Livila o căută unde-o pusese, însă ea nu mai era acolo. Ce se făcuse? cine-o luase? Iată 'ntrebări la care nora 'mpăratului se găsea 'n imposibilitate să răspundă. Cecace 'și aducea numai bine aminte, era că coșulețul fusese nedespărțit de dinsa. Ea făcu tot felul de presupuneri, fără să dea peste cea adevărată. Ca să liniștească, totuși, pe prefectul pretoriului, pe care disparițiunea scrisoarei, dacă i-ar fi fost mărturisită, 'l-ar fi 'mpins, poate, la cine știe ce act de desperare, ea 'i spuse că a distrus scrisoarea, după cum de altmintrelea o povățuise el însuși; iar el, care nu avea nici un motiv să pue la 'ndoeală spusele amantei sale, o crezu pe cuvint și nu se mai gindi la acea 'mprejurare.

XXXVI

Cu toate acestea, 'n Roma, indignarea 'mpotriva lui Sejan era extremă. Ultimele sale isprăvi, — moartea Claudiei Pulchrei; infama 'nscenare cu Titius Sabinus, osindit fără apărare și executat, neomeneste, la o epocă a anului când uzul oprea până chiar și cuvintele profane; arestarea Agripinei și a copiilor ei și trimiterea lor în exil și 'n închisoare, — impresionaseră adinc până și pe cei mai nepăsători. Pe lângă mila ce inspira soarta unor victime așa de cunoscute și de sus puse, simțimentul conservățiunei personale făcea pe fiecare să se 'ngrijească de ceeace, cu asemenea proceduri, putea să i se 'ntimple lui însuși. Patricieni și plebei erau, deci, cu toții de aceeași părere pentru a 'n-vêlui pe prefectul pretoriului, căruia i-se atribuiaă toate acele infamii, într'o execrațiune, cum istoria n'a cunoscut alta mai mare, 'ndreptată 'n contra vreunui dregător său ministru. Atât de grozavă, totuși, era spaima ce inspira favoritul lui Tiberiū,

atât de 'ntinse puterile de care dispunea, atât de credincioasă garda pe care se sprijinea și de 'njosite caracterele ce avea 'n față-î, încât nimeni nu 'ndrăznea să ridice glasul, saū, devotându-so, să 'ncerce vreun act de desperare 'mpotriva-î, ci toți se mărgineaū a-l urî 'n tăcere, așteptând ca 'ntimplarea saū mânia zeilor să-î scape de dinsul.

Maī rămăsese, ce e drept, venerabila Antonia, către care, acum, se 'ndreptaū toate privirile. Ilustra matronă era, 'n adevăr, singura persoană cu destulă autoritate pentru a ține 'n respect pe prefectul pretoriului și cu destulă trecere la 'mpăratul pentru a 'ndrăzni să-î vorbească după cum trebuia despre dinsul, — dacă ar fi voit, totuși, să se amestece și să ia lucrurile 'n mână. Insa ea avea așa de mare oroare de sgomot, încât nu putea să se hotărască a eși din rezerva ce-și impusese pentru a se arunca 'n vîrtejul unor lupte pătimașe. E adevărat că cele din urmă evenimente o sdruncinaseră și pe dinsa. Ea aflase, cu o mihnire amestecată cu indignare, despre măsurile violente luate 'mpotriva familiei lui Germanicus, și mintea-î se 'ntreba cu spaimă unde voia să ajungă autorul atâtor atrocități. Atunci ambițiunea acestuia, tendințele lui de a confisca puterea supremă, făcînd gol împrejurul tronului, îi apăreaū 'ntr'ó lumină ce nu mai lăsa 'ndoială în spiritul eî. Ea 'și amintea de cuvintele lui Drusus, nefericitului său ginere, de acuzațiunile ce formulase, 'ntr'un moment de profetică supă-

rare, atunci când venise să-î ceară sprijinul ei împotriva lui Sejan. Ea 'şi amintea asemenea de promisiunea ce-î dase d'a cerceta, d'a observa, d'a se informa şi, convingându-se, d'a interveni, dacă tronul său vreunul din membrii familiei împărăteşti s'ar găsi 'n pericol. Ea simţea că momentul fixat de ea însăşi sosise şi că era timpul să 'nceapă a se mişca. Totuşi, sta încă la 'ndoială, fiindcă se gîndea la liniştea sa, pe care ar fi trebuit să o sacrifice, la greutatea de a deschide ochii lui Tiberiū, acum mai ales când favoritul lui luase un aşa de mare ascendent asupra-î, la dovezile materiale ce-î lipseau şi pe care ar fi trebuit să poată a se sprijini pentru a ajunge mai cu 'nlesnire la rezultatul dorit.

XXXVII

În dimineața aceea, Apicata venise, după obicei, să o vază. Cele două femei stău de vorbă, lucrând, în camera preferită a Antoniei, — o încăpere circulară, cu picturi simple, cu pereții despărțiți prin pilastri canulați, albă de lumina zilei ce cădea printr'o deschizătură a tavanului, înconjurată de *cubicule*, unde se zăreau paturi joase, cu colonne de aur, de argint și de *electrum*. Antonia, îmbrăcată într'o *pală* roșie, largă, prinsă de umăr, pe d'asupra unei *stole* galbene, cu marginile cusute cu mărgel, torcea pe un *stibadium*, pat de repaos rătund, lângă o măsuță. În față-î, Apicata, în vestimente negre, de doliu, alegea lănurile, așezând fursele într'un *calathus* de richită, căptușit cu mătase. Ea îi povestea sgomotele orașului, nemulțumirile poporului, cele ce se spuneau despre Agripina, închisă în insula Pandataria și supusă, după cum știm, regimului celui mai aspru.

— „Suferințele scumpei și nefericitei noastre ab-

sente sunt de nedescris, — zicea femeea lui Sejan cu glasul tremurând de emoțiune. — Pe lângă supravegherea cea mai riguroasă, ea are să 'ndure maltratări ce n'aș fi crezut cu putință, dacă nu mî-ar fi fost afirmate de oameni veniți din fața locului, și care le-aū văzut cu ochii... Maică-sa, Iulia, exilată de August, avu și ea, fără 'ndoială, să sufere umilințe și privațiuni cu care era nedepinsă ¹⁾, însă ele nu merseră nici odată până la gradul acestora... Și, afară de aceasta, Iulia justificase oarecum rigorile ordonate de tată său împotriva-î,... pe cîta vreme Agripina..."

— „Da, — intrerupse Antonia, — soarta acesteia e 'n adevăr de plîns și, 'n ceeace mă privește, mă doare inima cînd mă gîndesc la dinsa! Cu toate acestea, să fim drepți și să recunoaștem că și ea e, 'n parte, vinovată de ceeace i se 'ntîmplă! Prin mîndria și prin necumpătarea caracterului său, ea a făcut tot ce i-a stat prin putință ca să atragă asupra-și asprimele de care sufere!..."

— „Așa e, — răspunse Apicata — ; poate că, 'n unele 'mprejurări, ea a depășit margini ce ar fi fost mai bine să respecte; totuși, inima-î e curată și mintea-î n'a plănuît nici odată crime 'mpotriva Cesarelui său a imperiului. Dacă, azi, e lovită, cauza e că vrăjnașii ei sunt mai puternici decît dinsa! Ea e, deci, o victimă: victimă a credin-

¹⁾ Vezi Suetone, August.

ței pentru soțul său, pe care ținea să-l răsbune; victimă a devotamentului pentru familia sa, ale cărei drepturi nu voia să le vadă nesocotite; victimă, poate, a grijei sale de interesele Statului, ce o durea să le știe 'ncredințate mâinilor pe care au încăput!..."

— „Înțeleg, — zise Antonia, oprindu-se un moment din lucru; — voești să vorbești de fostul tău bărbat, de Sejan... Să fie însă oare adevărat tot ce se spune de dînsul?...“

— „O venerabilă doamnă! — exclamă Apicata, animându-se cu 'ncetul; — dar poți oare să te mai indoești de perfidia și de răutatea acestui om? Cele ce ai văzut pîn'acum din parte-î nu au ajuns ca să te convingă?... Fără a mai vorbi de purtarea lui cu mine,—gonită fără vină, după ani de abnegațiune și de sacrificii; lăsată, cu copii nevîrstnici, în voia 'mprejurărilor; redusă să trăiesc altfel decât după cum rangul și nașterea mea ar fi cerut-o, — ce? faptele lui nu ți-au atras încă atențiunea? Dar totul în viața lui trecută și prezentă lasă să se vadă preocuparea ce-l stăpînește, scopul după care umblă și spre care se 'ndreptează cu pași siguri!... După ce, prin tot felul de intrigă și de minciuni, a reușit să dobîndească 'ncrederea 'mpăratului, el a căutat să 'nlătore pe toți aceia care puteau să-î stînjenească planurile și să-î facă umbră. Prima-î victimă, — după cum se va dovedi mai târziu ¹⁾ —, a

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

fost însuși fiul stăpinului său, Drusus, nefericitul tău ginere, care era un obstacol pentru dînsul și care căzu bolnav din chiar senin și muri fără să se știe cefel. Biata Agripina simți cea dintăi că o crimă era la mijloc și ne comunică, Claudiei Pulchrei și mie, bănuelile sale. Însă, pe atunci, nu aveam probe, și a trebuit să tacem!... Incuragiat de primul său succes, Sejan purcese mai departe pe calea ce luase, atacând, acum, familia lui Germanicus, propuindu-și s'o desființeze pentru a rămîne singur în picioare. Deja, planul său e pe jumătate 'ndeplinit. Prin poveștile sale, el a izbutit să depărteze pe Tiberiū din Roma, unde, azi, domnește singur. Agripina și băeții ei sunt înlăturați și puși sub pază. Sângele, pe de altă parte, curge fără cruțare, și oamenii cei mai de frunte, onorați prin viața și prin serviciile lor, sunt judecați și osîndiți, fără să știe măcar ce li se impută! Ce vrei mai mult pentru a te convinge? El a cerut și obținut de la Senat ca consulatul, la care a fost asociat de Tiberiū, să dureze cinci ani și să i se dea aceleași onoruri ca stăpinului său! Statua lui se ridică pe piețele publice, alături cu a acestuia, iar scaunul lui e pus pe aceeași treaptă la teatru. Mai mult încă: i se jertfesc victime ca unui semi-zeu, și, lucru nepomenit încă 'n Roma, el însuși ordonă aceste sacrificii!... Mai întrebă dacă cele ce se spun sunt adevărate! Dar uite-te, și vezi! ascultă, și auzi! Lumea 'l consideră deja ca pe 'mpăratul adevărat, celalt fiind

privit numai ca regele Capreei¹⁾. Să nu te miri, deci, dacă, 'ntr'una din aceste zile, 'l vei vedea dus pe pavază de credincioșii săi pretorienți, iar Cesar și toți câți țin de dinsul declarați vrăjmași publici și urmăriți cu toată furia ce uzurpatorii de felul lui întrebuițează 'mpotriva acelor pe care 'i gonesc din locurile lor!..."

Antonia, spăimîntată de cele ce auzea, rămăsese ca fără grai. Infine, ea putu să vorbească :

— »Ceeace spui, Apicato, e 'ngrozitor! — îngină ea. — Și nu e oare nici un mijloc pentru a 'mpe-
dica aceste lucruri?

— »Ba ar fi unul, — răspunse Apicata; — însă, pentru a-l întrebuița cu folos, ar trebui ca o persoană influentă și respectată să primească a se pune 'n capul mișcării și să întreprinză ceeace nimeni altul nu are destulă autoritate ca să 'ncerce!..."

— »Ce vrei să zici? nu 'nțeleg!« — murmură Antonia, pe care temerile-î de sgomot, de scandal, de pierderea liniștei începuseră iarăși s'o cuprinză.

— »E ușor de priceput, cu toate acestea! — replică Apicata fără a se turbura. — Pentru a deschide ochii lui Tiberiū și a opri, la vreme, crima ce se pregătește 'mpotriva-î, e nevoie de un glas autorizat, lipsit în acelaș timp de patimă și de interes, de o voce care, spuind lucrurile cum sunt, să aibă puterea de a face impresiune. O altă denun-

¹⁾ Vezi Victor Duruy, *Histoire des Romains*.

tare, oricât de 'nsemnată, n'ar avea parte, 'n actuala stare de lucruri, să fie nici cređută, nici măcar ascultată!...“

— „Și acea voce de care vorbești? — întrebă Antonia, privind-o 'n față“.

— „Acea voce e a ta! — răspunse Apicata, căreia ura ce hrănea 'mpotriva lui Sejan îi da un avînt și niște accente ce nu avusese niciodată până atunci. — O ilustră doamnă, — continuă ea, cu căldură, — gîndește-te la imensul bine ce vei face prin demersul la care te povățuesc. Prevenind pe 'mpăratul la timp, arătându-i pericolul ce-l amenință, demascînd pe falsul amic ce-l sapă 'n întuneric, vei mîntui poporul de un război civil, ce de sigur are să izbucnească, vei scuti torente de sânge nevinovat, ce pot să curgă, vei menține puterea și demnitatea imperială 'n casa lui August, în mâinile unde el a găsit de cuviință să le așeze. Vei face, afară de aceasta, dreptăței un serviciu și mai mare încă, dacă se poate. Vei scăpa de pedeapsa cea mai nemeritată pe o inimă nobilă și generoasă, pe o victimă ilustră, care așteaptă fără speranță și suferă cazne ce nu se pot închipui și ce nimeni n'a 'ncercat încă!... Da! — reluă ea, după un moment, în timpul căruia căută să citească impresiunea cuvintelor sale asupra bētrânei Antonii, — Agripina suferă și adastă! Ea, deprinsă cu toate 'nlesnirile vieței, azi, se svircolește, pe o stîncă, 'n lipsă și 'n mizeria cea mai cumplită! Ea, năs-

cută pe treptele tronului, nepoată și noră de 'm-părați, azi, e tratată cu aceeași desconsiderațiune ca o criminală de rind ! Ea care, alături de neuitatul ei soț, și-a trecut tinerețile 'n mijlocul legiunilor, respirând aerul liber al taberilor victorioase, azi, geme 'ntr'un spațiu strimt, amenințată, 'n fiecare moment, de biciul unui centurion brutal !....

Ți-aduci aminte de curagiul și de energia ei, ce cu toatele admiram pe când se găsea 'n mijlocul nostru ? Ce vei zice când vei ști ce s'a ales de ele ? când vei auzi că femeea care le poseda 'n așa de mare grad și care, 'n atâtea rinduri, a dat așa de strălucite dovezi de tăria ei de suflet ; că femeea care, 'n timpul războiului cu Germanii, — pe când armata lui Cecina, 'ncolțită de Arminius și de Inguimer, pe o șosea strimă, 'n mijlocul mlaștinilor și al pădurilor, se credea destinată a avea aceeași soartă ca a lui Varus, — înălțându-se mai presus de slăbiciunile sexului ei, îndeplini datoriile unui general ; că femeea care se puse la capul podului de peste Rin, pe care fugari terorizați voia să-l strice, și, prin vorbele și exemplul său, ridică curagiurile și 'mpedică o distrugere fatală pentru armată ¹⁾ ; că acea femeie, zic, tot atât de mare prin bărbăție ca și prin celelalte calități ale inimei, a cărei frunte nu s'a plecat nici odată din naintea pericolului, azi, se tîrăște 'n genuchii, implorând ertare de la gâdele său infam care o bate

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

ca pe o sclavă?... Ce vei zice când vei afla toate acestea? Vei plânge, dimpreună cu mine, — nu-î așa, venerată Antonio? — vei blestema pe acela care a adus-o 'n acea stare și vei lucra pentru a face ca supliciul ei să 'nceteze cât mai iute!..."

Induioșată, cu ochii plini de lacrimă, Antonia asculta 'n tăcere. Ea auzise, din fundul retragerii sale, că Agripina era rău tratată 'n exil, însă nu-î trecuse încă prin minte că rigorile 'ntrebuințate cu dinsa atinseseră acel grad de asprime. O luptă se 'ncinsese, deci, în sufletul venerabilei matrone. Dacă n'ar fi fost să se ia decât după pornirile inimii sale, ea se simțea gata să pue orice la cale pentru a face să 'nceteze niște torture a căror descriere o umplea de groază. Însă, afară de considerațiunile de milă și de afecțiune, ea avea dinaintea și pe cele de ordine politică, și, pe acestea, cu luciditatea ce-î da marea-î experiență, cu cunoștința ce poseda de firea lui Tiberiū, le vedea ridicându-se dinaintea-î ca o barieră greu de depășit. Ea simțea că, pentru a salva pe Agripina, trebuia, mai întâi, să dărime pe Sejan, și 'n contra acestuia tocmai socotea că n'avea încă arme 'ndestulătoare. Ea sta, prin urmare, pe gânduri, neștiind la ce să se hotărască, nici ce răspuns să dea Apicatei, care o ruga cu atâta căldură.

— "Vorbele tale 'mă sfișie inima, Apicato, — sfirși ea prin a zice, — și n'aș dori decât, cu sacrificiul propriei mele liniște, să pot scurta, măcar cu

un minut, caznele ce 'ndură scumpa noastră Agripina! Inșă mă 'ntreb iarăși cum să fac, ce fel să mă iaș pentru a scoate pe Tiberiū din orbirea 'n care se află. Cu ce să mă prezint dinainte-î pentru a-l lumina, pentru a-î dovedi infamia favoritului său?....“

— „Cuvîntul tău e destul! — răspunse Apicata fără ezitațiune.— O'ncredințare venită din parte-ți ajunge pentru a risipi orice 'ndoeli!...“

— „Necunoscătoare de ale lumii ce ești! — exclamă Antonia cu 'ntristare.— Dar cum poți tu să crezi că un om ca Tiberiū, care a văzut atâtea 'n viață-î, care trebuie să fie zilnic asediat de plîngerî și de denunțări de tot felul, se va lua după niște afirmări, ori de unde ar veni ele, pentru a lovi 'ntr'un servitor vechiū și iubit? Nu! aceasta e cu neputință! El are prea bună opiniune de omul său de 'ncredere pentru a-l sacrifica cu atâta 'nlesnire! Ar trebui, prin urmare, să avem ceva mai serios, să punem mîna pe dovezi mai pipăite 'nainte d'a 'ncerca un demers cu oarecare sorți de izbîndă!...“

— „Și ce? — replică Apicata, — cuvîntul unei femei ca tine, care și-a onorat văduvia printr'o lungă și neclintită austeritate, nu cîntărește nimic în ochii împăratului? Eu crez, din potrivă, că el va fi adînc impresionat de ceeace 'î vei spune și că, bănuitor cum e, nu va avea trebuință de mai mult pentru a vedea lucrurile sub adevărata lor formă. Scrie-î, — după cum e adevărat, — că Sejan con-

spiră dimpreună cu Senatul, că capiî armatei merg cu dînsul; că soldaţi cumpăraţi, ba chiar desrobiţi în serviciul palatului imperial fac parte din complot ¹⁾, şi vei vedea numai decît efectul vorbelor tale asupra-î! Insa, pentru numele zeilor nemuritori, hotărăşte-te mai iute! Gîndeşte-te că orice minut pierdut de noi e un pas înainte al vrăjmaşului asupra noastră, şi nu mai ezita, dacă voeşti să nu soseşti prea târziu şi să nu zădărniceşti fapta cea mai laudabilă a vieţii tale!... O ilustră şi venerată Antonio, 'nduplecă-te la rugăciunile credincioasei tale, care-ţi datoreşte deja multă recunoştinţă! dă sprijinul tău unor nobile victime! scapă-le de suferinţe, şi, dimpreună cu ele, scapă 'n acelaş timp tronul, scapă imperiul, scapă propria ta familie de pericolul ce le ameninţă!..."

Vorbind astfel, Apicata se aruncase la picioarele Antoniei, pe care le 'mbrăţişa cu căldură.

În mişcarea sa, ea lăsă să-î scape coşuleţul cu fusele ce ţinuse până atunci în mână; iar el, căzînd, se golise de tot ce se afla 'ntr'însul.

În acelaş timp,—o minune!—de subţ captuşaka-î de mătase, ce se desfăcuse, eşi o hârtie.

Era o scrisoare, — a lui Sejan, — aceeaşi pe care Livila o căutase cu atîta bătae de inimă, însă n'o mai găsise 'n locul unde o pusese.

Ce se 'ntimplase? cum se făcea ca acea scrisoare să fie acolo?

¹⁾ Vezi Iosif, *Antichităţi Judeice*.

Iată explicațiunea.

Cu mult înainte, amanta prefectului pretoriului venind să vadă pe maică-sa 'și schimbase, din greșală, coșulețul de lucru cu al acesteia, — perfect identic, — și, dimpreună cu dinsul, scrisoarea compromițătoare trecuse 'n posesiunea Antoniei, fără ca ea să știe despre dînsa.

Intimplarea providențială a cădereii coșulețului scosese acea scrisoare din locul unde era ascunsă, tocmai în momentul când era trebuință de o probă netăgăduită de necredința lui Sejan.

Antonia, citind-o, rămase uimită de 'ndrăzneala acestuia, de perversitatea lui, de cinismul cu care 'și desvăluia fundul inimei.

— „Acum pot să mă prezint dinaintea lui Tiberiū, — zise venerabila matronă, strîngînd scrisoarea; — am ce-î arăta pentru a-l face să mă creadă !...“

XXXVIII

Pe marea terață a palatului imperial din Caprea, pardosită cu un amestec prețios de marmoră de Etruria, 'mpărțită 'n compartimente elegante, și de marmoră africană, de un galben și roșu antic, Tiberiū, îmbrăcat în Sylvan, — cu o piele de capră pe după mijloc, o coroană de cipru pe cap, un cosor de aur într'o mână și un băț cu o pară de brad într'alta, — sta 'ntins pe un covor de Egipt, sub o perdea de mătase *ceruleană*, umflată de vîntul sereî ca o pînză de corabie.

Dinainte-î, se desfășura incomparabila priveliște a 'mprejurimilor. Marea azurie, pe primul plan. Apoi, insulele, — grădini plutitoare, — Pithecussa și Prochyta ¹⁾, desinând, pe limpezimea cerului, silueta liniilor lor armonioase. Dincolo de ele, promontoriul Miseneî, albăstrit de depărtare, și muntele Gaurus, verde de viile ce-l acopereau. Pe urmă

¹⁾ Azi insulele Ischia și Procida.

golful Crater ¹⁾, cu orașul Neapolis în fund, rătăcindu-și marginele, 'ntr'o curbă elegantă, până la Surrentum și la promontoriul Minervian ²⁾. Infine, Vezuviul, ridicând, pe d'asupra acestora, vârful său pe care nu se zărea încă panașul de fum ce-l înconjoară. La sud și la apus, spre Sicilia și spre Spania, iarăși marea, — imensă, — cutreerată de *trireme* și de *liburne* cu prora 'n formă de gît de lebădă ³⁾.

Terața pe care se afla 'mpăratul, cunoscută sub denumirea de *Saltul lui Tiberiū*, domina o prăpastie de patru sute de metri, formată de stîncă litoralului, tăiată vertical, ea cu cuțitul, și 'naintînd d'asupra mării. Ea era locul preferit unde, către seară, bătrînul Cesar venea să se așeze, atît pentru a se bucura de vederea fără pereche ce avea din acel punct, cît și pentru a asista, — câte o dată, — la supliciul victimelor sale, asvîrlite 'n abis, și, dacă nu mureau numai decît, căzînd, ucise de marinari așezați în josul stîncelor și 'narmați spre acest sfîrșit cu lopeți și cu cîrlige ⁴⁾.

În sera aceea, — afară de Tiberiū, pe care l-am văzut în costumul ce adoptase, și care-î era drag din cauză că, Sylvan fiind spaima femeilor, i se părea că, 'mbrăcându-se ca dinsul, ar putea să in-

¹⁾ Azi golful Neapole.

²⁾ Azi capul Campanella.

³⁾ Vezi Depping, *Description de Caprée*.

⁴⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

spire aceleași temeri, — mai se aflaū pe terață intimii săi, tovarășii săi, de petreceri: Cesonius Priscus, intendentul plăcerilor, preschimbat în egipan, cu coarne de țap și cu coada 'ncovrigată; Curtius Atticus, cinocefal obscen, umblând d'abușile pentru a lăsa să se vază calositățile sale de un roșu hidos; Zenon, retorul, și Seleucus, gramaticul, ambii transformați în Silenî burtoși, cu lungi bărbî fără mustăți și cu attributele caracteristice legate de git. Ei stăū de vorbă, rizînd și schimbînd glume, pe cînd slave tinere, de o rară frumusețe, 'n pielea goală ¹⁾, le serveaū vinuri și bîuturi răcoroase 'n *patere* și 'n *ciatose* de aur, împodobite cu pietre scumpe.

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

XXXIX

De la așezarea sa 'n retragerea ce-și alesese, urmașul lui August ducea o viață numai de sensua-lități și de excese.

Încă din tinerețe, de pe când comanda armatele 'n Germania și 'n Galia, el arătase multă aplecare pentru desfriū, — pentru vin și pentru femei mai cu seamă, — ceeace dase adesea ocaziune soldaților să facă jocuri de cuvinte asupra-î și să-l numească *Biberius*, în loc de *Tiberius*, *Caldius*, în loc de *Clau-dius*, *Mero*, în loc de *Nero*; — totuși, dificultățile prin care trecuse 'l siliseră să se stăpânească, să disimuleze, să-și satisfacă 'n taină saū să ție 'n re-zervă pornirile naturei sale.

De când se găsea 'n scumpul său refugiū însă, scăpat de ochii supărători și așa de tare apărat prin pozițiunea insulei sale, încât nimeni nu putea pă-trunde 'ntr'însa decât prin două puncte, și acelea strașnic de bine păzite și de un acces grozav de di-ficil, el găsisese de prisos să se mai reție și dase dru-mul liber pornirilor sale rușinoase.

Inconjurat de câțiva stricați, ce adusesese cu din-

sul ca să-î ție de urit, el hotărîse să nu mai părăsească acel loc, în care găsea libertate și securitate pentru vițiile sale.

El își făcuse, decî, pregătirile pentru o lungă ședere 'ntr'însul; reparase vilele construite de August, de pe vremea cînd acesta venise să locuiască acolo; zidise altele noi, — douësprezece la număr, după numărul celor douësprezece mari divinități, — pentru ca tovarășii săi să aibă unde șede; 'nființase, 'n palatul său, săli speciale, — acele faimoase *camere*, 'n număr de o sută, — cu desemnuri și cu statui, reprezentînd scenele și figurile cele mai lascive, cu despărțituri garnisite cu cărțile celebrei pornografe Elefantis, spre a se putea consulta 'n orice minut pozițiile și atitudinile ce ea recomanda, cu aziluri consfințite Venerei, unde tineri de ambele sexe se prostituau sub ochii lui ¹⁾, cu adăpoaste destinate voluptăților celor mai rafinate, practicelor celor mai monstruoase.

Fiindcă nimeni nu putea pătrunde pînă la el, afară de intimii săi, el își uitase chiar demnitatea rangului, părăsise costumul tradițional pentru a adopta pe un altul, — pe acela 'n care l'am văzut, — mai conform cu gusturile sale și cu mediul în care trăea.

Afacerile publice din această cauză nu-l mai interesau decît foarte puțin.

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

În timpul șederii sale 'n Capreea, el nu se mai gîndi să completeze decuriile de cavaleri, nu mai schimbă tribunii militari, nici guvernatorii de provincii, lăsă mai mulți ani Spania și Siria fără proconsuli, permise Parților să pue mîna pe Armenia și Sarmatilor să cotopească Mesia, nu 'mpiedică pe Germani să devasteze Galia, — indiferent la rușinea și pericolul ce rezulta din toate acestea pentru imperiū ¹⁾.

Singurul lucru care 'l îngrijii 'n mod serios fu numai siguranța sa personală.

În această privință, el fu pururea de o neadormită vigilență. De aceea, orice vorbă, orice șoaptă, orice denunțare, oricât de vagă și de neverisimilă ar fi fost, găsea 'ntr'însul un auditor atent, un judecător nemilostiv, gata să lovească, 'ndată ce se refereau la fapte care ar fi putut constitui o amenințare saū o primejdie pentru dînsul.

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

XL

În momentul când începe scena ce are să urmeze, o discuțiune se 'ncinsese 'ntre cei două Silenî, vecinic în rivalitate, din cauza preocupării ce fiecare avea de a vorbi 'n placul lui Tiberiû, fără a ști, — sërmanii! — că mai târziu, amînduoî trebuia să plătească foarte scump, — unul prin exil, altul prin moarte, — teribila onoare de a se fi bucurat de intimitatea unui asemenea om ¹⁾.

— „Acellius Sabinus e, fără 'ndoială, un distins scriitor, un poet de talent și de bun gust, — zicea Zenon, cu o afectațiune de vorbă ce, la el, devenise o a doua natură. — Dacă 'n poema lui, în care, după cum știți, ciuperca, becligul, stridia și cocoșarul se ceartă pentru 'ntăiul rang, nu s'ar găsi decât versuri ca acestea :

Mesele cele mai bune sunt cele unde constăți

Că sunt mai multe bucate decât oaspeți invitați,

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiû*.

și tot ar fi de ajuns ca să se justifice generoasa gratificare de două sute de mii de sesterțe cu care Cesar a răsplătit opera lui, în semn de mulțumire! Inșă, afară de acestea, mai sunt și altele, tot atât de bine turnate. De exemplu, această apostrofă ce stridia adresează lui Galicus Apicius, marele gastronom, care cheltui o avere 'mpărătească cu plăcerile mesei și se otrăvi, socotindu-se sărac lipit, când nu-î mai rămase decât cinci milioane de sesterțe ¹⁾:

*Esti prea mănăcișos, amice ; moderează-ți lăcomia :
Ea nu trebuie să 'ntreacă în mărime farfuria !*

Sau aceste aforisme ce găsim în gura ciupercii, pentru a se accentua și mai bine superioritatea unui bun prânz asupra oricărei alte voluptăți, chiar a amorului :

*Cu amorul se întâmplă ca și cu fructele acre :
El îți strepezește dinții în afecțiunii... cam macre ;
Și mai are și aceasta de deosebit, ca plac,
Că îți face, câte odată, adineci găuri prin stomac !*

Ai? ce ziceți? Nu-î așa că ideea e adevărată și expresiunea nu se poate mai bine aleasă? Despre mine, sunt cu totul de opiniunea autorului, și aduc laudele mele lui Cesar care a știut să apretuiască după cum merită o asemenea lucrare!..."

— »Cesar a știut ce-a făcut! — întrerupse Se-

¹⁾ Aproape un milion din moneda noastră.

leucus, uitându-se la tovarășul său cu milă ; — însă, tu, nu te gîndești decât la mîncare. Pe Joe! mai pune friu patimei tale nestăpinite, și, dacă te pricepi, vorbește-ne și de altceva decât de-ale bucătăriei !... »

— »Și despre ce ași vorbi care să-ți facă plăcere? — 'ntrebă Zenon, întorcându-se spre din-sul. — De femei? de băcți? de sensualități trezite, ce, la vîrsta ta, nu se mai pot gusta decât prin afrodisiace? »

— »Vorbește-ne, — răspunse Seleucus cu ironie, — de obiceiul nesuferit ce ai luat de a zice lucrurile cele mai simple pe un ton care face să se crează că casa se surpă pe cei ce te ascultă. Spune-ne ce dialect e acela 'n care te-ai deprins a te exprima cu atîta enfază ?... »

Zenon, lovit unde 'l durea, fiindcă acest defect îi fusese de multe ori reproșat chiar și de Tiberiu, măsură un moment cu ochii pe interlocutorul său, a cărui figură, subț barba deasă ce o acoperea, era plină de creșuri. Apoi, arătându-l cu mîna, printr'un gest de spaimă prefăcută, de un comic perfect, aruncă această exclamare care făcu pe toți să pufnească de ris :

— » *Vă! ce sbircituri! ai zice, cînd le vezi ce multe sunt, Că s'a produs pe figura-ți un cutremur de pămînt!*

— »Dar bine, străvechiule, — urmă el, văzînd succesul ce gluma sa avusese, — dacă 'ți plac așa

de mult tesele variate, de ce nu-mă zici să vorbesc și de știința falsă din care unii ca tine trag atâta folos? Ar fi, 'n adevăr, un interesant subiect de conversațiune de a se ști ce fel o seamă de ignoranți reușesc să treacă drept oameni învățați. Eu cunosc pe unul care, 'n această privință, dă 'nainte celor mai dibaci. Știind că amfitrionul lui, — căci, sërmanul! poartă ponosul de parazit, — are obicei, pentru a 'ncerca pe comesenii săi, să le pue, la masă, 'ntrebări de prin cărțile ce citește, șarlatanul nostru se ia bine cu slugile și află de la ele, pe furiș, ce autori stăpinul lor a consultat în ziua aceea. Cu chipul acesta, el are timpul să se prepare, și, când momentul sosește, uimește pe toți prin erudițiunea sa mincinoasă ¹⁾.

Lovitura era simțitoare, căci tocmai despre acest lucru Seleucus era 'n ascuns acuzat de tovarășii săi, geloși de răspunsurile totdeauna juste, ce el da la 'ntrebările lui Tiberiū. Bătrânul gramatic se simți adînc ofensat.

— „Minți, cimpoiū răsufat!“ — îi strigă el cu indignare.

— „Minți tu, piele de babă! — ripostă Zenon triumfător. — Și când te gîndești că asemenea momii aū pretențiunea să facă pe frumoșii, și, deși neputincioși, nu 'ncetează de a se lăuda cu isprăvile lor pe lîngă fete, fără voe, 'ți vin în minte versurile poetului :

¹⁾ Vezî Suetone, Tiberiū.

*Când te-ai vorbind de fete, o bătrânule urît,
Par'că simț o rigăială ce mi se sue pe gît !...»*

Toți, până și Tiberiū făcură haz. Seleucus, lovit a doua oară, și mai dureros încă decât întâiași dată, de oarece avea slăbiciunea senilă de a se crede nerezistibil în amor, își perdu cu totul cum-pătul și 'ncepu să divage :

— „Vorbește pentru tine, ochiū de câine ce ești! — protestă el cu animație. — Despre mine, vîrsta nu mi-a știrbit încă simțurile! Sunt naturi căror Venerea acordă protecțiunea sa până la marginile vieții, și cū mă prenumăr printre acelea !.... Inșă nu sunt singurul, — adaoșe el, aruncând o privire spre Tiberiū, — căci mă cunosc și pe alții care se bucură de acelaș privilegiū... Da ! măi lesne ai înnumăra valurile mării și fulgii de zăpadă din țara Cimerienilor decât succesele mele pe această cale! Din ziua în care am eșit din copilărie pentru a trece 'n rîndul adolescenților, amorul m'a prins în lațurile sale și nu măi m'a slăbit până 'n ziua de azi. Dorințele mele se succed fără întrerupere. Prima nu s'a sfîrșit încă bine, când a doua 'ncepe, adevărate capete ale hidrei din Lerna, măi tenace decât ale monstrului, care mereū se recompun și 'mpotriva căror ajutorul lui Iolas rămâne nepu-tincios ! ¹⁾»

Un hohot de rîs fu 'ntîmpinarea lui Zenon la

¹⁾ Vezi Lucian, *Dialoguri*.

aceste exagerațiuni. El se pregătea să-î răspundă, ca păn'aci, 'n bătae de joc, când glasul lui Tiberiū se auzi. Atunci toți tăcură ca să asculte ceeace stăpînul lumii voea să zică.

— »Seleucus are 'n parte dreptate! — declară el serios. — Sunt organizațiuni căror natura le-a dat să conserve, și peste marginile obicînuite ale vieței, facultatea de a gusta din plăcerile și din binefacerile amorului. Tăria lor provine, fără 'ndoială, dintr'o bună conformațiune; dar ea vine și din exercițiul regulat al simțurilor, ce nu trebuie să lăsăm nici odată să adoarmă cu desăvîrșire. Astfel, eū m'am silit totdeauna să rezist oboselilor, și d'aceea mă vedeți viguros și dispus a lupta încă multă vreme pe un tărîm unde alții, la etatea mea, 'și aruncă armele și se dau drept învinși!... O amicii mei, — adaoase el, într'un acces de lirism erotic, ce lipsa de jenă ce domnea 'n acel loc îl făcea natural, — viața e prin ea însăși nespūs de tristă, și, de n'am avea voluptatea care s'o mai înveselească, ni s'ar părea cu totul nesuferită. Voluptatea e, prin urmare, scopul vieții! Ea ne 'mpodobește traiul, ea ni-l face plăcut! Să ne 'nchinăm, deci, dinaintea acestei divinități și să-î plătim fără murmur tributul nostru! Cu chipul acesta numai putem merita numirea de ființe superioare ce ni se cuvine!... În ceeace mă privește, aspectul voluptății mă fermecă și mă 'ncântă sub orice formă mi s'ar înfățișa. Când staū în camera mea de culcare și 'mi

arunc ochii pe tabloul lui Parrhasius ce o deco-rează,—pe acel capo-d'operă admirabil ce mi-a fost lăsat prin testament cu clauza că, dacă subiectul mi-ar displace, ca prea rușinos, să primesc un milion de sesterțe 'n locu-î, dar pe care l-aș fi preferit comorilor celor mai nesecate, — par'că 'nțeleg și mai bine suverana putere a voluptății ca leac la mizeriile vieții! Iată pe Meleagru, tinerul eroi care și-a propus și a izbutit să scape țara sa de mistrețul ce o divinitate dușmană trimisese ca s'o pustieze... Parrhasius l-a reprezentat în momentul când monstrul a fost doborât și capul lui tăiat. Meleagru, obosit de luptă, s'a despărțit de tovarășii săi, și, ca să se odihnească, s'a retras într'o rariște a pădurei, urmat numai de Atalanta, curagioasa vinătoare, care-i dase ajutorul său. Ambii sunt tineri, frumoși, plini de ardoare. Ei stau întinși pe un pat de verdeață și se iubesc. Atalanta n'a reușit, totuși, să potolească patima amantului său. Atunci, într'un avint de abnegare supra-umană, ea 'și oferă gura mîngâierilor lui, iar el pare a renaște sub spasmul de voluptate ce acel sacrificiu provoacă ¹⁾... Artificiul Atalantei e, 'n adevăr, sublim,—urmă Tiberiū, cu acel cinism în obscenitate ce făcuse chiar pe intinși să-l stigmatizeze cu numele de *Capri-neanul*,—și am avut adeseaori ocazia să-i constat superioritatea asupra oricăreia alte sensualități. Toate invențiunile prepușilor la plăcerile mele,—

1) Vezi Suetone, *Tiberiū*.

sălile de ședințe, unde grupuri de fete 'și oferă dinainte-mă prinoasele lor, strâns îmbrățișate de tineri, care formează cu ele un întreit lanț de cărnuri palpitânde ¹⁾), *spintriele*, care 'mă înfățișează 'n orice moment rafinamentele cele mai variate ale vișiu-lui ²⁾), — nu mă interesează, nici mă mulțumesc ca *peștișorii* mei, acei dragi copilași, învățați încă din fașă a se svircoli și a se juca 'mprejurul meu, — când mă aflu 'n bae, — și ale căror guri fără dinți mă mușcă și mă gidelă 'ncetișor, întocmai după cum făcea Atalanta amantului său ³⁾)... E adevărat, — reluă el, suspinând, după o mică pauză, — că nici dinșii nu mă satisfac pe deplin! Darurile cele mai divine ale voluptății aū pentru mine un defect capital: ele 'și perd din farmecul lor prin înlesnirea prea mare ce am de a mi le procura!... Ah! dac'aș întilni 'mpotriviri! dacă, pentru a le culege, mâna-mă ar fi nevoită să se strecoare prin mănunchiuri de spină! ce preț n'ar dobîndi ele, 'n ochii mei, prin acele obstacole cemi s'ar opune! Inșă, nu! Destinul nostru, al celor care dispunem de soarta lumii, e de a nu găsi nicăiri rezistențe, și această izbindă fără luptă omoară plăcerile noastre, chiar cele mai legitime!... O singură dată am avut să 'ntimpin greutăți din partea unei femei, și amintirea acelui caz izolat îmi umple încă inima de dorințe și nopțile de insomnii!... Vă

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

²⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

³⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

aduceți aminte de Mallonia, frumoasa și ilustră patriciană? Când o vėjuiți pentru 'ntăia oară, par'că simțiiți că se rupe ceva 'n mine. Ea era tipul ce visasem, idealul ce-mi formasem despre femei și ce nu 'ntilnisem niciodată până atunci nici chiar în Vipsania, prima-mi și iubita-mi soție. Grațiile Malloniei erau totuși apărate de o onestitate ireducibilă și de o mindrie de caracter care le făceau și mai seducătoare. În zadar cătaiți, prin tot felul de promisiuni, să obțiiți favorurile ei; în zadar, vėjând că nu cedează, recurseiți la forță, puseiți s'o aducă dinainte-mi, încercaiți s'o 'nving prin amenințări: ea nu voi să asculte de nimic. După ce, pentru a o domoli, o dăduiți pe mâna delatorilor, deși 'n timpul acuzațiunei îi oferiiți de mai multe ori mijlocul să scape, 'ntrebând'o dacă se căește, ea refuză și atunci să se supue, și, părăsind tribunalul, fără să-mi răspunză, se duse acasă la dinsa, unde se omori pentru a scăpa de mine ¹⁾!... Iată singurul obstacol serios ce am întilnit în viața-mi. După cum vă spusetiți, amintirea lui mă urmărește încă; el mi-a lăsat în suflet o rană nevindecată!..."

Vorbind astfel, Tiberiți plecă capul și rămase nemiscat, absorbit în gindurile sale.

De odată însă, el tresări și se ridică, cu repezițiune, la auzul unui glas necunoscut ce răsună la spatele lui.

Pe marginea teraței, în adevăr, tocmai în partea

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiți*.

unde stânca abruptă forma abis, un nou personagiū se ivise.

Era un pescar, ținând în mână un chefal de o mărime extraordinară.

El prinsese acel pește, și, știind deprinderea 'm-përatului d'a veni, către seară, să se așeze 'n locul său preferit, crezuse că-i va face plăcere și va primi o bună răsplată, de se va duce să i-l ofere el însuși.

Bietul om cătase, deci, să ajungă, până la dînsul; se urcase din piatră 'n piatră, agățându-se de cele mai mici asperități ale malului și reușise, cu mari greutăți și pericole, să atingă virful ripei.

Când fu 'n susul prăpăstiei, el întinse peștele spre Tiberiū, și, cu vocea-i rustică, 'i zise:

—„Salutare, Cesare! servul tău îți oferă acest dar al lui Neptun, scos chiar acum din adîncimile mării!...

Drept răspuns, împăratul intră 'ntr'o furie oarbă, nepotrivită cu firea lui rezervată și stăpînă pe ea însăși.

—„Cum ai îndrăznit, mizerabile, să te ridici pînă la mine?—îi strigă el, amenințându-l cu bățul ce avea 'n mână. — Opriți-l! arestați-l!... A! ai voit să arăți că te poți sui acolo unde nimeni alt n'a cutezat să pue piciorul, nici prin minte?... Ei bine! vei plăti scump îndrăzneala d'a fi avut o asemenea idee!... Și, mai întâi, pe unde ai venit? ce drum ai urmat?... Există vre-o cărare pe care se poate atinge culmea acestor înălțimi?... Dacă ții la

zilele tale, vorbește fără 'nconjur!... Ș'apoi, de cine mai ești însoțit, căci singur n'ai putut întreprinde o asemenea 'ncercare!... Cum se numesc tovarășii tăi? ce gânduri au și unde se ascund în acest moment?... Urcat-au prăpastia dimpreună cu tine să ai te așteaptă 'n josul stâncelor? Răspunde mai iute, dacă nu vrei ca moartea ce te adastă să fie spăimântătoare!... A! ai voit, zici, să-mi aduci acel pește plocon?... Minciuna e 'nvederată, căci pentru așa mic lucru nu se expune nimeni la așa mari pericole! Altul a trebuit, prin urmare, să fie scopul tău!... Încă odată, care era el?... Așa? refuzi de a răspunde? Așteaptă! ai să primești ceea ce ți se cuvine!...“

Atunci, întorcându-se spre intimitățile sale, care alergaseră la glasul stăpînului lor și 'nconjuraseră pe pescar:

— „Puneți-l jos! — ordonă el, — și, cu peștele ce a adus, frecați-l pe obraz până se va hotărî să vorbească! Aceasta va fi, de ocamdată, răsplata ce merită!“

Înhățat, trinit la pămînt, menținut acolo cu putere de opt brațe, ce se 'ntinseră spre dinsul, nenorocitul pescar, cu toate protestările lui de nevinovăție, fu supus la supliciu îngrozitor de a-și simți figura sfișiată de părțile osoase ale peștelui, și, fiindcă 'n naivitatea lui, i se părea că, chiar așa, a scăpat prea eftin și se felicita că nu oferise Cesarului și un stacoj enorm ce prinsese cu aceeași oca-

ziune, Tiberiū porunci să-î scoată crustaceul din traistă și să-î frece obrazul cu el până nu va mai rămâne carne pe dînsul ¹⁾).

Tocmai într'un tîrziū, cînd pacientul, scîldat în sînge, desfigurat, oribil de vîzut, rămăsese fără simțire, nemilostivul bătrîn se decise să-î dea pace, însă nici atunci nu-l ertă cu desăvîrșire, ci puse să-l arunce 'n prăpastie „ca să cunoască, — zise el, — dacă e tot așa de comod de a scobori ca de a urca acele stînci“.

Dar soarele, declinînd, își muiase, 'n timpul acesta, discul în valurile de purpură și de aur ale mării. La răsărit, munții, luminați de focurile-î oblice, se acopereau cu nuanțele cele mai variate, pe cînd catena Apeninilor ²⁾, colinele Samniului și Vezuviul se detașau, cu vigoare, pe un fund de un albastru deschis. Puțin după aceasta, toate 'nălțimile litoralului se colorară cu roșu, apoi cu trandafiriū, apoi cu nuanțe de aur, de o dulceață și de o transparență admirabile. Aurul se șterse și el cu 'ncetul, preschimbîndu-se, gradat și pe nesimțite, 'ntr'un alb azuriū. Pe urmă, azuriul se topi la rîndu-î și dispăru de pe firmament în momentul cînd ultimele raze se afundaū în ape. Noaptea 'și întin-sese stăpînirea pe natură.

La un semnal, sclavi tineri, îmbrăcați în costume

¹⁾ Vezi Suetone, *Tiberiū*.

²⁾ Vezi l'abbé Chevalier, *Naples, le Vésuve, Pompei*.

bogate, sosiră, purtând unelte de luminat, — lămpi, candelabre, *lucerne*.

Pe un *discus* de aur, lucrat cu pietre scumpe, unul din ei ținea un pachet voluminos.

Era corespondența 'mpăratului, ce un serviciu special îi aducea 'n fiecare seară.

Tiberiū, liniștit ca și când nimic neobiceinuit nu s'ar fi petrecut, luă pachetul, îl desfăcu, percurse din ochi diferitele bucăți ce-l compunea.

„ — Ce-î aceasta ? — exclamă el de-odată, oprindu-și privirea pe un sulisor de papirus, a cărui inscripțiune păru că-î este cunoscută. — O scrisoare de la buna mea cumnată, venerabila Antonia ! Ce-o fi putând să-mi spue ? De sigur, ceva foarte interesant, de vreme ce-și dă osteneala să-mi scrie cu propria sa mână !... Imi rezerv de a lua cunoștință mai târziu de ceeace-mi comunică ! — adaose el, virind sulisorul subt pelea de capră ce-l acoperea. — De ocamdată, să mergem la masă, căci cina ne așteaptă !... ”

XLI

Pe 'nălțimile Quirinalului, dincolo de vechiul zid al lui Serviū Tulliū și al Tarquinilor, lagărul Pretorienilor ocupa, chiar la marginea Romei, între *Via Nomentana* și *Via Collatina*, o suprafață pătrată de o mare 'ntindere. Intocmit după forma obicinuită ce se da unor asemenea construcțiuni, înconjurat de un șanț adinc, la spatele căruia, 'n interior, se ridica o a doua întăritură de pământ,— ea însăși apărută printr'un ocol de țeruși,—el se zărea, de departe 'ntr'o solidă simetrie, cu corturile-î, cu steagurile-î, cu fascele-î de arme, cu cli-nele-î de brazdă verde, cu ulițele-î populate de cai și de oameni, cu balistele-î și catapultele-î ce se desinau pe cer ca niște negre schele.

În partea de sus, un cort imens, cu totul roșu, încoronat cu flamule, arăta locul unde șeful suprem venea să se adăpostească.

În dimineața aceea, Sejan, care dormise 'n oraș, se 'ndrepta spre lagărul Pretorienilor, unde o vagă

presimțire 'l împingea, ca spre locul ce-î oferea mai multă siguranță decât oricare altul. El avea să asiste, afară de aceasta, la o revistă a trupelor, de mult proiectată, și se grăbea ca să ajungă la vreme spre a fi față la 'ntocmirea rîndurilor în fruntea căror voea să se pue.

În *carruca* sa, cu dricul înalt, împodobit cu ornamente de aur, de argint și de fildeș și atîrnat pe patru roate cu spițele date la strungă, prefectul pretoriului trecu prin Alta-Semita 'n fuga cailor săi albi, ce un vizitiu mîna de pe jos. El lăsă, pe stînga, grădinele lui Salustiū, unde Octomvrie 'ncepuse deja să decoreze frunzișul cu splendorile-î tomnatice, aruncă o privire pe frizele de aur ale palatului, în care se adăpostea scumpa sa Atilia, și, după ce străbătu Cîmpul Scelerat, unde se 'ngropaū, de vii, vestalele ce 'și călcaseră jurămîntul de virginitate, eși pe poarta Colina, și, pe subt vechiul zid al cetății, se 'ndreptă spre tabăra ce se zărea, la două miluri de acolo ¹⁾, clocotind în aburii dimineții.

De departe, ea apărea 'ntr'un amestec nedescriptibil, pe care ochiul rătăcea, fără să știe unde să se oprească.

Caî, cu pîrul lucios, legați de parî bătuți în pămînt, așteptaū, rinchezând, harnașamentele lor, ce servitori de armată, *stratori*, curățeau, cu 'ngrijire, la câțiva pași de acolo; *decurioni*, abia sculați din

¹⁾ Milul roman, după Canina, măsura 1.482 metri, 75.

somn, puneau să 'ntinză, pe deasupra corturilor, mari piei de oaie, așternutul lor de noapte; soldați, încă ne'mbrăcați, își ascuțeau armele pe gresii sau încercau cămăși de război, cu 'mpletiturile de fer. Ici și colo, patrule străbăteau spațiurile libere cu străluciri de paveze, rătunde sau drept-unghiulare, pe când, împrejurul șanțurilor, luptători, pe jumătate goi, se exercitau deja, 'ntr'un avînt așa de furios, încât păreau că voesc să se extermine.

Sejan intră 'n tabără pe poarta *decumană*, cea mai apropiată, care făcea față orașului.

La vederea lui, *hastarii*, ocupați a-și așeza sulile 'n fasce, se opriră pentru a 'l lăsa să treacă. După aceștia, el fu salutat de infanteriști greu înarmați, *principes*, ce stau drept în tunicile lor acoperite cu plăci de metal sau cu inele 'ncirligate. Mai departe, *triarii*, vechi soldați, cu pelea aspră, 'narmați cu *pilum*, se aliniază și ei dinainte-i, la un semnal.

Prefectul pretoriului, care 'i cunoștea anume pe toți, adresă fiecăruia o laudă, o glumă, o 'ncurajare.

Cavaleria succeda acestor trupe. *Municipii* păzeau corturile, 'mpodobite, la intrare, cu steagul *cohortei* sau al *manipulei* ¹⁾. Infine, *veliti*, soldați tineri și sprinteni, cu coifuri de pele, *funditori*, înarmați cu prăști, și *sagitari*, cu arcuri de corn, deteră, la rîndul lor, onorurile militare șefului lor ce trecea prin față-le.

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

Cu cât înainta, cu atât animația, 'n interiorul lagărului, devenea mai mare. *Decurii* de pezestrași și de călăreți, cu mersul ritmat, circulau pretutindeni. Dinaintea forului militar, unde un tribunal de piatră păstra stindardele, altarul zeilor și imaginea 'mpăratului, soldați și ofițeri de toate armele, se grămădeau deja 'mprejurul Cestorelui, în *hlamidă* roșie. *Auxiliarii*, proptiți într'un picior, suflau, cu cotul ridicat, în *litue* de alamă, 'n *buccine* de fer sau 'n goarne de corn de zimbru. Iei, *catafractarii*, în strimtele lor armuri, cu solzi de bronz, de aur sau de argint, își încălecau caii, acoperiți și dinșii, de la bot până la picioare, cu o armură identică, care-i făcea să semene a crocodili gigantiți; colo, săgetători arabi despedeau pe ai lor, — frumoase și nervoase dobitoace, — pe când, mai departe, libienii loveau, ca să se scoale, 'n cămile, care se ridicau încet, legănând capetele lor osoase, enigmatice și aproape desprețuitoare; aiurea, sclavi tineri, mai toți asiatici, își făceau de lucru 'mprejurul *balistelor*, ușor îmbrăcați în vestminte subțiri, cu mânecile largi, fără cingătoare, ce lăsa să se zărească nudități de șale provocatoare, la care se uita lung *loricarii* cu armura formată din curele 'mpletite¹⁾.

Însă dezordinea era mare mai cu seamă 'n cartierul șefilor, cărora se tolerau lucruri nepermise 'n taberile celelalte. Femei, gătite ca pentru serbare, se vedeau stând dinaintea corturilor ofițerilor.

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

Unele din ele, zdrobite de oboseală, moțăeau, căscau sau întindeau din brațele lor goale, cu subțioarele fără păr; altele, mai tari, continuând petrecerea de cu noaptea, procesionau încă, pe umeri, cu vreun *psalterion*, pe care 'l făceau să vibreze printr'un bețișor de os, *plectron*; altele jucau prin răspintii, pe dinaintea baracelor militare, văpsite cu roșu și galben, unde fasce de sulii și de topoare luceau deja la soare.

Și atunci erau vedenii de cărnuri, albe sau brune, prin deschizături de stofe ușoare, prin văluri străvezii; fulgere de inele și de brățări la mâini și la picioare de dănțuitoare; melodii de *sambuce*, cu coardele de sirmă, sau de *cicute*, soiū de naiuri, atinse de buze calde, păstrând încă mirosul săruturilor din timpul nopții!

Multe din acele femei erau ocupate a 'și peptăna părul, a 'și împleti coadele, sau a 'și 'mpodobi fruntea cu mici monede de argint găurite.

Mai toate avură pentru prefectul pretorinului, trecând în *carruca* sa scintectoare, surisuri mute, la care el fu nevoit să răspundă.

XLII

În goana cailor, sub cerul de un albastru profund, cavaleria, — frumoasă de văzut, cu *decurioni*-i în cap, cu lancea și cu arcul în mână, — se 'ndrepta spre lagărul Pretorienilor, într'o filfiire de steaguri, într'un tunet de strigăte și de tropote ce lua auzul. Escadroanele ce o compunea, *turmae*, erau numeroase, — mai mult de o sută, — fiecare de treizeci și doi de oameni, — câte opt pe fiecare rând, — și erau comandate de însuși Sejan, încoifat și 'mplătoșat, cu sabia scoasă, cu *hlamida*-i de purpură 'n vint. Ele veneau despre Esquilin și despre Viminal, unde evoluaseră, și se 'ntorceau în cantonamentele lor obicnuite. Fiecare aparținea vreunei nații tributare, sau aliate cu Roma, sau având drept de cetate, și curioșii puteau cu 'nlesnire să le recunoască. Afară de Italic, de Gal, de Cel, de Iberi, de Germani, de Bretoni, de Epiroți, de Macedonieni, erau acolo Doriani, Frigieni, Capadocieni, Armeni, Persi, Egipteni, Libieni, Numizi, Etio-

pieni, Sciți și Sarmați. Toate varietățile popoarelor cucerite se aflaū reprezentate prin îndrăzneți călăreți, musculatură vie a imperiului, ce 'i asiguraū tăria prin tăișul spadelor lor ¹⁾).

Dulcele soare de toamnă vërșă lumina-î veselă pe pinii și ciprii din câmpia romană, rumenind vi-lele, cu porticele cromate, ici și colo răspîndite. Razele-î însă aprindeau flacări pe acea mulțime de oameni și de cai în mișcare. *Hippotoxații* și *Celerii* scînteiau ca niște oglinzi, subt căscile și peptarele lor de aur. Sulițele *Contaților* aruncaū luciri de torțe aprinse. *Dimachii*, în loc de săbii și topoare, păreau că țin fulgere 'n mână. Dar, mai cu seamă, *Clibanarii* și *Catafractarii* luaū ochii prin armura lor făcută din solzi suprapuși. Ei purtau, afară de aceasta, colane de pietre scumpe, inele 'n degete și cercei în urechi, și semënaū, de departe, a mari reptile tăvălite.

În fruntea fiecărui escadron, *aeneatori* suflau în *litue*, lungi trîmbițe de bronz cu vîrful întors, producînd o sfișiere a aerului, o furie răsboinică ce făcea să tremure toate văile de prin prejur.

După cavalerie, venea infanteria, — trei legiuni de șase mii de oameni, — despărțite 'n *cohorte* de câte șase sute fiecare, ele înșile subțimpărțite 'n *manipule* de câte două sute. Soldații mergeau repede, și picioarele lor păreau mari foarfeci, ce s'ar

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

fi deschis și 'nchis pe din jos. Înainte, alergau stejarii; *centurioni* umblau pe d'alături, cu câte un curmeiș de viță 'n mână; steagurile, purtate de *signiferi*, filficeau, fiecare deosebit, după cohorta căreia aparținea; iar cei treizeci de tribuni ai celor trei legiuni își transmiteau ordinele de evoluțiune primite de la consuli ce urmau călări.

Și muzica, formidabilă, se umfla la răpăiala a-celor mii de oameni bătând pământul cu picioarele. Puțin câte puțin însă, sunetul asurzitor al *tubelor*, al goarnelor, al trîmbițelor, al *buccinelor* începu să descrească până se stinse cu desăvîrșire: oștirea sosise la intrarea lagărului. Ea se afundă 'ntr'insul întreagă, ne mai rămîind, afară 'n câmpie, decât pinii și ciprii, poleiți de soare, și vilele, cu porticele cromate, ici și colo răspîndite.

XLIII

Sejan descălicase.

Împrejurul lui, escadroanele se 'mprăstiau prin despărțiturile lor. Servitori de armată duceau caii rîncezînd spre arii așternute cu fîn. Alții, ajutau pe ofițeri să-și scoată armurile. *Hastarii* își așezau sulitele 'n fasce, pe cînd tovarășii de ai lor, *principes*, dau fuga spre piscine. Pavezile asvirlite pretutindenî zăceau pe jos ca niște băltace de apă limpede, iar chivererele, atîrnate dinaintea corturilor, luau înfățișarea de talere de metal puse 'n pari ¹⁾).

Deodată, un călăreț apăru, venind din oraș în fuga calului.

Era Sextus Paconianus, fost pretor, om îndrăzneț și periculos, amic al lui Sejan, pe care acesta 'l întrebuințase adesea 'n manoperile sale și care, din această cauză, cunoștea multe secrete ²⁾).

El părea preocupat, și, cum sosi, 'ntrebă de pre-

¹⁾ Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

²⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

fectul pretoriului, dinaintea căruia ceru să fie condus.

— „Sejane, — ’i strigă el, cum îl văzu, — ’ți aduc o veste ’nsemnată. Macron se află ’n Roma!“

— „Macron? — repetă Sejan, cu surprindere. — Atunci, el trebuie să fi sosit, acum, de curînd, în lipsa mea, căci, altfel, aş fi ştiut de venirea lui şi l-aş fi văzut deja!...“

— „Te ’nşeli! — răspunse Paconianus. — Macron a sosit de astă noapte. Dacă n’a dat încă ochi cu tine, e fiindcă presupun că evită de a te vedea...“

— „Şi pentru ce aceasta? — ’ntrebă Sejan, nedomirit. — Nu e el amicul şi credinciosul meu? n’are el acelaş interes ca lucrurile să meargă bine? Nu! Sexte, greşeşti! Macron n’a putut să mă vadă din cauză că o fi sosit prea târziu, o fi fost prea obosit, şi din cauză încă că am plecat prea de dimineată de acasă. Inşă, avem să desluşim numai decât acest mister!...“

„Să-mi tragă trăsura!“ — ordonă el unui *decu-
rion*, ce trecea la câţiva paşi de acolo.

— „Un minut! — stăruie Paconianus. — Eu cred că ar fi mai bine, pentru orice ’mprejurare, să nu te grăbeşti a te duce ’nainte-î... Cine ştie!... Dacă el soseşte cu intenţiuni bune, după cum crezi, lasă-l să vie să te ’ntilnească ’n acest loc. Aci, cel puţin, eşti în siguranţă şi poţi aştepta orice eveniment fără temere!...“

Sejan stătu de se gîndi puţin. Inşă, ’nvins de ’ncre-

derea ce avea 'n Macron și nerăbdător de a afla cât mai iute știrile ce el aducea din Capreea; se luă tot după prima sa inspirațiune. El se urcă, deci, în *carruca* sa, ce trăsesse, aruncând aceste cuvinte lui Paconianus, care cerca încă să-l reție :

— „Azi, ești prea bănuitor, amice! Incalecă și mă urmează! In curind avem să asistăm la fapte 'nsemnate, care aū să schimbe fața lucrurilor!....“

Și, făcând un semn vizitiului său, care conducea de pe jos atelagiul său de patru cai albi, porni 'n fuga mare spre Roma.

XLIV

Temerile lui Sextus Paconianus nu erau lipsite de temeiu. Sejan el însuși, deși, 'n aparență, așa de 'ncrezător, le 'mpărtășea 'n ascuns, și nu fără cuvint.

De câtva timp, în adevăr, el simțise că ceva ne-
obiceiuit se petrecea 'mprejurul său. Fără a-î ma-
nifesta vre-o nemulțumire fățișă, Tiberiū nu mai era
acelaș cu dînsul. În scrisorile ce urma a-î trimite,
el se arăta, acum, aci de o severitate excesivă, do-
jenindu-l pentru lucruri de nimic, aci de o bună-
voință prefăcută, adresându-î laude ce se vedeau
că nu pornesc din inimă. Această schimbare 'n-
grijise oarecum pe un om ca prefectul pretoriului,
cu conștiința așa de 'ncărcată. Spre culmea neli-
niște-î, el constată încă la stăpinul său o dragoste
nejustificată pentru Caiu, cel mai mic fiu al lui
Germanicus, acelaș care scăpase, după cum am
spus, ca prin minune, de soarta fraților săi, și care
trebuea să domnească, mai târziu, sub numele de

Caligula. Bătrânul împărat își făcea, de la o vreme, un fel de plăcere de a grămădi toate favorurile sale pe capul acestui nevirstnic. El îl chemă la Capreea, 'l autoriză, scutindu-l de formalitățile obicinuite, să lepede, 'n aceeași zi, roba pretextă pentru a lua pe cea virilă, — ceeace 'l făcea 'ndată apt pentru serviciile publice, — 'l numi mare pontefice, apoi, augur, în locul fratelui său Drusus, îl acoperi de laude 'n fața tuturilor, păru a 'l desemna deja drept succesorul său la imperiū ¹⁾. În acelaș timp, el disgrăția pe câțiva amici ai lui Sejan, și, lucru și mai semnificativ, ertă de pedeapsă pe un vrăjmaș al acestuia, acuzat de planuri criminale 'mpotriva-î, oprind, totdeodată, ca pe viitor, să se mai sacrifice unui om.

În fața acestor acte de ostilitate, prefectul pretoriului se simți serios amenințat. El avea 'n mână cele zece cohorte de pretorienî ce, altădată, prin dibăcia-î prevăzătoare, determinase pe Tiberiū să 'ntrunească 'ntr'un singur lagăr, la Roma, și să pue sub comanda sa. Cu aceste forțe, el ar fi putut să schimbe fața lucrurilor, și chiar proiectul unei răsturnări, prin revoltă, 'ncolți 'n mintea lui. Din nenorocire pentru dînsul, el nu știu să lucreze la timp, ezită de a o lua 'naintea și dete, astfel, timp stăpînului său să se prepare, prin agenții săi, să-î sdruncine partidul, să atragă 'n partea sa poporul,

¹⁾ Vezi V. Duruy, *Op. cit.*

să câştige pe senatorii ce-î erau mai devotaţi ¹⁾. Mai mult decât atât, el făcu încă greşala de a trimite la Capreea pe Macron, ajutorul său, om în care avea toată 'ncrederea şi pe care 'mpăratul ceruse să-l vadă sub cuvînt de a-l însărcina cu scrisorile ce confereaŭ lui Sejan puterea tribuniţiană, după care el umbla de atîta timp şi care l-ar fi făcut stăpîn pe situaţiune. În realitate, însă, vicleanul bătrîn voea să-'şi asigure, prin daruri şi promisiuni, concursul unui şef aşa de influent, şi, dimpreună cu al lui, pe al întregii garde pretoriene.

Cînd se convinse că Macron îi e cu totul devotat, el îl porni 'napoi, la Roma, cu ordin să execute instrucţiunile sale, să lovească fără cruţare.

Loc-ţiitorul lui Sejan sosise, noaptea, pe ascuns, şi se ferise de a da ochi cu şeful său pentru a avea timp să prepare, 'n taină, ceeace meditase 'n timpul drumului. El voea să lucreze fără zăbavă, şi, de aceea, cum puse piciorul în Roma, se duse de 'ntilni pe consulul Regulus şi pe comandantul gardelor nocturne, căror le arătă 'mputernicirile sale, le promise răsplăţi însemnate dacă 'l vor ajuta 'n întreprinderea ce proiecta. Ei primiră 'ndată, fără şovăire. Atunci, câte-şi trei se chibzuiră, 'şi 'mpărţiră rolurile, regulară măsurile de luat, deciseră să aresteze pe prefectul pretoriului, chiar a doua zi, pentru a 'l surprinde şi a nu 'i da, astfel, timpul să scape.

¹⁾ Vezi V. Duruy, *Op. cit.*

Acesta, neștiind nimic de cele ce se petreceau, întrebuința, după cum am văzut, dimineața zilei hotărîte pentru pierderea sa, scoțînd garda la câmp ca să manevreze. El fu 'nștiințat, precum am spus, tocmai într'un târziu, de venirea lui Macron, și porni 'ndată să 'l 'ntilnească, cu toate observațiile ce i se făcură de a se 'ncredința mai întăi de intențiunile lui. Pe drum numai, când avu timp să se gîndească mai de aproape, poveștile lui Pacionianus îi veniră 'n minte și i se părură pline de 'nțelepciune. Un urît presimțimînt, afară de aceasta, 'l urmărea de cu noaptea, de când se sculase, și 'l îndemna la prudență. Cu toate acestea, astfel voea soarta lui să nu dea nici-o ascultare acestor prevestiri. El își zicea că ar fi o rușine d'a se da 'napoi, acum, mai cu seamă, după ce se arătase așa de 'ncrezător. Ș'apoi, pentru ce s'ar teme? 'și repeta el. Macron era prietenul său, confidentul său, creatura sa! El n'avea, prin urmare, nici un interes să-i voească răul. Din potrivă, devotamentul lui i se părea așa de ne 'ndoios, încât ar fi presupus orice afară de o trădare din parte-î.

El își continuă, deci, drumul, făcîndu-și singur curagiu, cătînd să gonească, prin raționamente, relele presimțiri ce 'l așediau.

În Argiletum, prin dreptul Comițiului, el se 'ntilni, deodată, pept 'n pept, pentru a zice astfel, cu Macron, care, 'n capul unei trupe numeroase, se 'ndrepta spre Curia romană.

Cum se văzură, ambii prietenî alergară unul spre altul și se 'mbrățișară.

— »Bine ai venit, Macrone!«

— »Bine te-am găsit, Sejane! Doream să te văz, și, aflând că ești în tabără, tocmai mă pregăteam să viū să te 'ntilnesc!«

— »De când ești în Roma?«

— »Am sosit astă noapte, târziū. Eram așa de obosit, încât 'mă-a fost cu neputință să es din casă până la ziuă...«

— »Ai noutăți de la 'mpăratul pentru mine?«

— »Am și încă foarte bune. El îți conferă puterea tribunițiană«.

— »Unde sunt scrisorile-î în această privință? Dă-mi-le mai iute!...«

— »Ele sunt adresate Senatului și nu le pot remite decât lui. Să mergem, deci, la Senat! De altmintrelea, am prevenit, încă de dimineață, pe Consul să 'l convoace spre acest sfîrșit, și crez că el trebue să se fi adunat și să ne aștepte...«

Un nour ușor trecu pe fruntea lui Sejan la acest răspuns. Totuși, fie că n'avea încă vre-o bănuială serioasă, fie că era prea târziū ca să se mai dea 'napoi, el nu obiectă nimic, și, luând la braț pe locuitorul său, se 'ndreptă cu dinsul spre palatul Senatului, care se afla la câțiva pași de acolo.

XLV

Palatul Senatului, la epoca când se petreceau evenimentele ce povestim, se deschidea, la nordul Comițiului, — între Argiletum și Clivus Argintarius, — pe Forul lui Iuliū Cesar, din care cauză i se dase și numele de Curia Iulia. El fusese 'nceput, în timpul triumviratului, de Lepid, comandantul cavaleriei, și ocupa aproape acelaș loc pe care se ridica, odinioară, Curia Hostilia și, mai în urmă, Curia Sylla, distrusă, după cum se știe, de un incendiu, la moartea consulului Clodius. Terminat și 'mpodobit de August, acest edificiu se prezintă sub forma unei clădiri înalte, și era construit din cărămidă tencuită cu stuc. Grație rosturilor însă imitate pe tencuială, el părea format din blocuri de piatră. Un fronton triangular, așezat pe console de marmoră, 'i da o 'nfățișare simplă și 'n acelaș timp severă. Dinainte-î, un peron cu mai multe trepte domina o mare piață pe care se 'nălța statua călare a lui Porsena.

Interiorul Curiei era cu mult mai bogat și mai impuitor. Sala ședințelor, vast patulater de douăzeci și cinci de metri lungime, pe opt-spre-zece lărgime, era terminată printr'o absidă ocupată de statua Minervei, de proporțiuni colosale. Drept tavan, o boltă lucrată numai în aur, *auri fulgore decorata*, lua ochii prin strălucirea ornamentelor ei variate. D'a-lungul pereților, afară de două mari tablouri, dăruite de August și semnate unul de Nicias și celalt de Philochares, se vedeau, pe paveze 'n chip de console, busturile cetățenilor celor mai distinși, căror Senatul acordase această onoare. Mai departe, 'n mijlocul sălei, se ridica magnifica statuie a Victoriei, adusă, odinioară, din Tarentum și 'mpodobită cu trofee luate la cucerirea Egiptului, și, 'n fața ei, altarul pe care se ardeau mirodanii în cinstea zeilor superiori. Infine, 'n fund, pe plan înclinat, era așezată orchestra, cuprinzând scaunele Senatorilor, în număr de șase sute, toate de lemn lustruit.

Sejan, la braț cu Macron, trecu prin cele două săli, mai strimte, ce precedau, ca degajament, sala ședințelor, splendidă prin luxul simplu ce o decora, și, urmat de gloata adulătorilor, ce-i eșise 'nainte ca să 'l salute, pătrunse 'n această din urmă.

Sgomotul despre scrisorile lui Tiberiū se răspîndise, 'n adevăr, și fiecare ținea să se recomande favoritului, pentru a căpăta bunăvoința lui și favorurile ce ea atrăgea după dînsa.

La un ordin al Consulului, care prezida, Senatorii își luară locurile. Ei purtau, ca semn distinctiv al demnității lor, *toga pretextă*, bordată cu o lată bandă roșie, *laticlavul*, cusut cu ținte de aur, și 'ncălțăminte compusă din patru curele 'ncrucișate pe picior, cu o semi-lună 'n vîrf.

După ce tăcerea se stabili, Macron se sculă, și, adresându-se Adunărei, rosti aceste cuvinte:

— „Divinul Tiberiū, augustul meu stăpin, a cărui intimă cugetare e pururea 'ndreptată spre mărirea și prosperitatea Republicii și a poporului roman, mă 'nsărcinează să vă remit, Părinți Conscripti, acest mesagiū care cuprinde expresiunea voințelor sale. Convins că 'l veți primi cu respectul și solici-tudinea ce merită, iată 'l încredințez Consulului spre a vi 'l aduce la cunoștință și a face să i se dea urmare. Am zis...”

Vorbind astfel, el scoase din sin un sul de papius și 'l dete președintelui. Apoi, ca spre a arăta că misiunea sa era terminată, se 'ndreptă spre ușe și eși din sală. În realitate, el vocea să fie afară pentru a veghea ca măsurile ce ordonase să se execute 'ntocmai.

În timpul acesta, și 'nainte ca președintele să fi 'nceput citirea misivei ce i se 'nmânase, o mulțime de Senatori, și din cei mai de frunte, crezând, după cum li se spusese, că aveau să auză elogiul lui Sejan, antemergător al puterii tribunițiene ce i se acorda, 'și părăsiseră locurile, și, grămădiți împre-

jurul acestuia, se pregăteau să 'i facă ovațiuni la cele dintăi cuvinte favorabile. Așteptarea lor fu însă deșartă. În lunga sa scrisoare, celebră 'n analele istoriei ca model de compoziție echivocă și 'n-tortochiată, Tiberiū părea că 'și propusese să ostenească atențiunea auditorului, ținând'o 'n suspensiune. El începea printr'o afacere fără'nsemnătate, 'n cursul căreia găsea ocaziune să zică câteva cuvinte la adresa favoritului său. Pe urmă, pentru a nu lăsa să i se ghicească gândul, nici presimți concluziunea la care voea să ajungă, el părăsea acel subiect și trecea la altul, se 'ntindea câtva timp asupra-i și 'l da și pe acesta în lături spre a reveni la Sejan. Faptele prefectului pretoriului, în cele din urmă timpuri, îi dau ocaziunea să 'l judece, — nu însă cu ură, nici cu mânie ¹⁾. Puțin câte puțin însă, vicleanul bătrân devenea mai categoric. El amintea de scrisoarea surprinsă de venerabila Antonia și trimisă lui la Capreea, acuza pe câțiva membri ai Senatului, amici de ai lui Sejan și intrați, dimpreună cu dînsul, în conspirațiune contra sa și a familiei sale, și termina, deodată, printr'un brusc ordin de arestare.

E peste puțină a se descri impresiunea acestui sfîrșit neașteptat asupra celor de față. Sejan, la început mindru și sigur de el însuși, devenea din ce în ce mai îngrijat; cu cât Consulul înainta în citi-

¹⁾ Vezi V. Duruy, *Op. cit.*

rea sa. In curind, cerbicia-î, ce se silea încă să păstreze, spre a nu descuragia pe amicii săi, era 'nlocuită printr'o paloare mortală, pe minut ce trecea mai vizibilă. Ea se preschimbă 'ntr'o adevărată teroare când stăpînul său începu să vorbească de planurile lui, pe care le cunoştea, de proiectele lui, scrise, altădată, 'ntr'un moment de fatală neprevădere, şi trimise Livilei, amantei sale. Atunci, el se simţi pierdut fără nădejde de scăpare şi renunţă de a mai lupta. Nemişcat şi fără grai, cu ochii eşiţi din orbitele lor şi cu respiraţia agitată, el sta ca trăsnet, înainte chiar ca ordinul de a pune mîna pe el să fi sunat la urechile lui. In acelaşi timp, linguşitorii lui, acei care, mai adineaori, se pregăteau să 'l aplaude, surprinşi de ceeace auzeau, şi care se potriveau aşa de puţin cu ceeace aşteptaseră, se depărtau, unul câte unul, silindu-se să facă distanţa dintre ei şi dînsul cu atît mai mare, cu cît gîndul împăratului devenea mai lămurit. In scurtă vreme, nu mai rămăsese nimeni împrejurii; ba, spre a dovedi şi mai bine bazele caracterelor lor decăzute, aceiaşi care, cu puţin înainte, se onorau cu amicitia lui şi 'i solicitau protecţiunea, 'ncepură, fără nevoie, să 'l insulte. Ei îşi întrebuintau, acum, zelul spre a 'l necinsti şi umili, ştiind că, de aci 'nainte, nu putea să le mai fie folositor.

Totdeauna, venind de afară, de pe piaţa ce se deschidea 'n faţa Curiei, şi pe care Macron o ocupase milităreşte, cu tarî detaşamente de garzi nop-

turni, o clamoare imensă se ridică, pătrunzând până 'n incinta Senatului și umplând pe toți de groază. Erau țipete, urlete, vociferări, amestecături formidabile de glasuri, cerënd, într'un graiü, capul prefectului pretoriului. Toată ura stăpinită, ce atât timp clocise 'n sinul mulțimei indignate de atâtea crime, — așifată încă prin emisarii trimisului împărătesc, — izbucnise cu o violență neauzită și amenința să sfărîme tot dacă nu i se da numai decât satisfacțiune. Nimeni, cu toate acestea, nu se gîndise să i se 'mpotrivească. Tribunii și Cestorii înconjurară, la minut, pe Sejan, mai mult mort de frică, și, 'n mijlocul huiduelilor și al blestemelor, ce curgeau din toate părțile, 'l îndreptară spre Tullianum, închisoarea publică, ce se afla la o mică depărtare de acolo și unde trebuia să 'și aștepte soarta.

XLVI

Arria Marcela, prietina căreia venerabila Antonia 'ncredințase pe Drusus, ținuse 'n căsătorie pe Marcus Arrius Diomede, un dezrobit al Iuliei, fiicei lui August, și, din această cauză, păstrase legături cu familia imperială și 'i era foarte devotată.

Rămasă văduvă încă tânără, cu un băiat în vîrstă fragedă, ea se retrăsese ca să trăiască la Pompei, unde poseda, chiar la marginea orașului, o vilă sumptuoasă, anexată la o exploatațiune rurală.

Casa ei,—aceeași care fu acoperită de lăvele Vezuviului, în marea catastrofă din anul 79, pentru a fi desgropată, opt-spre-zece secole mai târziu, în zilele noastre, — se afla așezată 'n suburbia Augustus-Felix, dincolo de poarta zisă a Herculanelui, între Calea Sacră, mărginită, precum se știe, de morminte și țărmul mării. Ea era de o bogăție și de un confort desăvirșit, și Drusus regăsea 'ntr'însa luxul cu care fusese deprins. O scară cu trepte de marmoră, 'mpodobită, la dreapta și la stînga, cu câte o columnă de stuc, ducea 'n peristil, soiū de

curte acoperită, unde, printre cei patru-spre-zece stâlpi, asemenea de stuc, ce 'i susțineau învelișul, se putea circula pe orice timp, fără teamă de soare sau de udătură, căci, ploaea, pe vreme rea, se scurgea, din strașinele *compluviului*, într'un basin corespunzător. Această intrare, pavată cu o mozaică de cărămidă, amestecată cu marmoră albă, de un efect simplu și plăcut, da pe apartamentele de locuit, însemnate prin mărimea, numărul și varietatea lor. De jur împrejur, o loge descoperită, precedată de o terață, se deschidea pe grădinele verzi și pe marea albastră, pentru a lăsa să sosească răcoaroasele lor adieri. La stînga, sala de băi și dependințele ei, cu zidurile lor acoperite cu picturi, reprezentând tot soiul de pești înnotând în elementul lor, cu columnele lor de stuc octogonale, cu parchetele lor de mozaică, cu cazanele și țevile lor de apă caldă și rece. La dreapta, celelalte 'ncăperi, dispuse după regulile stabilite de Vitruviu și servite prin galerii și coridoare interioare: — salonul de ceremonie, *Tablinum*, în care se păstraă arhivele, registrele casei și imaginele strămoșilor, măști de ceară luate pe obrazul răposaților; *Atrium*, decorat cu statuetele Larilor și cu altarul zeilor domestici, unde familia se aduna cu preferință, unde se făcea somnul de după masă, 'n orele arzătoare când marele zefir african sufla, 'ncărcat de moliciuni de furtună¹⁾, unde se primeau vizitatorii și clienții,

¹⁾ Vezi Théophile Gautier, *Romans et Contes*.

ce aşteptau în galeriile de alături, şi pe care un *nomenclator* îi chiea pe fiecare la rînd; *Cubiculele* sau camerile de culcare, cu alcovele lor practicate 'n zid şi cu perdelele lor reţinute prin inele de bronz; sala de recreaţiune, *Tetrastylum*; cea de mîncare, *Triclinium*; odăile femeilor, *Gynecreum*, — toate pardosite cu mozaice şi 'nfrumuseţate cu picturi de o puritate de desemn şi de o strălucire de colorit ce azi încă fac impresiune. O mică scară scobora, din peristil, în catul de jos, căci, deşi casa, despre stradă, n'avea decît un etagiu, în partea opusă i se dase două, din cauza tărîmului, care era 'n pantă. Aci se aflau alte opt încăperi boltite, văpsite cu roşu antic şi 'mpodobite cu firizi arhitecturale, de un frumos efect. Din ele, se eşia 'n grădinele 'ncunjurate cu un portic, şi 'nzestrate cu o piscină, un avuz şi o boltă de viţă. Infine veneau pivniţele, pline cu amfore şi cu chiupuri cu vin.

Drusus îşi dăde toate silinţele să se deprinză cu noua viaţă ce avea să ducă, 'n aceea locuinţă ce, cu tot luxul ei, respira liniştea şi odihna caselor de provincie. De n'ar fi fost dorul Atiliei şi nerăbdarea d'a o revedea mai iute, el s'ar fi obicinuit, poate, lesne cu lucrurile ce 'l înconjurau, în mijlocul acelei naturi fermecătoare şi a 'ngrijirilor de tot felul ce toţi ai casei se sileau să 'i dea. Arria Marcella fusese, 'n adevăr, foarte onorată d'a avea să găzduiască pe un nepot al Cesarelui, şi, 'n zelul ei, nu ştia ce să mai facă ca să 'l mulţumească. Ea 'i dase

apartamentul cel mai frumos, pusese pe sclavii cei mai pricepuți să 'l servească, se silea să 'i procure toate distracțiunile de care localitatea dispunea și care ar fi putut să 'l intereseze. Din nenorocire, tinerul ei oaspe sosise prea impresionat de 'mprejurările 'n care părăsise Roma pentru a mai fi fost în stare să dea atențiune prevenințelor cu care era 'ntîmpinat. El păru, dimpotrivă, la 'nceput, indiferent la tot ce se petrecea 'mprejuru-î, și, multă vreme, rămase astfel, stînd tăcut și rezervat, nevoind să vază pe nimeni, refuzînd să ia parte la orice petrecere organizată 'n cîntea-î. El nu se simțea mulțumit, pe atunci, decît în odaea sa, fiindcă, acolo numai, putea să dea liber curs durerei sale, să stea față 'n față cu imaginea Atiliei, ce i se prezenta ori de câte ori își îndrepta mintea spre dînsa. El o vedea 'n seducțiunea-î de fecioară, deja nubilă, de o perfecțiune de forme admirabilă, cum întîmplarea 'l făcuse să o surprinză, odată, la baie, pentru a 'i rămîne vecinic întipărită, sta de vorbă cu ea, o mîngîia, 'ntindea brațele ca să o apuce. Apoi, îndată după aceasta, cunoscîndu-și eroarea, se punea să plîngă, chîmînd-o, totuși, iarăși, adresîndu-î cuvintele cele mai dulci și mai mișcătoare. Alteori, slăbit de o 'ncordare de spirit prea lungă, visu-î devenea o adevărată realitate, și scena aceea, cauză involuntară a despărțirii lor, i se arăta 'n toată spaima-î delicioasă. Cu o mîână pe după mijloc, i se părea că rătăcesc încă prin splendidele

apartamente din vila lui Salustiū, ea, veselă și vorbitoare, povestindu-î impresiile sale de cu ziuă, el, fericit de a o simți lângă dînsul, ascultând-o 'n extaz, sorbindu-î vorbele din gură. Pe urmă, venea, de odată, subț bătaea singelui, dorința sa nesocotită, turburarea și neexperiența lor în *cubicula* unde intraseră, frica ei la apropierea pericolului ce instinctiv simțise, fuga-î dezordonată prin sălile de jos ale palatului, aparițiunea venerabilei Antonii, curmând, prin prezința sa severă, o situațiune plină de pericole. El nu 'și putea stăpîni desperarea, gîndindu-se că rătăcirea sa de un minut avusese consecințe așa de grozave, și se acuza însuși de suferințele lor amîndouî. Ceeace 'l costa însă și mai mult, era situațiunea de spirit în care lăsase pe Atilia, temerile ei de a rămîne singură, imaginea aceluî Holconius Albinus, ce 'ntîlnise din întîmplare și ce o impresionase așa de profund, încât îl revedea 'n fiecare minut oferindu-î serviciile sale infame. El tremura la ideea că ea putea să fie expusă la vreun rău, fără ca să fie acolo și dînsul spre a o apăra, urmărit încă de un gînd funest ce 'i venise, că, adică, o să 'și sfîrșească zilele 'n Pompei și că n'o s'o mai vază niciodată!

XLVII

Această stare sufletească ținu câtăva vreme. După aceea, tinerețea 'și reclamă drepturile, și durerea-i păru că se mai alină. Arria Marcella profită de acea modificare pentru a căta să 'l vindece cu desăvârșire. Ea 'l rugă să 'și schimbe viața, să nu mai stea 'nchis, să umble, să se amestice cu tinerii de vîrsta lui; iar el, pe care atîta bunătate și devotament sfîrșiseră prin a 'l muia, promise, ca să 'i facă plăcere, că va urma după poveștile ei. El începu, deci, să easă, să se misce; vizită, 'n preumblări nesfîrșite, mai întăi, împrejurimile, pozițiunile delicioase ale orașului, — așezat la șase miluri și jumătate de Vezuviu¹⁾, pe o colină ce se scobora până la mare, 'n mijlocul unui teritoriū fertil, — apoi interiorul lui, cu toate detaliile și curiozitățile ce cuprindea. El se duse să vază Forurile, — două la număr, — unul de proviziuni, *nundinarium*, — vast triumhiū,

¹⁾ Vezi l'Abbé Chevalier, *Naples, le Vésuve, Pompéi.*

format dintr'un propileu cu opt columnne ionice, pe o lature, și din două portice cu opt-zeci columnne doric, pe celelalte, — și altul civil, unde se discutau afacerile publice și se făceau alegerile, și care impresiona prin impuitoarele lui proporțiuni și prin monumentele ce 'l înconjurau, — aceleași ce azi încă putem admira : — Templul Venerei, Basilica, Cele trei Curii, Eumachia, Templul lui Mercur, Sala Senatului, Panteonul lui August, Templul lui Jupiter, — toate la o laltă formând un mănunchiu superb de colonade, de statui, de arcuri de triumf și de frontoane. Fiul lui Claudiu asistă asemenea la reprezentațiunile celor două teatre 'n ființă, — Teatrul tragic și Odeonul, mai 'n special destinat comedierilor și pieselor satirice, — intră 'n templul Isis, unde consultă oracolul, onoră cu prezința sa băile publice, merse să privească la luptele gladiatorilor în marele Amfiteatru, — cea mai vastă clădire din Pompei, care putea să conție până la două-zeci de mii de spectatori și cărei se daseră aceste proporțiuni din cauză că, pe lângă locuitorii locali, mai aveau dreptul să se folosească de dinsa și cei ai orașelor vecine, cum erau, de exemplu, Nucerienii¹). — De pe terața circulară, așezată 'n susul treptelor aceluși edificiu, se putea avea priveliștea cea mai frumoasă ce era dat unui om să yază. În față, Vezuviul, acoperit cu vii; la nord, munții Hirpinii,

¹ Vezi Tacit, *Anale*.

trăgând liniile lor bizare pe albastrul profund al cerului; la răsărit, muntele Lactarius, cu crestele ascuțite, 'ndulcindu-și, totuși, treptat povirnișurile până 'n veselele și mănoasele lunci ale Surentului; la mează-zi, golful Crater, — încântător, — cu bărcile lui, cu soarele lui splendid, cu insulele lui depărtate!

Florindă descrierile dintr-un de natură
 (a o tehnică permanentă care a fi
 autoaliefarea acestor elemente
 peisajului citadine - natural
 (într-o perspectivă de orașului / pe
 orașului, al apei etc.

XLVIII

Aceste diversțiuni îi făcură mult bine, însă nu erau îndestulătoare pentru a ocupa, multă vreme, activitatea minții lui. Spre a evita de a recădea 'n uritul și 'n melancolia ce simțea că 'i revin, el căută o ocupațiune mai serioasă și avu norocul să o găsească, fără multă dificultate, chiar acolo, la 'ndemână. Se știe că Pompei, 'n secolul întâi al erei creștine, și 'nainte de erupțiunea care 'i suprimă viața, era un oraș maritim de primul ordin, cel mai comercial din Campania, posedând un port plin de mișcare, 'n care o flotă 'ntreagă s'ar fi putut adăposti ¹⁾, și un arsenal bogat, capabil, la caz de nevoie, să 'ndestuleze armamentul tuturilor cetățitorilor din sudul Italiei. După războiul social, când el avu să sufere un lung asediū din partea lui Sylla, pozițiunea lui avantagioasă, la gura fluviului Sarnus, pe atunci navigabil, între coastele Surentului

¹⁾ Vezi Titu-Liviū, *Istoria romană*; Florus, *Epitome rerum Romanorum*.

și ale Stabiei, pe de o parte, și ale Herculanelui, pe de alta, atrase atențiunea asupra-î, și, printre alte 'mbunătățiri ce i se acordară, se creă 'ntr'însul o școală navală, loc de pregătire și de recrutare pentru comandanții marinei imperiale. Drusus găsi 'n acea școală un țel pentru activitatea sa, și 'ncepu să'î urmeze cursurile, supuindu-se, de bună voe, regulilor severe de traiu și de disciplină impuse tinerilor de vîrsta sa, sporindu-și vigoarea fizică și intelectuală prin dure și continue exerciții, cătând să mai uite, să mai scurteze din timpul ce 'i mai rămînea să treacă până i se va permite să se 'ntoarcă iarăși la Roma, lingă scumpa sa Atilia.

XLIX

Pe la epoca aceea, el avu o mare bucurie, căci primi o scrisoare de la iubita sa, care 'i da noutăți despre dinsa. Pentru a se 'nțelege 'nsemnătatea unui asemenea lucru, trebuie să se știe că serviciul poștelor, deși bine organizat, era destinat, pe vremea aceea, numai corespondinței Statului, și că, din această cauză, scrisorile particulare se duceau de sclavi sau de trimiși speciali, care, de multe ori, puneau un timp foarte 'ndelungat ca să ajungă la destinațiune. Aceasta se 'ntîmplase și lui Drusus. Cu toate că se afla de aproape trei luni în Pompei, el nu primise încă nici o știre de acasă. Scrisoarea promisei sale luă, deci, proporțiunile unui eveniment în ochii lui și produse o impresiune nedecriptibilă asupra-î.

El află, cu acea ocaziune, ceeace 'l interesa mai mult să știe. Atilia suferise și dinsa după plecarea lui, plânsese mult, se 'nbolnăvisese de inimă rea, crezuse că n'o să se mai însănătoșeze. Cu 'ncetul însă

puterile 'i reveniseră, iar, acum, deși era încă milită de a'l ști departe, ea 'ncepuse să se mai mingie, gîndindu-se că vremea trece și că despărțirea lor nu va fi eternă.

—„O iubitul meu!—îi scria dînsa,—fii sănătos, îngrijește-te, păstrează-te pentru Atilia ta, care, fără tine n'are nici un cuvînt ca să trăiască! Nu te 'ntrista peste măsură de exilul tău, căci el e menit să te facă mai bun, și aceea care l-a hotărît te iubește ca și mine și te așteaptă cu aceeași nerăbdare. Fă-ți, dimpotrivă, curagiū și te pregătește pentru apropiata noastră revedere. In curînd, in adevăr,—căci timpul fuge,—avem să fim iarăși împreună, și, atuncî, nimic nu va mai putea să ne despartă. Iubirea inimelor noastre va fi ca un lanț de diamant, mai tare decăt însuși destinul, la adăpostul căruia vom înnumăra zile senine, pururea tineri, frumoși și fericiți!...“

Drusus răspunse, puindu-și tot sufletul in condeiū ca să 'i exprime cāt o iubea, cāt o dorea, cāt se simțea de 'mbărbătat prin cuvintele ei. Și, astfel, de aci 'nainte, se stabili 'ntre dinșii o corespondență regulată, nu destul de deasă, totuși, după cum ar fi dorit, din cauza greutăților de comunicare, însă plină de farmec și instructivă.

L

Ca să dăm o mai bună idee de starea sufletelor lor la acea epocă, vom transcri aici câteva din scrisorile schimbate 'ntre dinșii, înainte de evenimentele ce se pregăteau.

— „Scumpă Atilio, —” i scria Drusus, — „mă 'ntrebă cum trăesc aici. A! iubita mea, de n'ar fi dorul de tine, ce mă frământă, poate că viața n'ar fi tocmai neplăcută 'n acest orașel de provincie, curat, cochet, liniștit, unde totul e măsurat și cumpănit, și care diferă așa de mult de vârtejul asurzitor al Romei noastre!

Dimineața, 'n loc de larma *tubelor*, a goarnelor, a *buccinelor* ce, din lagărul Pretorienilor, sosind până la noi, mă făcea să tresar din somn, când eram acolo, am, acum, simfonia puțin armonioasă a asinilor de prin prejur, care 'ncep să 'și încerce glasurile, cum se ivește de ziuă, și mă deșteaptă

printr'o muzică, dacă nu tot așa de răsboinică, dar cu bună seamă mai sonoră decât cealaltă.

„Mă scol. — După ce m'am gătit, un mic *jentaculum*, compus din ouă, lapte, miere, fructe, — care, aici, sunt delicioase, — 'mă dă răbdarea să aștept prânzul de la două-spre-zece, *cibus meridianus*, care adună pe toți ai casei împrejurul mesei. În timpul acesta, dacă n'am școală, — căci trebuie să știți, iubita mea, că m'am înscris în școala navală și că am de gând să deviu un marinar desăvirșit, — mă duc să umblu prin câmp sau prin oraș.

„Orașul, încunjurat cu ziduri înalte, ridicate, odinioară, de Osci, primii lui locuitori, are șapte porți de comunicare. De obicei, intru pe cea mai apropiată de noi, adică de vila unde șez, — pe poarta Herculanului, — solidă construcțiune cu trei arcade, una, cea din mijloc, pentru trăsură, iar cele laterale pentru oamenii cu piciorul. Odată, 'n cetate, apuc pe cea dintâi stradă ce mi se prezintă, — pe a Thermelor, a Stabiei, a Fortunei, sau oricare alta, — și las picioarele să mă ducă, fără a căta să le 'ndreptez. E cel mai bun mijloc, te asigur, de a te 'ntîlni cu multe lucruri curioase, fără a 'ți da osteneala să umbli după ele.

„Și, 'n adevăr, acelea ce 'mă es înainte nu sunt tocmai de disprețuit.

„Iată, mai întâi, gloata sclavilor meseriași, închiriați de proprietarii lor întreprinzătorilor¹⁾, du-

¹⁾ Vezi l'Abbé Chevalier, *Op. cit.*

cându-se la lucru. Ei se opresc însă, mai nainte, în vre o cârciumă preferită, — la Modestus, la Sarinus sau la Fortunata, — pentru a cheltui mica gratificare ce li s'a dat la plecare. Din nenorocire pentru pelea lor, ei nu au totdeauna grija datoriei, căci, de multe ori, prelungesc mai mult decât se cuvine șederea lor prin acele localuri și se expun, astfel, la bătăi sau la aspre pedepse din partea acelorora de care atîrnă!

»Continuându-mi drumul, mă 'n crucișez, după aceasta, cu cete de clienți, grăbindu-și pasul spre a fi față la scularea patronului lor și a 'l saluta când se va da jos din pat. Cei mai cu dare de mână din ei fac regulat acest oficiu fără alt profit decât speranța că, la ocazie, vor primi vre un serviciu de la personagiul pe lîngă care s'au alăturat; ceilalți îl fac în vederea *sportulei* ce are să li se distribe, căci, aici, ca și la Roma, datoria patronului e să hrănească, prin distribuțiuni zilnice, pe clienții săi fără mijloace.

»Mai departe, cîndurî de hamali se 'ndreptează spre port, unde corăbiile 'i așteaptă ca să le descarce; căruțe cu mărfuri, trase de boi, se vîd circulând pe strade, cu scîrșituri ce iau auzul.—Obiceiul locului e ca roatele să fie dintr'o singură bucată și 'nșepenite 'n osie, așa că osia se 'nvirtește dimpreună cu ele și produce zgomotul nesuferit de care am vorbit. Unde mai pui țipetele și 'njurăturile conductorilor, nevoiți să se oprească cu trăsuri

rile lor, la răspîntii, ca să aştepte pe cele ce vin în sens contrariu şi care, din cauza strîmtorimii strădelor, n'ar încăpea 'n acelaş timp cu ale lor!—Spectacolul e foarte hazliu şi, totdeauna, 'l privesc cu o nouă plăcere!

»Acum, trec pe dinaintea unei şcoli, în năuntrul căreia se năpustesc, cu strigăte de menagerie, copii ce vin de pe-acasă. Ei aruncă, ce e drept, câte-o repede privire pe tabla de d'asupra uşei, care reprezintă pe magister înarmat cu un biciu şi lovind, fără milă, 'ntr'un băiat gol, ținut de două tovarăşi de ai lui. Insa această simbolică amintire de ceea-ce 'i aşteaptă de nu 'şi vor băga minţile 'n cap nu pare a 'i impresiona peste măsură, de oarece ei îşi continuă nebuniile fără mare grijă de ce se va 'ntîmpla mai la urmă.

»La câţiva paşi de acolo, asist la chipul original adoptat de gospodăresele pompeiene pentru a 'şi cumpăra proviziunile. Dacă casa are mai multe etaje, pentru a evita osteneala de a scobori scările, ele strigă pe precupeţi de pe fereastră, se tocnesc cu ei în gura mare, apoi, c'o sfoară, lasă până jos un coş, care primeşte marfa şi o transportă 'n etagiul superior, — nu totuşi fără oarecare pericol pentru trecători, căci, de multe ori, el se descarcă 'n capul lor.

»Mai colo, atenţiunea mi-e atrasă de o casă frumoasă, cu faşada de stuc alb pe fund roşu, unde golul baso-reliefurilor e de un albastru deschis, cu

retuşuri negre, ceea ce produce un efect foarte plăcut. E locuinţa Cestorelui, şi mulţimea adunată dinainte-î sunt contribuabili ce vin să 'şi plătească dările către fisc. Agentul Statului primeşte banii, pe care 'i aşează în două mari lăzi, cu garnituri de bronz şi de argint, aparate prin tară broaşte 'mpotriva rău-făcătorilor ¹⁾).

„Cu cât înaintez, cu atât priveliştea devine mai variată. Mari ziduri, spoite cu var, — *alba*, — se ridică 'n toate părţile, acoperite cu inscripţiuni electorale sau cu reclame de negustori, lăudându-şi marfa sau puind-o sub protecţiunea cutărui personagiū însemnat. Glumeţii şi naivii profită şi ei, adesea, de acele pagini ce au la dispoziţiune pentru a aşterne pe ele nota lor comică. De exemplu, acest anunţ, scris cu litere lapidare, ce citeşte pe un zid : „*Subt consulatul lui L. Nanius Asprenas şi al lui A. Plotius, mi s'a născut un ... măgăruş!*“ Iată 'n adevăr o magistratură ilustrată printr'un mare eveniment !

„Dar să trecem ! Acum, fete tinere se ved ducându-se la fântână, cu urne de metal ţinute 'n echilibru pe cap ; muşterii se grămădesc împrejurul prăvăliilor, vopsite, pe dinainte, cu ceară roşie şi purtând numele proprietarilor scrise cu mari litere d'asupra uşei ; patricieni, în togă albă, cu benzi roşii, urmaţi de clientela lor ce le strigă : „*feliciter!*“ ²⁾)

¹⁾ Ele se pot vedea şi azi la Museul din Neapole.

²⁾ Să trăiască !

pe toate tonurile, se 'ndreptează, pe jos saū în lectice, spre porticele Forului civil, ca să se plimbe, saū spre *therme*, ca să se 'mbăieze.

„Mă iaū după dinșii, și, dimpreună cu ei, pătrunz în aceste ultime stabilimente.

„Aci, spectacolul e și mai curios încă, dacă se poate. Fiindcă 'mbrăcăminteă formează semnul distinctic al condițiunei fiecăruia, goliciunea tuturilor stabilește un fel de egalitate 'ntre dinșii, de care ei profită pentru a face tot ce le convine. Sgomotul și dezordinea sunt, decī, nedescriptibile 'n asemenea locuri. Unii se țin de mână și aleargă 'mprejurul piscinei, gidilându-se, cu risete și cu țipete stridente; alții găsesc că nicăiri glasul lor nu e mai plăcut decât acolo, și cântă cât le ia gura; alții citesc saū declamă versuri. Pentru a atrage atențiunea, smulgătorii de păr, *alipiles*, se amestecă și ei 'n acest concert discordant, strigă cu o voce ascuțită și nu tac până nu găsesc subțiori de zmulș, adică pacienți care să strige 'n locul lor. Adaogă acestui huet, care ar fi nesuferit chiar într'un loc deschis, sgomotul fricțiunilor plebeiene, ce se aud răsunând în feluri deosebite, după cum fricționatorul lovește cu mâna 'nchisă saū deschisă; al pungașilor prinși asupra faptului furând haine; al bețivilor; al negustorilor de bere și de mîncare, căci mulți iaū în baie ușoare alimente; al vînzătorilor de plăcinte, de cîrnași, de dulcețuri, fiecare strigându-și marfa pe o modulațiune deosebită! Singura decență ce se păs-

strează acolo e că niciodată un fiu nu se 'mbăiază față cu tatăl său, nici un ginere la un loc cu socrul său ¹⁾.

»De la baie, reiaū drumul casei, căci ora douăspre-zece se apropie, și nu voesc să fac să mă aștepte cu masa. Ca să mă 'ntorc însă, trebuie să apuc pe Calea Sacră, mărginită cu morminte, și am, astfel, ocaziunea să urmez, în aceeași zi, și convoiurile funebre ce 'ntilnesc în drumu-mă. — Cadavrul răposatului, scăldat, uns și parfumat, îmbrăcat în hainele sale de ceremonie, 'mpodobit cu insemnele demnităților ce a avut, e dus la locul de vecinică odihnă cu obrazul descoperit, în mijlocul unui mare concurs de părinți, de amici, de desrobiți, de sclavi și de popor, întocmai precum se face și la Roma. Dinainte-î, merg, la sunetul flautelor și al lirelor, femeile plătite pentru a-l jeli și *libitinarii*, saū întreprinzătorii de pompe funebre, atașați, aici, pe lângă templul Libitinei și 'nsărcinați cu tot ce privește 'nmormintările. Corpul, precedat de imaginile de ceară ale strămoșilor, înșirate 'n ordine cronologică și puse pe manechini îmbrăcați în haine de consuli, de *pretori*, de *duumviri*, de *decurioni*, după ce sosește la locul de destinațiune, e pus pe *ustrium* saū rugul pe care se ard morții. Apoi, fiul răposatului sărută buzele 'nghețate ale tatălui său, îi adresează un întreit adio și depune, 'ntre dinții

¹⁾ Vezi Dézobry, *Rome au siècle d'Auguste*.

lui, obolul destinat a plăti pe teribilul luntraș al infernului. Focul e 'n urmă aprins, și flacărea consumă, 'n mijlocul unui nuor de fum negru, cărnurile și oasele, ce familia reculege, mai apoi, într'un vâl de in subțire pentru a le spăla cu vin și cu lapte și a le 'nchide 'ntr'o urnă cu roze și cu aro-mate ¹⁾).

„Iată, scumpă Atilio, ce fel îmi trec diminețile, aș putea zice zilele, căci, de la două-spre-zece la cinci, orașul intră 'ntr'un fel de repaos ce 'i taie orice activitate. In acele ore de căldură nesuferită, Pompeienii, retrași sub porticele caselor, la umbra deasă a grădinelor, lângă fântănele lor răcoroase, se dau la dulceața somnului. In timpul acesta, afacerile sunt suspense, prăvăliile 'nchise, vinzătorii dispăruți. Tocmai către seară, viața publică 'ncepe să 'și reia din activitatea sa. Atunci, lumea se duce la teatru sau la alte distracțiuni favorite. Eu însă, 'n ceasurile acelea, prefer să stau acasă, 'nchis și față 'n față cu imaginea ta, dulce crâmpeli al sufletului meu! Și această parte a vieții mele e cu mult cea mai frumoasă, fiindcă ea 'mă vorbește de tine, și numai de tine! O! când o să se termine exilul acesta ce ne umple pe amîndoî de disperare! Când o să ne revedem, ca să ne putem spune pe 'ndelete tot ce avem pe inimă! Când o să fim unul al altuia pe d'a 'ntregul și pen-

¹⁾ Vezi l'Abbé Chevalier, *Op. cit.*

tru totdeauna!... Unul al altuia!... E oare cu putință ca lucrul acesta să se 'ndeplinească? Nu știu; însă el ar fi un eveniment așa de fericit, încât un fior mă apucă gîndindu-mă la dînsul! Mai spune și tu ceva pentru a 'mî risipi temerile. O speranță dată de tine mă poate ridica la cer! o asigurare venită din parte-ți va face să 'nceteze, pentru mine, eternități de neliniște și de 'ndocală!...“

— „Druse, — ’î răspundea ea, — scumpe și mult dorite Druse, sfîrșitul scrisorei tale m’a ’ntristat, vîzînd temerile tale și ne’ncrederea ce ai în viitor. Mie însămi, îți mărturisesc, asemenea negre idei îmi vin din când în când; însă mă grăbesc să le gonesc, căci la ce ’mî-ar folosi să le dau adăpost în minte-mî! Ele m’ar face, de sigur, și mai nefericită, și nu e nevoie, crez, să măresc încă durerea, deja destul de mare, ce am de a trăi departe de tine!

„Aici, în Roma, lucrurile sunt aproape tot astfel precum le-ai lăsat. Venerabila Antonia, protectoarea noastră, e plină de aceeași bunătate pentru mine, și aceasta mă face să mă ’ntreb cu descurajare când și cum mă voi putea plăti de binefacerile ei. Claudia și Antonia, surorile tale, sunt foarte bine și devin din ce ’n ce mai frumoase. Ele stau toată ziua cu mine, mă iubesc, și când se ’ntimplă să mă vază cu ochii roșii, plânși de dorul tău, scumpe Druse, nu știu ce să mai facă ca să mă mîngie. O! în privința aceasta, sunt foarte răs-

fătată, nu avea grije. Tu singur pari a fi fost mai năpăstuit, cu toate că Arria Marcella, la care te afli, spui că te 'ngrijește ca pe un copil al ei! Mamă-mea, Apicata, vine și dînsa foarte des să mă vază și ne aduce vești de prin oraș. Cât de bună e biata mama și ce mare dragoste am pentru dînsa! Crez însă că 'mî-ar fi și mai scumpă dacă ar fi mai îndurătoare pentru tatăl meu, Sejan. E adevărat că purtarea acestuia cu ea a fost nedreaptă și că a făcut-o mult să sufere. Totuși, pentru mila noastră, a copiilor, ea ar fi trebuit să uite deja și să 'l erte. Din potrivă, ura ei în contra-î crește pe zi ce merge, și lucrul acesta grozav mă mîhnește. Mă mîhnesc încă și noutățile ce ea comunică venerabilei Antonii și după care spiritele 'n oraș ar fi foarte 'ntăritate 'mpotriva lui tata, nu știu pentru ce. O sërmanul tata! numai să nu i se 'ntimple vre un rău! El a fost totdeauna plin de bunătate pentru mine, și 'l iubesc din toată inima, și 'î doresc tot binele!

»Zilele trecute, am avut, aici, o mare serbare: nunta vară-tei, Agripinei, fiicei lui Germanicus, cu Cneius Domitius, nepotul divinului August ¹⁾. A fost ceva foarte frumos; păcat că nu erai și tu ca să te bucuri dimpreună cu toți câți aū asistat la ceremonie! Rudele și prietenii erau veseli d'a vedea scăpată de orice grijă pe o ființă așa de blîndă ca tinëra Agripina, peste capul căreia aū trecut, în ultimile vremi, atâtea vijelii și ce părea osindită la

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

o vecinică nenorocire. Nu fără lacrimi, în adevăr, ne aminteam că mamă-sa se află încă exilată 'n insula Pandataria și că frații ei cei mai mari au avut un sfârșit așa de tragic. Dar, pe de altă parte, ne părea bine d'a o ști 'ncredințată lui Cneius Domitius, un om, nu numai de o naștere ilustră, dar încă 'nzestrat cu toate calitățile ce promet o viață bună și fericită. Perechea era minunat de potrivită, și tinăra mireasă, mai frumoasă decât ori când, lua ochii prin podoabele ce o acopereau și prin vălul ei nupțial, *flameum*, de culoarea șofranului, care punea 'mprejurul obrazului ei de fecioară un fel de aureolă galbenă. Fiindcă, totuși, o bucurie nu poate niciodată să fie desăvârșită, un incident, abia băgat în seamă de ceilalți, mi-a stricat, mie, toată dispozițiunea. Pe când ne 'ntorceam de la locuința marelui Pontefice, care a oficiat, reprezentând pe tatăl miresei, și a făcut tradițiunea acesteia în locu-i, aruncându-mi ochii asupra mulțimei, ce staționa 'n For, vėjuiū iarășī pe acel Holconius Albinus care m'a spăimīntat o primă dată. El era 'mbrăcat în acelaș costum, avea aceeași atitudine, inspira aceeași groază, amestecată de desgust, ce mă izbise deja. Cum mă zări, el își pironi iarășī privirea cu nerușinare asupra-mī, își puse mīna la *petazul* său de pīslă roșie, ca spre a mă saluta, și buzele-i se mișcară 'ntr'un murmur de vorbe ce nu putuiū auzi. Emoțiunea ce simțiūū în acel minut era prea mare pentru a mă fi putut stăpīni. Arun-

caiu, deci, un țipet, ce făcu pe toți să se mire, mai ales că găsiu de prisos de a le spune cauza turburării mele, de care, de sigur, ei ar fi ris. De atunci. iubite Druse, toate vechile-mi terori mi-au revenit, și cu mai multă tărie decât înainte. Tu singur, de ai fi aici, ai putea să mi le potolești. Însă, vai! tu ești departe, tu ești legat de țermul tău, ca și mine, pentru cine știe câtă vreme! tu suspini, după cum fac și eu, dar fără folos, căci nu poți căpăta vocea de a 'ți rupe lanțurile și de a zbura 'n brațele acelei ce te așteaptă și te dorește!..."

— „Iubită Atilio,—’i scria Drusus de iznoavă,—bucură-te, căci am să ’ți anunț o mare noutate! Dar știi, mare de tot! Mai nainte însă de a ’ți-o spune, lasă-mă să respir puțin. Bucuria, ’n adevăr, e grea de purtat, și, ’ntocmai ca și durerea, ea taie puterile!

„După citirea ultimei tale scrisori, în care ’mă descrii cu atâta emoțiune temerile și spaimile tale, —după mine nejustificate, — o hotărîre eroică ’mă rămânea de luat. De mult, formasem planul de a mă duce la Capreea pentru a cădea la picioarele ’mpăratului și a ’l ruga să ne acorde vocea după care inimele noastre suspină de atât timp. Eram cu atât mai încurajat de a întreprinde acest drum, cu cât auzisem de buna primire ce a făcut vărului meu Caiu, pe care, ’ntr’o singură zi, dispensându-l de formalitățile obicnuite, l’a autorizat să lepede

roba pretextă pentru cea virilă. Aveam, deci, tot dreptul să sper că el nu va fi mai sever cu mine. Cu toate acestea, o timiditate neinvincibilă mă ținea 'n loc și mă făcea să amân mereu un demers de la care atirna fericirea noastră. Scrisoarea ta mi-a ridicat orice șovăeli, și, sub stăpînirea impresiunei vii ce mi-a pricinuit m'am decis numai decât și am scris divinului Tiberiū să 'mî acorde permisiunea de a veni să 'l vîz și să 'î prezint omagele mele. El mî-a rîspuns fără 'ntîrziere, acordîndu-mî vocea cerută, astfel că acum sunt sigur că 'l voi vîde și că voi reuși să 'l înduplec. Căsătoria noastră se va face, deci, cît de neîntîrziat ! O iubită Atilio ! cît sunt de fericit de acest eveniment ! Ce fericită vei fi tu însăși cînd vei afla de dînsul ! Dar să nu perdem timpul fără folos ! După ce ți-am scris în grabă aceste rînduri, ca să te bucuri și tu, mă duc să 'mî fac pregătirile de plecare, căci, mâine dimineață, o *triremă* mă așteaptă pentru a mă transporta 'n Capreea. Adio dar, scumpă Atilio ! de o mie de ori adio ! Său, mai bine, la revedere 'n curînd ; cît se poate de mai în curînd !... "

LI

După ce sîrîși această scrisoare, Drusus o 'nchise 'ntr'un sulîșor de pele, ca să nu se strice, și o 'ncredință sclavului însărcinat să o ducă la destinațiune, și care aștepta, gata de plecare. Apoi, eși 'n grădină. El simțea trebuință să umble, să respire, să 'și potolească nervii, ce vibrau de emoțiune și de nerăbdare. Neastîmpărul îl urmă însă și 'n acest loc. După ce se plimbă pe toate cărările, se 'ntinse și se tăvăli prin carbă, 'și muiă mâinile și picioarele ca să se răcorească, 'n marea ce se 'ntindea până acolo, el se așeză subt un pîr, plin de fructe, de o speță mică, însă de un gust delicios, și cîtă să pue nițică ordine 'n ideile sale. El nu reuși, totuși, decît să le 'ncurce și mai rău. Imaginea Atiliei îl urmărea cu o putere de realitate ce par'că n'avusese niciodată pîn'atunci în așa grad. El o vedea stînd dinainte-î, surizîndu-î, chemîndu-l, arătîndu-î cerul imens, de un albastru profund, îndemnîndu-l s'o ia 'n brațe și să zboare cu dînsa 'n infinit. Pe

urmă, scena se schimba. I se părea că Tiberiū îl primise, 'i încuviințase cererea, 'l încărcase cu daruri, 'l pornise 'napoi, la Roma, unde trebuia să să facă ceremonia nupțială. Acum, el era mire, auzea eșind din gura lui Sejan cuvintele sacramentale, prin care, el, tatăl fetei, se lepăda de puterea sa asupra acesteia și o transmitea, dimpreună cu fata, lui Drusus, ginerelui său, se vedea 'nchis, cu iubita sa, 'n cubricula lor nupțială, privind cum cădea după dinsa vălurile ce-î acoperea formele divine și cum, seducătoare, ea se oferea 'mbrățișărilor lui pasionate. De odată, el tresări, rechemat la simțul realității printr'un mic zgomot, tocmai în momentul când se credea mai fericit, și, constatând că fusese prada unei închipuirii, vechile-î îndoeli începură să 'i revie. El își zise că 'ncercarea sa de mâine era să fie inutilă, că Tiberiū n'avea nici un motiv să 'i acorde cererea, că, dimpotrivă, el putea să 'l primească foarte rău și că, astfel, proiectele sale erau destinate să aibă soarta visului frumos de adineaori, ce un nimic fusese 'n stare să risipească. O luptă se 'ncinse atunci într'insul. Pe rind, descuragiat său plin de speranțe, el se silea să se convingă, prin raționamente, că izbînda 'i era asigurată. Superstițios ca toți contimpuranii săi, el chemă, ca să dea mai multă tărie demonstrațiilor sale, 'ntîmplarea 'n ajutoru-î, cerîndu-î confirmarea dorințelor sale prin vre un semn vădit venit din parte-î. Astfel, el luă o distanță hotărîtă,

pe care 'ncepu să o măsoare cu pasul, zicând, la fiecare pas ce făcea, *da* sau *nu*, până la capătul distanței. Dacă pasul din urmă cădea pe *da*, proba era că avea să reușească, dacă pe *nu*, că contrariul era să se 'ntimple. El re'ncepu de mai multe ori această experiență, însă rezultatul ce obținu nu 'l satisfăcu pe deplin, fie din cauză că respunsurile fură contrazicătoare, fie din cauză că 'n dorința-î secretă de a obține un *da* favorabil, el săvârșea, fără voe, mici înșelătorii, mărindu-și sau micșorându-și pasul după trebuință. În cele din urmă, el recurse la o 'ncercare care excludea posibilitatea oricărei fraude. Luă o pară și, asvirlind-o 'n aer, își zise că trebuia să o prinză 'n gură, la cădere. Dacă, din trei aruncături, va reuși să o prinză odată, dovada era că zeii sînt pentru dînsul și că voiagiul său la Capreea era să se termine cu bine. Incântat de ideea acestui oracol pe care probabil că 'l văzuse practicându-se și de alții, el se grăbi a o pune 'n executare! Dar, — o! teribilă 'ntîmplare! — după ce scăpă para 'n două rinduri, la a treia oară, când rezultatul era să fie cel decisiv, Drusus calculă așa de bine poziția cădereii și deschise o gură așa de mare ca să prinză fructul, încât acesta, favorizat de micu-î volum, se strecură printre buze și dinți și se duse de se 'nșipse 'n gitlegiul nenorocitului tinăr, pe care 'l astupă cu desăvîrșire ¹⁾. Fiul lui Claudiu simți un nuor că i

¹⁾ Vezi Suetone, *Claudiū*.

se lasă pe ochi. El își puse mâinile cu repeziciune la git, silindu-se, din răputeri, să scoată corpul străin ce 'l sugruma. Dar toate eforturile sale fură zadarnice, căci para se afunda și mai adânc la orice opinteală făcea ca să o dea afară. Lipsit de ajutor, — căci era singur în grădină, — fără putere de a mai alerga saū de a chema, el căzu fără simțire și, 'n curînd, își dete sfîrșitul. Tocmai într'un tîrziu, spre spaima Arriei Marcellei, oamenii casei îl găsiră mort. El încetase din viață chiar în locul unde avusesese ultimul-î vis de fericire.

LII

Era 'n *Exedra*, — salonul de societate din vila lui Salustiu, — o sală sumptuoasă, cu parchetul dintr'o mozaică scintectoare, reprezentând bătălia lui Alexandru cu Darius, de la Arbele, și cu pereții deco-
rați, — în incadramente de marmoră, de alabastru oriental și de jaspă purpurină, — cu panouri pe care se desinaseră scene din mitologia greacă și din Iliada și Odiseea lui Omer: — Diana, 'n baie, surprinsă de Acteon; Europa răpită de Jupiter; Phryxus și Helle fugind pe berbecul cu blana de aur; Dedal, în aer, îndreptându-și sborul spre Grecia-cea-Mare; Icar, desprețuitor de poveștile părintești, înecându-se 'n marea Egee; Ulise desco-
perind pe Ahile, 'mbrăcat în femeie, la curtea regelui Lycomede; Ahile trăgându-și sabia contra lui Agamemnone; Chriseis înapoiată tatălui său; Briseis luându-și rămas bun de la Ahile; Thetis rugându-se de Jupiter să răzbune insulta făcută fiului

său; Ulise, 'n haine de cerșetor, recunoscut de credinciosul Eumeu, și altele asemenea.

Atilia, radioasă, se retrăsese 'n acel apartament pentru a citi, 'n liniște, cea din urmă scrisoare a lui Drusus. Ea o mai citise de câteva ori, însă, la fiecare dată, descoperind într'însa lucruri noi, care 'i făcea o nespusă plăcere, nu se putea sătura de a o mai reciti încă. Știrea că Tiberiu primise favorabil cererea lui Drusus de a se duce să 'l salute 'n Capreea, o umplea mai cu seamă de bucurie. Din graba ce 'mpăratul pusese ca să răspundă, ea deducea bunul rezultat al întrevederii, și, convinsă mai dinainte că autorizațiunea căsătoriei dorite va fi acordată, se vedea deja 'n brațele iubitului său, măritată cu dînsul, sigură de a nu 'l mai pierde. Inima-î, la această idee, se umplea de atîta fericire, încât parcă 'nceta de a mai bate. Ea stringea scrisoarea pe sinul său, sărutînd-o, pe rînd, sa-udînd-o cu lacrimile sale; ar fi voit să o arate la toată lumea, să o strige, să o proclame 'n universul întreg, pentru ca nimeni să nu mai rămăce care să nu cunoască un așa de fericit eveniment.

Deodată, ușa se deschise, și venerabila Antonia apărură, tristă, cu ochii uzi încă de lacrimile ce versase. Ea primise, cu puțin înainte, de la Arria Marcella, desnădăjduită de o asemenea nenorocire, știrea despre moartea lui Drusus, și, cu inima sfișiată, uitînd propria sa durere, venea să pregătească pe Atilia, să o auză la rîndu-î.

Cum o văzu, fiica lui Sejan îi sări 'nainte, și, apucând-o cu brațele după gît, începu să o sărute și să 'i adreseze cuvinte mîngâitoare.

— „Ce ai, bună mamă, — 'i zise ea, cu glasul cel mai dulce, — de parî așa de mîhnită? O! azi, nu e timpul să fii astfel! Azi, trebuie să rîzi, să te 'nveselești, dimpreună cu mine, fiindcă, azi, e o zi de nespusă fericire pentru Atilia ta! 'Ți-aduci aminte de 'ncuragierile ce ne dai când, silită să te desparți de Drusus, luași hotărîrea să 'l trimiți în altă parte? „Nu vî temeți, ne repetai, — și cuvintele tale aũ rămas adînc săpate 'n mintea mea, — vremea trece, și e cu puțință ca protectorul vostru, Cesar, a cărui bunătate pentru voi a fost totdeauna nesecată, să o facă să pară și mai scurtă!...“ Ei bine, prezicerile tale sînt pe cale de a se 'mplini 'ntocmai. Profitînd de vecinătatea sa cu insula Capreea, Drusus a cerut divinului Tiberiũ să 'l primească, și, prin această scrisoare, el mî anunță că cererea 'i-a fost acordată și că pornește ca să se prezinte dinaintea 'mpăratului. Înțelegi tu, bună mamă, ce 'nsemnătate vestea aceasta are pentru mine? Ea 'nsemnează că trebile iubiților tîi copii merg bine, că acela care poate tot e plin de bune dispozițiuni pentru noi, că el va asculta favorabil rugăciunea noastră, că va da autorizațiunea de care avem nevoie și că, 'ntemeiat pe dînsa, Drusus va veni, 'n curînd, în Roma, ca să 'ndeplinească ultimul act ce 'i mai rămîne de făcut pentru deplina noastră

fericire... O! — adaoase ea, ridicându-și ochii în sus, — de câtă bucurie mă simț stăpinită, când mă gîndesc la aceste lucruri!... Acum, crez că 'nțelegi, bună mamă, de ce nu e vremea să fii tristă, de ce trebuie, dimpotrivă, să te 'nveselești și să uiți orice motiv de nemulțumire!... Aide! spune și tu ceva! nu mai sta așa, căci, altfel, aș putea crede că noutatea mea nu 'ți face plăcere!..."

Adînc mișcată, fără graiuri, cu obrazul scaldat de două șiroaie ce re'ncepuseră să curgă, Antonia asculta 'n tăcere. Venerabila matronă se simțea și mai nenorocită 'n fața acelei exploziuni de bucurie, căci se gîndea la inexprimabila durere de care avea să fie urmată, când va fi nevoită să spue adevărul.

După ce Atilia tăcu, ea o atrase pe sînul său, și, cu vocea 'necată de plînsori:

— »Fiica mea, iubita mea fiică, — sfîrși ea prin a zice, — să nu ne bucurăm, fără vreme și peste măsură, de lucruri ce nu e 'n puterea noastră să le facem așa de fericite după cum am dori! Să ne rugăm, dimpotrivă, zeilor protectori a ne da curagiul să ne stăpînim mîhnirea, dacă ele sunt altfel decât ni le-am 'nchipuit!..."

— »Ce zici? ce auz? — strigă Atilia, smulgîndu-se din brațele ei. — Bună mamă, cuvintele tale 'mî sfîșie inima! Dacă știi ceva, spune-mi numai decît, ca să 'mî dau, prin mine însămi, seamă de 'ntinderea nenorocirii ce mă lovește. Dacă, din contra, nu e nimic serios, nu mă speria prin

astfel de vorbe, de 'ți mai rămâne un pic de milă și de dragoste pentru mine, de nu vrei să mă vezi dându-mă la moment sfârșitul dinainte-ți!...“

— „Vai! — replică Antonia, — aș voi ca cele ce am să 'ți anunț să nu fie! Inșă cruda fatalitate a dispus altfel, și nu e dat, noă muritorilor, să schimbăm decretul ei!“

— „A! 'nțeleg! — zise Atilia, inspirată de o idee ce 'i venise și făcându'si singură curagiū. — Drusus a fost totdeauna foarte timid în cestiunea ducerii sale la Capreea și nu s'a hotărît decât dupe multe ezitări să s'adreseze Cesarelui. Poate că, 'n ultimul moment, el n'a mai avut îndrăzneala să plece, și, ast-fel, proiectele noastre să fie amânate. Lucrul ar fi foarte supărător, de sigur, însă să nu ne pierdem mințile pentru aceasta, ci să așteptăm o altă ocazie, care, de sigur, are să se prezinte... Nu-î așa, bună mamă, că am ghicit cauza supărării tale?“

— „Nu, fiica mea — suspină Antonia, — 'ntristarea mea are un alt motiv, cu mult mai serios decât acesta!...“

— „Atunci, poate el s'a dus la Capreea, — continuă Atilia, — s'a 'nfățișat Cesarelui, însă, cu toate rugăciunile lui, n'a reușit să 'l înduplice a 'i acorda autorizațiunea cerută. Aceasta ar fi, 'n adevăr, grav de tot, căci ar amâna indefinit căsătoria noastră. Totuși, iarăși, să nu ne desperăm nici de aceasta peste măsură, căci se poate ca divinul Tiberiū să fi fost, în ziua aceea, indispus sau să fi avut rațiuni

momentane de a ne refuza, care, mai târziu, să nu mai subsiste, și, în cazul acesta, orice speranță nu e încă pierdută pentru noi...”

— »Fiica mea, nu e nici aceasta! — murmură Antonia. — Cauza durerii mele e incomparat mai serioasă, și ne trebuie toată tăria de suflet, mic, ca s’o spuî, fie, ca s’o auzi!...”

— »Dar ce e oare? — exclamă Atilia, schimbându’și fața și rezemându-se, ca să nu cază. — Drusus e oare bolnav? I s’a ’ntimplat vreun accident care ’i amenință viața?...»

Apoi, văzând tăcerea semnificativă a bătrânei Antonii, ea ’i căzu la genuchi, și, apucându-i-le, cu glasul intrerupt de suspine, ’ncepu să o roage să ’i spue mai iute tot, să nu ’i ascunză nimic.

— »Bună mamă, — ’i zicea ea printre lacrimi, — o! aibî milă și nu mă mai chinui astfel!... Ce ’i cu Drusus! fost-a el lovit de vre o nenorocire? se află el expus la vreun pericol?... O! dacă, pentru a ’l scăpa, viața mea e de vreun folos, spune’mi mai în grabă ca s’o jertfesc, căci, ’n cumpănă cu a lui, ea prețuește nemăsurat de puțin!... Drusus amenințat!... mort, poate!... Și eu care nu știam nimic!... care, adineaori, rideam și mă bucuram la ideea că ’l voi vedea peste curind!... Bună mamă, nu mai sta astfel! nu mai mări, prin ezitările tale, suferințele mele, deja ’ngrozitor de mari! Gîndește-te că am trebuință să știu tot, că tăcerea ta ’mi face mai mult rău decât adevărul, oricare ar

fi el!... Haide, bună mamă, hotărăște-te odată! Spune ce s'a întâmplat lui Drusus! o! spune mai iute ce s'a întâmplat iubitului meu Drusus!...”

Spăimîntată mai dinainte de marea desperare 'n care vorbele sale aveau să arunce pe acea copilă, cu un moment mai 'nainte așa de voioasă și de 'ncrezătoare, venerabila Antonia atunci nu mai pricepu greutatea sarcinei ce 'și luase, și, de milă, tergiversa cât putea mai mult înainte de a se decide să vorbească. Ea atrăsese pe Atilia pe peptul său, și, ținînd-o strîns îmbrățișată, o săruta, o acoperea de mîngîierî, își amesteca lacrimile cu ale ei.

În momentul acela, ușa iarăși se deschise, și Apicata intră cu zgomot. Fără a lua seamă la ce se petrecea 'ntre fiică-sa și Antonia, ea 'naintă spre aceasta din urmă cu grabă, preocupată de o 'nsemnată noutate ce aducea din oraș și pe care voea să 'i-o comunice fără 'ntârziere.

— „Ilustră doamnă, — 'î strigă ea de departe, fără măcar a 'i adresa salutările obicînuite, — zeii puternici au ascultat înfine rugăciunile mele, și mânia lor răsbunătoare 'mă-a dat deplină satisfacțiune! Da, acum, sînt mulțumită! acum, pot să mor în pace! Visu-mă s'a 'mplinit întocmai precum îl făcusem, și, de aci 'nainte, nu 'mă mai rămîne nimic de dorit!...”

— „Dar, pentru numele lui Jupiter! Apicato, ce e? ce se 'ntîmplă?” — 'ntrebă Antonia, încă tur-

burată de scena ce precedase, și neputând să 'și dea seamă de 'nțelesul vorbelor prietenei sale.

— »Ce se 'ntîmplă, ilustră doamnă? — răspunse Apicata cu aprindere. — Se întîmplă ceva foarte natural și, 'n acelaș timp, drept și mare. Se 'ntîmplă că obrăznicia și 'ndrăzneala nu pot fi vecinic triumfătoare, că o zi sosește când măsura se umple și când crima, orî de la cine ar purcede, trebuie să fie lovită, că acea zi a sosit, că justiția zeilor și a oamenilor s'a 'ntins deja asupra criminalului, și că acest lucru 'mă umple inima de bucurie!...«

— »Dar, încă odată, — stăruie venerabila Antonia, — explică-te mai lămurit, căci nu 'nțeleg ce voești să zici!«

— »Ilustră doamnă, — reluă Apicata, vei înțelege numai decât când îți voi spune că răul geniū al timpilor noștri, că acela care, de când posedă puterea aproape supremă, 'și înnumără zilele vieței prin doliurile ce a răspîdit în juru-î, că omul care, fără considerare pentru rang, pentru sex, pentru vîrstă, a lovit în dreapta și 'n stînga, orî de câte ori a 'crezut că, printr'aceasta, 'și servește scopurile, că el care n'a cruțat nici chiar pe propria sa familie, care a aruncat desperarea 'ntr'însa și a plătit prin ingratitudine abnegațiunea și devotamentul celei mai supuse și mai credincioase din soții, că acel monstru, zic, cu figură omească, — căci altfel nu 'l pot numi, — a găsit înfine pedeapsa ce faptele sale meritaū. Prăvălit de

la 'nălțimile amețitoare la care reușise să se 'nalțe, tocmai în momentul când se pregătea să urce cea din urmă treaptă a puterii, el zace acum în închisoarea criminalilor, unde 'și așteaptă ceasul, urmărit de blestemele și de insultele mulțimii!...

— »Și omul de care vorbești? — insistă Antonia, abia reușind să 'nțeleagă.

— »Omul de care vorbesc e nedemnul tată al copiilor mei! — replică Apicata. — E fostul meu soț, Sejan, pe care dreptatea 'mpărătească și furia populară l-au atins înfine!

— »Sejan? — repetă Antonia. — Să fie oare cu puțință?»

— »Da! — răspunse Apicata, triumfând. — Un ordin către Senat, adus, astă noapte, de Macron din Caprea, a determinat căderea lui. El a fost arestat chiar în Curia Iulia, unde adăsta nuoă onoruri de la Tiberiū, și condus în Tullianum, de unde n'are să mai iasă!...»

La auzul acestei știri, Atilia, care, deja sdrobită prin ceeace Antonia o lăsase să ghicească, ascultase 'n tăcere, aruncă un țipet sfișietor și căzu leșinată pe parchetul *Exedreă*.

LIII

După arestarea sa, Sejan fu condus, după cum am spus, în Tullianum.

Această 'nchisoare se deschidea 'n vecinătatea Curiei, între Comițiu și basilica Opimia, chiar sub scara ce urca la Capitoliu, și fusese construită încă de pe timpul lui Serviū Tulliū. Ea avea, 'n interior, forma unei mari elipse și era 'ntocmită din bolovanii enormi de piatră, legați între dînsii printr'un tare ciment. Prin murdăria, 'ntunericul și mirosul ei ¹⁾, înfățișarea-î producea o teribilă impresiune asupra aceloră ce soarta 'î arunca 'ntrinsa. O gaură rătundă, așezată 'n mijlocu-î, comunica cu o altă temniță subterană, și mai grozavă încă, loc sinistru și spăimîntător unde erau precipitați, pentru a fi uciși, cei condamnați la moarte, și unde muriră mulți oameni cunoscuți în istorie, precum Vercingetorice, Jugurta, Lentulus și ceilalți complici ai lui Catilina, Sabinus și alții.

Sejan fu, așa dar, depus în Tullianum până să se

¹⁾ Vezi Salustiū, *Conjurațiunea lui Catilina*.

hotărăscă asupra morții lui, căci Macron, de la care 'i atârna viața, fusese nevoit să se ducă 'n lagărul Pretorienilor pentru a potoli, prin daruri și promisiuni, începutul de revoltă ce izbucnise la vestea că șeful lor era arestat. Spre seară numai, când lucrurile se liniștiră, el se 'ntoarse 'n Roma și dete ordinul de executare.

Prefectul pretoriului, nedesmeticit încă bine de brusca schimbare ce se produsese 'n pozițiunea-î, nevenindu-î să crează ceeace vedea și socotindu-se încă prada unui vis oribil ce 'l-ar fi urmărit, sta pe gânduri, în întuneric, când ușa se deschise și un om, ținând în mână un *cereus*, soiū de luminare făcută din miez de trestie muiat în ceară, apăru dinainte-î. Era Holconius Albinus, carnificele temniței, neschimbat de pe cum se arătase, altădată, Atiliei pentru a o umplea de groază. El purta aceeași tunică de pinză de corabie, strinsă pe talie cu *cingulum*, acelaș *petasus* de pîslă roșie 'n cap, aceleași plete lungi și stufoase, amestecându-se cu barba murdară ce 'i cădea pe piept. Cu nasu-î mic și deformat, cu ochi-î împrejmuiți cu roșu, cu buzele-î subțiri, cu picioarele-î goale și răsucite, cu pielea-î scorojită, subt care vinele formaū nodozități pronunțate, el înaintă, oribil de văzut, spre Sejan, uitit de prezința lui ca de o vedenie, și cu glasu-î gros și necioplit :

— »Bună seara, Sejane! — 'i zise cu familiaritate. — Nu mă 'nșelam când, odinioară, vă ofeream,

ție și fiicei tale, serviciile mele! Ați avut, mai iute decât aș fi crezut, trebuință de ele!...“

— »Slave, — răspunse Sejan, cu un rest de mîndrie, — nu te atinge decât de mine, căci cu singur sînt învinsul care trebuie să plătesc. Respectează-mî nenorocirea, și teme-te de mânia zeilor în fața unui om dezarmat!...“

— »O! mie nu 'mî pasă de nimeni! — replică Holconius, ridicându-și lumînarea pentru a se asigura dacă ștreangul legat de un belciug al boltei era la locul lui. — V'am promis la toți ai casei serviciile mele și le veți avea!... Fiică-ta, afară de aceasta, 'mî place, — adaoase el, după o pauză, — și ea va trece, de sigur, la rîndu-î, prin mâinile mele!...“

— »Mizerabile, nu profana! — strigă Sejan, uitându-și un moment situațiunea și 'naintînd cu mîna ridicată spre carnefice.

El n'apucase însă să lovească, când fu 'nhățat de două brațe puternice, trîntit la pămînt, prins cu lațul de gît și tîrit pînă la gura beciului subteran, unde fu asvîrlit în gol. Pentru a-î grăbi moartea, Holconius se prinse cu mîna de ștreang și sări pe umerii pacientului, apăsînd asupra-le cu toată greutatea corpului său. Apoi, când simți, după mișcările ștreangului, că orice urmă de viață dispăruse, el trase corpul afară, și, apucându'l cu un cârlig, îl scoase din Tullianum și 'l aruncă mulțimii, adunate 'n For, care 'l cerea cu mari strigăte ca să 'l necinstească.

LIV

Moartea lui Sejan nu potoli grozavele urî ce exista în contra-î, căci, după dînsul, se puseră 'n urmărire prietenii și partizanii lui. Toți căți erau cunoscuți prin amiciția sa și prin protecțiunea fostului prefect al pretoriului fură, decî, aruncați în închisoare. Unii se omorîră singuri, alții fură uciși, puțini încercară să se apere și reușiră să scape.

În cele din urmă, printr'un exces de slugărnicie ce 'î era obicînuită, Senatul decise a se lovi și 'n copiii lui Sejan, spre a nu mai rămîne nimeni dintr'însul care să-î perpetueze rasa.

Băiatul lui cel mai mare, — căci cel d'al doilea murise 'nainte de aceste evenimente, — fu arestat în casă chiar la maică-sa Apicata, și, cu toate plînsurile și rugămintele acesteia, care, pentru a-l scăpa, se prelua de dușmănia-î împotriva fostului său soț, fu dus la supliciū. Nenorocitul tîner, simțînd ceeace 'l amenința, însă, uitînd propriul său pericol în fața durerii maică-sei, se 'ncercă, mai

întăi, să liniștească pe aceasta, apoi, văzând că toate silințele sale sînt inutile și că nimic nu o putea 'm-păca, pentru a se sustrage sfișietorului spectacol ce ea 'i oferea, porni singur la moarte, cu capul plecat, fără protestațiune din gură-î.

Cât despre Atilia, un Cestor, însoțit de mai mulți lictori, se prezintă, 'ntr'o dimineață, la vila lui Salustiū, din Alta-Semita, și ceru să o vază.

Venerabila Antonia, 'nștiințată de venirea magistratului și cuprinsă de o vagă presimțire, ordonă să 'l cheme dinainte-î. Ea află de la dînsul motivul ce 'l aducea, dar îi declară că fiica lui Sejan, fiind crescută de dînsa, pusă sub protecțiunea sa, nemăi avînd, încă de copilă, relațiuni cu familia ei, nu putea să fie cuprinsă 'n regula comună și, de aceea, se opunea a 'i-o da. Cu tot prestigiul și autoritatea de care ilustra matronă se bucura, Cestorul nu voi să cedeze. In zadar ea 'i invocă titlurile ce avea la considerațiunea publică, stima și respectul ce 'i arăta însuși Impăratul, onorabilitatea 'ntregei sale vieți, care trebuia să 'i dea crezîmînt că va preda pe fată după ce va cere însă, mai întăi, lămuriri de la Tiberiū, trimisul Senatului nu voi să asculte de nimic, și Atilia trebui să se 'nfățișeze dinainte-î.

Ea fu, deci, chemată.

Încă ne'ntremată bine din lovitura ce primise, ea veni, blîndă și supusă, cu figura-î fermecătoare, 'nveluită 'ntr'un nuor de tristeță ce o făcea și mai frumoasă încă.

De la intrare însă, rămase mirată de oamenii ce o aşteptau şi ce nu 'ntîlnise niciodată acolo.

— „Fiica mea, iubita mea fiică, — ’i zise venerabila Antonia, cum o văzu, atrăgînd’o, plîngînd, pe peptul său şi ţinînd-o nedeslipită; — cupa nenorocirilor tale nu e încă sleită! Dupe ce ’ţi-aŭ răpit pe tatăl tău, aceşti oameni vin să te ridice şi pe tine! Insa, nu te voiŭ lăsa să pleci! Rămăi aci la sinu-mă! Ca să te smulgă, ei vor trebui să lovească mai întăi în mine, şi vom vedea dacă vor avea curagiul să o facă!...”

— „Dar pentru ce voesc să mă ridice? — ’ntrebă Atilia, ne’nţelegînd bine. — Ce rău am făcut? unde aŭ de gînd să mă ducă? Dacă e o crimă pentru un copil de a jeli soarta părinţilor săi, atunci sint şi eu vinovată şi merit orice pedeapsă, căci mărturisesc că iubesc pe tatăl meu şi nu mă pot consola de suferinţele ’n care trebuie să se găsească!...”

— „Fiica mea, sërmana mea fiică! — repetă Antonia, strîngînd-o şi mai tare ’n braţe. — O! fii pe pace, nu te vor lua! nu voiŭ permite să te ia! Mă vor duce mai de grabă pe mine însă’mă la supliciŭ!... Dar unde s’a mai auzit, — strigă ea, ’ntorcîndu-se spre Cestor, — că copiii sint răspunzători de faptele părinţilor lor? Aceasta e o nelegiuire ce nu voiŭ lăsa să se săvîrşească! Divinul Tiberiŭ nu ştie de dinsa şi, mai mult decăt sigur, o desaprobă ca şi mine! Acei care aŭ dat ordinul de arestare

sînt niște criminali și nu merită, prin urmare, nici o ascultare !...“

Apoi, ridicînd glasul :

— „Ești ! — zise, — său chem garda să vë dea afară. Gîndiți-vë că sînteți în casa mea, cumnata Cesarelui, și că, violându-mă-o prin prezența voastră, violați însăși majestatea imperială. Mergeți de duceți răspunsul meu acelor ce v'aũ trimis ! Spuneți-le că vëduva lui Drusus, fratelui Impăratului, nu se va supune decăt unui ordin venit de la acesta și scris cu propria lui mână !...“

Vorbind astfel, venerabila Antonia 'și regăsise energia anilor din tinerețe. Cu un braț, ea ținea pe Atilia strîns lipită de peptu-î, iar cu cellalt, printr'un gest de o suverană autoritate, arăta ușa agenților forței publice.

Intimidați, ei nu știaũ ce să facă, mai mult dispuși să se supue și să lase pe Atilia 'n pace.

În momentul acela, o clamoare imensă, venind de afară, se ridică cu o forță nerezistibilă.

Era mulțimea, care, 'nsetată de răzbunare, flămîndă de sînge, urmase pe Cestor pînă acolo, și, vëzënd zăbava ce se punca d'a i se aduce prada promisă, 'și manifesta nerăbdarea prin strigătele sale sinistre.

Îmbărbătat prin ajutorul neașteptat ce 'î sosca așa de la timp, omul legii 'și recăpătă curagiul, și, 'ntorcëndu-se către lictori, le ordonă să 'și facă datoria :

— „*Ite, lictores, manumque injicite ei!*” ¹⁾ — le strigă el, arătând pe fiica lui Sejan cu degetul.

Lictorii înaintară, și, cu toate protestările și amenințările venerabilei Antoniei, puseră mâna pe Atilia, o deslipiră de la sinul protector unde se refugiase și o tirară cu dinșii afară.

¹⁾ Hai lictori, puneți mâna pe ea!

Atilia, 'nconjurată de lictori, spre a nu fi sfîșiată de mulțimea ce urma, cerându'î moartea, fu dusă și 'nchisă 'n Tullianum. O dificultate se ivise 'n ultimul moment, cu ocaziunea executării ei. Ea era fecioară, și niciodată, până atunci, nu se văzuse o victimă, 'n asemenea condițiuni, suferind supliciul capital ¹⁾. Trebui, deci, să se ceară deslegare ; iar până să vie răspunsul, nenorocita fată trebui să aștepte 'n oribila 'nchisoare unde se săvîrșise tatăl său.

Ingrozită de ce văzuse, cu puterile sleite, neavînd pe nimeni lingă dînsa care să 'î zică o vorbă de 'ncurajare, ea sta 'n întuneric, neștiind bine unde se află, crezîndu-se deja prăvălită 'n abisuri ale căror adîncimi nu mai era 'n stare să le măsoare. Ea dorea, acum, din suflet moartea și 'și punea toate speranțele 'ntr'însa. Mintea ei, trudită de grozavele schimbări ce se succedaseră 'n așa de scurt

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

timp pe dinainte-î, îi înfățişa noua viaţă 'n care era să intre ca surîsul unor zori mîntuitoare. Ea 'şi zicea că, 'n curînd, scăpată de mizeriile acestei lumî, unde numai avea nimic de dorit, deslegată de lanţurile corpului, în care nu simţise decât dureri, va putea să se avînte prin nemărginitul Empireu, până dincolo de locaşele prea fericirilor, în Eliseul plin de beatitudini, unde toţi câţi îi fuseseră scumpi o aşteptău, — tatăl său,... Drusus, mai cu seamă, care, vîzînd-o, va 'ntinde braţele spre dînsa şi pe care 'l va regăsi pentru a nu 'l mai pierde. La această idee, inima-î sălta de bucurie, şi, transfigurată, chema din toate puterile ora supliciului, ce credea că va pune capăt suferinţelor sale, fără a bănuî, sîrmana! că încă o 'ncercare 'i era rezervată, cea mai grea şi mai dureroasă din toate!

Deodată, un zgomot de paşi se auzi, 'naintînd în umbră. Socotînd că cel însărcinat să 'i ridice viaţa vine să 'i-o ceară, ea se puse numai decît în genuchî, şi, bucuroasă, 'ntinse gitul ca să 'i-o ofere. Dar, în acelaş timp, aruncă un ţipăt de spaimă, căci, deschizînd ochii ca să vază de ce calăul nu loveşte mai iute, zări dinainte-î, la lumina lămpii ce adusese cu dînsul, pe Holconius Albinus, privînd-o cu neruşinarea-î obicinuită. La moment, vechile-î terori re'nviară, mai puternic decît oricînd. Ea revăzu, 'ntr'o clipă, cu repeziciunea cugetului, scenele trecute, — 'ntîlnirile ei, 'n For, din 'ntîmplare, cu acel om ce instinctul o prevestise că va

juca un rol în viața sa, căutătura lui impudentă, aruncată 'n amîndouă rindurile asupra-î, salutu-î cinic, cuvintele-î pline de ironie, prin care 'î oferea serviciile sale infame. În fața scirbei ne'nvinse ce el îi inspira, eroica-î hotărîre de adineaorî dispăru ca o nălucă. Ea nu 'și mai aminti decât de un lucru că era singură, fără apărare, 'n puterea și la discrețiunea aceluî om. Ea 'ncepu, decîi, să țipe, retrăgîndu-se până 'n fundul temniței, spre a nu fi atinsă de dînsul.

— „Nu țipa așa, — 'î zise el, cu brutalitate, — căci țipetele tale nu te vor scăpa ! Mai bine supune-te de bunăvoie ! Fiîndcă nu poți primi moartea ca fecioară, ordinul Senatului e să fii mai întăi a mea. Haide ! să nu pierdem vremea !... mai am și alte treburi până diseară !...“

Și, totdeodată, 'ntinse brațele ca s'o apuce.

Innebunită de spaimă prin ceeace auzea, Atilia găsi puteri pentru a 'ncerca să reziste. Ea 'ncepu să fugă prin 'nchisoare, ferindu-se să nu fie prinsă, rugându-se să 'î dea pace.

— „Zeî nemuritori, — striga ea, cu vocea 'ntre-rupă, — fie-vă milă de mine și nu mă părăsiți !... Voi, care m'ați scăpat, odinioară, din gura leului, arătați-vă și rîndul acesta puterea !... O zeî protectori, îndurați-vă cu o nenorocită !... Cruțați-î ultragele de care e amenințată !... Trimiteți-î fulgerele voastre mîntuitoare 'n ajutor !...“

Apoi, deodată :

— »Mizerabile, lasă-mă, — răcni către Holconius care pusese mâna pe ea, — lasă-mă, ori chem asupră-ți mânia zeilor răzbunători!... Vai! ce monstru, — adaoase dînsa, svîrcolindu-se 'n brațele lui de fer. — Cum mă ține!... Druse, unde ești!... aleargă de mă scapă!... nu mă lăsa 'n prada acestei fiare!... «

Ea 'ncercă tot, plânsete și amenințări, cătând să sperie saŭ să 'nduioșeze, rugându-se s'o omoare, însă s'o respecte, pentru a se putea 'nfățișa curată dinaintea promisului seŭ. Totul însă fu zadarnic. Părăsită de puteri în lupta ce avu să susție, ea sfîrși prin a pleca capul, și, 'nvinsă, rămase fără mișcare și fără cunoșcință.

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
- I A Ș I -

XVI

După ce o violă, Holconius o ucise ¹⁾.

Iată cum se termină trista idilă a fiicei lui Sejan cu băiatul lui Claudiu!

Nenorocita copilă căzu victima slugărnicii Senatului și a urelor adunate 'mpotriva tatălui său.

Se zice că chiar Tiberiu nu 'și putu stăpini lacrimile când află de tragicul ei sfârșit.

De altmintrelea, el însuși nu mai trăi mult după aceasta, căci, în anul 37, aflându-se la Misena, bolnav, fu 'năbușit subț perne de Macron, pe care 'l făcuse prefect al pretoriului în locul lui Sejan și care comise această crimă pentru a merita noi onoruri de la acela ce trebuia să 'i urmeze.

În locul lui, se sui, pe tronul Cesarilor, Caiu, fiul cel mai mic al lui Germanicus, supranumit *Caligula*, același care, după cum se știe, spăimintă lumea prin smintenia și prin desfrinările sale, care 'ncepu prin a lega relațiuni incestuoase cu câteș trele surorile sale ²⁾ și termină prin a 'și face calul Consul.

¹⁾ Vezi Tacit, *Anale*.

²⁾ Vezi Sutorius, *Caligula*.

pe deosebite de Război aici s-a
mult dialog. Nu există A și E. E
mai mult relaxare și euforie
Război e mai rău decât

156

